

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ *SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AHMET İHSAN VE ROMANLARI
(İnceleme- Metin)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA KILIÇKAYA

ANABİLİM DALI: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOCAELİ, 2008

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ *SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AHMET İHSAN VE ROMANLARI
(İnceleme- Metin)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DERYA KILIÇKAYA

**ANABİLİM DALI: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
PROGRAMI : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. HASAN KOLCU

KOCAELİ, 2008

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AHMET İHSAN VE ROMANLARI
(İnceleme- Metin)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tezi Hazırlayan: DERYA KILIÇKAYA
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarihi ve No: 02\07\2008-
2008\19**

**Prof. Dr. İ. Güven
KAYA**

**Yrd. Doç. Dr. Hasan
KOLCU**

**Yrd. Doç. Dr. Hakan
SAZYEK**

KOCAELİ-2008

ÖNSÖZ

Ahmet İhsan, 1868-1942 tarihleri arasında yaşamış ve ömrünün sonuna kadar Türk basını için çalışmış, emek vermiş ender insanlardandır. Ahmet İhsan'ın Türk kültür ve edebiyat tarihine armağan ettiği, Servet-i Fünûn dergisinin önemi basın ve edebiyat tarihi için çok büyüktür. Servet-i Fünûn dergisi Türk edebiyatında Edebîyat-ı Cedîde ve Fecr-i Âtî olarak bilinen iki önemli edebî harekete vasıta olmuştur. Hatta Mehmet Emin'in başlattığı "Türkçe Şiirler" hareketine de kayıtsız kalmamış, bu tür şiirleri de sayfalarında yayımlamıştır. Birçok şair ve yazar, Servet-i Fünûn dergisinde kalem oynatmış, birçoğu bu dergi sayesinde tanınmış ve sevilmiştir. Edebiyatımızdaki birçok isim şöhretini bu dergiye ve bu derginin sahibi olan Ahmet İhsan'a borçludur. Bu isimlerden bir tanesi de bilindiği gibi Tevfik Fikret'tir. Bunun dışında, bu dönemde Servet-i Fünûn'da hem yerli hem de yabancı romanlar tefrika edilir. Recâizade'nin Araba Sevdası ve Nâbizâde Nâzım'ın Zehra adlı romanları buna örnektir.

Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı devrinde Şemsettin Sami, Ahmet Midhat, Namık Kemal, Samipaşazâde Sezaî, Mizancı Mehmet Murat, Reçâizâde Mahmut Ekrem ve Nabizâde Nâzım roman yazmışlardır. Bu devrede Ahmet İhsan da roman yazmıştır; ancak onun romanları araştırmalarda edebiyat tarihçileri tarafından pek söz konusu edilmemiştir. Servet-i Fünûn dergisi ve adını bu dergiden alan Servet-i Fünûn Edebiyatı hakkında bu güne kadar birçok çalışma yapılmasına rağmen, ne yazık ki bu derginin kurucusu Ahmet İhsan ve onun eserleri hakkında yeterli çalışma yapılmamıştır. O, bizde yaygın olarak gazeteci kimliği ile bilinmektedir. Oysa, Ahmet İhsan, gazeteciliği-dergiciliği yanında mütercimlik, matbaacılık, muhtarlık, belediye başkanlığı, milletvekilliği, öğretmenlik gibi birçok alanda çalışmıştır. O, çok yönlü bir şahsiyettir. O, aynı zamanda beş yüzü aşan makaleleriyle, gezi, hatıra eserleriyle en önemlisi de bu güne kadar üzerinde pek durulmasa da Ülfet ve Hâver adlı iki romanıyla bir yazardır. Bir romancıdır.

Çalışmamızın temelini, Ahmet İhsan'ın romanları ve romancılığı oluşturur; çünkü, onun bu yönü üzerinde şimdiye kadar yeterince durulmadığından, bilimsel bir değerlendirme yapılarak Türk roman tarihindeki yeri ve değeri ortaya konmamıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında “Tanzimat” başlığı altında Tanzimat’ın toplumumuza getirdiği değişim ve bu değişimin edebiyata yansımalarını ele aldık. Daha sonra Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı’nda yazılan romanları ve bu romanların genel özelliklerini değerlendirdik. Ahmet İhsan’ın hayatını geniş bir şekilde ele alarak, eserlerini kronolojik sıraya göre vermeye çalıştık. Girişte, aynı zamanda Ahmet İhsan’ın Ülfet ve Hâver romanlarının Türk romanları içerisindeki yerini belirlemeye gayret ettik. Çünkü bu romanlarıyla Ahmet İhsan’ı, kimi araştırmacılar Tanzimat sonrası Türk romancısı, kimileri de Servet-i Fünûn romancısı olarak görür. Biz, çalışmamızda bu düğümü çözmeye yöneldik. Çalışmamızın birinci ve ikinci bölümlerinde Ülfet ve Hâver romanlarını roman tahlil metoduna göre tahlil ettik. Roman tahlillerini verdikten sonra yaptığımız değerlendirmelerden yola çıkarak bir sonuca varmaya çalıştık. Çalışmada yararlanılan kaynakların da verilmesinin ardından, “Ek” başlığı altında Ülfet ve Hâver’in yeni harfli metinlerine yer verdik. Böylelikle bu romanların yeni harfli metinlerini de vererek, onların varlığını gün ışığına çıkardığımız ve yeni kuşaklar tarafından bilinmesini ve okunmasını sağladığımız söylenebilir.

Çalışmamızın amacı, Türk edebiyatı tarihlerinde bir romancı olarak yer almayan Ahmet İhsan’ın bu yönünü ortaya çıkarmanın ve değerlendirmenin yanı sıra şimdiye kadar dergi köşelerinde tefrika halinde ve kütüphane köşelerinde kitap halinde unutulmuş olan Ülfet ve Hâver’i gün ışığına çıkarmaktır. Onları yeni kuşaklarla buluşturmak; çünkü Ahmet İhsan’ın yazdığı bu romanlar, devrinin Felâton Bey ile Râkım Efendi, İntibah, Sergüzeşt, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Araba Sevdası, Zehra romanları arasında yer almayı hak eden eserlerdir.

Ülfet ve Hâver, Tanzimat sonrası romanımızın genel özelliklerini bünyesinde barındırır. Bu romanlar, bize devrin sosyal hayatıyla ilgili pek çok şey verir. Ülfet romanında “odalık”, Hâver romanında ise “hizmetçilik” kavramı işlenir. Ülfet romanında, Râmiz Efendi adlı zengin ve altmışını geçmiş, dul birine odalık olarak gelen, daha sonra Râmiz Efendi’nin eşi olan; ama gönlünü eşinin yeğeni Nâil’e kaptıran Ülfet’in hayatı anlatılır. Hâver romanında ise zengin, evli ve yakışıklı Râci Bey’in evinde hizmetçi olarak çalışan Hâver’e duyduğu aşk işlenir. Diğer Tanzimat sonrası romanlarında olduğu gibi bu romanda da evin beyi ile hizmetçisi arasında

büyük bir aşk yaşanır. Dolayısıyla, bu iki roman ele aldıkları konu bakımından Tanzimat sonrası Türk romanları arasında değerlendirilmelidir. Ülfet ve Hâver kişi kadrosu bakımından da Tanzimat sonrası romanımızın özelliklerini taşır. Bu romanlardaki kişiler Tanzimat sonrası dönemde yazılan romanların kişilerine benzer. Hizmetçiler, odalıklar, zengin beyler bu romanların kişi kadrosunu oluşturur. Ahmet İhsan'ın romanları mekân açısından bakıldığında da Tanzimat sonrası romanları arasında değerlendirilmelidir; çünkü her iki romanının mekânı da yalı ve konaklardır. Tanzimat sonrası romanlarında olay mekânı olarak genellikle yaz aylarında yalı, kış aylarında ise konak tercih edilir. Bu romanlarda da yalı ve konaklarla karşılaşırız. Ülfet ve Hâver, kullanılan yöntem ve teknikleriyle de Tanzimat sonrası romanlarına benzer. Tanzimat sonrası romanlarında genellikle diyalog, tasvir, kişi tanıtımı, bütüncül geriye dönüş, iç çözümleme ve mektup tekniği kullanılır. Ahmet İhsan'ın her iki romanında da bu tekniklerin hepsi kullanılmıştır. Bu tekniklerin dışında Hâver romanında bir tek yerde kullanılmasına rağmen, montaj ve iç konuşma tekniğine de yer verilir. Dolayısıyla Ahmet İhsan'ın romanları kullanılan teknikler açısından da Tanzimat sonrası romanının özelliklerini taşır ve bu romanlar sanıldığı gibi Servet-i Fünûn romanı içerisinde değil, Tanzimat sonrası romanı içerisinde değerlendirilmelidir.

“Ahmet İhsan ve Romanları (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamı gerçekleştirirken değerli yardımlarını gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Hakan SAZYEK'e, minnet duygularımı sunarım. Özellikle, tezimin her aşamasında bana rehber olan, bu zor yolu aşmamda hiçbir yardımını esirgemeyen, daima beni destekleyen, ilmî birikimiyle yol gösteren ve ufkumu açan saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan KOLCU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Bağcılar, 2008

Derya Kılıçkaya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
1. TANZİMAT.....	1
1.1. TANZİMAT VE ROMAN.....	3
1.2. AHMET İHSAN'IN HAYATI.....	5
1.3. AHMET İHSAN'IN ESERLERİ.....	26
1.4. TANZİMAT SONRASI TÜRK ROMANLARI ARASINDA AHMET İHSAN'IN ROMANLARI.....	30
1.ÜLFET'İN TAHLİLİ.....	47
1.1. ROMANIN KİMLİĞİ.....	47
1.2. ÖZET.....	51
1.3. ROMANIN YAPISI.....	54
1.4. ROMANIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ.....	55
1.4.1. MATERYAL ÖGELER.....	55
1.4.1.1. OLGU KURULUŞU.....	55
1.4.1.2. KİŞİ KADROSU.....	57
1.4.1.3. MEKÂN.....	84
1.4.1.4. ZAMAN.....	88
1.4.1.5. DİL VE ÜSLUP.....	91
1.4.2. TEKNİK ÖGELER.....	95
1.4.2.1. SAHNELEME.....	95
1.4.2.2. ÖZETLEME.....	100
1.4.2.3. ANLATMA.....	101
1.4.2.4. GÖSTERME.....	112

1.5. ROMANIN İÇERİK ÖGELERİ.....	113
1.5.1. ERKEK KIYAFETİ.....	113
1.5.2. KÖLELİK.....	114
1.5.3. KADINA SAYGI.....	118
1.5.4. AİLE HAYATI.....	118
1.5.5. YABANCI DİL VE AVRUPA'DA TÜRK GENÇLERİNİN EĞİTİMİ.....	119
2.HÂVER'İN TAHLİLİ.....	120
2.1. ROMANIN KİMLİĞİ.....	120
2.2. ÖZET.....	121
2.3. ROMANIN YAPISI.....	125
2.4. ROMANIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ.....	126
2.4.1. MATERYAL ÖGELER.....	126
2.4.1.1. OLGU KURULUŞU.....	126
2.4.1.2. KİŞİ KADROSU.....	128
2.4.1.3. MEKÂN.....	147
2.4.1.4. ZAMAN.....	151
2.4.1.5. DİL VE ÜSLUP.....	156
2.4.2. TEKNİK ÖGELER.....	158
2.4.2.1. SAHNELEME.....	158
2.4.2.2. ÖZETLEME.....	167
2.4.2.3. ANLATMA.....	169
2.4.2.4. GÖSTERME.....	178
2.4.2.5. MEKTUP TEKNİĞİ.....	178
2.4.2.6. MONTAJ TEKNİĞİ.....	186
2.5. ROMANIN İÇERİK ÖGELERİ.....	187
2.5.1. KÖLELİK.....	187
2.5.2. KADINA SAYGI.....	188
2.5.3. AİLE HAYATI.....	189
SONUÇ.....	190
KAYNAKÇA.....	193

EK (AHMET İHSAN'IN ROMANLARININ YENİ HARFLİ METİNLERİ).....	200
ÖZGEÇMİŞ.....	

AHMET İHSAN VE ROMANLARI
(İNCELEME-METİN)
DERYA KILIÇKAYA

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Ahmet İhsan, Ülfet, Hâver, Roman, Tahlil.

Özet: Bu çalışmada, Ahmet İhsan'ın romanları ve romancılığı temel alınmıştır; çünkü Ahmet İhsan bizde daha çok basın adamı, matbaacı, gazeteci olarak bilinir ve tanınır. Oysa o, aynı zamanda bir yazardır. Beş yüzün üzerinde değişik konularda, sosyal, kültürel, ekonomik hayatımızı yansıtan makaleleri vardır. Gezilerini anlattığı kitapları, basın hayatını anlattığı “Matbuat Hatıralarım”ı, çeşitli roman çevirileri ve özellikle Jules Verne çevirileri onun yazar yönünü kanıtlayan eserlerdir. Daha önemlisi o, bir roman yazarıdır. Ülfet ve Hâver adlı iki roman yazmıştır; ancak onun romanları ve romancılık yönü bu güne kadar bilimsel olarak ele alınıp değerlendirilmemiştir. Hatta, bu yüzden Türk romanındaki yeri konusunda bile bir belisizlik hakimdir.

Bu çalışma ile Ahmet İhsan'ın romanları Ülfet ve Hâver hem bilimsel olarak ilk kez ele alınıp değerlendirilmiş, tahlil edilmiş, hem de Ahmet İhsan'ın romancılığı aydınlatılmış, tarihsel gelişimdeki yerine oturtulmuştur. Romanların yeni harfli metinleri verilerek genç kuşakların istifadesine sunulmuştur.

AHMET IHSAN AND HIS NOVELS

(ANALYSIS-TEXT)

DERYA KILIÇKAYA

Key Words: Tanzimat, Ahmet Ihsan, Ulfet, Haver, Novel, Analysis.

Abstract: In this study as a novelist, Ahmet Ihsan's novels and his novel approach are accentuated as in he is generally known as a press member, typographer and journalist. But he is also a writer. He has more than five hundreds articles about various issues related to our social, cultural and economic life. His travel books, "Matbuat Hatıralarım" which is about his press life, several books translated by him and especially Jules Verne translations show us his writer side. And more important than this, he is a novelist. He has written two novels namely Ulfet and Haver. But academical research has not been conducted about his novels and novelist side until now. So his position in Turkish novel writing is ambiguous.

With this study, novels of Ahmet Ihsan Ulfet and Haver, are not only researched and analyzed academically for the first time, but also Ahmet Ihsan's novelist side is clarified and has found his position in historical development. As well as this, texts of novels in new script are presented so that the new generations can benefit in a positive way.

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geen eser
a.g.d. : adı geen dergi
a.g.m. : adı geen makale
a.g.m. : adı geen madde
a.g.t. : adı geen tefrika
Bkz. :bakınız
C. :cilt
ev. :eviren
DİA :Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz. :hazırlayan
Mat. :matbaası
M.E.B.:Millî Eğitim Bakanlığı
nr. :numara
s. :sayfa
S. :sayı
TDK :Türk Dil Kurumu
Terc. :tercüme
YKY :Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1.TANZİMAT

Tanzimat, 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilir. Tanzimat sözcüğü ‘düzenlemeler’ anlamına gelir ve bu yeni bir devrin başlangıcıdır. Çünkü “ *Onunla imparatorluk, asırlarca içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkararak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu.*”¹ Bu fermanın en büyük özelliği bir hükümdarın kendi haklarını sınırlandırması ve bunu bir yeminle ifade etmesidir. “*Yeminin şekli, hükümdarın hakları noktasından bakılacak olursa âdeta Meşrutiyet idaresine benzer; fakat vâz-ı kanun cihetinden bakılacak olursa müphemdir. Filhakika bu yeminle 1826’dan beri sadece sarayda toplanan nüfuz ve kuvvet, birdenbire hükümdara karşı mesul bir kabine ile, onun etrafında, istişâri mahiyetlerine rağmen az çok teşriî selâhiyetlerle kurulmuş, yine memurlardan mürekkep encümen ve meclislere geçiyordu. Bu suretle imparatorluk şahsî hükümet mahiyetinden çıkıp bir yüksek rütbeli memurlar imparatorluğu haline geliyordu.*”²

Tanzimat Fermanı ile beraber insan hakları da düzenlenir. Bu düzenlemelerin kaynağı ise Batıdır. Batıdan bu kaynağı alan kişi ise Reşid Paşa’dır: “*İmparatorlukta yapılacak düzenlemeler için en büyük engel olarak o günün batılılaşmaya taraftar olmayan bazı devlet adamlarını gören Reşid Paşa’nın, bu engeli aşabilmek hususunda batılı devletlerin desteğine ihtiyaç duyduğu ve düzenlemelerin ilânından evvel onların da yardımını sağlamaya çalıştığı anlaşılıyor. Yaptığı bu teşebbüsler müsbet sonuç vererek, sonunda, tasarladığı düzenlemeleri Gülhane Hattı ile resmen ilân etmek imkânını buldu.*”³

Tanzimat Fermanı ile Türk ve Müslüman olanlarla diğer dinlere bağlı kişilerin can, mal ve namus güvenliği kabul edilir ve askerî alanda da birçok yenilik yapılır: “*Gülhane Fermanı’na uygun olarak askerî alanda yapılan düzenlemeler, çok daha*

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 9. Baskı, 2001, s. 129.

² a.g.e. , s. 130.

³ Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, 1995, s. 12.

önceden başlamış olan, 'imparatorluk ordusunu modern bir hale getirmek' gayesini güdüyordu. Bu maksadla, kura usulü konulmuş ve askerlik süresi beş yıla indirilerek, bir kimsenin ömür boyu askerlik yapması usulü kaldırılmıştır. Ordu, teşkilât ve eğitim bakımlarından, tamamıyla batılı esaslara bağlandı. Piyade kuvvetleri Fransız, topçu kuvvetleri de Prusya sistemine göre yetiştirilmeğe başlandı. Ancak, o zamana kadar askere alınmadıkları için, gösterdikleri tepki karşısında Hristiyanların askere alınmaları bir süre daha geri bırakıldı.”⁴

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği değişikliklerin edebiyat üzerindeki etkisine geçmeden önce, hayat üzerindeki etkilerine bakıldığında şunlar görülür: Tanzimat sonrasında görgü kuralları değişmeye başlar. Eski görgü kurallarının yerini Avrupaî görgü kuralları alır. Eski medreselerin yerini Avrupaî mektepler almaya başlar ve bu mektepleri de devlet kurar. Devrin aydınları bu mekteplerde yetişir. Kıyafetlerde de bir değişim görülür. II. Mahmut zamanından itibaren değişmeye başlayan kıyafetlerde dikkati çeken şey, tercihlerin değişmiş olmasıdır. Bu dönemde setre, kolalı gömlek, uzun ceket gibi kıyafetler tercih edilir. Tanzimat sonrasında bugünkü anlamda bir şehir belediyesine gereksinim duyulur ve çalışmalara başlanır. Mimari de bu değişimden nasibini alır ve kubbe yerine dam kullanılmaya başlanır. Salon hayatı adı verilen bir hayat başlar ve bu hayat romanlara da konu olur. Üç asır boyunca unutilan resim sanatı, Tanzimat'la beraber hatırlanır. Eskiden kullanılan saltanat kayıklarının yerini, bu dönemde II. Mahmut'un getirdiği faytonlar, arabalar alır. Avrupaî anlamda kanun fikri yerleşir ve bu fikir Tanzimat sonrası edebiyatını da etkiler. Bu dönemde yiyecek maddelerinde de bir batılılaşma fark edilir ve Avrupa'dan yiyecek, konserve ithali başlar. Fikir hayatını çok önemli bir şekilde etkileyecek olan gazete Tanzimat'la beraber gelir ve ilk önce sadece resmî çıkan gazetelerin özellikleri de çıkmaya başlar. Bu dönemde Avrupa'nın tanınmaya başlanmasında tüccarların da etkisi büyüktür. Avrupalı tüccarların devlet büyüklerine getirdikleri hediyeler sayesinde Avrupa tanınmaya başlanır. Tanzimat'la beraber faiz kavramı da başka bir boyut alır; çünkü bu dönemde faiz hayli ilerler ve devlet, altından kalkamaz duruma gelir. Gazetelerin sayesinde tenkit fikri doğar ve gazeteler vasıtasıyla devlet tenkit edilmeye başlanır. Tanzimat, halka ve aydınlara araştırma kavramını da aşılır. Tanzimat'la beraber insanlarda bir araştırma merakı doğar ve bu

⁴ a.g.e. , s. 15.

da eski inançlardan şüphe edilmesini doğurur. Tanzimat'ın hayata getirdiği bu değişiklikler her ne kadar güzel görünürse de, yaşanan bu ani değişimin getirdiği acılar da mevcuttur; ama bu değişim sayesinde insanlara şevk gelir ve insanlar çalışmaya koyulur. Eski durgunluk ortadan kalkar. Son olarak Tanzimat'ın getirdiği değişimden Bâb-ı Âlî de nasibini alır ve burada değişiklikler başlar. Bir fikir etrafında toplanan zümreler oluşur: Mustafa Reşid Paşa, Âli Paşa, Fuad Paşa zümresi gibi.⁵

1.1.TANZİMAT VE ROMAN

Tanzimat, yaşamı etkilediği gibi edebiyatı da etkiler. Batı'dan gelen roman türü, Türk edebiyatına Tanzimat'la girer. Birçok yenilik ve düzenleme getiren Tanzimat'ın edebiyatımızdaki yansımaları 1860'lı tarihlerde ortaya çıkar. 1839-1860 Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı için bir hazırlık devresidir denebilir.

Roman türünün edebiyatımıza girmesi, Batı'da olduğu gibi değildir; yani roman türü burjuvanın doğuşu ve bireycilik anlayışının gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların altında ortaya çıkmaz.⁶ Roman kuramcılarının göre, romanın batıda ortaya çıkışı “yeni bir ideolojinin(liberalizmin) ve yeni bir epistemolojinin (ampirik pozitivistimin) temel ilkelerini yansıtır.”⁷ Tanzimat sonrası dönemde roman türü edebiyatımıza ilk olarak çeviri yoluyla girer, daha sonra bu çevirileri taklitler ve tanzirler izler.⁸ İlk çeviri roman ise Telamak'tır. Yusuf Kâmil Paşa tarafından 1859'da, Fénelon'dan çevrilen bu eser, zamanında çok beğenilir ve okullarda okutulur.⁹ Bunun dışında çevrilen bir roman daha vardır; fakat bu romanın kimin tarafından çevrildiği roman tefrikası sırasında belirtilmez. Bu roman Victor Hugo'nun *Lés Misérables* adlı romanının çevirisidir. *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Dersleri Ders Notları*, (Haz. Abdullah Uçman), YKY, 3. Baskı, İstanbul, 2004, s. 151-152.

⁶ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2004, s. 9.

⁷ Jale Parla, *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1993, s. 9.

⁸ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1*, Dünya Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 2004, s. 11.

⁹ a.g.e. , s. 12

gazetesinde yayımlanan çeviri, Mağdur'ın Hikâyesi başlığı altında verilir.(1862) Bu roman çevirisi Sefiller olarak bilinen çeviridir.¹⁰

Tanzimat Sonrası edebiyatımızda yapılan birçok çeviriden bir tanesi de Hikâye-i Robenson'dur. "Arapça çevirisinden Türkçeye çevrilmiştir. Vakani'vis Ahmet Lûtfi, 1864 Martında (=Şevval 1280) yapılan ilk baskısındaki önsözünde 'okunmasından lezzet alınır garip hikâyelerden olup Türkçeden başka bütün dillere çevrilerek bütün dünyaya dağılmış olan Robenson hikâyesinin dilimizde bulunmasının bir eksiklik olduğunu ve bunu tamamlamak için Arapçaya çevrilmiş olan nüshasından' aktardığını söyler."¹¹ Bir diğer çeviri ise Recâizâde Mahmut Ekrem'in ağır bir dille yaptığı Atala çevirisidir(1869). Ekrem bu eseri Chateaubriand'dan Türkçe'ye çevirir ve Hakâyikü'l-Vekaayi dergisinde tefrika ettirir.¹² Bu dönemde birçok çeviri yapılır ve böylelikle batı ile ilk temasa geçilmeye başlanır.¹³

Türk edebiyatında romana dair ilk yerli telif eser ise 1872'de yayımlanan, Şemsettin Sami'nin yazdığı Taaşuk-i Tal'at ve Fitnat adlı romandır. Bu romandan sonra roman türünde birçok eser yazılır. Fransız örneklerinden yola çıkılarak yazılır; ancak eserler, hem biçim hem de öyküleme açısından yakın doğu öykü geleneği ile klasik Türk şiirinin içeriğinden kaynaklanan bazı öğeleri de yapısında barındırır.¹⁴ Bu dönemde yazılan romanlarda genellikle alafrangalık, esaret-kölelik, kıskançlık, umutsuz aşklar, mirasyedilik, kadın sorunları, İslâm birliği gibi, konular işlenir.¹⁵ Tanzimat sonrası dönemde yazılan eserlerin fikir cephesini Ahmet Hamdi Tanpınar,"pusulasız ve dümensiz, suların kendi akışıyla bırakılmış bir yolculuğa" benzetir.¹⁶ Bu eserlerin başlıcaları: Ahmet Midhat'ın Felatun Bey ile Râkım Efendi (1875), Namık Kemal'in İntibah (1876) ve Cezmi'si (1880), Sami Paşazâde

¹⁰ Olcay ÖnerToy, Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Konya, 1981, s. 67.

¹¹ Mustafa Nihat Özön, Türkçede Roman, Haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1985, s. 125.

¹² Cevdet Kudret, a.g.e. , s. 13.

¹³ İlk çeviriler hakkında daha geniş bilgi için, Bkz. Mustafa Nihat Özön, a.g.e., s.115-130.

¹⁴ Robert P. Finn, Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900), Çev. Tomris Uyar, Bilgi Yayınevi,1984, s. 9.

¹⁵ Nurullah Çetin, II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanı (1878-1908) , Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Yıl 6, Sayı 65\66\67, Mayıs\ Haziran\ Temmuz 2002, s. 50.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi , s. 286.

Sezâî'nin Sergüzeşt (1887), Nâbizâde Nâzım'ın Zehra (1895), Recâizâde Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası (1898) romanlarıdır.¹⁷

Tanzimat Sonrası romanımızın genel özellikleri ise şöyle sıralanabilir: Olaylar günlük hayattan ya da tarihten alınır. Meddah hikâyelerinin etkisi vardır. Bu dönem yazarlarının bir kısmı halka seslenmeyi tercih ederken, bir kısmı ise aydınlara seslenir. Dolayısıyla halka seslenen yazarlar, yazdıklarını sade ve anlaşılır bir dille kaleme alırken; aydınlara seslenenler ise süslü bir dil kullanır. Eserlerde ele alınan konular genellikle acıklı ve duygusal konulardır. Eserlerdeki en önemli konulardan biri esarettir. Esaretin yanı sıra görmeden evlenme, yanlış batılılaşma konuları da işlenen konular arasındadır. Yazarlar eserlerinde yanlış batılılaşmanın doğurduğu olumsuz sonuçları gösterirler. Devir kapalı bir devir olduğu için; yani memlekette kaç-göç olduğu için romanlardaki aşklar genellikle evin beyi ile cariyesi, yakın akrabalar veya doktor hasta arasında yaşanır. Bu dönem romanlarının en büyük özelliği ise romantizm akımının etkisi altında yazılmalarıdır.¹⁸ Çalışma konumuz olan Ahmet İhsan da bir Tanzimat sonrası romancımızdır, eserleri Ülfet ve Hâver de bir Tanzimat sonrası romanıdır.

1.2. AHMET İHSAN'IN HAYATI

Ahmet İhsan'ın romanları ve romancılığına geçmeden, onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermeyi uygun buluyorum. Ahmet İhsan, aslen Kastamonulu'dur. Saraç Abdurrahman Ağa, Ahmet İhsan'ın dedesinin babasıdır ve o, 1800'lerde Kastamonu'nun Taşköprü kazasından İstanbul'a göçer. Saraç Abdurrahman Ağa "Tokgözoğlu" diye anılır ve bu sebeple Ahmet İhsan, soyadı kanunu çıkınca Tokgöz soyadını alır. Saraç Abdurrahman Ağa İstanbul'a göçtüktan sonra dükkân açar ve evlenir.¹⁹ Bu evlilikten doğan Muhtar Efendi de dolayısıyla İstanbul'da dünyaya gelir. Muhtar Efendi, Ahmet İhsan'ın dedesidir ve İstanbul Defterdarlığı yapar. Muhtar Efendi'nin evliliğinden Ahmet İhsan'ın babası Ahmet Halit Bey doğar.

¹⁷ Türk romanının bu devresi hakkında, özellikle İntibah hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Güzin Dino, Türk Romanın Doğuşu, İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey, Eylem ve Kurgusu, Kişilerin Yeni Boyutları, İşlenen Temalar, Üslup, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978.

¹⁸ Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1, Dünya Kitapları, Birinci Baskı, İstanbul, 2004, s. 25.

¹⁹ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 3.

Ahmet Halit Bey de babası Muhtar Efendi gibi İstanbul'da dünyaya gelir. Ahmet İhsan, babası Ahmet Halit Bey'in ölümü üzerine Servet-i Fünûn'da yazdığı hâl tercümesinde şu bilgileri verir:

“Hâlid Bey hazîne-i celîle tahsîlat ve sergi muhasebecisi merhum Muhtar Efendi zâdedir. 1264 senesinde yani bundan elli dört sene evvel maliye vâridât muhasebesine çerağ buyurulmak sûretiyle hizmet-i devlete dâhil olarak 1283'te vilâyât-i şâhâne merkez muhasebeciliklerinin teşkîli üzerine Erzurum merkez muhasebeciliğine ta 'yin ve 1285'de memuriyetleri Kastamonu'ya tahvîl edilip 1287'de mezkûr muhasebecilikler lağvolunduğundan Dersâdet'e muâvedetle 1288'de İşkodra defterdarlığına nasb u izâm buyurulmuş ve 1290'da Tophane-i Âmire ve ba 'de bâb-ı vâlâ-yı ser askeri nizamiye muhasebeci muavinliklerine tayin olarak bir sene kadar ifâ-yı memûriyeti müteâkib Beşinci Ordu-yı hümâyûn muhasebeciliğiyle Şam'a ve 1296'da defterdarlıkla Ankara'yı azîmet ve bilâhere avdetle 1296'da teşekkül eden Şûrâ-yı Mâliye azâlığına nazbedilmişlerdi. 1296 senesinden 1300 senesine kadar dört yıl süren işbu azâlıkları sırasında vazîfe-i teftîş ile Selânik, Halep, Bağdat, Basra, Diyarbekir, Musul ve Sivas vilâyetlerini geşt ü güzâr etmişler. 1300'de Şûrâ-yı Maliye lağvedilmekle Kosova, 1301'de Kastamonu defterdarlıklarına tayin olunup 1302'de dahi Sivas defterdarlığı uhdelere tevcih buyurulmuş ise de mahal-i memuriyetlerine azîmetlerinden mukaddem Hüdâvendigâr defterdarlığına tahvîl-i memurriyet eylemişlerdir. 1303'de Patent Meclisi azâlığına ve 1304 senesinde senesinde Aydın vilâyeti defterdarlığına tayin kılınmış ve buradan infisâllerinden sonra 1308'de def 'a-i sâniye olarak Hüdâvendigâr defterdarlığına tayin kılınmıştır.

Mezkûr defterdarlıkta buldukları sırada fî 17 zi-l-ka 'de sene 1314'de uhdelere rütbe-i bâlâ tevcih ve ihsân kılınmış ve 1313'de mezkûr defterdarlıktan Divan-ı Muhâsebât âzâlığıyla bekâm buyurulmuş idi.

İkinci rütbeden Osmânî ve Mecîdî nişân-ı zîşânlarıyla bir kit 'a-i sinât' madalyasını hâiz idi.”²⁰

²⁰Ahmet İhsan, “ Merhum Hâlid Bey”, Servet-i Fünûn, 1 Şubat 1316, nr.518, 20.cilt 10.sene, s.370-371

Ahmet İhsan, doğduğu yer konusunda Servet-i Fünûn'daki bir yazısında “*Babam o tarihlerde muhasebeci ve defterdarlıkta gezerdi. Bu gezmeler sırasında ben Erzurum'da doğmuştum.*”²¹ der. İşte kendi anlatımından anlaşılıyor ki Ahmet İhsan, babasının görev yaptığı Erzurum'da dünyaya gelir. Doğum tarihi 1868'dir.²² Ancak onun doğum tarihi konusunda çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Resimli Uyanış'da Ahmet İhsan'ın kardeşi Muhtar Halit Bey'in ölümü üzerine verilen bir haberde, Ahmet İhsan'ın doğum tarihi 1869 olarak kaydedilir.²³ Ahmet İhsan'ın vefatından sonra Tasvîr-i Efkâr gazetesi tarafından yazılan hal tercümesinde de doğum tarihi 1869 olarak gösterilir.²⁴ Bunun dışında Ahmet İhsan'ın 1867 yılında doğduğunu iddia edenlerin yanı sıra²⁵, hatta 1866 yılında doğduğunu iddia edenler de vardır²⁶ Ancak yapılan son araştırmalar Ahmet İhsan'ın 1868 tarihinde doğduğunu ortaya koyar.²⁷

Ahmet İhsan, “*40 günlük yavruyken Trabzon üzerinden Kastamoni'ye gitmişiz. Yolda dadım beni mahfede böyle uyutmuş. Babamın memuriyetleri Kastamoni'den sonra bizi İşkodra'ya götürdü.*”²⁸ diyerek babasının memuriyeti yüzünden epey yer değiştirdiklerine işaretle ailenin İşkodra'dan İstanbul'a gelip Vaniköy'deki yalaya geldiklerini kaydeder.²⁹ Vaniköy'deki yalının, Ahmet İhsan için ayrı bir değeri vardır: “*Vaniköy'ndeki yalımızın yerinde şimdi başka yalının bahçesi var; orasını ne zaman görsem çocukluğumun üç senesini geçirdiğim bu asude köyün eski şekli*

²¹ Ahmet İhsan, “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, Servet-i Fünûn, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.

²² Hasan Kolcu, Değirmendere-Garipler Mezarlığı'nın Bir Mühim Sâkini: Ahmet İhsan (Tokgöz), 1. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, 20-22 Nisan 2006 Kocaeli, Cilt II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 9, Kocaeli 2007, s. 758.

²³ Merhum Muhtar Halit Bey, Resimli Uyanış, 37. Sene, 65. Cilt, nr. 1708-23, 1929, s. 358.

²⁴ “Ahmet İhsan Tokgöz'ün Hal Tercümesi”, Tasvîr-i Efkâr, 30.12 1942. (Bu yazı Peyami Safa'nın Tasvîr-i Efkâr gazetesinde yayımlanan “Ahmet İhsan ve Servet-i Fünûn” adlı yazısından sonra gazete tarafından konulur. Daha sonra bu iki yazıyı da Siyasî İlimler Mecmuası aynen sayfalarına alır. “Türk Matbuatının Acı Bir Kaybı Ahmet İhsan Tokgöz'ün Vefatı”, Siyasî İlimler Mecmuası, Sayı: 141, Yıl: 12, Birincikânun, 1942, s. 391.)

²⁵ Cüneyt Kut, “Ahmet İhsan Bey'in Tuna'da Bir Hafta'sı”, Simurg Kitap Kokusu, C. 1, S.1, Ekim, 1999, s.128, \ Ziyad Ebuzziya, Ahmet İhsan Tokgöz, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, s. 94.

²⁶ Ali Birinci, Matbuat Hatıralarım'ın Karartılan Talihi, Tarih ve Toplum, C. 20, S. 118, Ekim 1993, s. 61.

²⁷ Hasan Kolcu, a.g.e. .s.756.

²⁸ Ahmet İhsan, “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, Servet-i Fünûn, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.

²⁹ Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, 1. Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1930, s.1.

gözümün önüne gelir. Vapur iskelesi te öte başta, Kantilli lisesinin altına tesadüf eden açıklık yerde idi ve iskeleden sonra İstanbul tarafına doğru sıra ile çok büyük yalılar dizili idi. Baştaki Serkâtip Mustafa Paşa yalısının hâlâ rıhtımları orada duruyor. Serkâtibin yalısı kırk odadan ziyade idi. Paşanın nikâhlı dört karısı vardı. Yalının sofaları o zamanın tabirince at koşturular neviden idi. O sofalarda komşu çocukları ile cami havlusunda gibi koşuşturduk ve yalının ucunu bucağını zor bulurduk.”³⁰ Ahmet İhsan, ilk tahsilini ise Vaniköy’de Bursalı Rıza Efendi’nin yalısında görür: “Köyün mektebi olmadığı için Bursalı Rıza Ef.’nin çocuklarına tuttuğu bir hocadan bütün köy çocukları ders alırdık ve merhumun yalısında bahçeye nazır büyük bir oda Vaniköy çocuklarının mektebi idi.”³¹

1877 tarihinde Ahmet Halit Bey, Şam’da ordu muhasebeciliğine tayin edilir.³² Ahmet İhsan Şam’a gidişlerini şöyle anlatır: “Avusturya Macaristan ‘Loyt’ kumpanyasının ‘Vesta’ vapurunda gidiyoruz. Vapurumuz Marmara’nın rakit sularını yarıyor, sevincimden bir yerde duramıyordum. Babamın yanından lalamın yanına koşuyordum. O zamanlar, vapurların arka tarafında olan birinci mevki güvertesinden baş taraftaki üçüncü mevki güvertesine seyirtiyordum. Babam bağıyor, dadım Şayan kalfa arkamdan koşuyor, beni zabtedemiyorlardı. Tahttan inme çıkma vak’asından beri üç ay geçmişti. İstanbul’da çok şeyler olmuştu. Bunlar beni meşgul etmiyordu, bir hafta vapur yolculuğu yapacağız diye seviniyordum. Yalının penceresinden gelip geçtiğini gördüğüm ve amcam pehlivan Kâmil Bey’in bana isimlerini öğrettiği Loyt vapurlarından birine bindim diye keyfim son derece idi.”³³ On gün sonra Şam’a varırlar ve Ahmet İhsan’ın babasının kalem arkadaşı, Suriye Defterdarı Süleyman Sudi Efendi’nin evinde misafir olurlar. Süleyman Sudi Efendi, Şam’da Ahmet İhsan’a bir söz verir. Bu söze göre Süleyman Efendi İstanbul’daki kitaplarından Ahmet İhsan’a İstanbul’da görüştiklerinde hediye edecektir.

³⁰ a.g.e. , s.1-2.

³¹ a.g.e. ,s.1-2.

³² Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 4.

³³ Ahmet İhsan, a.g.e., s. 8-9.

Ahmet İhsan, Şam'da Askerî Rüşdiye'ye gider ve bu okulu ikincilikle bitirir.³⁴ Okulu bitirdiğinde on bir yaşındadır.

1881 yılında Ahmet Halit Bey'in tayini Ankara'ya çıkar. Bunun üzerine aile Şam'da ayrılır ve Beyrut üzerinden İstanbul'a gelir.

Süleyman Efendi, Şam'da iken Ahmet İhsan'a vermiş olduğu sözünü tutar, eli ciltten ziyade kitap verir. Süleyman Sudi Efendi'nin Ahmet İhsan'ın meslek seçimi konusunda da çok büyük bir etkisi olur: "*Sonra bana sordu:*

-Büyürsen ne olmak istiyorsun bakayım?

-Böyle kitaplar yapacak bir adam!

-Sade yazmak lâzım değil, onları basmak lâzım, matbaacılık da yapmalısın."³⁵

Ahmet İhsan, bu telkinle ileride Ebussuud Caddesi'nde Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası'nı kurduğunda ilk ziyaretçisi Süleyman Sudi Efendi olacaktır.

Ahmet İhsan, 1881'de İstanbul'a gelmeleriyle Mülkiye Mektebi'ne yazılır. Ahmet İhsan, bu konuda bizzat kendisi: "*Bir ay sonra İstanbul'a yerleşmiştik. Önceleri arzum askerî tıbbiyesine girmek olduğu halde resimli kitaplar zihnimi çelmişti. Babam hâlâ beni doktor yapmak istiyordu. Harbiye nezaretinde tıbbiye idadisine kaydolunacak odada babamın oradaki kayıt memuruyla azıcık asabileşmesi hayatımda büyük bir rol oynadı. Babam o gün beni Mekteb-i Mülkiye'ye yazdırdı.*" bilgilerini verir.³⁶ Ahmet İhsan, Mülkiye Mektebi'nin hem idadî hem de yüksek kısmını okur. Onun Mekteb-i Sultanî'de; yani Galatasaray Lisesi'nde okuduğunu söyleyenler de vardır.³⁷

Kendisi daha Mülkiye'de öğrenciyken tercüme ve telif eserler yazma faaliyetine başlar; ama bunun öncesinde bir okuma devresi geçirir: "*Kitapçı dükkânlarında bulunan ne kadar yeni kitap varsa hepsini almış, okumuştum. Çemberlitaş'taki Celil Ağa'nın dükkânında dahi alacak kitap bırakmamıştım. Çarşıdan Beyazıt'a giden*

³⁴ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 4.

³⁵ Ahmet İhsan, a.g. e. , s. 12-13.

³⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 20.

³⁷ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 7., İstanbul, 1990, s. 527; Selçuk Çıkla, Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.268; Tefik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, (Haz. Abdullah Uçman, Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005, s.XXI.

Okçular başındaki ‘Sarafım’ın kiraathânesinde sözüüm yabana, bir kütüphane vardı; o kütüphaneyi de okuyup bitirmiştım. Şimdi anlıyorsunuz ya, az zamanda bütün Türk neşriyatını okuyup bitirmek benim okuma kuvvetimden ziyade kitapların azlığından ileri geliyordu. Artık gıdamız ‘Tercüman-ı Hakikat’ olmuştu ve ben Fransızca’yı kuvvetlendirmeğe son derece çabalıyordum, o lisanla Fransız edebiyat ummanına dalmak istiyordum. Fransızca’yı istediğim gibi anlamağa başlamadan İstanbul’da Türkçe lisan ve Ermenice harflerle intişar eden gazetelere ve romanlara sarılmıştım.”³⁸

Beşinci sınıftayken ilk roman tercümesini de yapar: “ Artık sınıfta benim adım çıkmış idi; bana ‘Mütercim İhsan’ diyorlardı; Çünkü (Vagabond) ismindeki bir romanı ‘Bir Serseri’ ünvanile mektep tatilinde tercüme etmiş ve Bayazıt’ta tramvayın durduğu yerde dükkânı olan ‘Asır’ kütüphanesi sahibi ‘Tabii Gayyur’³⁹ diye şöhretli Kirkor Ef. eliyle bastırıp ortaya çıkarmıştım.”⁴⁰ Bu eseri Ahmet İhsan, Etienne E. Judici’den tercüme eder.⁴¹

Mülkiye Mektebi’nin beşinci; yani son sınıfındayken Ahmet Midhat Efendi ile tanışma fırsatı bulur: “Cesareti biraz daha arttırdım; *La Nature* mecmuasından tercüme ettiğim ufak bir makaleyi *Tercüman-ı Hakikat’e* gönderdim ve üç gün sıra ile *Tercüman-ı Hakikat’in* sahîfelerini kuvvetli çarpıntı ile açıyordum. Üçüncü gün *Tercüman-ı Hakikat* sahîfesinde makalemi basılmış görünce şaşırđım; makalemin altına ‘*Tercüman-ı Hakikat*’ benim için çok takdirli ve teşvikli birkaç satır bile ilâve etmişti. Ahmet Midhat merhumun kaleminden çıktığını sonradan öğrendiğim bu satırlar, bana çok kuvvet ve metanet vermişti, mektepte sınıfta dahi ehemmiyet almıştım; artık arkadaşlarım beni sarakaya almıyorlar; *Tercüman-ı Hakikat* tarafından yazılarımın beğenilmiş olması işin rengini değıştirmişti.

³⁸ Ahmet İhsan, a.g.e, s. 34-35.

³⁹ Doğrusu, “Tâbi’-i Gayûr” olmalı. Anlamı “gayretli, çalışkan kitap basıcı” dır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 18. Baskı, Ankara, 2001, s.283 ve 1011.

⁴⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 36.

⁴¹ Ali Çankaya, *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, 3. Cilt, Ankara 1969, s. 241. Bir Serseri adlı eserin künyesi ise şöyledir: *Bir Serseri*, İstanbul, Ceride-yi Askeriye Mat. , 1303 (1887), 165 s.

Mülkiye Mektebi'nin son sınıfında derslerimi derin derin dikkat ile belliyordum. Tercüman-ı Hakikat'e her hafta makale gönderiyordum. Hele makalelerimin 'müntehibât-ı Tercümân-ı Hakikat' te bile naklolunduğunu gördüğüm zaman keyfim on kat oluyordu, kaç defa Bâb-ı Âlî Caddesi'nin bir köşesinde durup koca kara sakallı Ahmet Midhat Efendi'nin geçtiğini helecanla bekledim ve onu büyük sevinç ile gördüm. Her defasında mutlaka gidip üstadın elinden öpmeliyim diyordum; Ebussuut Caddesi'ndeki matbaasının kapısına kadar ilerliyordum, mümkün değil cesaret alıp matbaanın karanlık ve dar kapısından içeri dalamıyordum. Bir gün yine böyle kapıya kadar gelip geri dönmek üzere iken kapının hemen eşiğine bitişik tahta merdivenlerden aşağı Ahmet Midhat Efendi'nin indiğini gördüm, orada dona kaldım. O, bana sordu:

-Oğlum isteğin nedir?

Artık bilmiyorum, kaç türlü renge girmişim; kızarıp sararmışım, yalnız kekeleme nevinden ağzumdan: 'Ahmet İhsan' ismini çıkarmışım. O zaman Ahmet Midhat Efendi iri elleriyle omzumdan tuttu ve sordu:

- O yazılar senin mi oğlum?*
- Evet efendim.*
- Sen Fransızca'yı nerede öğrendin?*

Efendim bendeniz mülkiye mektebinin son sınıfındayım."⁴²

Ahmet İhsan, Mülkiye Mektebi'nin idadî ve yüksek kısmını 1887'de bitirir.⁴³ Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Hariciye Tercüme Kalemi'nde altı buçuk altın maaşla memurluğa başlar. Altı ay sonra, Tophane Müşirliği'ne Fransızca tercümanı olarak geçer .

3 Ekim 1887'de Umran dergisini çıkarır⁴⁴; fakat bu derginin hayatı kısa sürer. (Umran, 21 Eylül 1303 [1887]- 26 Teşrîn-i Evvel 1304 [1888], 1-29 sayı çıkarılan edebiyat, fûnûn, terâcim-i ahvâl, seyahat, roman vesâireyi bahis alan dergi. Müdürü

⁴² Ahmet İhsan, a.g.e., s. 37-38..

⁴³ Bilge Ercilasun, a.g.e. s. 7.

⁴⁴ a.g.e. , s. 8.

Ahmet İhsan.)⁴⁵Ahmet İhsan, derginin kapatılmasıyla ilgili şu bilgileri verir: “*Kara sinekler, çıkan eserler hakkında jurnaller vermeye başladıklarından onların saçtıkları mikroplar yüzünden ikide bir Maarif Nezareti’ne ‘dikkat ve ihtimam, eserlerin muayenesine itina’ emirleri geliyordu. Nihayet âzâlar arasına en meşhur jurnalcilerden ‘Selâhi’ ilâve olundu. Selâhi ‘Encümeni teftiş ve muayene’nin gûya selâhına bakacaktı ve mutlaka göze girmesi lazımdı. ‘Teveccühâtı meali gayatı hazreti veliyyünniamiyi’ celbetmeliydi. Hatıratımın bir başka yerinde tafsilatını ayrı ayrı olarak hikaye eyleyeceğim bir vak’ayı bu adam icat etti. Muhterem kardeşim Ahmet Rasim ile beraber bir akşam yakalanıp Zaptiye Nezareti’ne götürüldük ve ayrı ayrı isticvap olunduk ve iki gün sonra salıverildik. Nihayet ‘Selahi’nin verdiği bir raporla mevkut mecmuaların Encümen’de muayenesinde mahzurlar olduğu anlatılmış olacak ki günüün birinde iradei seniye geldi. Mevkut mecmuaların kâffesinin muayenesi Maarif Nezareti’nden kaldırılmakla beraber maarifin verdiği mecmua ruhsatları lağvolundu. Böylelikle ilmî, edebî neşriyat baltalandı; artık mecmua çıkarmak kabil değildi. Dahiliye Nezareti’ne giderek haftalık gazete imtiyazı almak lâzımdı; bunun için uzun muameleler ve sonunda mutlaka iradei seniye istihsali şarttı. Yani Türk irfan hareketi 1888’de müthiş surette geriye çevrilmişti. Umranla beraber o tarihte çıkan risalelerin hepsi birden yok olmuştu ve bunların adedi ondan ziyadeydi; içlerinde çok iyileri vardı.*”⁴⁶

Ahmet İhsan, ilk roman tercümesinden sonra Jules Verne’i okumaya başlar ve onun külliyatını tercüme etmeye karar verir.⁴⁷Ahmet İhsan’ın, Jules Verne’den yaptığı ilk çeviri ise Seksen Günde Devriâlem’dir.(1890) Yazar, bu romanın neşri ile ilgili şu bilgileri verir:“*Halbuki beş seneden sonra ben yeniden şahadetname alıp ilk roman tercümesine başladığım sırada Karabet Matbaası’nda bastırıp eve getirdiğim ‘Seksen Günde Devri Alem’ romanının formalarını ev halkıyla beraber hanım ninem de bükerti; beher bin formanın kırılmasını evdekiler bir saatte başardıkları için her gece eğlenerek üçer kuruş kazanırlardı ve hanım nine bu işi bez dokumaktan tatlı bulurdu. Hayıf ki o formaların intişarı hengâmında sultan zade Selahi Efendi’nin bir jurnal yıldırımına uğradık. Evi basıp beni aldılar; hanım ninem aklını kaybetti.*

⁴⁵ Hasan Kolcu, a.g.e. s. 756.

⁴⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 48-49.

⁴⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 8.

Zaptiye nezaretinde istintaktan kurtulup eve geldiğim zaman onu sofada, yere hasır üstüne mumlar dikmiş ve yakmış buldum. Bana bakıyor, ve beni tanııyordu:

-Hanım nine ne yapıyorsun?

Dediğim zaman fersiz gözlerini bana çevirip şu cevabı vermişti:

-İhsanım evde yok. Sofada dediler? Arıyorum!

‘Seksen Günde Devri Alem’ çıkarken bizim ev basıldığı zaman aynı jurnalın yüzünden Ahmet Rasim Bey kardeşim de zaptiyeye tıkmıştı, meğer o başka odada istintak olunuyormuş!”⁴⁸ Ahmet İhsan’ın Jules Verne’den yaptığı çeviriler çok önemlidir; çünkü “bizim edebiyatımızda, Türk okuruna Jules Verne’i yazdığı yazılarla tanıtmasının yanında (...) onun romanlarını da en fazla tercüme ederek sevilmesini ve ilgiyle takip edilmesini sağlayan Ahmet İhsan olmuştur.”⁴⁹

Ahmet İhsan matbaacılığa başlaması konusunda “Artık ben Türk mütercimlerinin meşhurlarından olmuştum. Tâbilerden Arakel bana güzel şartlar teklif eyleyerek Jül Vern’den bir roman daha ısmarladı; ‘Kaptan Gran’ın Çocukları’ dahi çok rağbet gördü ve ben de bir ufacık matbaa yapacak sermaye toplamıştım. Benim gibi matbuat heveslilerinden bir arkadaş buldum; ikimiz ‘Âlem Matbaası’ nı satın aldık; Âlem Matbaasının eski sahibini üçte bir hisse ile aramızda bıraktık. İşte benim matbaacılığım bununla başladı.”⁵⁰ der. Âlem Matbaası’ nı üç kişi olarak kurarlar. Bu kişilerden birisi Mustafa Nuri Efendi’dir ki vefatıyla beraber Ahmet İhsan onun hissesini alır. Bir diğer kişi ise Mustafa Asım Bey’dir. Bu kişi ise adliye mesleğine girer ve matbaacılığı bırakır, 1907 senesinde hissesini Ahmet İhsan’a satar. Ahmet İhsan, kurmuş olduğu bu matbaayı, Ahmet Midhat’ın teşvikiyle yine onun Kırk Ambar Matbaası ile birleştirmek ister; ama başarılı olamaz: “Benin mutlaka resimli haftalık gazete çıkarmak hevesinde oluşum Mitat Efendiye bizim yeni matbaa ile kendi eski matbaasını bir şirket halinde birleştirmek fikrini ilham etti. Fikir canlandı, kuvvetlendi, aramızda mukavele hazırlandı ve imzalandı. Eğer bu mukavele Ahmet Mitat Efendinin matbaasında gizli istifadeler temin edenlerin menfaatine dokunulanların entrikaları ile suya düşmeseydi otuz sekiz senelik ‘Servet-i Fünûn’

⁴⁸ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 27-28.

⁴⁹ M. Fatih Andı, Edebiyat Araştırmaları I, Kitabevi, İstanbul , 2000, s. 138.

⁵⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 51.

yerine ‘Resimli tercümanı Hakikat’ çıkacaktı. Ve Ahmet ihsan ve Şürekâsı teşkilâtı Ahmet Mitat E. Merhumun matbaasını belki şimdiye kadar yaşatacaktı.”⁵¹

Ahmet İhsan’ın en büyük arzusu bir dergi çıkarmaktır; fakat yaşının küçüklüğü buna izin vermez: “Ben haftalık bir gazete çıkarmak arzusu içinde kavruluyordum. Ahmet İhsan ve Şürekâsı unvanı ile ufacak matbaamı kurmuştum. Matbaamda mutlaka bir haftalık gazetem olsun diyordum, yüz türlü çareye başvurdum. Bir kere gazete imtiyazı almak için eski kanun, müdürü mes’ulü otuz yaşında olmalıdır diyordu; ben ise 21 yaşındaydım.”⁵² Bu sorunun dışında padişahın imtiyaz vermemesi sorunu da vardır: “Ahmet Midhat merhum ile tasavvur edilen şirket suya düştükten sonra (Musavver Tercümanı Hakikat) çıkarmak ümidi de uçmuştu. Bana tekrar haftalık gazete imtiyazı bulmak arkasından koşmak lâzım gelmişti. Padişah yeniden imtiyaz vermiyordu; şunun bunun talebile muamelesi yapıp gönderilen gazete imtiyazlarının iradesi çıkmıyordu. O halde mevcut gazetelerden bir tanesiyle uyuşup o gazeteye ilâve gibi resimli mecmua kurmak mecburiyetinde idim.”⁵³ Bu yüzden Rum Nikolaidis Efendi’nin Servet gazetesine ilave olarak Servet-i Fünûn’u çıkarır.(27 Mart 1891). Bu derginin çıkışını ise yazar şöyle anlatır: “Türkçe Servet’te ben de Ajans telgraf havadisleri mütercimliği yapmışım. D. Nikolaidi’ye başvurdum; ufak bir ücret mukabilinde ‘Servet’ gazetesine bir fennî ilave çıkarmak üzere ruhsatını alıp bana vermeği kabul eyledi; istidasını verdi; istida Bâbîâli matbuatından Dahiliye’ye, oradan saraya gitti; ‘Servet’ gazetesine ilave olarak çıkacak resimli nüshanın ‘Serveti Fünûn’ namında olması hakkında [karihiailham sabihai hazreti padişahiden] bir Rum namına(!) irade çıktı.”⁵⁴ Ahmet İhsan, kendini iyiden iyiye matbaa âlemine kaptırır ve Tophane’deki tercümanlık görevinden de bu arada istifa eder.Servet gazetesinin ilavesi olarak çıkacak Servet-i Fünûn’un hazırlıklarına başlar:“İyi bir resimli haftalık gazete çıkarmak için matbaamda kâfi derecede hazırlık yoktu; Avrupa’da henüz doğmuş olan çingoğrafiyi İstanbul’da bilen yoktu. ‘Karagöz’ müessisi merhum Ali Fuat’ın Bahriye matbaasında teşebbüsüyle çinkoculuk biraz tecrübe bulunduğu için Ali Fuat merhum ‘Musavver Cihan’ isminde bir mecmua çıkarmak teşebbüsünde bulunmuş fakat muvaffak

⁵¹ a.g.e. , s. 52-53.

⁵² a.g. e. , s. 49.

⁵³ a.g.e. , s. 57-58.

⁵⁴ a.g.e. , s. 58.

olamamıştı. Ben de güç belâ elime geçirdiğim müsaadeden hakkile istifade için teknik iyi vasıtalar toplamak istiyordum. Avrupa ile muhaberele yaptım; galvano birçok kalıplar getirttim. Bunlar zaman meşahirinin resimleriydi. O zaman bile Protestanlık propagandası yapan Mercan'daki Baybıl havuzdan kira ile tabii manzara kalıpları kiraladım ve 1891 senesi Mart'ının 27'nci günü 'Servet-i Fünûn'un ilk nüshasını çıkardım."⁵⁵ Servet-i Fünûn 25 Mayıs 1944 yılına kadar II. - Abdülhamit devrinde kapatıldığı kırk üç gün ve mütareke sırasında kapalı tutulduğu dört yıl hariç- tam elli üç yıl çıkar.

Ahmet İhsan, o yıllarda çok basit olan Türk matbaacılığını Batı tekniği ile donatmak için 1891'de Avrupa'ya inceleme gezisine çıkar: "1891 senesi Mayısının ikinci günü İstanbul limanındaki şamandırasından ayrılan (Kampoç) vapuru Saray Burnunu dönünce ömrümde ilk defa olarak garp diyarına yüzümü çeviriş oluyordum. Geminin arka tarafında güpeşteye dayanmış benden uzaklaşan İstanbul'a mahzun mahzun bakıyordum. Orada bıraktığım anamı ve defterdarlıktan mazul babamı, yeni kurduğum matbaamı düşünüyordum. Biriktirdiğim seyahat paralarımı İngiliz ve Fransız altınına çevirmiş ve onları o zaman usulü bir kemerin içine istif etmişim. Tam 75 tane idi ve ben bunlarla Avrupa'da üç ay dolaşmak ve çalışmak kararında idim."⁵⁶ dönüşünde matbaasını bazı teknik imkânlarla donatır ve ülkede ilk defa çinkografi ve klişehâneye sahip Türk matbaasını kurar: "İlk Avrupa seyahatimden dönerken Viyana'da 'Angerer ve Gösehel' çinko ve hâk fabrikasıyla yaptığım itilâf üzerine İstanbul manzaraları fotoğraflarını bu müesseseye göndermişim, bunların klişeleri geldi. Kendim Paris'te ve Viyana matbaalarını gezip tetkik ederek bu yeni icat klişelerin nasıl basıldığını ne gibi mürekkep kullanmak lâzım geldiğini de öğrenmişim. Paris'te bir kağıt fabrikasına resim basmağa müsait kağıt dahi ısmarlamışım. Kağıtlarım da geldi ve bu benim ilk ticarî muamelemidi. Viyane klişelerinden 'Ortaköy Camisi' resmini ikinci altı ayın birinci nüshası olan 27 numaraya basarken tabii makinesi üstünde kendim uğraşmışım. Zanneylim ki İstanbul'da çinko ile basılan ilk nefis resim bu idi."⁵⁷ Avrupa'da öğrendikleri sayesinde bir madalya da kazanır: "Ayrıca kendisi Avrupa'yı gezip baskı tekniklerini

⁵⁵ a.g.e. , s.60-61.

⁵⁶ a.g.e. , s. 63-64.

⁵⁷ a.g.e. , s. 64-65.

öğrendi. Böylece çıkardığı dergi 1893 Chicago fuarında kalite madalyası kazandı.”

58

Ahmet İhsan'ın matbaası birçok yenilikler de getirir. Bu yeniliklerden biri de İstanbul'da ilk defa bu matbaada havagazı motörü bulunmasıdır.⁵⁹ Bunun dışında bu matbaa Avrupa'daki ilk Türk muhabirlere de sahiptir. *“İlk senelerde bana arkadaşlık eden Ahmet Rasim Bey, Halit Ziya Bey ve Halit Ziya Bey'in bana pek genç tanıttığı Reşit Saffet Bey gibi teceddüt seven kalemler arasına Samipaşazâde Sezai Beyefendi de Alfons Dode'nin 'Jak' tercümesile girmiş idi; karşımda açılan yeni ufukta bu muktedir arkadaşlarıma daha lâyük mahfel yapmak istiyordum. O tarihte Paris'de tahsilde bulunan Ali Kemal ile diğer bir genç arkadaşım Âgah Bey bize Paris mektupları gönderiyordu; bunlar ilk defa olarak Avrupa matbuat hayatına Türk gazete muhabiri olarak girmişlerdi.”*⁶⁰

Servet-i Fünûn dergisinin kuruluşunda Recâizâde Ekrem'in bir etkisi olmamakla beraber, onun derginin edebî bir dergi olmasında etkisi vardır. Bu sebeple şu sözler yanlıştır: *“1896 yılı başlarında, edebiyatta yenilikler yapmaya hevesli gençleri bir araya getirip yeni bir edebî topluluk oluşturmayı arzu eden Recâizâde Ekrem, önce Mekteb-i Sultânî'den öğrencisi Ahmet İhsan'ı, çıkarmakta olduğu fennî muhtevalı Servet dergisini Servet-i Fünûn adıyla edebî bir dergi haline getirmeye, daha sonra yine aynı okuldan öğrencisi Tevfik Fikret'i de bu derginin başına geçmeye ikna eder.”*⁶¹ Yukarıda da belirtildiği gibi Ahmet İhsan Mekteb-i Sultânî'de okumaz. Bunun yanı sıra Servet dergisinin Servet-i Fünûn adını almasında; yani bu derginin adının değişimi konusunda Recâizâde'nin hiçbir etkisi yoktur. Servet-i Fünûn'un edebî bir dergi olmasında çabası ise inkâr edilemez: *“... bir karakış akşamı, yeni idarehânemizi ziyaretlerle şerefleştirmişlerdi.*

1312-1897 senesine tesadüf den bu kış ziyaretinde Ekrem Bey yalnız değildi. Bakışı çok kuvvetli, iri vücutlu, gayet sevimli çehreli bir delikanlı ile beraber gelmişti. Çok sevdiğim üstadın ellerinden öptüğüm zaman delikanlıyı göstererek:

⁵⁸ Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, YKY, C.2 , İstanbul, 1999, s. 625-626.

⁵⁹ Enver Esenkova, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul Ansiklopedisi, C. 1. , İstanbul, 1958. , s.374.

⁶⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 88.

⁶¹ Tevfik Fikret, a.g.e., s.XXI.

-Size Tevfik Fikret Bey'i getirdim. Kendisi benim çok sevdiğim müstait bir gençtir; 'Mektep' filan gibi bazı mecmualarda eserleri de çıktı. Fakat ben istiyorum ki Tevfik Fikret Bey Servetifünunun olsun!

Kararı derhal vermiştik. Büyük üstadın işareti veçhile Tevfik Fikret Bey 'Servetifünun' un tahrir ve tashih işlerini kabul eylemişti ve ben ona münderecat hususunda bütün selâhiyetleri vermiştim.”⁶² Böylece o, Türk Edebiyatında Edebiyat-ı Cedîde gibi bir mühim edebiyat hareketinin oluşumunu hazırlar. Recaizâde'nin Tevfik Fikret'i Ahmet İhsan'la tanıştırmamasından sonra birçok şey değişir: “Artık haftada üç dört defa üstat Ekrem akşamları bize uğruyordu. Tevfik Fikret Bey muntazam devam ediyordu ve her gelişinde de onun arkadaşları artıyordu. Servetifünun'a daha evvelden alâka gösteren Cenap Şehabettin, Kemal Zâde Ali Ekrem, şair Safa, Halit Ziya, Siret, Süleyman Paşazade Sami, Reşit Bey, Mehmet Rauf, Doktor Suat, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Cavit, Şuayp, Ahmet Hikmet, Hüseyin Kâzım Edebiyatı Cedîde ailesini kuruyorlardı ve hepsinin yanında, bu ulvî irfan gemisinin kaptanlığını üstat Ekrem yapıyor, Tevfik Fikret bey geminin nazik, narin ve idaresi güç makinelerini fevkalâde maharetle işletiyordu. Çünkü Tevfik Fikret'in hünerli ve temiz ellerinin sürdüğü her şey mutlaka parlar ve yükseldi.”⁶³ 1896 senesinde Servet-i Fünûn'da oluşan Edebiyat-ı Cedîde, 1901 senesine gelindiğinde sona erer; çünkü Servet-i Fünûn dergisi kapatılır ve yeniden açıldığında Edebiyat-ı Cedîde artık yoktur: “Tevfik Fikret Hüseyin Cahid'e küsmüş olduğundan bize uğramaz olmuştu ve işte tam bu esnada Sarayın en kuvvetli yumruğu 'Serveti Fünun'un başına indi. Hüseyin Cahid'in 'Edebiyat ve Hukuk' serlevhalı bir makalesi bahane edilerek Serveti Fünun matbuat müdüriyetinin emrile kapandı.”⁶⁴ Bu kapanmanın ardında Edebiyat-ı Cedîde dağılır. Böylece Servet-i Fünûn edebiyat dergisi hüviyetini de kaybeder.⁶⁵ “Serveti Fünun'da Edebiyat-ı Cedîde muharrirleri tek mil dağılmıştı; Halit Ziya Bey 'Kırık Hayatlar' romanını yarım bıraktı; saraya mensup muharrirler görünmez oldular. Birçokları da nefi olunmuştu. Hüseyin Cahit Bey uğradığı muhâkeme belasından sonra çok haklı olarak kendisine başka iş aradı;

⁶² Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 95-96.

⁶³ a.g.e. , s. 96.

⁶⁴ a.g.e. , s. 108.

⁶⁵ Bilge Ercilasun, s. 16.

Sadriâzam Sait Paşaya ettiği bir müracaat nasılsa iyi bir surette kabul gördü. Hüseyin Cahit Bey Mercan İdadîsi'ne muallim olarak bizden ayrıldı."⁶⁶

Ahmet İhsan bu dönemde ilk defa üç renkli klişe ile resim basar: "*Mahmut sadıkla baş başa vermiştik; o, 'Müşahabe-i Fenniye' lerini getiriyordu; ben sînâî makaleler yahut seyahatler yazıyordum. Doktor Besim Ömer paşa tıbbî ve sıhî eserler veriyordu. Gazetenin edebî ve canlı kısmında hasıl olan boşlukları karşılamak için resimlere kuvvet veriyordum. İlk defa olarak renkli resimler yaptım. Bizde bu zaman kadar renkli şeyler basılmıştı; fakat renklerden mütehassis camlarla Avrupa'da yapılmağa başlanılan 'üç renkli' denilen yeni usul bizde henüz görülmemişti.*"⁶⁷

1907 başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girer.⁶⁸ "*1907 kışında avukat Baha Bey Selanik'ten İstanbul'a gelmişti. Gûya bir dava takip ediyordu. Şimdi İzmir'de yerleşmiş olan avukat Baha Bey eskiden Servetifünun'da çalışmış arkadaşlarımdan idi ve Manyasîzâde merhum tarafından beni de inkılâp arkadaşlığına ve Selanik teşekkülüne girmek için davete memur idi. Bahçekapısı'nda Hacı Bekir'in dükkânı arkasında şimdi Zahir Borsası olan medresenin kapalı kapısı önünde Baha Bey'in teklifini kabul eyledim; ilk inkılâp hareketi tezahür edince Servetifünun'u derhal yevmî yaparak inkılâbın muvaffakiyetine çalışacağıma yemin eyledim.*"⁶⁹

1908 yılının 10 Temmuz günü Meşrûtiyet ilân edilir ve Ahmet İhsan bu tarihten sonra Servet-i Fünûn'u günlük olarak çıkarmaya başlar: "*Biz matbaada Mahmut Sadık'la kolları sıvamıştık; matbaanın teknil işlerini durdurduk; yevmî Servetifünun'un ilk nüshasını hazırladık; mefkûre arkadaşlarımızdan bazıları da gelmişlerdi, yardım eyliyorlardı.*"⁷⁰ Daha sonra 15\28 Temmuz 1908 Salı tarihli Servet-i Fünûn'da Operatör Cemil Paşa tarafından imzalı, yeni tayin olunan Zaptiye Nâzırı aleyhindeki varaka neşredilir ve Servet-i Fünûn siyasî bir rol oynamaya

⁶⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 124.

⁶⁷ a.g.e. , s. 128.

⁶⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 16.

⁶⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 151-152.

⁷⁰ Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, 2. Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1931, s. 5.

başlar: “Bu gazete nüshası 15 Temmuz Salı sabahı dağıldı. Diyebilirim ki İstanbul içinde bomba gibi patlamıştır. Hafiyelerden, jurnalcılardan, zaptiye Nezaretinin zulümlerinden yılmış olan Türk gençleri dehşetle kaynar bir vapur kazanına. Sanki bütün gençliğin kalbi bizim matbaada atar olmuştu. Askerî ve mülkî mekteplerin genç efendileri matbaamızın önüne yığıldılar, Bâbiâli’yi yıldırıldılar; Saray şaşırdı ve padişah namına aynı günde Şeyhülislâm Cemalettin Efendi Babıfetva avlusunda, orada toplanan müthiş kalabalık önünde Padişahın Kanunu Esasi’ye sadakat yemini etmiş olduğunu başındaki büyük kavuk ve ayağındaki sarı pabucla kasem ederek ilân etti.”⁷¹

Ahmet İhsan, 24 Ağustos 1908’de Selanik’e gider: “Kardeşim Doktor Besim Ömer Paşa, ilk günlerde uğradığım heyecanları teskin için, bana bir müddet için İstanbul’un heyecanlı muhitinden ayrılmayı tavsiye eylediği için 24 Ağustos 1908’de Avusturya bandıralı Luit vapuruna bindim ve Selanik yolunu tuttum.”⁷² Ahmet İhsan, buradan Paris’e geçer ve burada tuhaf bir durumla karşılaşır: “Uzun müddet Osmanlı İmparatorluğunun ve Abdülhamid’in Paris sefirliğini yapan bir zatın Ahmet Rıza Bey’in odasında istipdat lehine asla çalışmamış olduğunu söylemesi tuhaf bir tarih vesikasıdır.”⁷³ Paris’ten İstanbul’a dönen Ahmet İhsan, burada bir teklif alır. Teklif, İttihatçılardan gelir ve Ahmet İhsan’ın Panislamizim için Tiflis’e gitmesi istenir. Bu Ahmet İhsan’a ters bir düşüncedir ve teklifi reddeder: “Daha ziyade ısrar eylemedim; matbaamı bırakacak kimsem olmadığımı ileri sürerek nezaketle af diledim.”⁷⁴

Ahmet İhsan, o sıralarda Yeşilköy’de oturur.31 Mart günü Yeşilköy’den trene biner ve Sirkeci’ye gelir. Matbaasına çıkar, o sıralarda da 31 Mart Vakası yaşanmaktadır: “Patırdı fena. Birçok tüfekler patlıyor!.. Sabahleyin isyan İttihatçı ve İtilafçı şeklinde iken öğleden sonra ‘Şeriat isteriz!’ Şeklini aldı ve ‘şeriatçı’lar kabardı. Kalabalık bir güruh, önde şehrin en aşağı tabakasına mensup ayak takımları olduğu halde ‘Şurayı ümmet’ matbaasını dağıttıktan sonra Bâbiâliye doğru geliyorlardı. Ve ben matbaanın penceresinden bakıyordum.

⁷¹ a.g.e. , 2. Cilt, s.12.

⁷² a.g.e. , 2. Cilt, s. 53-54.

⁷³ a.g.e. 2. Cilt, s. 61.

⁷⁴ a.g.e. ,2. Cilt, s. 68.

*Sesler yükseldi... Burası da matbaa! İttihatçı mı? Hayır! Ne ittihatçı, ne İtilâfçı! Sade istibdada karşıdır!.. diye bağrışıyorlardı. Hep istibdat istemeyiz, buraya dokunmayalım.”*⁷⁵ Bu sözler sayesinde Ahmet İhsan'ın matbaası yağmalanmaktan kurtulur. Ahmet İhsan, 17 Mart'ta kapattığı günlük Servet-i Fünûn'u bütün bu olanlardan sonra yeniden açmaya karar verir ve 6 Nisan'da açar. Böylelikle Servet-i Fünûn yeniden siyasî rolünü oynamaya başlar: *“Artık bizim matbaanın lâkayt durması yakışmazdı. 17 Mart'ta kapadığımız yevmî Servetifünun'u 6 Nisan'da tekrar çıkardık. Çok açık lisanla kara cehlin ve Kurunuvustaya yaraşır düşüncelerin müthiş tehlikelerini sayıp döktük. 6 Nisanda tekrar siyasî rolüne atılan gazetemizin o günlerdeki nüshaları çok rağbet görmüştü. Tanin, Şûra-yı Ümmet ortadan kalktığı gibi Yeni gazete ve İkdam dahi susmuştu. Serbestî, Volkan artık ateş püsküremez olmuştu.”*⁷⁶

Ahmet İhsan, bütün bu olanların arasında Servet-i Fünûn'u canlandırmaya karar verir: *“Servetifünun'un haftalık nüshasını edebî ve ilmî mahiyette canlandırmağa karar verdik ve Nisan içinde ilk defa olarak 'Fecriati' ismini taşıyan edebî yeni grup Servetifünun matbaasında doğdu. Bu, Recaizâde Ekrem merhumun ve Tevfik Fikret'in 'Edebiyatı Cedide' sinden sonra ilk ve yeni bir edebî hareket idi. Fecriâti fikri evvelâ Fâik Ali Bey'in teşebbüsile ortaya atılmıştı. Fakat daha sonra buna birçok ciddî ve kıymetli fikir adamları daha iltihak eylediler. 'Fecriati' edebî heyeti Hamdullah Suphi Beyfendinin riyasetinde olarak tam bir teşekkül halinde 'Servetifünun'da kuruldu.”*⁷⁷

Ahmet İhsan, siyasî gazetecilikten çekilmeye karar verir. Bu günlerde okuldan arkadaşı Müştak Bey kendisine bir teklifte bulunur. *“Bir matbaacılık ve kitapçılık şirketi kurulacaktır. Ahmet İhsan bazı şartlar ileri sürer ve bu şartlar kabul edilince bu şirketin müdürü olur. Bu şirket tarafından çıkarılan İttihat gazetesi çok geçmeden batır. Ahmet İhsan ve Şürekâsı Komandit Şirketi böyle doğar. Ocak 1910'da doğmuş olan bu şirket on sene devam eder. Ahmet İhsan, ortaklarına yüzde on kadar temettu verdiği, iki tanesinin hissesini Cihan savaşı esnasında satın aldığını belirtiyor. Bu*

⁷⁵ a.g.e. ,2. Cilt ,s. 71.

⁷⁶ a.g.e. ,2. Cilt, s 76.

⁷⁷ a.g.e. ,2. Cilt, s. 78.

ortaklık 1929'da İsviçre'de Banknot matbaası Orell Fusli ve Viyana kağıt fabrikaları Elbemühl ile limited şirkete dönüşecektir."⁷⁸

Kendisi Ticaret Mektebi'nde öğretmenlik de yapar ve bu mesleğinden dolayı da çok mutludur. Bu mesleği 1909-1915 yılları arasında sürdürür: *"Zamanın matbaacılık terakkisine göre matbaamı düzelterek san'ata ve fikre hizmete, artık siyasî her türlü patırtıya uzak durmağa karar vermiş olduğum için 'Servetifünun'un edebî ve ilmî inkişafına çalışırken karşıma iyi bir fırsat daha çıktı. Her nasılsa 'Fazılı muhterem' lâkabını kazanan meşhur merhum Emrullah Ef. Maarif Nazırı olmuş ve Maarif Meclisi reisliğine çok aziz dostum Gelenbevî Sait Bey geçmişti. Sait Bey kardeşim bana Yüksek Ticaret Mektebimizde iktisadî coğrafya muallimliğini teklif eyledi. Derhal kabul ettim. Bu benim en ziyade sevdiğim bir ilim idi, coğrafyanın iktisadî kısmına merakım çoktu.*"⁷⁹ Bu arada Servet-i Fünûn da bininci nüshasını çıkaracaktır ve bunun için büyük bir hazırlık başlar: *"Servetifünun'un 1000 inci haftası nüshasını yeni ve genç edebî ailemiz çok dikkatle hazırlıyordu. 1909'dan beri çalışan Fecriati bu nüsha için çok özeniyordu. Ve bu hal bana on sene evvel Tevfik Fikret merhumun 'Servetifünun'un 1897 Yunan muharebesindeki şehitlerimiz menfaatine yaptığı 'nüshai mümtaze' hazırlığını hatırlatıyor ve tekrar yaşatıyordu.*"⁸⁰

1910 senesi Haziran'ında çok kötü bir olay yaşanır: *"Bahçekapısındaki fırından sonra hâsil olan köşede, şimdi oradaki eczanenin önünde, gece karanlığında ve arkadan patlayan bir rövelver kurşunu Ahmet Samim isminde bir genç Türk muharririnin beynini parçalamıştı ve Ahmet Samim orada anî ölmüştü.*"⁸¹ Bu olay Ahmet İhsan'ı derinden etkiler. Bunun dışında 1910 senesinde iyi bir haber de alır; çünkü basın yayın dünyasına yaptığı hizmetlerden dolayı, II. Meşrûtiyet'te ihdas edilen "Maarif Nişanı" ilk defa Ahmet İhsan'a verilir.⁸²

⁷⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e , s. 19-20

⁷⁹ Ahmet İhsan, a.g.e., 2. Cilt, s. 86-87.

⁸⁰ a.g.e. , 2. Cilt, s.92.

⁸¹ a.g.e. ,2. Cilt, s. 97.

⁸² Ziyad Ebuzziya, a.g.m. ,s .94.

1911 yılına gelindiğinde Ahmet İhsan, Servet-i Fünûn dergisi olarak Almanya'ya bir seyahat tertip eder: “1911’de Almanya seyahatini ‘Servetifünun’ tertip etmişti. Bu seyahatin tertibine bizim gazetenin karışması bir tesadüf eseri idi. 1910 senesi içinde Posta ve telgraf idaresinin bütün matbu işlerini taahhüt etmiş olduğum için kâat tedariki için Avrupa’ya gidiyordum ve bindiğim vapurda Yack isminde bir laman gazetecisine rast gelmiştim Bu zat bir Almanya seyahati tertip etmek üzere yardımını istedi, biz 1911 Temmuzunda seyahati hazırladık; merhum doktor Süleyman Numan paşa ve Hüseyin Cahitle ben seyahatin başına geçtik; tekmiil Almanya’da çok kıymetli bir cevelân yaptık.”⁸³

Ahmet İhsan daha sonra Beyoğlu Belediye Başkanlığı yapar.(1912) O bu konu hakkında şunları söyler: “Beyoğlunda belediyeciliğe başlayışım, balkan felaketinin en acıklı zamanında ve Beyoğlu halkının çok parlak bir karnaval yaptıkları seneye rasgelmişti. Benim Beyoğlu müdürlüğümde kıymetli Celâl Esat Bey Kadıköy müdürü idi. Adalarda Abdülhamid’in mimarı Yanko Bey vardı. Bakırköyünde bir Emeni koymuşlardı. Beyazıt, fatih, Boğaziçi ve Üsküdar dairelerine başka arkadaşlar oturmuştu. Dokuz dairenin müdürleri haftada bir defa Şehremininin yanında toplanıyordu. Bütün dairelerin teşkil eylediği İstanbul şehri hakkında iyi şeyler düşünülüyordu.”⁸⁴

1913 Haziran’ında ise siyasî bir cinayet işlenir: “O gün saat 11,5 ta sadrazam Mahmut Şevket paşa otomobillerile Beyazıttan geçerken otomobilin bir cenazeye rasgelerek durduğu zamanda atılan kurşunlarla katledilmiş, yanındaki yaveri İbrahim Bey de aynı suretle öldürülmüştü.”⁸⁵ Memlekette hürriyetin yerini tazyik siyaseti alır. Belediyeye sıkı kayıtlar gelir. Ahmet İhsan, gazetede okuduğu kendi azline dair haberin yetkililer tarafından tekzip edilmemesi üzerine belediye başkanlığından istifa eder. On dört ay süren görevini Ahmet İhsan, 1913 yılının sonbaharında bitirir.⁸⁶ Beyoğlu Belediye başkanlığı sırasında unutamadığı ve kendine çok etki eden şeyler de olur: “Beyoğlu belediye müdürlüğü zamanıma ait hatıralar arasında bir tanesi bende iyi tesirler bırakmıştır. O da Paris’ten ilk defa olarak

⁸³ Ahmet İhsan, a.g.e. , 2. Cilt, s. 108-109.

⁸⁴ a.g.e. ,2. Cilt, s. 132-133.

⁸⁵ a.g. e., 2. Cilt, s. 153.

⁸⁶ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 22.

İstanbul'a gelen tayyareci Dokur (Deaucourt)un istikbalinde bulunarak tayyare ile İstanbul üzerinde cevelânımdır.”⁸⁷

1914 yılında Recaizâde Ekrem'in vefatı üzerine 23 Kânun-ı Sâni 1914 tarihli Servet-i Fünûn, ona hasredilir.⁸⁸ “1914'ün 23 Kânunusanisi Türk irfan ve matbuat hayatına acıklı bir gün olmuştur. O gün Recaizâde Ekrem Beyi ebedî yatağına yatırdık. Ben büyük hocamdan dinmez gözyaşlarıyla ayrıldım. Servetifünunun yetim kaldı.”⁸⁹

1914 yılının önemli olayı ise seferberliğin ilan edilmiş olmasıdır. Ahmet İhsan, böyle bir ortamda günlük Servet-i Fünûn'u yeniden çıkarmak ister. Ahmet İhsan'ın bunu istemesinin sebebi Almanya'ya dair haberleri daha iyi verebilmektir.⁹⁰ Dergi günlük olarak 1924-1916 yılları arası 914 sayı çıkar, daha sonra dergi Fransızca olarak çıkacaktır(1917-1918). Aynı zamanda Abdullah Zühtü ile beraber Fransızca Le Soir gazetesini yayımlar.(14 Eylül 1916-15 Aralık1918).

Ahmet İhsan, 1917 ve 1918 yıllarında ikişer defa Viyana'ya ve Berlin'e gider. Mütareke sırasında da Berlin'de bulunur. Birinci Dünya Savaşı bittiğinde Berlin'de olan Ahmet İhsan, oradan güçlükle İsviçre'ye geçer ve oradaki vatandaşlarla 1919 yılında İstanbul'a gelir.⁹¹ 1920 yılında oturduğu Değirmendere'de Hazım Çarıklı grubu ile yeraltı mukavemet çalışmalarını sürdürür ve tutuklanacağını anlayınca Avusturya'ya kaçar. Burada Ankara'nın emri üzerine kurduğu haber ajansı ile Almanya ve Avusturya basınında Anadolu harekâtı haberlerini yayımlar.⁹²1920'de Avrupa'ya giderken Servet-i Fünûn'u kapamak mecburiyetinde kalır. “Siyah listede bulunuyorsunuz diye İstanbul'u işgal kuvvetleri intişarımıza mani olmuştu, bilhassa Piyerloti hakkında yaptığımız muhteşem ihtifal onları çok kızdırmıştı.”⁹³ Ahmet İhsan'ın Piyer Loti ile ilgisi ise şöyledir: O, Mütareke yıllarında Ocak 1920'de Piyer Loti Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alır.⁹⁴ Ayrıca bu tarihte Avrupa'nın farklı

⁸⁷ Ahmet İhsan, a.g.e. ,2. Cilt, s. 157.

⁸⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 22.

⁸⁹ Ahmet İhsan, a.g. e. ,'. Cilt, s. 139.

⁹⁰ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 26.

⁹¹ a.g.e. , s. 26.

⁹² Ziyad Ebuzziya, a.g. m, s. 95.

⁹³ Servetifünun Uyanış, 50 Yılın Tarihi, İkinci Baskı, nr. 2275, 28 Mart 1940, s. 10.

⁹⁴ Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2, İstanbul, 2001, s. 827.

şehirlerinde Kızılay matbuat işleri için bulunur.⁹⁵ 1920’de gittiği Avrupa’dan Ahmet İhsan, 1924 yılında döner ve Servet-i Fünûn’u yeniden çıkarır.⁹⁶1922 yılında Münih’e giden Ahmet İhsan, daha sonra Lozan Konferansı’nın matbuat bürosunu idare etmek için çağrılır.⁹⁷ Ahmet İhsan, 1925’e kadar Prag, Lozan ve Londra’da matbuat delegeliği eder.⁹⁸ Bu arada 1928 yılında Değirmendere köyünün muhtarlığını da yapar.⁹⁹

Daha önce de belirtildiği gibi 1929 yılında “İsviçre Banknot Matbaası Orell Füssl ve Viyana Kağıt Fabrikaları Elbemühl’ün iştiraki ile ‘Ahmet İhsan Matbaası Limitet şirketi’ doğdu, fakat Ahmet İhsan’ın müteakip senelerde mebus olması dolayısıyla matbaa gitgide ihmal edilmeye başladı.”¹⁰⁰ 1931 senesinde Ordu’dan milletvekili adayı gösterilir ve seçilir. Seçim, 1934 ve 1938 yıllarında da tekrarlanır ve Ahmet İhsan’ın milletvekilliği bu tarihlerde de yenilenir; yani bu görevini ölümüne değin sürdürür.¹⁰¹ Mebus olduktan sonra 1932-1933 yıllarında Cenevre’deki Parlamentolar Kongresinde ve Montreux Konferansında âzâ olarak bulunur.¹⁰² Mebus seçimleri 1934 ve 1938 yıllarında tekrarlanır ve Ahmet İhsan mebusluğunu bu tarihlerde yeniler.¹⁰³ 1939’da Dr. Besim Ömer ve Cemil Birsal’le beraber Cenevre’ye gider; fakat savaş çıktığı için dönerler.¹⁰⁴

Ahmet İhsan, önceleri Yeşilköy’de oturur, hafta sonlarını Değirmendere’de geçirirdi. Onu Değirmendere’ye çeken ise oranın tabiatının güzel olmasıdır. Ahmet İhsan’ın Değirmendere ile olan ilk bağlantıları ise şu şekilde olur: “1909 Martında İstanbul’da teneffüs olunan hava gittikçe ağırlaşır. 31 Mart’ın ayak sesleri işitilmektedir. Her tarafta müthiş bir hırs, kin ve garaz vardır. Serbestî gazetesi yazarı ve İttihat ve Terakki muhâlifî Hasan Fehmi öldürülür(5 Nisan 1909). Ahmet İhsan, II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte oluşan bu kargaşa ortamından ürker, yevmî Servet-i Fünûn’u kapayarak siyasî işlerden elini atağını çeker. Ahmet İhsan, bu

⁹⁵ Siyasî İlimler Mecmuası, a.g.m. , s. 392.

⁹⁶ Bilge Ercilsun, a.g.e. , s. 27.

⁹⁷ a.g.e. , s. 27.

⁹⁸ Siyasî İlimler Mecmuası, a.g.m. , s. 392.

⁹⁹ Hasan Kolcu, a.g.e. , s. 761.

¹⁰⁰ Enver Esenkova, a.g.m. , s. 376.

¹⁰¹ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s.27.

¹⁰² Siyasî İlimler Mecmuası, a.g.m. , s. 392.

¹⁰³ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 27.

¹⁰⁴ a.g.e. , s. 30.

tarihlerde Yeşilköy'de oturmaktadır. Ancak, daha bu tarihlerde onun Değirmendere ile bağı vardır. Çünkü Başbakanlık Arşivi'ndeki 'Mübâyaa Nasîb bin Hacı Emin-Taht-ı tasarrufunda bulunan bahçeyi on beş lira mukabilinde Servet-i Fünûn gazetesi sahib-i imtiyazı saâdetlü İhsan Bey'e kat'iyen ferâğ ettiğine dair' belgenin taşıdığı tairh 24 Temmuz 1324\1905'tir. Ahmet İhsan, bu tarihte Değirmendere'de 20 dönümlük bir arazi alır. Buraya bir de köy evi yapar. Cuma ve Pazar günlerini Değirmendere'de geçirir. Onun Matbuat Hatıralarım adlı eserinde, 1905 yılından sonra Değirmendere ile bağı olduğunu gösteren anlatımlar vardır. Örneğin Meşrutiyet'in ilanının ilk günü ile ilgili hatıralarını anlatırken, ' 10 Temmuz Perşembe günü iğne üstünde yaşadım. Pendik'te demirli kotrama binip her zamanki gibi Cuma ve Pazar günlerini Değirmendere'de geçirmek için yola çıkmaya karar vermiştim Bu kararı uygulayamadım.' diyecektir. Bu satırlardan anlıyoruz ki Ahmet İhsan Yeşilköy'de oturmakta, ama hafta sonlarını Değirmendere'de geçirmektedir. Cumhuriyet döneminde bu, Değirmendere'ye yerleşmeye dönüşecektir."¹⁰⁵

Ahmet İhsan, büyük şehirdeki mezarlıkların bakımsız durumundan ve yer yokluğundan şikâyetçidir. Bu yüzden bir vasiyette bulunur. Kendisinin, belediyesi olmayan bir yere gömülmesini ister. Ahmet İhsan, "Ordu milletvekili iken 27\28 Aralık gece yarısı saat 0,30'da Değirmendere'deki çiftliğinde Hakkın rahmetine kavuştu."¹⁰⁶ Vasiyetine uyularak 29 Aralık 1942 tarihinde Değirmendere Köyü'nün "Garipler Mezarlığı"na defnedilir.¹⁰⁷ Onun 1940 senesinde vefat ettiğini söyleyenler de vardır.¹⁰⁸ Bunun dışında Ahmet İhsan'ın Karamürsel¹⁰⁹ ve İstanbul'da¹¹⁰ defnedildiğine dair iddialar vardır. Oysa o, Değirmendere'de yatmaktadır.

¹⁰⁵ Hasan Kolcu, a.g.e. s. 759.

¹⁰⁶ Ali Çankaya, a.g.m. s. 237.

¹⁰⁷ Hasan Kolcu, a.g.e. s. 762.

¹⁰⁸ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 7., İstanbul, 1990, s. 528.

¹⁰⁹ Cüneyt Kut, a.g.m., s. 129.\ Ebuzziya, Ahmet İhsan, DİA, c. 2 , İstanbul 1989, s. 95.

¹¹⁰ İhsan Işık, Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002, s.918.\Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, 17. Basım, İstanbul, 1998, s. 362.

1.3. AHMET İHSAN'IN ESERLERİ

I-TERCÜMELERİ

Bir Serseri (Etienne E. Judici'den Terc.) , İstanbul, Cerîde-i Askeriye Mat., 1303, 165 s.

Bamboş, (E. Sue'den Terc.), İstanbul, 1886.¹¹¹

Ekmekçi Kadın (Xavier de Montépain'den Terc.), İstanbul, A. Asaduryan Mat., 1306 , 636 s.

Mumyanın İzdivâcı (Markı de Montifon'dan Terc.)¹¹² , İstanbul, Kasbar Mat., 1306, 56 s.

İki Vâlide (Emile Richebourg'dan Tercüme, Cild 1-2) , İstanbul, Servet Mat., 1306, 1214 s.

Demirhâne Müdüri (Georges Ohnet'ten Tercüme), İstanbul, A. Asaduryan Mat. 1306, 216 s.

Kruva Mor Kadınları (Georges Ohnet'ten Tercüme) , İstanbul, Mahmudbey Matbaası, 1306, 119 s.

Gizli Ada (Jules Verne'den Tercüme, 1. Kitap), İstanbul, Cemalefendi Mat. 1306, 161 s.

Gizli Ada (Jules Verne'den Tercüme, 2. Kitap) , İstanbul, Kasbar Mat. 1306, 162+592+1 s.

Karnaval Cinayeti (La Pointe'den Tercüme), İstanbul, Karabet Mat., 1306, 226s.

Seksen Günde Devr-i Âlem (Jules Verne'den Tercüme) , İstanbul, Cemalefendi Mat., 1306 , 184 s.

Seksen Günde Devr-i Âlem (İlâveli 3. Basılış), İstanbul, Âlem Mat. 1313, 204s.

Tuhaf Bir Hâne (Paul de Kock'dan Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. , 1307, 152 s.

Kaptan Grand'ın Çocukları (Jules Verne'den Tercüme) , İstanbul, A. Asaduryan Mat. 1307, 638 s.

Deniz Altında Yirmi Bin Fersah Seyahat (Jules Verne'den) , İstanbul, A. Asaduryan Mat., 1307 , 392 s.

Kontes Sara (Georges Ohnet'ten Tercüme), İstanbul, Artin Mat. , 1307, 254 s.

Gülle (Fransızca'dan Tercüme) ,İstanbul , Âlem Mat., 1307, 32 s.

¹¹¹ Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, s. 828.

¹¹² Ziyad Ebuzziya, a.g.m. , s.95.

İlm-i Servet-i Milel (Adam Smith'den Tercüme), İstanbul, Âlem Mat.,1307, 120s.

Yeraltında Seyahat; Siyah Hindistan (Jules Verne'den) , İstanbul, Âlem Mat. 1308, 179 s.

Hermin (Alexandre Dumas Fils'den Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. 1308, 86 s.

Mihver-i Arz'a Seyahat (Jules Verne'den Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. , 1308, 128 s.

Bir Kadının Rûznâmesi (Octave Feuillet'den Tercüme) , İstanbul, Âlem Mat. ,1308, 2+206 s.

İki Sene Mekteb Tatili (Jules Verne'den Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. 1308, 472 s.

Bir Çinli'nin Çin'deki Mihneti; Çin'de Seyahat (Jules Verne'den) ,İstanbul, Âlem Mat. 1308, 230 s.

Postacı (Fransızca'dan Tercüme) , İstanbul, Âlem Mat., 1308, 16 s.

Hırsız Kadın(Georges Ohnet'ten Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. 1308, 60 s.

Cevv-i Hava'da Seyâhat (Jules Verne'den Tercüme, resimli), İstanbul, Âlem Mat. 1308, 223 s.

Kaptan Hateras'ın Seyâhati(Jules Verne'de Tercüme, resimli), İstanbul, Âlem Mat. , 1308, 600 s.

Sütçü Kızı (Paul de Kock'dan Tercüme, Resimli), İstanbul, Servet Mat. , 1308, 395 s.

Gençlik (François Coppée'den Terc., Resimli), İstanbul, Âlem Mat., 1309, 172 s.

Araba ile Devr-i Âlem yâhud Sezar Kaskabel (Jules Verne'den), İstanbul, Âlem Mat. 1309, 232 s.

Tek mi Çift mi? (Alexandre Dumas Fils'den Terc.) , İstanbul, Âlem Mat. 1309, 24 s.

Roz-Liz (Andre Theuriet'den Terc., Resimli),İstanbul, Âlem Mat., 1311, 130 s.

Balonda Bir Facia (Jules Verne'den Terc.), İstanbul, 1311\1895.¹¹³

Beş Hafta Balonla Seyahat, (Jules Verne'den Terc.), İstanbul, 1311\1895.¹¹⁴

Hüsn ü An (Andre Theuriet'den Terc., resimli), İstanbul, Âlem Mat. , 1312, 205+2 s.

¹¹³ Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, s. 828

¹¹⁴ a.g.e. , s. 828.

Sevda-yı Hakîkî(Paul Bourget'ten Terc. , Resimli), İstanbul, Âlem Mat., 1312, 194 s.

Genç Framon ve Büyük Risler (Alphonse Daudet'den Terc.) , İstanbul, Âlem Mat., 1312, 220+3 s.

Mavi Düşes (Paul Bourget'ten Tercüme), İstanbul, Âlem Mat. ,1317, 425 s.

Spenser Adası (Jules Verne'den Tercüme), İstanbul, Âlem Mat., 1318, 141 s.

Şanseller(Jules Verne'den Tercüme, Resimli), İstanbul, Âlem Mat. 1319, 173 s.

Antil Adalarına Seyahat(Jules Verne'den Tercüme, Resimli) , İstanbul, Âlem Mat. ,1320, 285 s.

Yolda (Tercüme), İstanbul, Ahmet İhsan Mat. , 1927, 256 s.

Rus Ateşi (Paul Herigaut'dan Tercüme), İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1927, 121 s.

Rapa-Novı Adası (Andrée Armandi'den Tercüme), İstanbul, Ahmet İhsan Mat, 1928, 208 s.

Sınâî, Ticârî, İktisadî Avrupa (Dubois'den Tercüme, Resimli) , İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1934, 99 s.

Mücrim (F. Coppee'den Terc.)¹¹⁵

II-TELİF ESERLERİ

A-ROMANLARI

Ülfet, 9 Kânûn-ı Sâni 1307 (21 Ocak 1892) ve 20 Şubat 1307 (3 Mart 1892) tarihleri ve Servet-i Fünûn'un 45. - 55. sayıları arasında tefrika edilir. Daha sonra kitap olarak basılır. Ülfet , İstanbul, Âlem Mat., 1309 (1893), 192 s.

Hâver, Servet-i Fünûn'un 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892)- 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892) tarihleri ve 58. ve 72. sayıları arasında tefrika edilir.

¹¹⁵.a.g.e. s. 828.

B-GEZİ ESERLERİ

Avrupa'da Ne Gördüm? (1 Harita, Resimli), İstanbul, Âlem Mat. 1307, 8+588s.

Asya-yı Şarkî'ye Seyahat, İstanbul, Âlem Mat. , 1307 , 1+ 134 s.

Altı Hafta Nil'de Seyahat (Resimli), İstanbul, Âlem Mat., 1312, 54 s.

Tuna'da Bir Hafta, İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1327 , 44 s. (Yeni harflerle hazırlayan, Cüneyt Kut, "Ahmet İhsan Bey'in Tuna'da Bir Hafta'sı", Simurg, S. 1., Ekim, 1999.)

Tirol Cebhesinde Ateş Hattında (Resimli), İstanbul, Matbaa-i Ahmet İhsan, 1917, 87 s.

C-HATIRÂTI

Matbuat Hatıralarım 1.C. İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1930, 251 s.

Matbuat Hatıralarım 2.C. İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1931, 174 s.

D-DİĞER ESERLERİ

Takvîm-i Umran , İstanbul, A. Maviyan Mat., 1305 , 38+8 s.

Nev Usûl Fotoğraf, İstanbul, Cemâlefenî Matbaası, 1306, 43 s.

Küçük Fıkralar, İstanbul, Âlem Mat. , 1307, 109 s.

Bahse Ne Dersiniz?, İstanbul, Âlem Mat. , 1308, 15 s.

Demiryolları, İstanbul, Âlem Mat. 1308, 96 s.

Fennî Eğlenceler, İstanbul, Âlem Mat, 1308, 24 s.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (1. Sene 1310, Resimli), İstanbul, Âlem Mat, 1311, 93+ 2 s.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (2. sene 1311, Resimli), İstanbul, Âlem Mat. , 1312, 97+20 s.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (3. Sene, 1312, Resimli), İstanbul, Âlem Mat., 1312, 114+ 4 s.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (4. sene) 1313, Resimli), İstanbul, Âlem Mat. 1313, 113+3 s.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn (5. sene 1314, resimli) , İstanbul, Âlem Mat. , 1314, 88+16

Servet-i Fünûn, İstanbul, Ahmet İhsan Mat., 1328, 20 s.¹¹⁶

Union Internationale des Associations pour la société des Nations Sixième Conférence, Prague, 4-7 Juin 1922, Viyana; Cemiyet-i Akvam'a Müzaheret Cemiyetleri Beynelmilel İttihadı Sekizinci Lyon Kongresine Ait Rapor-Bal Ekalliyet Komisyonuna Ait Rapor, İstanbul, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1340\1924.¹¹⁷

1.4. TANZİMAT SONRASI TÜRK ROMANLARI ARASINDA AHMET İHSAN'IN ROMANLARI

Tanzimat sonrası dönemde roman yazan Şemsettin Sami, Ahmet Midhat Efendi, Namık Kemal, Nâbizâde Nâzım, Sami Paşazâde Sezai, Mizancı Mehmet Murat, Recâizâde Mahmut Ekrem gibi isimlerin hemen yanı başında Ahmet İhsan'ı da görürüz. Ahmet İhsan, bu dönemde Ülfet ve Hâver adlı romanları ile bu kervana katılır. Ahmet İhsan'ın Haraşo adlı bir romanı olduğunu iddia edenler de vardır.¹¹⁸ Oysa Haraşo adlı roman, Ahmet İhsan tarafından Paul Harrigaut'un eserinden tercüme edilmiştir. İlk olarak Arap harfleriyle, Rus Ateşi adıyla Servet-i Fünûn'da tercüme ve tefrika edilen eser (18 Teşrîn-i Sâni 1926- 24 Şubat 1927), daha sonra yine Ahmet İhsan tarafından bu sefer Latin harfleriyle ve İstanbul İşgal Altında İken Acide Russique (Bir Haraşo) adıyla Servet-i Fünûn'da tefrika edilir. (5 Mart 1931- 27 Ağustos 1931.) Dolayısıyla Haraşo, Ahmet İhsan'ın telif değil, tercüme bir eseridir. Bu yüzden Ahmet İhsan iki roman yazmıştır: Ülfet ve Hâver.

¹¹⁶ Ali Çankaya, a.g.m. , s. 241-244

¹¹⁷ Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, s. 828.

¹¹⁸ İ. A. Gövsa, Meşhur Adamlar Ansiklopedisi, C. 2. , Forma 26. , İstanbul, 1933-1935, s. 784. ; Nâhid Sırrı Örik, 150 Yılın Meşhurları Ansiklopedisi, 3. Fasikül, s. 87-88. ;(Bu iddia için Bkz. Ali Çankaya, Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 3. Cilt, Ankara 1969, s. 238.); Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 8. , İstanbul, 1998, s.367; İhsan Işık, Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002, s. 919.

Bu güne kadar Tanzimat sonrası Türk romanları içerisinde hemen hiç söz konusu edilmeyen, değerlendirilmeyen ve romanımızın gelişim sürecinde yerini almayan Ahmet İhsan'ın romanlarını incelemeye geçmeden ve onların Tanzimat sonrası Türk romanları içindeki yerini değerlendirmeden önce, bu romanların neden Tanzimat sonrası romanları arasında değerlendirilmesi gerektiğinin açıklanması zarureti vardır; çünkü kimi araştırmacılar Ahmet İhsan'ı Servet-i Fünûn romancıları arasında görmekte ve ona göre bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Bazı araştırmacılar Ahmet İhsan'ı tam olarak edebî bir devre dahil etmemiş ve Ahmet İhsan'ın romanlarını hem Servet-i Fünûn romanı açısından hem de Tanzimat sonrası Türk romanı açısından değerlendirmiştir: Ülfet romanı için ilk önce “*Yazarın rahat bir ifadesi vardır. Bu rahatlık ve akıcılık, Servet-i Fünûn romancılarında görülmez.*”¹¹⁹ denirken, daha sonra şu sözler söylenir: “*Tipler çok olgun ve iyi bir şekilde işlenmemiştir. Bunlar Tanzimatın düz tipleridir diyebiliriz. Ahmet Mithat'ın, ilk gençlik yıllarında Ahmet İhsan üzerindeki yönlendirici tesiri malûmdur. Servet-i Fünûn dergisinin ilk yıllarında Ahmet Rasim'in dergide ne kadar çok hikâye ve yazı yazdığı da göz önünde bulundurulursa Ahmet İhsan'ın, Ahmet Mithat'la başlayan didaktik ve popüler roman geleneğinin oldukça tesirinde kaldığı ortaya çıkar.*”¹²⁰ Araştırmacı, her iki roman için yaptığı bir değerlendirmede ise şunları söyler: “*Her iki roman da, Servet-i Fünun roman ve hikâyesinde görülen ve işlenen hassasiyeti taşımaktadır. Servet-i Fünun romanında en ileri derecesi ile gördüğümüz bu marazî hassasiyet, aynı zamanda 19. yüzyılın önemli bir özelliğidir. Bu durum 'asrın hastalığı=mal de siecle' kavramı ile ifade edilmiştir. Romantizmin önemli bir unsuru olan bu aşırı ve marazî hassasiyet, asrın ikinci yarısında, yani Realizm akımı ortaya çıktıktan sonra da ehemmiyetini muhafaza etmiştir. Çünkü bu, insanların dünyaya bakışı ve hayat anlayışı ile ilgili bir durumdur. Edebiyatımızda Tanzimat romanında görülen bu marazî hassasiyet, Recâizade Ekrem'le artmış, Servet-i Fünun'da ise had safhaya ulaşmıştır.*”¹²¹ Görüldüğü gibi Ahmet İhsan'ın bu iki romanının hangi devre dahil edilmesi konusunda bir ikileme düşülmüştür. Bazı araştırmacılar ise Ahmet İhsan'ın romanlarının dahil olduğu devir hakkında kesin tavır ortaya koyarlar ve

¹¹⁹ Bilge Ercilasun, a.g.e., s. 36.

¹²⁰ a.g.e., s. 36.

¹²¹ a.g.e., s. 39.

onun romanlarını Servet-i Fünûn Hareketi kapsamında değerlendirirler: “*Bilindiği gibi Servet-i Fünûn döneminin nesirdeki etkili isimleri Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Safveti Ziya, Ahmet İhsan Tokgöz, Hüseyin Suad, Faik Ali ve Ahmet Şuayb’dır. Ancak bu edebî ekol yazarlarından sadece altısının- Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet, Ahmet İhsan ve Safveti Ziya- roman yazdığını biliyoruz.*”¹²² Yazar, Ahmet İhsan’ı, o, 1896 yılından önce; yani Servet-i Fünûn Hareketi’nden önce roman yazmasına rağmen Servet-i Fünûn romancıları arasında değerlendirir.¹²³ Eserinin, bu görüşünü savunduğu bir önceki sayfasında ise Servet-i Fünûn romanı ile Tanzimat romanı arasındaki farkı şöyle açıklar: “*Diğer taraftan ‘Servet-i Fünûn Romanı’ nın sınırları içine, sadece bu yaklaşık altı yıl içinde yazılmış topu topu ‘yedi’ romanı değil de, Servet-i Fünûn yazarlarının bütün romanlarını katanlar da vardır edebiyat çevrelerinde. Bu anlayışa göre nasıl Tanzimat romanı denince bu dönemin romancılarının hem Tanzimat hem de Servet-i Fünûn yıllarında yazdıkları romanlar akla gelmekteyse, yani sözgelisi Ahmet Mithat’ın bir kısım romanları ile Nabizade Nazım’ın Zehrâ’sı 1896-1901 tarihleri arasında yazılıp yayımlandıkları hâlde Servet-i Fünûn romanı sayılmayıp yine Tanzimat romanı olarak addediliyorsa, aynı şekilde Halit Ziya, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit’in 1896 öncesi ve 1901 sonrasında yazıp yayımladıkları romanlar da Servet-i Fünûn romanı içinde değerlendirilmektedir. Kısacası, Türkiye’de edebiyat çevrelerindeki bu eğilime göre, Servet-i Fünûn romanı denince, Servet-i Fünûn topluluğu çatısı altında bir araya gelmiş yazarların bütün romanları akla gelmektedir.*”¹²⁴ Yazar, bu paragrafına verdiği dipnotta ise şunları söyler: “*Türkiye’de edebiyat çevrelerinde bir romanın, söz gelişi Tanzimat romanı mı Servet-i Fünûn romanı mı sayılacağı, bu romanın mutlaka o edebî eğilimin belirli özelliklerini sağlamış olması gibi bir kıstasa dayandırılarak yapılmadığı ve bir romanın belirli bir eğilimin sınırları içinde gösterilmesinde hemen hemen yalnızca o romanın yazarının – roman yazıldığı yıllarda- hangi edebî çevre içinde bulunmuş olduğu göz önüne alındığı için, biz de bu çalışmamızda bazı eklemelerle beraber Cahit Kavcar’ın Batılılaşma Açısından*

¹²² Selçuk Çıkla, a.g.e. , s.64.

¹²³ a.g.e. , s.64.

¹²⁴ a.g.e. , s. 63.

Servet-i Fünûn Romanı adlı kapsamlı çalışmasında yer alan Servet-i Fünûn romancılarının bütün romanlarını ele almış bulunuyoruz.”¹²⁵

Ahmet İhsan'ın romanları Servet-i Fünûn romanları arasında değil, Tanzimat sonrası romanları arasında değerlendirilmelidir. Zaten, araştırmacının, çalışmasında esas aldığını belirttiği kitapta Ahmet İhsan'ın romanları ele alınmamış; çünkü bu romanlar Servet-i Fünûn romanları arasında görülmemiştir.¹²⁶ Bu, yine araştırmacının sözlerinden yola çıkılarak kanıtlanırsa: Bir romanın Servet-i Fünûn romanı mı, yoksa Tanzimat sonrası romanı mı olduğunu anlamak için “romanın yazarının –roman yazıldığı yıllarda- hangi edebî çevre içinde bulunmuş olduğu göz önüne” alınıyorsa, Ahmet İhsan'ın romanları Tanzimat sonrası romanlarıdır; çünkü romanların yazıldığı 1892 tarihinde, romanın yazarı Servet-i Fünûn edebî çevresinde değil, Tanzimat edebî çevresinde bulunuyordu. Zaten, o tarihlerde Servet-i Fünûn edebî çevresi, diğer adıyla Edebiyat-ı Cedîde yoktu. Bu edebî hareket 1896-1901 yıllarını kapsar. Dolayısıyla Ahmet İhsan “romanlarını yazdığı yıllarda” Ahmet Midhat Efendi ve Recâizâde Mahmut Ekrem gibi Tanzimat sonrası romancılarının çevresinde bulunuyordu. Bu yüzden Ahmet İhsan, Tanzimat sonrası romancısıdır.

Araştırmacının yukarıda alıntıladığımız sözlerindeki Halit Ziya örneğinden yola çıkılırsa şu görülür: Eğer Ahmet İhsan, Halit Ziya gibi yapıp, sadece 1892 yani Servet-i Fünûn Hareketi öncesinde eser vermeseydi, bu eserlerini Servet-i Fünûn Hareketi kapsamında vermeye devam etseydi; yani Ahmet İhsan iki roman yazmakla yetinmeyip ileriki yıllarda da romanlar kaleme alsaydı, o, Servet-i Fünûn romancısı sayılabilirdi. Halit Ziya, 1896 yılından önce kaleme aldığı, Sefile (1886), Nemide (1887), Bir Ölünün Defteri (1890) , Ferdi ve Şürekâsı (1892) adlı dört romanına rağmen Servet-i Fünûn romancısı sayılır. Ahmet İhsan da Halit Ziya gibi, eser vermeye devam etseydi o da sayılabilirdi; ama Ahmet İhsan 1892 tarihinde kaleme aldığı bu romanlarından sonra bir daha roman yazmaz, sadece roman çevirileriyle uğraşır. Bu açıdan bakıldığında da Ahmet İhsan bir Tanzimat sonrası romancısıdır. Bunun için bir başka dayanağımız da Tanzimat sonrası Türk romanlarının taşıdığı özellikler ile Ahmet İhsan'ın romanlarının taşıdığı özellikleri karşılaştırmaktır.

¹²⁵ a.g.e. , s.63.

¹²⁶Bkz. Cahit Kavcar, Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını,2. Baskı, Ankara, 1995,s.293-294.

Tanzimat sonrası Türk romanlarında olaylar genellikle hayattan alınır, olayların olmuş ya da olabilir izlenimi bırakması çok önemlidir.¹²⁷ Ülfet romanında da olay hayattan alınır ve geçen olayların yaşanması olasıdır. Aynı şey Hâver için de geçerlidir. Olaylar gerçek hayata uygundur.

Tanzimat sonrası romancılarının bir bölümü halka seslenirken (Ahmet Midhat, Şemsettin Sami) diğer bölümü aydın kişilere seslenir (Namık Kemal, Sâmipaşazâde Sezâî, Recâizâde Mahmut Ekrem).¹²⁸ Bu gruplandırmada Ülfet ve Hâver romanlarının yazarı Ahmet İhsan, halka seslenen yazarlar arasında yer alır; çünkü Ahmet İhsan romanında yoğun bir Ahmet Midhat etkisi görülür. O, halkı eğitmek, ders vermek amacını taşır. Romanlarında didaktik özellikler vardır ve romanlarının dili gayet sadedir. Bu sebeple Ahmet İhsan, halka seslenen yazarlar içinde değerlendirilmelidir. Tanzimat sonrası romanında halka seslenen yazarlar sade ve acııcı bir dil kullanırken, aydınlara seslenen yazarlar süslü ve yabancı kelime yüklü bir dil kullanır.¹²⁹ Ahmet İhsan, halka seslendiği için romanlarında ağır ve süslü ifadeler kullanmaz.

Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı'ndaki romanlar genellikle duygusal ve acıklı konular üzerine inşa edilir.¹³⁰ Ahmet İhsan'ın her iki romanı da yeterince duygusal ve acıklıdır. Ülfet romanının sonunda Râmiz Efendi eşinin kendisini yeğeniyle aldatmasına dayanamaz, fenalaşır ve kısa bir süre sonra vefat eder. Âkil ise Ülfet'in kendisini terk etmesiyle bunalıma girer, zaten kumar yüzünden de sefil bir haldedir. En sonunda çekmecedeki silahını alarak intihar eder. Hâver romanında ise, sevdiğini başkasına yar etmek istemeyen Süleyman, Hâver'i bıçaklar, ardından orada bulunan balıkçılar tarafından öldürülür. Hâver ise bıçaklanmanın etkisiyle kısa bir süre sonra vefat eder. Görüldüğü gibi her iki romanda da bol duygusallık vardır. Devrin romanlarında işlenen en önemli konu "esaret"tir. Eserlerin çoğunda tutsak olarak alınan ve satılan insanların maceraları vardır.¹³¹ Ahmet İhsan'ın her iki romanında da "esaret" konusu işlenir; ancak Hâver romanında bir esaret söz konusu değilse de

¹²⁷ Cevdet Kudret, a.g.e. , s. 25.

¹²⁸ a.g.e. , s.25.

¹²⁹ a.g.e. , s.25

¹³⁰ a.g.e., s.25

¹³¹ a.g.e., s.25.

“beslemelik” ve “hizmetçilik” söz konusudur. Ülfet romanında esaret konusu, daha açık bir şekilde görülür. Ülfet, Esirci Emine Hanım’ın evine kaçırılır ve Râmiz Efendi’ye “odalık” olarak satılır; fakat kendisi evden genç ve zengin bir beyle evlendirilmek vaadi ile kaçırılır. Bu romanda Esirci Emine Hanım, Ülfet’i kandırır. Ülfet, lüks içinde, refah ve mutlu bir hayat yaşamak amacıyla kendisinin genç ve zengin bir beyle evlendirileceğini zannederken, yaşlı bir beye satılır ve hayal kırıklığına uğrar. Ahmet İhsan, romanlarında esaretin fikrî yönüyle ilgilenmez. Bu konuyu sadece bir yan konu olarak ele alır. Romanın başkişisi bir hizmetçidir. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar yazılan romanların büyük bir çoğunluğunda hizmetçi tipine yer verilir; ama bu hizmetçilere karşı romanlarda genelde insanî muameleler yapılır.¹³² Tanzimat sonrası romanlarının bir özelliği ise şudur: Kadın cemiyet içinde henüz yerini almış bir sosyal varlık olamadığından ve kaç-göç sebebiyle romanlardaki aşk evin beyi ile hizmetçiler arasında yaşanır. Hâver romanında hizmetçilere gayet insanî yaklaşıldığı görülür; fakat bu romandaki aydın kişilerin hizmetçilere olan yaklaşımlarını ve onlar hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerden çıkarmak mümkündür: “*Herkesde cüz’î bir adem-i memnûniyet alâmeti göründü; zîrâ büyümüş olan meraklar aradığını bulamamıştı, ma’mafih iş esâsen ne olduğunu gösterdiğinden huzzârı sükût istilâ etmiş idi. Mes’elenin bir hizmetçi kıza müteallik olmasını o kadar mühim göremediler; zîrâ Râci’nin arkadaşları umûmiyet üzere hizmetçi kızları o kadar adam yerine koyanlardan değildi.*”¹³³ Hizmetçi kızlarla teklifsiz bir şekilde konuşmak hoş görülen şeylerden değildir. Bu, Hâver romanında da görülür:

“-Kız , ellerine niye bakmıyorsun?

Sözünü söyledim, hatta: ‘Kendine baksan sahîhden güzel olursun!’ diyecek idiysem de bir mülâhaza sözü ağzımdan kaçırılmadı. Zirâ bir besleme kız ile hiç de teklifsizlik peydâ etmek fikrinde değildim. Ma’mafih kıızı hakîkaten güzel bulmuştum; Hâver’den daha mütenâsib bir hizmetçi kız tasavvuru kâbil değildi.”¹³⁴ Bunun dışında hizmetçilere ne kadar insanî davranılırsa davranılsın onlar hep aşağılanır. Bu bakımdan şöyle bir sonuç elde edilebilir: Tanzimat Sonrası romanında, hizmetçilere ne kadar insanî muamelelerde bulunulursa bulunulsun, yine de ev sahipleri,

¹³² Nurullah Çetin, a.g.m., s. 39.

¹³³ Ahmet İhsan, Hâver , Servet-i Fünûn, nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s. 108.

¹³⁴ a.g.t. , s.109.

genellikle onlara karşı içlerinden iyi şeyler geçirmezler; yani onları içlerinden hep aşağılarlar. Aşağıdaki diyaloglarda ev sahibesi hizmetçiye iyi muamelelerde bulunmuş bir sahibedir; fakat yeri ve zamanı geldiğinde onu aşağılamaktan geri durmaz:

“-Merhametsizlik ediyorsunuz. Zîrâ şu kızcağızın kabahati ve kusuru yoktur, benim arzuma hevesime tâbi olmaktan başka bir şey yapmadı, ben ise ... seviyorum!
-Bir hizmetçiyi bir köylüyü bir sefîleyi öyle mi?
-Evet hizmetçiyi köylüyü seviyorum. Dediğiniz gibi sefildir ama kelimenin sizce matlûb olan ma'nasıyla sefîl değildir. Hâver şimdi dûcâr-ı sefâlet olmuş bir melektir.”¹³⁵ Hâver romanında hizmetçilere bu bakış açısıyla bakılır.

Tanzimat sonrası romanında cariyelere değer verilir ve hatta onların evin beyiyle evlenmelerinde bir sakınca görülmez.¹³⁶ Aynı şey Ahmet İhsan'ın Ülfet'i için de geçerlidir. Ülfet, Râmiz Efendi'nin evine odalık olarak gelir; fakat bir süre sonra Râmiz Efendi'nin eşi olur.

Bahsedilen dönemin romanlarında genellikle kadın –erkek ilişkileri yakın akrabalar arasında ya da cariyelerle evin erkekleri arasında geçer.¹³⁷ Ülfet romanında da kadın-erkek ilişkilerinde yakın akrabalar söz konusudur. Ülfet, Nâil'in yengesi olmasına rağmen, Nâil'e âşık olur. Aynı şekilde Âkil de yengesine âşıktır. Bu dönem romanlarındaki bir başka kadın-erkek ilişki şekli ise cariyelerle evin beyi arasında olur.¹³⁸ Hâver romanında bir hizmetçi, bir besleme olan Hâver, evin beyi ile aşk yaşar.

Tanzimat sonrası romanında konu edinilen bir diğer kavram ise alafrangalıktır. Alafrangalık konusunun işlendiği önemli romanlardan biri de Ahmet Midhat'ın Felatun Bey ile Râkım Efendisi'dir. Bu romanda Felatun Bey, batılılaşma düşkünü, Avrupa kültürünün cilasıyla yetinmiş, parada beceriksiz, çalışma nedir bilmeyen bir

¹³⁵ a.g.d., nr.68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.256.

¹³⁶ Nurullah Çetin, a.g.m. , s. 39.

¹³⁷ Cevdet Kudret, a.g.e. , s. 26.

¹³⁸ a.g.e. , s. 26.

alafrangadır.¹³⁹ Ülfet romanının figürlerinden Âkil de aynı Felatun gibidir; fakat bu romanda alafrangalık, Felatun Bey ile Râkım Efendi'de olduğu gibi romanın ana konusu değildir. Sadece yan konu olarak işlenir.

Dönem romanının bir diğer özelliği ise aşk, evlilik ve aile sorunlarına yer vermesidir. “*Bu dönem Türk romanlarında aşk ve evlilik konuları fazlasıyla ve değişik boyutlarıyla irdelenmiştir. Bu konunun en önemli boyutu da yasak aşktır. Kocalarında aradıklarını bulamayan genç kadınların evli kalarak gizlice yaşadıkları yasak aşk teması birçok romanda ele alınmıştır.*”¹⁴⁰ Ahmet İhsan'ın her iki romanında da yasak aşk ana konudur. Ülfet romanında Ülfet, “*kocası zengin, yumuşak huylu, her istediğini yapan ama yaşlı olduğundan duygusal ihtiyacını, şehvet talebini tatminden uzak olduğu için aile çevresindeki genç erkeklerle aşk yaşamıştır.*”¹⁴¹ Ülfet romanında bu yüzden Tanzimat sonrası romanında çok rastlanan bir konu ele alınır ve üzerinde durulan şey evlilik kurumundaki yanlışlıklardır.¹⁴² Yaşlı beylerin genç hanımlarla evlenmesi aile içinde felakete sebep olabilir, Ülfet'te de bu konu işlenir.¹⁴³ Bu roman, konusu bakımından aynı zamanda Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnû'suna da benzer, bu konu Halit Ziya tarafından daha sanatlı ve güzel bir şekilde işlenir.¹⁴⁴ “*Halit Ziya'nın romanı, edebî seviye bakımından daha üstün olmakla beraber Ahmet İhsan'ın eseri, sosyal ve didaktik özellikler yönünden daha zengindir.*”¹⁴⁵ Hâver romanında ise evlilik daha farklı bir boyutta ele alınır. Bu romanda, “*evlilikte çocuksuzluğun yaratacağı problemler, eşlerin zamanla birbirlerinden uzaklaşması ve ruh âleminde bir boşluk hissine düşmeleri*”¹⁴⁶ gibi konular işlenir. Aynı zaman da bu romanda yasak aşk konusu da işlenir. Her iki romanda da yasak aşka başvuran kadınlar, bu aşktan yenilmiş olarak çıkar. Bu, Tanzimat Sonrası romanının özelliklerinden biridir.¹⁴⁷ Ülfet romanında yasak aşk yaşamak isteyen Ülfet, istediğine erişemez ve felakete uğrar; Hâver'de ise

¹³⁹ Robert. P. Finn, Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900), Bilgi Yayınevi, 1984,s. 32.

¹⁴⁰ Nurullah Çetin, a.g.m. , s. 36.

¹⁴¹ a.g.m s. 36..

¹⁴² Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 36.

¹⁴³ a.g.e., s.36

¹⁴⁴ a.g.e. , s.36

¹⁴⁵ a.g.e. , s.36.

¹⁴⁶ a.g.e. , s. 39.

¹⁴⁷ Nurullah Çetin, a.g.m. , s.36.

ne kadar masum gösterilmeye çalışılırsa çalışılsın Hâver, evli bir erkeğe âşık olarak bir yasak aşk yaşar ve bunun bedelini de canıyla öder.

Dönem romanlarının bir başka özelliği ise sonlarının trajik bir biçimde ölümle bitmesidir.¹⁴⁸ Ülfet romanında Râmiz Efendi ve Âkil hayatını kaybeder; Hâver’de ise Hâver trajik bir biçimde ölür. “*Romanların önde gelen kişileri genellikle 20-30 arası gençlerden seçilir. Erkek kahramanlar genellikle zengin aile çocuğu ve mirasyedirler. Bir kalemde memurdurlar ancak işlerine pek devamları yoktur. Bir kısmı Paris’te okumuştur.*”¹⁴⁹ Ülfet romanının erkek başkişisi yirmi yaşındadır. Nâil de Âkil de zengin aile çocuğudur, ikisi de Paris’te okur.

Tanzimat sonrası romanı romantizm akımının etkisi altında kalır ve bu yüzden bu dönem romanlarında bu akımın özellikleri görülür.¹⁵⁰ Her şeyden önce bu akım etkisi altında yazılan eserlerde tesadüflere çok yer verilir.¹⁵¹ Ahmet İhsan’ın her iki romanında da bu özellik vardır. Ülfet romanında Âkil, Ülfet’i tam öpmeye çalışırken Râmiz Efendi içeri girer: “*Âkil yengesine doğru ilerleyip kadının iki ellerini ileri götürdüğüne bakmayarak yengesini âğûşuna çekip ağzından bir bûse aldı, Ülfet’in vücûdundan sudûr eden latîf râyiha delikanlıya istilâ edince bütün bütün şaşırdı, olanca hissiyât-ı hayvaniyesi galeyâna geldi, Ülfet’e her hâlde mâlik olmak istedi.*

Tam bu esnada, Âkil’in girerken kilitlediği oda kapısı rezzeleri kopararak açıldı, Râmiz Efendi dağınık kıyafeti, donmuş gözleri, titrek başı bembeyaz ve dikelmış saçları ile görüldü . İhtiyarın hiddet ve gazabı ve heyecanı o derece idi ki odadakiler mebhût kaldılar, Âkil kaçmak istedi, girizgâh bulamadı, olduğu yerde muhlandı!”¹⁵²

Aynı tesadüfler Hâver romanında da vardır: “*Saat beşe yaklaşmış idi; Hâver odasına çekilmek üzere idi; kızcağızı tekrar ve fart-ı muhabbetle ağuşuma çektim; altın salarını kokluyordum, tam bu esnada şu karşınızdaki kapı birdenbire açıldı, Sadiye’nin başı görüldü.”¹⁵³*

¹⁴⁸ a.g.m. , s. 49.

¹⁴⁹ a.g.m. , s. 50.

¹⁵⁰ Cevdet Kudret, a.g.e. , s. 27.

¹⁵¹ a.g.e. s. 27.

¹⁵² Ahmet İhsan, Ülfet , Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantiniyye, 1309,s.165.

¹⁵³ a.g.d., nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.255.

Romantizmin bir diğer etkisi olarak bu dönem romanlarında yazarlar kişiliğini gizlemez.¹⁵⁴ Ülfet romanında da bu özellik vardır: “*Ah kalb-i bâkir! Henüz levs-i kizb ü dürûg ile televvüs etmemiş bir kalb-i ma’sumun, bir fikr-i hâlisin bir vicdân-ı sâfinin ilk yalanı irtikâb etmesi ne kadar güçtür bilir misiniz? O kalbde ne büyük mücâdeleler acılar tasavvur eyler misiniz? Doğrudan başka hatt-ı hareket görmemiş, tanımamış, olan bir fikr-i ma’sum, ilk hatve-i riyâyı, ne kadar ehemmiyetsiz olsa da güç atar.*”¹⁵⁵ Hâver romanında da yazar-anlatıcı bir hikaye anlattığını okuyucuya hatırlatmak ister: “*Hikayemizin zaman-ı cereyânında Temmuz’un ibtidâsındaki sıcak günlerin birinde dahi Râci’nin arkadaşları Anadolu Hisarı’ndaki yalının denize nâzır ve serin bahçesinde oturuyorlardı.*”¹⁵⁶

Tanzimat sonrası romanında sırası düştükçe olayın akışı durdurulur ve birtakım bilgiler verilir.¹⁵⁷ Buna Ülfet’ten örnek verilirse: “*Kayık Arnabudköyü akıntısını yedekle geçti (..) deki yalının önüne yanaştı, Râmiz Efendi yalı kapısında birâderzâdelerini karşılıyordu.*

Râmiz Efendi bu çocuklara evlâd nazarıyla bakar, ilk zevcesinden çocuğa mâlik olamayıp, eniştesinin vefâtıyla hemşîresini ve çocuklarını yanına aldığı zaman onlara evlâd-ı ma’nevî nazarıyla bakmış, öylece hüsn-i terbiyelerine ihtimâm eylemiş idi.”¹⁵⁸ Olay akışının durdurulmasına Ülfet’ten bir örnek daha verilirse: “*Bu sabah mu’tâdi hilâfına olarak Emine Hanım kahveden evvel Kâhya Kadın’ı çağırırdı. Kâhya Kadın Emine Hanım’ın alışveriş âleminde tahsildâr ve baş kadınıdır. Ağır işleri hep ona ihâl eyley, Emine Hanım daimâ kâhyanın irâe ettiği muvaffakiyetten memnûn kalır, gençliğinde sürdüğü bol düzgiün yâdigârı olarak müstekreh sûrette kararmış dişlerini nazara arz eder.*”¹⁵⁹ Aynı şey Hâver romanında da yapılır: “*Tam bu aralık yalının önünden geçen vapur Râci’nin takarrüb-i vürûdunu ihbâr etti, biraz sonra Râci de bahçe kapısında göründü, ressam dedi ki:*

¹⁵⁴ Cevdet Kudret, a.g.e. s, 27..

¹⁵⁵ Ülfet , s. 23-24.

¹⁵⁶ a.g.d. , nr.58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

¹⁵⁷ Cevdet Kudret, a.g.e. s.27.

¹⁵⁸ Ülfet , s.49.

¹⁵⁹ a.g.e. s. 20.

-Hele bakınız! Ne kadar mükedder!

Vâkıâ öyle idi. Güzel Râci yavaş adımlarla, âdetâ nereye gideceğini bilmiyormuş gibi yürüyordu. Adamcağızın saçlarından daha siyah olan kaşları çatılmış, dudakları bozulmuş, dalgın gözleri de kimseye bakmamakta bulunmuş idi.”¹⁶⁰ Hâver romanından olay akışının durdurulmasına diğer bir örnek ise şudur:

“Hacı Şükrü- Adam bırakın Allahaşkına! Hiç Râci’de aba yakacak surat var mı?

-Neden olmasın? Sanki kaç yaşında?

-Benden biraz küçüktür, otuz beşlik olmalı!

Doktor Râif altmışı aşmış, saçı sakalı tamamen ağarmış sahib-i tecrübe bir adamdır. İhtiyar adam fesini çıkardı, elini tepesi saçtan mahrum kalmış başı üstünden geçirip:

-Asıl bu yaşında korkulur!

dedi.”¹⁶¹

Tanzimat sonrası romanımızda, roman bir araç olarak görülür ve bu sebeple roman aracılığıyla bireyi eğitme hedeflenir. Bu sebeple de çoğu zaman romanlarda olaylar durdurulup, bilim, ahlâk gibi konularda okuyucuya düşünceler iletilir.¹⁶² Ülfet romanında olay akışı durdurularak şu düşünceler aktarılır: “ Vazîfesi çocuk oyalamaktan ibâret olan bir kadında hiç vazîfe-i sadâkat bulunur mu? O kadın âmâl-i kalbiyesine mukâbil serbest ve hür değil midir. Lakin insan zaîfü’l-kalb olur, hele hissiyât-ı kalbiyesi kendinden kuvvetli bulunursa böyle kendini aldatmak için ne kadar da delâil bulur bilir misiniz? Kalb-i beşerin irtikâb-i cürm ettiği halde kendini berî’ü’z-zimme gibi göstermeye sarf-ı gayret eylemesi hakîkaten acâibdir. Hele bir kere de, kalbde câygîr olan sevdâ basr u basîreti kopar da kendi kendiyeye arz olunan delâil ü esbâb-ı muknia-i hakîkî gibi size kabûl ettirirse artık önünüze geçmek, ihtimâl hâricine girer. ”¹⁶³ Hâver romanında da olay akışı kesilip yorumlar yapılır: “Râci efendi sustu.

¹⁶⁰ a.g.t. , s. 94.

¹⁶¹ a.g.t. , s. 94.

¹⁶² Cevdet Kudret, a.g.e s.27.

¹⁶³ Ülfet , s.84.

Artık söyleyeceği kalmamıştı. Öyle felâketler vardır ki insan müvecceb-i teselliye söz bulmaktan âciz kalır. İşte Râci'nin felaketi de bu nev'den idi."¹⁶⁴ Burada yazar-anlatıcı, Râci'nin bulunduğu durum hakkında yorum yapar ve bu yorumuyla gizliden gizliye okuyucuya mesaj iletir, onu Râci'nin durumunu göstererek eğitmek ister.

Tanzimat sonrası romanında figürler çoğu zaman tek yönlüdür; yani iyiler hep iyi, kötüler de hep kötüdür.¹⁶⁵ Ülfet romanında, Âkil okuyucuya kötü bir figür olarak tanıtılır ve onun hep kötü özellikleri sergilenir. Aynı şekilde Hâver romanında da Hâver iyilik meleği gibi gösterilemeye çalışılır; ama aslında bu yasak aşkta onun da büyük payı vardır. Bu dönem romanlarında, romanların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezasını bulur.¹⁶⁶ Ülfet romanında Âkil ve Ülfet kötüyü temsil eder ve her ikisi de romanın sonunda cezalandırılır; ama Âkil'in cezası daha büyük olur; çünkü o ,intihar eder. Hâver romanında ise Şöhret ve Süleyman kötü figürler olarak cezalandırılırlar, Süleyman cezasını canıyla öder.

Dönem romanlarında figürler çoğu zaman ilk görüşte âşık olur.¹⁶⁷ Ülfet romanında buna benzer bir şey vardır, ilk görüşte aşk denemese bile, figürler birbirlerini gördüklerinde birbirlerinden etkilenirler: "*Nâil sesini çıkarmamıştı, yengesinin sözüne yalnız edîbâne baş eğmekle cevap vermiş idi, Nâil başını yukarı kaldırdığı zaman Ülfet Hanım'n kendi üzerine ma'tuf enzârının hâlâ pay-dâr olduğunu hayretle gördü.(...) Nâil ile Âkil odadan çekildi, kapıdan çıkarken başını nîm çeviren Nâil gördü ki yenge hanımın nazarı kendini hâlâ ta'kîb eyliyor.*"¹⁶⁸

1892 yılında kaleme alınan romanlarıyla Ahmet İhsan, iki romantik roman örneği verir; ama bunu, realizm akımına rağmen yapar. Ahmet İhsan, romanlarını yazdığı 1892 yılında realizm akımının farkındadır; çünkü 1892'den önce Türk edebiyatında realizm- romantizm tartışmaları yapılır. Bu tartışmaların baş kahramanı ise Beşir Fuad'tır. Beşir Fuad, 1885 yılında Victor Hugo adlı bir biyografi yayımlar. "*Hayaliyûn- hakikiyûn' tartışmalarının çıkış noktası olan ve Hugo'nun ölümünden*

¹⁶⁴ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s.319.

¹⁶⁵ Cevdet Kudret, a.g.e , s. 27.

¹⁶⁶ a.g.e. , s.27

¹⁶⁷ a.g.e. , s.27.

¹⁶⁸ Ülfet, s. 59-60.

çok kısa bir süre sonra yayımlanan Victor Hugo incelemesiyle Beşir Fuad'ın asıl yapmak istediği, Tanzimat yazarlarının edebiyat zevklerini dolaylı bir şekilde de olsa hırpalamaktır. Beşir Fuad kitabında Victor Hugo'nun hayatını ve eserlerini incelemenin yanı sıra, özellikle edebiyatta zevk değişmelerinin yol açtığı problemler üzerinde durur. Böylece romantiklere karşı edebiyat anlayışını değiştirmeye çalışan realistlerin hakkında konuşma fırsatı yaratır. Klasizmin hâkim olduğu bir dönemde edebiyat dünyasına giren romantik Hugo'nun karşılaştığı tepkilerin aynısı, olgunlaşmış romantizmin karşısına natüralist eserlerle çıkan Zola'ya da gösterilmiştir. Beşir Fuad'a göre bu, insan yapısının 'yeni' ve 'alışılmadık' olana karşı gösterdiği doğal bir davranış olarak değerlendirilmelidir. Kitabının son bölümlerini bu iki akımın karşılaştırılması ve Zola'nın Türk okurlarına tanıtılması üzerine kurmuştur ki Beşir Fuad'ın asıl yapmak istediği de budur. Böylece dönemin Türk edebiyatında özellikle Namık Kemal, Abdülhak Hâmid ve Recaizâde ile üst noktaya ulaşmış olan romantik eğilimleri, kestirme bir yolla, Hugo- Zola tartışması üzerinden eleştirmiş olur.”¹⁶⁹ Beşir Fuad'a realizm konusunda karşı çıkanlardan biri de Menemenlizâde Tahir'dir. Menemenlizâde, Gayret gazetesinde Beşir Fuad'ın realizmi savunmasına karşı olumsuz eleştirilerde bulunur. Beşir Fuad, bu eleştirilere cevap verir, Saadet gazetesinde Menemenlizâde'ye verdiği bir cevapta ise şunları söyler: “ *Efkâr-ı umûmiyenin rağbeti hakikate mi, yoksa hayal cihetine mi meyyâl olduğunu anlamak için gerek fûnûn ve gerek edebiyat hususunda asr-ı hâzır ile a'sâr-ı sâlîfeyi mukayese etmek kâfidir. Hattâ bir sûrette ki klasiklerin edebiyatı bilâ-rakib birkaç asır hüküm sürebildiği halde romantizm rakipsiz elli sene bile yaşayamadı. Hattâ romantizmin reisi ber- hayat iken bile rakib-i meslek revâc bulmaya başladı. Yeni yetişen genç muharrirler realizmi iltizâma başladılar. Bunların mikdarı gündün güne artmaktadır. Zola'nın âsârının cüz'î bir zamanda yüz elli biner nüshaya kadar satılması bu rağbetin bir delil-i alenisi değil midir? Hele realizmin romantizme rüchânı Fransa haricinde daha vâzıh bir sûrette teslîm olundu. İtalya'da realismo (realizmin İtalyancası) üzerine tekevvin eden mebâhis yeni bir İtalyan edebiyatı vücuda getirdi.”¹⁷⁰ Victor Hugo dolayısıyla Beşir Fuad ile Muallim Naci arasında yazılan mektuplardan oluşan İntikad adlı kitaptaki, Beşir Fuad'ın Muallim Naci'ye yazdığı bir mektupta ise Beşir Fuad, romanlarla ilgili*

¹⁶⁹ Beşir Fuad, Şiir ve Hakikat, Haz. Handan İnci, YKY, İstanbul, 1999, s. 17-18.

¹⁷⁰ a.g.e. , s. 235.

şunları söyler: “Benim asıl maksadım bir roman yazıldığı, bir âlem tasvîr olunduğu vakit o romanı okuyan o âlemde yaşamış gibi olmalı; bir balık için su ne kadar lâzım ise tasvîr olunan eşhâsın yaşayabilmesi için şairin hayalhânesi o kadar elzem olmamalı; o eşhâsın nümûneleri âlemde görülebilmeli; yani bunlar şair keyfine göre icad eylediği acîbeler olmayıp tabîî olmalı.”¹⁷¹

1885 yılında yayımlanan Victor Hugo kitabından sonra realizm- romantizm konusu kapanmaz ve Hâlit Ziya, 14 Teşrin-i Sani (Kasım) 1887- 21 Mart 1888 arasında Hizmet gazetesinde bir seri makale yayımlar. Bu makaleler 1307\ 1891-92 ‘de kitap olarak Hikâye başlığı altında yayımlanır.¹⁷² “Halit Ziya bu eserinde romantizm ile realizmi karşılaştırır ve realizmi romantizme üstün tuttuğunu bildirirken romanın ilkçağdan kendi zamanına kadar bir tarihini yapar.”¹⁷³ Hâlit Ziya eserinde realizm ile romantizmi şöyle karşılaştırır: “Birinde hakiki bir vaka, diğerinde muhayyel bir hikâye görürüz. Hakiki; fenni, hikmeti eline alarak nur-ı hakikati takib eder; hayali; bir esas-ı muhayyel; bir fikr-i mahsus tutarak tasavvur ettiği neticeye doğru yürür. Eğer hayalîyunda sanat-ı tasvir, meziyyat-ı lisanîye bulunmasa zümre-i üdebaya başka bir salâhiyet-i duhuliyeleri kalmaz. Bir de hayalîyunun eserlerindeki sathiyeti affettiren hakiki olmaya gayretleri ve amellerindeki hüsn-i niyetleridir.”¹⁷⁴ Hâlit Ziya bu karşılaştırmayı yaptıktan sonra realizmi romantizme üstün tuttuğunu vurgular: “Evet, hakikiyunu hayalîyuna tercih ederiz. Bu tercihimize yalnız hamil oldukları nam kifayet edebilir. Fakat bizim başka nikat-ı tercihimiz var. Öteden beri tafsil ettiğimiz vechile hakikiyun eserlerine tedkik-i hakikati, hayalîyun tervic-i fikri esas ittihaz ederler.

Biz öyle düşünürüz ki en çirkin bir hakikat, en süslü bir hayale müreccahtır. Ekser erbab-ı mütalaayı hakikiyundan tenfir eden bunların insanları olduğu gibi göstermeleridir. Hayalîyun ise icad ettikleri eşhası, arzularına göre, erbab-ı mütalaaya kerih veya müstahsen göstermek; fakat eşhas-ı menfureyi bile bir cemiyet-i müntehabeye girebilecek bir hale sokmak sahtekârlığını ihtiyar ederler.”¹⁷⁵

¹⁷¹ a.g.e. , 389.

¹⁷² Halit Ziya Uşaklıgil, Hikâye, Haz. Nur Gürani Arslan, YKY, İstanbul, 1998, s. 7.

¹⁷³ a.g.e. , s. 7.

¹⁷⁴ a.g.e. , s. 132.

¹⁷⁵ a.g.e. , s. 142.

“1890’da Ahmet Mithat da Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar başlıklı yazısını tefrika eder. Ahmet Mithat realist romanı yüceltenlere karşı roman denen şeyin harika hikâyeler yazmaktan ibaret olduğunu ispat etmeye çalışır. Bunun için de romanın Batı’daki tarihini yazmaya girişir.”¹⁷⁶ Ahmet Midhat romantik bir yazardır; ama buna rağmen romanların hayali ve hakiki olarak sınıflandırılmasına karşı çıkar: “Evet! Şimdiki romanların hayalilerinden hakikilerinden bahs etmeyeceğiz. Zaten bir dikkat ve ehemmiyet-i tilmizane ile kendilerine peyrev olduğumuz ve iktiza ettikçe isimlerini yad eylediğimiz esatize dahi romanların bu suretle inkısamına çendan ehemmiyet vermiyorlar. İsmi roman mıdır? Mutlaka hayali olacak! Artık bunu tekrar ‘hayali’ diye tavsif lazım gelir mi? İsmi ‘şeker’ midir? Mutlaka tatlı olacak! Onu tekrar ‘tatlı’ diye tavsifa ihtiyaç kalır mı? Hakikiye gelince iş daha ziyade garabet peyda eder. Zira ‘hakiki’ midir? O halde roman olmayıp ‘tarih’ olması lazım gelecek. Hatta Emile Zola romanlarındaki hakikiliği bir kat daha arttırmak için bir aralık bunların bazılarına ‘tarih-i tabii ve içtimai’ namını vermiş idi . Lakin roman mıdır? Hakiki olamaz. Hakiki değil midir? Ne tabii, ne içtimai, ne siyasi tarih addolunamaz. Romanların ilk peydalarından bu asra kadar hangi suvar ve meratibi geçerek gelmiş olduklarını tafsil eyledikten sonra artık karilerimiz nezdinde roman denilen şeyin hayalisi ile hakikisi aranmamalıdır. ”¹⁷⁷

Ahmet İhsan’ın devrinin önemli akımlarından biri olan realizm dururken romantizmi seçmesi, Ahmet İhsan’ın üzerindeki Ahmet Midhat etkisiyle açıklanabilir. Ahmet İhsan, Beşir Fuad ve Hâlit Ziya’nın izinden gitmek yerine, örnek aldığı Ahmet Midhat’ın izinden gitmeyi yeğler. Ahmet İhsan’ın diğer pek çok Tanzimat sonrası romancısı gibi neden realizmi değil de romantizmi tercih ettiğine bakılırsa şu görülür: “Gustave Flaubert, Emile Zola, Honoré de Balzac gibi yazarlar olay açısından çok zengin olmayan, ruh ve çevre betimlemelerine dayanan gerçekçi ve natüralist romanlarla büyük ün kazanmışlardır. Bu eserlerde yaşam ve insanlar romantiklerin yaptığı gibi idealleştirilmemiş, aksine insanların bütün zayıflıkları, yaşamın acımasızlıkları gerçeğe en uygun bir şekilde yansıtılmıştır.

¹⁷⁶ Ahmet Mithat, Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar, Haz. Nüket Esen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 9.

¹⁷⁷ a.g.e. , s.72-73.

Bu yüzden tamamen efsanevi olaylara, hayallere ve sembollere dayalı Şem ü Pervane, Hüsn ü Aşk gibi tasavvufî aşkı anlatan eserlerin yanı sıra daha dünyevi bir aşkı betimlemesine rağmen yine aynı esaslar üzerinde kurulmuş olan Yusuf ile Züleyha gibi Arap ve Fars kökenli hikâyeler ile büyüyen Osmanlı yazarları için realizme hemen alışmak zor olsa gerektir. Üstelik roman zaten yeni karşılaştıkları bir türdür. İlk önce rasgele seçilerek Türkçeye çevrilmiş birkaç Batı romanı ile tanışan Türk aydını ve okuyucusunun romantizme eğilim göstermesi çok doğaldır.

Bu yüzden Türkçeye ilk çevrilen romanlar da, İlk Türkçe yazılan eserler de Halit Ziya'nın Hikâye'de şikayet ettiği gibi, romantik unsurları ağır basan eserlerdir. Ayrıca romantik eserler geleneğimizde bulunan sembol yüklü hikâyeler gibi bir şeylerin sembolü olmak, öğretici olmak, doğru yolu göstermek amacını güderler.”¹⁷⁸

Ahmet İhsan'ın da amacı öğretici olmak ve doğru yolu göstermektir. Amaç böyle olunca realizm ister istemez Ahmet İhsan için uzak bir kavram haline gelir. Bir öğretmen edasıyla romanlarını kaleme alan Ahmet İhsan için realizm, savunulamayacak bir akımdır; çünkü “*Realist yazarların eserlerinde nedenler ve ayrıntılar verildikten sonra sonuç o kadar doğal bir şekilde karşımıza çıkar ki biz zaten o sonuca kendimizi alıştırmış oluruz. Oysa romantikler eserlerine felsefi bir temel seçtikleri halde istedikleri sonucu elde etmek için nedenleri ve ayrıntıları kendilerine göre düzenlerler. Zira onlar genelde roman karakterlerinin bazılarının tarafını tutarlar ve okuyucuya onları haklı göstermek için çabalarlar .Romantiklerin soluklarını okuyucu her zaman ensesinde hisseder, halbuki realist yazar taraf tutmaktan kaçınır ve eserinde olabildiğince görünmemeye çalışır.*

İşte Tanzimat aydınının romantizmi savunmasının bir nedeni de budur. Geniş kitlelere haklarını ve görevlerini öğretmeye çalışan Tanzimat yazarları okuyucuyu hiçbir zaman tek başına bırakmazlar. Onlar yazardan önce birer öğretmendirler ve mutlaka kahramanlarından birinin tarafını tutarlar.”¹⁷⁹

¹⁷⁸ Halit Ziya Uşaklıgil, a.g.e. , s. 8-9.

¹⁷⁹ a.g.e. , s. 12.

Tanzimat sonrası Türk romanının romantizmin etkisinde kaldığını göstermek için sayılan bütün bu özelliklerden yola çıkılarak, Ahmet İhsan'ın her iki romanının da romantizm etkisinde yazıldığı söylenebilir. O, bu özellikleriyle bir Tanzimat sonrası romancıdır. Şimdi Ahmet İhsan'ın romanlarının tahliline geçebiliriz.

1. ÜLFET'İN TAHLİLİ

1.1. ROMANIN KİMLİĞİ

Ülfet, Ahmet İhsan'ın ilk romanıdır. Roman önce Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilir. Ülfet romanının tefrika sayı ve tarihleri şu şekildedir:

Ahmet İhsan, Ülfet (Millî Roman) , Servet-i Fünûn, nr. 45, 9 Kânûn-ı Sâni 1307 (21 Ocak 1892) , s. 227-228.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 46, 16 Kânûn-ı Sâni 1307 (28 Ocak 1892) , s. 236-240.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 47, 23 Kânûn-ı Sâni 1307 (4 Şubat 1892) , s.249-252.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 48, 30 Kânûn-ı Sâni 1307 (11 Şubat 1892) , s. 260-264.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 49, 6 Şubat 1307 (18 Şubat 1892) , s. 272-276.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 50, 13 Şubat 1307 (25 Şubat 1892), s. 284-288.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 51, 20 Şubat 1307 (3 Mart 1892) , s. 296-299.

Böylece Ülfet, Servet-i Fünûn'un 45. - 55. sayıları ve 21 Ocak 1892- 3 Mart 1892 tarihleri arasında tefrika edilir. Onun 1891'de tefrika edildiğinin söylenmesi doğru değildir.

¹⁸⁰ Ülfet, bir tefrika romandır. Sonra kitap olarak da yayımlanır. Her ne kadar Ülfet için '*Kitap halinde yayınlanmamıştır.*'¹⁸¹ dense de onun kitap olarak neşrinin iç kapağında yer alan "*Servet-i Fünûn Gazetesi'ne tefrika olarak derc olunduktan sonra ayrıca kitap halinde basılmıştır.*"¹⁸² cümlesi, Ülfet'in kitap olarak basılıp yayımlandığı gerçeğini bize verir.

¹⁸⁰ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996 , s. 32 ve s. 203. ; Orhan Koloğlu, "Tokgöz, Ahmet İhsan", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2, İstanbul, 1999, s. 626. , Selçuk Çıkla, Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.64. Bunun dışında Ülfet'in 1892 yılında kitap haline getirildiğini iddia edenler de mevcuttur: "Tokgöz, Ahmet İhsan", Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2., İstanbul, 2001, s. 828.

¹⁸¹ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 32.

¹⁸² Ahmet İhsan, Ülfet, Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantıniyye, 1309. Çalışmamızda bu baskıdan faydalanılacaktır.

Ülfet'in tefrikası ile telifi arasında bazı farklar vardır. Bu farkların en önemlisi tefrikada dördüncü bölüme yer verilmemesiyle beraber, telifteki dördüncü bölümün ilk beş paragrafı tefrikada yer almaz. Telif eserinde dördüncü bölüm mevcuttur. Dördüncü bölümün ilk cümlesi “*Ülfet Râmiz Efendi'nin zevcesi oldu iki ay geçmiş idi.*”dir¹⁸³. Son cümlesi ise “*(...) sanki bunlar târihçe-i hayatında büyük te'sîr gösterecekler imiş gibi Ülfet'i meşgûl eyliyordu.*”¹⁸⁴ şeklindedir. İlk ve son cümle dahil olmak üzere bu cümleler arasındaki bütün metin tefrikada bulunmaz, sadece te'lîf eserinde vardır. Bu büyük farkın dışında romanda başka küçük farklılıklar da görülür. Tefrikada romanın birinci bölümünün ikinci paragrafının sonu “*(...) sıcağın bezmiş olarak ter içinde minderin üzerine atılmış şimâl rüzgârının hüübûna muntazır bulunuyor.*”¹⁸⁵ şeklinde biterken telifte “bulunuyor” sözcüğünün sonuna bir “idi” getirilir.

Tefrikada, birinci bölümde “*sanki bohçanın içindekileri görüyormuş da hayran kalıyormuş gibi müstağrakâne temâşâyâ dalyordu.*”¹⁸⁶ olan cümle, telifte “*sanki bohçanın içindekileri görüyormuş da hayran kalıyormuş gibi mütehayyirâne temâşâyâ dalyordu.*” şeklinde;

“*Şemsiyeyi dahi alıp vaktin darlığını nazar-i dikkate alarak ân-ı vâhidede kapıyı açtı. Merdiveni indi(...)*”¹⁸⁷ olan cümle, telifte “*Şemsiyeyi aldı vaktin darlığını nazar-ı dikkate alarak an-ı vâhidede kapıyı açtı, merdiveni indi(...)*” şeklinde;

Tefrikada, yedinci bölümde “*(...) şu mide rahatsızlığının on beş gün devam eden beşûşluk âleminden tevelliüd ettiğini Nâil anlamakta güçlük çekmedi*”¹⁸⁸ olan cümle, telifte “*(...) şu mide rahatsızlığından on beş gün devam eden mey-nûşluk âleminden tevelliüd ettiğini Nâil anlamakta güçlük çekmedi.*” şeklinde;

Nâil'in Ülfet'e söylediği “*Sen Fransızca romanları okuyarak böyle kaçartız fikrine düşmüşün*”¹⁸⁹ cümlesindeki “düşmüşün” sözü, telifte “düşmüşsün” şeklinde;

¹⁸³ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 42.

¹⁸⁴ a.g.e. , s. 46.

¹⁸⁵ a.g.d. , nr. 45, 9 Kânûn-ı Sâni 1307 (21 Ocak 1892) , s.227.

¹⁸⁶ a.g.t. s.227.

¹⁸⁷ a.g.t. s.227.

¹⁸⁸ a.g.d. , nr. 49, 6 Şubat 1307 (18 Şubat 1892) , s.275.

¹⁸⁹ a.g.d. , nr. 50, 13 Şubat 1307 (25 Şubat 1892) , s.284.

Tefrikada, dokuzuncu bölümde “(...)zîrâ delikanlı fena bir takım mülâhazât altında kalmış idi. Fikrine küşâyış getirmek serbest mülâhazada devam edebilmek için delikanlı evi pek mukassî gördü(...)”¹⁹⁰ şeklinde olan cümle telifte, “(...) zîrâ delikanlı fenâ bir takım mülâhazât altında idi. Fikrine küşâyış kalmış getirmek serbest mülâhazada devam edebilmek için delikanlı evi pek mukassî gördü(...)” şeklinde değişikliğe uğrar.

Bunların dışında tefrika ile telif arasında çok küçük noktalama işaretleri değişiklikleri de vardır. Sayısı sınırlıdır. Bunlar virgül, nokta gibi küçük değişikliklerden ibarettir.

Ülfet, millî roman olarak takdim edilir. Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı’nda “millî roman” üzerine çeşitli görüşler ortaya vardır. Özellikle Ahmet Midhat Efendi ve Mehmet Murat bu konu üzerinde farklı görüş ileri sürerler: “*Bu dönemde romancılar arasında ‘millî roman’ anlayışı üzerine bazı tartışmalar olmuştur. Ahmet Midhat’a ve diğer bazı yazarlara göre millî roman, olayları Müslüman cemaatler arasında geçmekle beraber kahramanlarının ferdî hayatlarını veren romandır. Mehmet Murat’a göre, ele alınması caiz olmayan kaba sevişme tasvirleri ‘millî roman’ değildir. Asıl millî roman, milletin değerlerini telkin eden romandır*”.¹⁹¹ Ahmet Midhat Efendi, Müşahedat adlı romanına yazdığı “Kariînle Hasbihal” başlıklı mukaddimede millî romana dair görüşlerini şöyle açıklar: “*Bu romanı kariîrime ‘tabii’ romanlardan bir nümûne olmak üzere takdim eyliyorum. Hatta millî de değildir. Öyle olsa sırf cemaat-i İslâmiye meyanında güzerânı lâzım gelir ki, bunda mucib-i letafet olacak renkler dahi içtima edemez. O yolda yazılmış asar dahi nadir değildir. Beyinin, efendisinin maşukası, hanımın mahsudesi olan bir cariye veyahut komşudaki delikanlının dildâdesi ve arz-ı meram ve nail-i maksud olamadığı için verem döşeginin mağdurasi bir kızcağız hakkında ne türlü roman tertip olunabileceği zaten herkesin caygir-i zamiridir. Binaenaleyh bu romanı ‘yerli’ olarak tasvir ettim.*”¹⁹² Görüldüğü gibi Ahmet Midhat romanına millî değil, yerli

¹⁹⁰ Ülfet, s.285.

¹⁹¹ Nurullah Çetin, “II. Abdülhamit Devri Türk Romanı (1878-1908)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.47.

¹⁹² Ahmet Midhat Efendi, Bütün Eserleri: Romanlar XIII, Müşahedat, Haz. Necat Birinci, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 7.

demeyi tercih ediyor. “ O dönemde ‘millî’ terimi, ırk bağına değil, aynı dine mensup topluluklar anlamını ifade ediyordu.”¹⁹³

Mehmet Murat’ın millî roman anlayışı ise bu Ahmet Midhat’inkinden farklıdır. Mehmet Murat’ın tek romanı olan Turfanda mı Yoksa Turfa mı? adlı eserinde bu konuya değinir. “ *Murat Bey romanda İfade-i Mahsusa başlığı altında, bizde bir esere roman adının çok kolay verildiğini, alenen anlatılması uygun olmayan aşk sahnelerinin millî roman adı altında tasvir edilemeyeceğini, romanların toplum ahlâkı üzerinde büyük etkisi olduğunu, yabancılara millî edebiyatımızın mertebesini ve millî zevkimizin derecesini romanların göstereceğini söyler ve eserini kaleme alış sebebini ifade eder: ‘...münşilik ve ediplik iddiasında değilim. Fakat hitâbetteki noksanımı, bahsi geçen eserlerde eksik bulunan, fikir ve tasvir muntazamlığı ile telafi etmek ve esas kaideler bakımından gerçekten millî roman demeye lâayık bir eseri, muhterem okuyucuların takdirine arz etmek fikriyle kalemimi hokkaya batırdığımı saklayamam.*”¹⁹⁴ Bunun dışında sonraki yıllarda bir de Hâlit Ziya Uşaklıgil’in yaptığı bir millî roman açıklaması vardır: “*Hayalimin bu muhataplarının anlayamadıklarını ben kendi kendime izaha çalışarak düşündüm: Bu millî roman tâbirinden maksat, meselâ İstanbul’da yahut Türkiye’nin başka bir parçasında, Türk eşhas arasında, Türk muhitinde, Türk âdet ve mâişeti içinde Türklüğe ait hususiyetler dairesinde geçmiş bir vak’ayı mevzu ittihaz eden eserler ise işte günün hikâyenuvisleri bugünün yazıcıları da başka bir iş yapmış değillerdir. Üstat Hüseyin Rahmi gibi...*”¹⁹⁵ Hâlit Ziya ile Ahmet Midhat’ın millî roman anlayışları birbirine benzer; ama bir fark vardır. Ahmet Midhat, olayları Müslüman cemaatler içinde geçen romanlara millî roman derken; Hâlit Ziya, olayları Türklüğe ait özellikler içinde ve Türkler arasında geçen romanlara millî roman der. Bu üç millî roman tanımından yola çıkarak, Ahmet İhsan’ın romanının hangi tanıma uyduğuna bakılırsa, Ahmet Midhat’ın tanımına uyduğu görülür. Mehmet Murat’ın yaptığı millî roman tanımına uymaz; çünkü Ülfet romanında Mehmet Murat’ın karşı çıktığı aşk sahneleri vardır. Dolayısıyla Ülfet, Ahmet Midhat’ın millî roman tanımına uyar. Ahmet İhsan’ın hayatında, Ahmet Midhat çok önemli bir yere sahiptir ve o, Ahmet

¹⁹³ Nurullah Çetin, “Tanzimat Döneminde Türk Romanı (1860-1878)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.23.

¹⁹⁴ Gülsüm Tarakçı, “İki Roman Örneğinde Millî Roman”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.485.

¹⁹⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, “Millî Roman”, <http://www.iktibas.info/dergi/2004/mayis/sanat2.htm>

İhsan'ı çok etkiler. 1890'da yazılan Müşahadat'ın önsözündeki millî romana dair yazılan sözler, Ahmet İhsan'ı da etkilemiş olmalıdır. Ahmet İhsan, romanının başına millî roman ibaresini koyarak, romanın İslâm toplumunda geçtiğini ve figürlerin kişisel hayatlarını veren bir roman yazmış olduğunu belirtmek ister. Henüz o tarihlerde Türklük bilinci oluşmadığı için Halit Ziya'nın tanımı açısından Ahmet İhsan'ın romanlarını “millî” sayamayız. Onun romanları Ahmet Midhat'ın tanımına uygun millî roman olarak değerlendirilebilir.

1.2.ÖZET

Ülfet romanı, “*Yazın yaprak oynamaz denilen zamanından bir gecede ve Temmuz'un on beşindeyiz.*”¹⁹⁶cümlesiyle başlar. Çok sıcak olan bu günde, İstanbul'daki evlerden birinde, babasıyla birlikte yaşayan on altı yaşında güzel bir kız, evden kaçmak için hazırlanmaktadır. Esirci diye tanınan ve kibarların evlerine ‘kul cinsi’ denilen odalıklar yetiştiren Emine Hanım, bir beyle evlendirme vaadiyle, yardımcısı Kâhya Kadın'a kızı evden kaçırır. Romanda bu “*zîrâ Emine Hanım evvel emirde seni Allah'ın emriyle bir beye vereceğim diye iğfâl eyleyerek kıza âşiyâne-i pederi terk ettirmiş*”¹⁹⁷ şeklinde verilir. Kız, evden kaçır; fakat yalana oluşturulmuş bir oyuna itildiğinin de farkında değildir. Kendisinin bir beyle evlendirileceği vadi boşa çıkar. Zaten kız, Habîbe Hanım'ın kardeşi olan dul, ihtiyar ve zengin Râmiz Efendi'ye satılmak üzere Esirci Emine Hanım'ın evine kaçırılmıştır. Râmiz Efendi, yaşı altmışı geçmiş bir zahire tüccarıdır ve otuz yıllık eşini yeni kaybetmiştir. Kızı, Râmiz Efendi'nin kız kardeşi Habîbe Hanım görüp beğenir; fakat ona, bu kızın yıllardan beri Emine Hanım'ın yanında bulunduğundan, Emine Hanım'ın yetiştirmesi olduğundan bahsedilir. Halbuki yardımcısı Kâhya Kadın'a kandırıp kaçırıldığı kızı, Emine Hanım daha yeni tanımaktadır. Kız, Emine Hanım'ın evine kaçırıldığında ondan, Habîbe Hanım'a söylenen bu yalana ortak olması istenir. Kız ilk önce karşı çıkar gibi olsa da kendisine söylenen geleceğe dair hoş vaadlerden sonra söz konusu yalana ortak olmayı kabul eder. Buraya kadar, kaçırılan kızın ismi romanda verilmez; ancak kaçırılıp Atpazarı Meydanı'ndaki Esirci Emine Hanım'ın evindeyken kızın ismi Kâhya Kadın tarafından “Ülfet” olarak konur. Böylece kızın

¹⁹⁶ Ahmet İhsan, Ülfet , Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantiniyye, 1309, s.3.

¹⁹⁷ a.g.e. , s.35.

adını öğreniriz.¹⁹⁸ Ülfet, kendinden yaşça büyük olan Râmiz Efendi'ye önceden planlanıldığı gibi “odalık” olarak satılır; fakat Ülfet kendisinin genç bir beye satıldığını zanneder. Böylece ikinci bir hile ile karşılaşır. Gerçekle yüz yüze geldiğinde büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Bu hayal kırıklığı romanda şöyle verilir: *“Fakat Ülfet ikinci def’a olarak Emine Hanım’ın hîlesine düştüğünü görüp galeyâna geldi, zîrâ Emine Hanım evvel emirde seni Allah’ın emriyle bir beye vereceğim diye iğfâl eyleyerek kıza âşiyâne-i pederi terk ettirmiş, sonra ‘odalık’ rolünü oynamak mes’elesini ortaya sürmüş idi. Vâkıâ bu rol kızın bidâyeten fikrini galeyâna getirmiş idiyse de ihtiyâr kadının serdettiği mütâlaât sâyesinde def-i heyecân etmişti.*

*Şimdi ise Emine Hanım seni bir bey alıyor dediği halde karşısına bir ihtiyar çıkıyordu.”*¹⁹⁹ Ülfet, bu kadar yaşlı bir adama odalık olarak satıldığını anlayınca ikinci defa olarak aldatıldığını anlar ve bu durumdan kurtulmak için çareler arar. Gördüğü bir rüyanın da etkisiyle geleceğe dair hayaller kurmaya başlar ve bu ihtiyar adamla evlenebileceğini düşünür. Ülfet’in bakış açısından, Râmiz Efendi, zaten yaşlı bir adamdır, az bir ömrü kalmıştır. Bu sebeple Ülfet, Râmiz Efendi’nin ölümünden sonra, onun bütün servetine sahip olabileceğini, daha sonra da kendi gibi genç biriyle evlenebileceğini düşler.

Râmiz Efendi otuz yıllık eşini iki sene önce kaybeder. Romanda bir yerde kardeş²⁰⁰, bir yerde abla²⁰¹ olarak takdim edilen, kendinden büyük mü, küçük mü olduğu anlaşılmayan Habîbe Hanım adında bir kardeşe sahiptir. Habîbe Hanım’ın Âkil ve Nâil adında ikiz oğulları vardır. Bu iki çocuk, ikiz olduğu için fizikî yapıları birbirine çok benzer; fakat rûh yapıları tamamen farklıdır. Habîbe Hanım bu iki oğlundan Âkil’e özel bir sevgi gösterir. Âkil’e laf söyletmez, çocukları arasında ayırım yapar. Nâil’e karşı zaten pek de çok olmayan sevgisi, Nâil’in Âkil’i bazı huylarından ötürü şikayet etmesiyle daha da azalır. Çocuklar beş yaşındayken babaları vefat eder. Râmiz Efendi onları ve Habîbe Hanım’ı himayesine alır; çünkü Râmiz Efendi çok zengindir. Kardeşini ve onun iki çocuğunu himâye edecek

¹⁹⁸ Bilge Ercilasun eserinde, kaçırılan kızın asıl adının Hasibe olduğunu, daha sonradan adının Ülfet olarak değiştirildiğini söyler; ama ne tefrikada ne de telif eserde Hasibe adıyla karşılaşmayız. Dolayısıyla romanda Ülfet’in gerçek adı verilmez. (Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 33.)

¹⁹⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.35.

²⁰⁰ a.g.e. , s.30

²⁰¹ a.g.e. s.28.

ekonomik güce sahiptir. Hep beraber, yazları Râmiz Efendi'nin Boğaziçi'ndeki yalısında kışları ise Cağaloğlu'ndaki konağında yaşarlar. Âkil'in ve Nâil'in eğitimini Râmiz Efendi üstlenir. Hatta onları eğitim için Paris'e bile yollar. Paris'te Nâil başarılı bir eğitim ve öğretim hayatı yaşarken, Âkil gününü gün ederek geçirir. Eğitimde başarısız olur. Nâil yurda mühendis olarak, Âkil boş kafayla döner. Râmiz Efendi'nin gözünde bu iki yeğen, evlât gibidir. Evlât nazarıyla bakılan bu iki kardeşten Nâil'e, Ülfet âşık olur. Ülfet, Nâil'e yakın ilgi gösterir. Nâil, başlarda ne kadar kendini tutmaya çalışsa da Ülfet'in güzelliği karşısında kayıtsız kalamaz; fakat yengesine karşı böyle şeyler hissettiği için vicdan azabı da duyar. Bunun için de yengesinden uzak durmaya gayret eder. Bu uzaklık Ülfet'i çılgına çevirir ve sonunda Nâil'e ilân-ı aşk eder. Nâil, bu aşk ilânı karşısında çok şaşırır, dayısının da duyacağından ürkerek, lafı kısa kesmek amacıyla, Ülfet'in en azından günde bir saat görünmesine dair olan talebini kabul eder. Bu ilân-ı aşkın yapıldığı günün gecesi Ülfet, Nâil'in odasına gider. Artık Ülfet, tamamıyla Nâil'e sahiptir; fakat Nâil, vicdan azapları içinde kıvrandır.

Bir gece Ülfet ile Nâil herkes uykudayken bir odada buluşup konuşurlar. Bu konuşmada Ülfet, daima Nâil'le beraber olmak istediğini belirtirken; Nâil, yaptıklarının bir suç olduğunu, buna daha fazla devam etmek istemediğini belirtir. Yapılan bu konuşma esnasında, romanda her ne kadar açık bir şekilde belirtilmese de, Âkil, onları dışarıdan dinler. Bu yüzden Ülfet ile Nâil arasındaki yaşananlara vâkıf olur. Bunu, Ülfet'e karşı kullanmayı düşünür. Ertesi sabah, Âkil, Ülfet'in eline bir kâğıt tutuşturur. Bu kâğıtta kendisinin akşam bir takım keşiflerde bulunduğunu, bu sebeple Ülfet'le konuşmak istediğini belirtir. Âkil ile Ülfet o gün, Âkil'in kağıtta belirttiği Beyoğlu'ndaki bir dükkânda buluşurlar ve Âkil, burada Ülfet'e şantaj yapar. Eğer Ülfet, kendisi ile beraber olmazsa, Nâil ile arasında geçenleri ifşâ edecektir; çünkü elinde yazılı belge de vardır. Âkil, kardeşinin giysisinin ceplerini karıştırarak, Ülfet'in Nâil'e yazmış olduğu mektubu bulmuş ve almıştır. Bu sebeple, Ülfet'e şantaj yapması daha da kolaylaşır. Ülfet, kalben Nâil'i sever; fakat bu tehdit karşısında eli kolu bağlı kalır. Âkil'in de gönlünü almaya çalışır. Ülfet, ne kadar kendini Âkil'den uzak tutmaya çalışırsa çalışsın, Âkil'in bir gün, evdeki odalardan birinde kendisini öpmeye çalışmasına karşı koyamaz. O sırada içeri Râmiz Efendi girer. Râmiz Efendi, karısı ile yeğeni arasında yaşananları görünce donakalır, çok

üzülür ve fenalaşır. Zaten hasta olan Râmiz Efendi, sonunda tasesından vefat eder. Ülfet, dedikoduları önlemek için Âkil ile evlenir.

Aradan yıllar geçer ve bir gün Hindistan'dan İzmir'e gelen bir gemiden kır saçlı bir adam iner. Bu adam Nâil'dir. Nâil, bütün bu yaşananlardan sonra bir başkasıyla evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştur. Evlendikten sonra sık sık seyahatler yapar ve dönüşünü gerçekleştirdiği bu seyahati ise yaptığı en uzun seyahattir. Nâil, İzmir'e gelir; çünkü eşi ve çocuğuyla beraber İzmir'de yaşamaktadır. Nâil, İzmir'e geldiğinde onu, kayınpederi karşılar ve ona, o yokken gerçekleşen olayları anlatır. Nâil yokken Ülfet, Âkil'den boşanır. Ayrıldığı günün ikinci günü bir başkasıyla evlenir. Âkil, buna tahammül edemez, zaten kumar yüzünden de sefil bir haldedir. Çekmecedeki tabancasını alarak intihar eder.

Roman, hiçbir zaman Nâil'in kıymetini anlayamamış olan anne Habîbe Hanım'ın, oğlunun kıymetini anlamasıyla son bulur.

1.3 ROMANIN YAPISI

Ahmet İhsan'ın Ülfet adlı romanı, dış yapısı itibariyle yüz doksan iki sayfadan oluşur. Roman, görünüşte on bölüm halinde düzenlenir; ama ne tefrikada ne de romanın kitap olarak neşrinde, sekizinci bölüm yoktur. İkisinde de sekizinci bölüm atlanır, yedinci bölümden dokuzuncu bölüme geçilir. Bu bir dizgi hatası olabilir, şayet değilse teknik bir kusurdur. Bu yüzden Ülfet, on değil, dokuz bölümden oluşur. Ahmet İhsan, romanını bölümler halinde yazar. Romanı bölümler halinde yazmanın belli amaçları ve faydaları vardır. Yaşamın kendisi de bölümler halindedir; romanı bölümlendirerek hayatın değişen engellemelerine anlatıyı parçalara ayırmak suretiyle dramatik bir biçim verilebilir; roman bölümlenerek okurun dikkati ve hayali kısa anlatı birimlerine uyarlanabilir; böylelikle aynı zamanda roman yazmanın teknik gereksinimleri karşılanır ve bu en iyi anlatı bölündüğünde gerçekleşebilir.²⁰² Bu yüzden Ahmet İhsan, romanını bölümler halinde yazar.

²⁰² Philip Stevick, "Kurgusal Yapıtlarda Bölümler Kuramı", (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), Kitaplık, S. 87, Ekim 2005 , s.120-121.

Ülfet, Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı devrinde, 1309'da (1892) yazılır. Bu dönem romanlarında geçerli olan genel kurgusal yapı, hemen hemen her romanda aynıdır. İlk önce roman kişilerinin mutlu ve huzurlu yaşamları yansıtılır, daha sonra devreye bu mutlu hali bozucu bir unsur girer, genelde bu unsur âşık olunan kadındır, son evrede acıklı son ile karşı karşıya kalınır, iyiler mükâfatlandırılır, kötüler de cezalandırılır.²⁰³ Ülfet'te de şekil olarak aynı kurgusal yapı mevcuttur. Önce romanın baş figürünün çocukluğu, dengeli yaşamı ve saf hali anlatılır, daha sonra devreye bu baş figürün iyi halini bozucu bir unsur olan diğer baş figür girer. Olumsuz etken olan baş figür bir bayandır ve adı Ülfet'tir. Romanın son evresinde romandaki kötüler tam anlamıyla bir çöküntü yaşarlar ve kimisi hayatına son verir, kimisi rezil bir şekilde sürünür, kimisinin de aklı geç de olsa başına gelir. Kısacası bu romanda da Tanzimat sonrası edebiyatımızın diğer romanlarında olduğu gibi aynı yapı kullanılır.

1.4. ROMANIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1.4.1.MATERYAL ÖGELER

Romanın materyal öğeleri; olgu kuruluşu, kişi kadrosu, mekân, zaman, dil ve üslup unsurlarından oluşur.

1.4.1.1. Olgı Kuruluşu

Olgı kuruluşunda “çekirdek”ler önemli bir rol oynar. “Çekirdek” sözcüğünün anlamı ise şöyledir: “*Vaka zinciri içerisindeki bazı mâna birlikleri yok sayıldığında, metinden çıkarıldığında metin vasıtasıyla dikkatlere sunulmak istenen mesaj ya anlaşılmaz veya şekli değişir. İşte bu tip mâna birliklerine merkezî fonksiyon yüklenmiş parçalar nazarıyla bakmak gerekir. Bunlara çekirdek adını vereceğiz, anlatma esasına bağlı bir metnin en basit yalın şekli, başka bir söyleyişle iskeleti, ‘çekirdek’lerin bir düzen dahilinde bir araya getirilmesiyle vücut bulur.*”²⁰⁴

²⁰³ Nurullah Çetin, “II. Abdülhamit Devri Türk Romanı (1878-1908)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.46-47.

²⁰⁴Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2005, s.64.

I-ÜLFET'İN EVİNDEN KAÇMASI VE RÂMİZ EFENDİ'NİN EVİNE GİTMESİ

-Ülfet, Esirci Emine Hanım'ın yardımcısı olan Kâhya Kadın tarafından evinden çıkarılır.

-Ülfet, Esirci Emine Hanım'ın evine gelir ve “odalık” rolünü oynaması gerektiğini öğrenir.

-Kendisine genç bir beyle evleneceği söylenen Ülfet, yaşı altmışı geçmiş ihtiyar Râmiz Efendi'nin evine gelir ve durumun böyle olmadığını anlar.

II- NÂİL İLE ÂKİL'İN PARİS'TEN DÖNMESİ VE ÜLFET'İN NÂİL'E ÂŞIK OLMASI

-Paris'te bulunan iki kardeş Nâil ve Âkil İstanbul'a gelip yalıya yerleşir.

-Ülfet, Nâil'e ilgi duymaya başlar.

-Nâil, yengesinden uzak durmaya gayret eder.

- Yalı halkı kışı geçirmek üzere Cağaloğlu'ndaki konağa taşınmak için hazırlanır ve hazırlıklar sırasında Ülfet, Nâil'e ilân-ı aşk eder.

III-ÜLFET'İN NÂİL'E SAHİP OLMASI VE ÂKİL'İN ÜLFET'E OLAN AŞKI

-Cağaloğlu'ndaki konakta gece vakti Ülfet, Nâil'in odasına şuh bir şekilde girer ve beraber olurlar.

-Nâil, yaptığından pişmanlık duyar ve vicdan azapları içinde kıvrılır.

-Âkil, kardeşinin Ülfet'le olan macerasını sezer ve kendisi de Ülfet'e sahip olmak ister.

-Ülfet'e sahip olabilmek için onu tehdit eder.

IV-RÂMİZ EFENDİ'NİN ÜLFET İLE ÂKİL'İ UYGUNSUZ BİR BİÇİMDE YAKALAMASI VE RÂMİZ EFENDİ'NİN ÖLÜMÜ VE SONRASI

-Bir gün evdeki odalardan birinde Râmiz Efendi, Âkil'i eğilmiş, Ülfet'i öpmeye çalışırken yakalar.

-Gördüğü bu durum karşısında çok üzülür ve fenalaşır, ardından vefat eder.

-Ülfet, dedikoduları önlemek amacıyla Âkil ile evlenir; fakat daha sonra boşanır.

-Kumar ve sefil bir hayat yüzünden perişan olan Âkil, bir de bu boşanma hadisesine dayanamaz ve intihar eder.

-Nâil ise bir başkasıyla evlenerek çocuk sahibi olur.

1.4.1.2. Kişi Kadrosu

I- OLAY AKIŞINDAKİ DURUMLARINA GÖRE KİŞİLER

A- Başkışiler

Ülfet

Asıl adını bilmediğimiz bu figüre Ülfet adı, Kâhya Kadın tarafından verilir. Bu ad romanın da adı olur. Ülfet, on altı yaşında güzel bir kızdır. Babası ile birlikte fakir bir hayat yaşamaktadır ve gözü yükseklerdedir. Esirci Emine Hanım, “Seni Allah’ın emriyle bir beye vereceğim.”diyerek kandırdığı Ülfet’i, eşini kaybeden ihtiyar Râmiz Efendi’ye “odalık” olarak satmak üzere baba ocağından kaçırır.

Râmiz Efendi

Zâhire tüccarı, yaşı altmışı geçmiş, düşünme yeteneği zayıflamış bir figürdür. Zengindir, Boğaziçi’nde yalısı, Cağaloğlu’nda konağı vardır. Otuz yıllık eşini kaybettikten iki yıl sonra, Ülfet ‘i “odalık” olarak alır; ama daha sonra Ülfet, eşi olur. Eşini kaybetmiş kardeşi Habîbe Hanım’ı ve oğulları Nâil ile Âkil’i himâye eder.

Nâil

Râmiz Efendi’nin kız kardeşi Habîbe Hanım’ın ikiz çocuklarından biridir. Hali vakti iyi olan Râmiz Efendi tarafından himâye edilip, okutulur. Râmiz Efendi, Nâil’i Paris’te mühendis okulunda okutur. Romanın önemli figürlerindedir. Aynı zamanda Ülfet’in âşık olduğu kişidir.

B-Hasım Kişi (Antagoniste)²⁰⁵

Âkil

Nâil'in ikizi, Habîbe Hanım'ın diğer oğlu. Râmiz Efendi onu da Nâil gibi okuması için Paris'e gönderir; ama o, okumaz. Ülfet'e ilgisi vardır. Romandaki olayların gelişmesinde büyük paya sahiptir.

C-İşlevsel Kişiler

Habîbe Hanım

Râmiz Efendi'nin kız kardeşidir. Romanda Râmiz Efendi'nin ablası mı yoksa kız kardeşi mi olduğu konusunda bir belirsizlik vardır. Romanda ilk olarak “*Râmiz Efendi Boğaziçi'nde yalısında yazları oturur; evinde zevcesinin vefâtından sonra kadın olarak, kendinden büyük bir hemşiresiyle bir kâhya kadın ve birkaç hizmetçiden başka kimse kalmamıştı*”²⁰⁶ ibaresi kullanılırken daha sonra “*Habîbe Hanım birâderi üzerinde ziyâde bir nüfûz peydâ eylemiş idi. Habîbe Hanım'ın büyüğü olduğu halde Râmiz Efendi yaşı ilerledikçe omzuna binen bâr-i sâl altında ezilmekte olduğundan(...)*”²⁰⁷ denilir. Hırçın bir kadındır ve zamanında Râmiz Efendi'nin ilk eşi ile çok hırlaşır. Hatta onun vefâtına bile sebep olur.

Emine Hanım

Nereden geldiği belirsiz bir esircidir; ancak kendisini çevreye Şam'dan gelmiş olarak tanıtır. Soran olursa, Şam'da askeriyede bulunan eşinin vefâtının üzerine İstanbul'a geldiğini söyler. Yüksek tabakadan evlenecek olan beylere odalık hazırlar. Gelin bulmak isteyen anneler, Emine Hanım'a başvurur.

Kâhya Kadın

Emine Hanım'ın baş kadınıdır. Evin alışverişinden sorumludur. Ülfet'i baba evinden kaçıran Emine Hanım'ın evine getiren kişidir.

²⁰⁵ Roland Bourneur, Real Quellet, Roman Dünyası ve İncelenmesi, Çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 153.

²⁰⁶ Ahmet İhsan, Ülfet, Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantiniyye, 1309, s.28.

²⁰⁷ a.g.e. , s.30.

Ç-Fon Kişiler

Hayri Efendi

Nâil'in kayınpederidir. İzmir tüccarlarından. İzmir'e döndüğünde Nâil'i karşılayan kişidir.

Fâtıma Hanım

Nâil'in dadısıdır. İzmir'de yaşar. Nâil'e evlattan ziyade muhabbet bağlar. Hüseyin Efendi ile evlendikten sonra Nâil'in dadısına Fâtıma Hanım adını takarlar.

Hüseyin Efendi

Fâtıma Hanım'ın eşidir Önceden İstanbul'da yaşardı.

Nâil'in Eşi

Adı belli değildir. İzmir tüccârından Hayri Efendi'nin kızıdır.

Nâil'in Oğlu

Nâil'in, evlendikten sonra bir oğlu olur. Çocuğun adı romanda verilmez.

Ülfet'in Evlendiği Diğer Kişi

Romanda kendisine dair bilgi yoktur.

II-ÖZELLİKLERİNE GÖRE KİŞİLER

A-Ülfet

Yazar-anlatıcı romanda Ülfet'i şöyle tanıtır: “*Henüz on altı yaşına gelmiş, dest-i kudret tarafından özenilerek yaratılmış bir genç kız odanın köşesinde otları dökülmüş, yüzü parçalanmış pamukları fırlamış bir minderin kenarına oturmuş.*”²⁰⁸

Ülfet çok güzel bir genç kızdır. Kumral saçları, güzel omuzları, beyaz boynu ile sanki etrafa ışık saçan bir aydır. Kendisi de bu güzelliğinin farkındadır. Bu güzellik başka insanlar tarafından da fark edilir. Örneğin, Paris'ten yeni dönmüş olan Nâil ile Âkil yengeleriyle tanışır ve Âkil, yengesine karşı ilk izlenimlerini kardeşine şöyle aktarır:

“- *Sahîhden güzel be!*

- *Olabilir a?*

- *Kumral saç gördüm ama bu kadar latîfine müsâdif olmamıştım.*”²⁰⁹

Ülfet'in güzelliği Nâil'in de dikkatinden kaçmaz: “*Nâil Ülfet'in karşısına oturmuştu, kadının çehresini nazar-ı tedkîkten geçirdikçe kardeşinin dediği gibi sahîhden güzel buldu, içinden dayısını tebrîk etti.*”²¹⁰ Nâil, Ülfet'in bu güzelliği karşısında şaşkın bir haldedir; çünkü dayısının bu kadar güzel bir hanımla evleneceğini tahmin etmez. Dayısının “kul cinsi” bir kadın aldığını duyduğu zaman kaba saba bir kadın hayal eder; fakat karşısında şu anda letâfetiyle, kıyafetindeki sadeliğiyle, kara gözleriyle hoş bir kadın oturur.

Ülfet'in bu hoşluğu Nâil'in ona karşı kayıtsız kalamamasına sebep olur. Romandaki kameriye sahnesi bunu bize en güzel şekilde gösterir. Şöyle ki: Evdeki bahçede bulunan kameriyenin altına giren Ülfet, buradaki minderin üzerine oturmuş olarak bütün güzelliğini Nâil'in bakışlarına arz eder. Elinde tuttuğu gül fidanı da bu letâfetine letâfet katar ve bu manzara Nâil'in kendinden geçmesine sebep olur: “*Nâil'in kalbinden kopan hissiyât-ı müştehiyâne fikrini sardı, gözleri karardı, olduğu*

²⁰⁸ a.g.e. , s.5-6.

²⁰⁹ a.g.e. , s.21.

²¹⁰ a.g.e., s.22.

yerde sendeledi, arzû-yı temellük enzârını bürüdü.”²¹¹ Nâil, her ne kadar hissettiği bu şeylerden ötürü kendini suçlu hissedecek ve pişman olacaksa da bir türlü gördüğü bu sahneyi unutamaz. Romanın altıncı bölümünde Nâil, bir kez daha Ülfet’in bu güzel fizikî yapısını hatırlar ve heyecanlanır: “*Fakat burada pîş-gâhında bahçe manzarası tecessüm etti, beyaz gerdanı, mahmûr ve harîs-âne gözleri, kemâl-i arzusundan inip çıkan göğsü, gelişigüzel dağınık saçları gördü. Tekrar damarlarında sıcak kanın cevelânını hissetti.*”²¹² Nâil’in Ülfet’ten bu kadar etkilenmesinin tek sebebi onun fizikî özellikleri değildir. Tabî Ülfet güzeldir; fakat onu güzelleştiren, Nâil’in bu kadar büyülenmesini sağlayan bir şey daha vardır ki bu da Ülfet’in giyinişidir. Ülfet avını nasıl avlayacağını çok iyi bilir ve bunun için de giyimine özen gösterir. Nâil’in dikkatini çekecek şeyler giyer: “*Nâil bir kere irkildi zîrâ Ülfet hakikaten fevkalâde latîf bir dağınıklık hâlinde idi, kadın arkasına, omuzlarını ve göğsünü meydanda bırakır uzun bir gömlek giymiş, üzerine seyrek bir boyun atkısı almış, gîsû-yı latîfîni gelişigüzel omzuna bırakmış, nazarını şedit-i sevda ile parlatmış, dudaklarını kolay iğfâle yardım etsin diye mütebessim bulundurmuş, kar gibi beyaz kollarını meydanda bırakmış, mini mini ayaklarını ipek çorap ve ufak terlik içine almış olarak en metîn firârîleri bile bi-hûş edecek kıyafette idi.*”²¹³ Ülfet, bütün güzelliğini Nâil’i etkileyebilmek için kullanır. Giysisiyle, bakışlarıyla, kokusuyla, ufak bir dokunuşuyla Nâil’i sarhoş eder. Zaten Nâil, hiçbir zaman Ülfet’e âşık olmaz. O, sadece Ülfet’in fizik güzelliğine ve şûhluğuna hayrandır.

Ülfet, aynı zamanda ismiyle müsemmâ bir kişiliğe sahiptir. Ülfet sözcüğünün sözlük anlamı “*alışma, girişme, kaynaşma, senli benli olma*”dır.²¹⁴ Ülfet, görüşmesi ve konuşmasıyla olaylara zemin hazırlar. Ahmet İhsan, roman figürünün kişiliğine yakışır bir isim bulur ve onu böylece bize daha iyi anlatmak ister. Bu yüzden figürün adı bile bize, figürün kişiliği hakkında bilgi verilir. Figürün bu adından, onun senli benli olmağa eğilimli; biraz hafif meşrep bir kişilik olduğu çıkarılabilir.

Ülfet, kendine çok güvenir. Güzelliğinin fakındadır ve bir şeylere ulaşmak için risk almaktan kaçınmayan bir kişiliğe sahiptir. Bir şeyi yapmaya karar verdikten

²¹¹ a.g.e. , s.80.

²¹² a.g.e. , s.105.

²¹³ a.g.e. , s. 132-133.

²¹⁴ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 1763.

sonra onun için savaşmaya hazırdır. Verdiği karardan dönmez ve verdiği bir karardan vazgeçmek de onun büyük korkusudur: “ *Harekâtındaki isti ‘câl anlatıyordu ki şu anda verdiği kararı tekrâr hücûm-ı efkâr ile bozacağından korkarak bir an evvel niyetini bitirmek yani sokağa fırlamak istiyordu.*”²¹⁵ Ülfet’in gözü daima yükseklerdedir. Zengin ve rahat bir hayat ister. Geleceğine dair güzel hayaller kurar: “*Bir de ömrünü fikr ü zarûret içinde geçirmiş kızın nigâh-ı iffetini istikbâlde göreceği âlâyîş-i servet ve refah*” bürür.²¹⁶

Ülfet, aynı zamanda muhayyel bir kişiliğe sahiptir. Emine Hanım onu para karşılığı satar; fakat o, satıldığı yerde bir odalık olarak kullanılmayacağını, evin hanımı olacağını düşler. Emine Hanım ona her şeyi açıklamaz; çünkü odalık olarak verildiği Râmiz Efendi ihtiyâr bir adam çıkar. Ülfet, karşısında genç bir bey beklerken, karşısına bu ihtiyar çıkınca şaşırır ve büyük hayal kırıklığına uğrar. Halbuki o, Râmiz Efendi’yi gördüğü zaman eşi olacak kişinin babası olduğunu düşünür. Gerçeği öğrendiğinde dehşete kapılır : “ *... çekildi bir odaya gitti, orada kapandı, sabaha kadar arka üstü yatıp ağladı...*”²¹⁷ Ülfet, bu fikir karışıklığı içinde yorulur ve uykuya dalar. Kalktığına gördüğü rüyayı hatırlar.

Rüya, edebiyatımızda sık kullanılan bir motiftir. Özellikle Halk Edebiyatı’nda. önemli bir yer tutar. Kahramanların gelecekte neler yaşayacağını ve nasıl davranmaları gerektiğini haber veren rüyalar, genelde destanlarda karşımıza çıkar.²¹⁸ Ülfet romanında rüya motifi gelecekteki olayları haber vermek için kullanılmaz; yani rüya bir uyarı niteliğinde değildir. Romandaki rüya motifi figürün hareket tarzının tayinini belirler. Ülfet, gördüğü rüya sonucunda düşünür ve bir karara varır. Ülfet’in verdiği bu karar romanı etkiler. Bu rüya sayesinde olaylar gelişir. Bu yüzden romanda kullanılan rüya motifi roman açısından çok önemli bir yerde durur. Ülfet, rüyasında bir ihtiyar görür ve bu ihtiyar hasta yatağında yatar. Başında bekleyen bir genç kadın vardır. İhtiyar son arzusu olan vasiyetini söyledikten sonra ruhunu teslim eder ve genç kadın bu sefer kendini büyük bir zenginlik içinde bulur. Bu servetin

²¹⁵ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.8-9.

²¹⁶ a.g.e , s.25.

²¹⁷ a.g.e. s. 37.

²¹⁸ Hasan Köksal, Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı, Toker Yayınları, İstanbul, 2002, s. 65.

içinde çok mutlu olan kadın, gönlünün sevdiğini de alarak nurlu bulutlar arasında kaybolur.

Ülfet'in gördüğü rüya kendinde derin iz bırakır. İstemeyerek de olsa bu rüya yüzünden çeşitli hayallere dalar. Ülfet'in bu rüyayı bu şekilde görmesinin sebebi de aslında açıktır. Ülfet'in bilinçaltında zaten böyle zengin olup sefa sürmek gibi düşünceleri vardır; fakat belki de bunu tam anlamıyla kendine bile itiraf edemez. İşte bu rüya Ülfet'in bilinçaltındaki isteklerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu şekildeki hayallerini Ülfet, somut olarak rüyasında da görünce daha derin düşünmeye başlar ve “*Öyle ya niçin olmayacak!*” der. Kararını da verir, Râmiz Efendi'yi bir çocuk gibi oyalayacak ve yalnız birkaç sene sabredecektir. Daha sonra genç bir civanın kolları arasına atılacaktır.

Romanda rüya motifinin kullanılmış olması önemlidir; çünkü romanda rüya olaylara yön verir. Rüya, kişinin geçmişte yaşadıklarından, şimdiki yaşamından, isteklerinden ve korkularından izler taşır.²¹⁹ Ülfet romanında da Ülfet figürünün gördüğü rüyada şimdiki yaşamından ve özellikle isteklerinden izler vardır. “Düş , bir sırrın açığa vurulması; ama, eksik terimlerle açığa vurulmasıdır.”²²⁰ Romanda Ülfet'in geleceğe dair istekleri bir sır gibidir; çünkü bu isteklerini Ülfet kendine bile itiraf edemez. Gördüğü düşte istekleri açığa çıkar ve kendine de itirafta bulunmak zorunda kalır. Rüya aynı zamanda isteklerin gerçekleşmesidir veya gerçekleştirilmesi için girişimde bulunmaktır.²²¹ Ülfet'in hayatta istekleri rüyasında gerçekleşir. Aynı şeyin gerçek yaşamda da gerçekleşebilmesi için girişimde bulunmaya karar verir.

Ülfet, aynı zamanda kıskanç bir kişiliğe de sahiptir. Nâil'in evlendirilmek istendiğini duyduktan sonra dünyası başına yıkılır ve Nâil'i ne kadar çok sevdiğini işte o zaman anlar. Onun bu yüzden sadece kendisine ait olmasını ister. Ülfet, gördüğü rüyadan sonra verdiği kararda ihtiyarı oyalamayı ve o öldükten sonra genç bir delikanlı ile evlenmeyi kurar ; fakat bu genç delikanlının kendi eşinin öz yeğeni olacağı aklından geçmez; ama bu konuda da Ülfet hiçbir tereddüt göstermez. “*Eşimin yeğenidir ona başka gözle bakmamalıyım.*” gibi düşünceler kafasından

²¹⁹ Metin Kayahan Özgül, Türk Edebiyatında Siyasî Rûyâlar, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 1.

²²⁰ a.g.e. , s. 3.

²²¹ a.g.e. , s.3.

geçmez. Bu sevgiyi sanki çok normal bir şeymiş gibi rahatlıkla kabul eder. Zaten ihtiyar bir insanı oyalayıp, o öldükten sonra da onun servetiyle sefa sürmeyi kuran bir insandan da beklenen zaten budur. Romanda bunun aksi yaşansaydı zıtlık meydana gelirdi. Ahmet İhsan roman figürünü sağlam bir şekilde oluşturmayı bilir. Zaten yazar-anlatıcı bütün bunları şu soruyu sorarak açıklar: “*Vazîfesi çocuk oyalamaktan ibaret olan bir kadında hiç vazîfe-i sadakât bulunur mu?*”²²²

Ülfet, farklı bir kadındır. Bir kadından pek beklenmeyecek şeylere kalkışır ki bunun en güzel örneği Nâil’e ilân-ı aşk etmesidir. Hiçbir şekilde utanmadan ve çekinmeden Nâil’e “*Sizsiz edemiyorum*” der. Bu tavır o dönem kadınının pek takınmadığı bir tavidir. Zaten bu tavır Nâil’i de şaşırtır. Romanın ilerleyen kısımlarında Ülfet’in bu özgürlüğü daha da fazlaşır ve Nâil’e her bakımdan sahip olur. Nâil’in de kendisine sahip olması için onu davet eder.

Ülfet’in kişilik olarak rahatlığı Nâil’e vücûden sahip olduktan sonra da devam eder. Ülfet’te hiçbir pişmanlık belirtisi görülmez. Ortada bir zina vardır, bunun dışında ve daha önemli olan bir şey daha vardır ki o da Ülfet’in , eşinin yeğeni ile beraber olmasıdır ; fakat Ülfet bunda bir gariplik görmez. Ülfet, aşırı derecede lâkayttır. Bu yüzden arkasına bile bakmadan Nâil’le kaçmayı bile düşünür ve bunu Nâil’e de teklif eder. Evlidir; ama kocasına asla bağlı değildir. Bunun gerekli olduğunu da düşünmez. Aşk, Ülfet’in gözünü öylesine kör etmiştir ki her şeyi göze alır.

Yazar-anlatıcıya göre Ülfet’in bu şekilde davranmasının sebebini onun fesada düştüğü anda aramak gerekir; çünkü Ülfet, o andan itibaren kendini kaybeder. Kendini kaybeden bir insandan her şey beklenir. Bu yüzden Ülfet, geleceği için, tehdit altında olduğu için, Nâil’i kaybetmemek için bir başka aykırı işe daha bulaşır. O, aynı zamanda Âkil’in de gönlünü yapar. Ülfet, Âkil’e karşı sürekli bir işvebâzlık içindedir; fakat bu sadece işvebâzlıkta kalır.

Râmiz Efendi vefat ettikten sonra Ülfet “güya” hüngür hüngür ağlar. Sinir hastalığına yakalanır. Daha sonra Âkil ile evlenmek zorunda kalır. Yazar-anlatıcı

²²² Ahmet İhsan, a.g.e. , s.84.

Ülfet'in bu evliliğinin şaşılması gereken bir evlilik olduğunu söyler: "...Ülfet'in şu izdivâca muvâfakatı vâkiû şâyân-ı hayrettir; onun gibi câhperest bir kadın kendine büyük mevkiler tahayyül ederken Âkil ile iktifâ etmesi hakikaten bâdî-i istiğrâbdır..."²²³ Ülfet, halk arasında çıkan dedikodular yüzünden hayallerine ulaşmaktan vazgeçer ve Âkil ile evlenir; ama sağlığına kavuştuktan sonra da Nâil'e on kadar mektup yazmaktan da vazgeçmez. Bu yüzden Ülfet, Âkil'den ayrılmak ister. Ülfet, Âkil'i hiçbir zaman sevmez; ama aynı şey Âkil için geçerli değildir. Âkil, gerçekten de Ülfet'e gönlünü kaptırır. Ülfet, her zaman olduğu gibi ayrılma konusunda da kararlı davranır ve Âkil'i dava eder. Ülfet, Âkil'den ayrıldıktan iki gün sonra bir başkasıyla evlenir.

Ülfet'in geçmişteki yaşamı bilinmemesine rağmen, romanın başındaki anlatımlardan onun fakir bir aileden geldiği tahmin edilir. Fakir bir aileden gelen Ülfet'in eğitiminin nasıl olduğuna dair de bir bilgi yoktur; fakat odalık olarak satılmak için evden kaçan bir kızın iyi bir eğitim almadığı düşünülebilir. Okuması vardır. Romanda Ülfet'e dair olan şu cümle onun neler okuduğuna dair bilgi verir: "*Bu esnada Ülfet odasında hâl-i mağmûmîsine düşmüş, bir roman okuyordu.*"²²⁴ Ülfet'in roman okuması onun roman türüne meraklı olduğunu gösterir. Odalık olarak satılan bir genç kızın roman okuması bu bakımdan ilgi çekicidir. Romanda ilgi çekici olan bir başka nokta da Ülfet'in Fransızca romanlar okumasıdır. Nâil, Ülfet'le konuşurken ona şöyle der: "- Ülfet! Aklını başına al! Hayal zamanında değiliz! Sen Fransızca romanları okuyarak böyle kaçarız fikrine düşmüşsün!" Ülfet'in Fransızca roman okuması onun bu dili bildiğini gösterir ki bu da şüpheyle yaklaşılması gereken bir durumdur. Fakir bir mahallede oturan, fakir bir yaşama sahip olan Ülfet Fransızca'yı nerede öğrenmiş olabilir sorusu cevaplama zor bir sorudur; çünkü romanda Ülfet'in Fransızca'sına dair hiçbir bilgi verilmez. Eğer Ülfet Fransızca'yı Râmiz Efendi'nin evine gelmeden önce öğrenmişse bu kuşkuyla karşılanmalıdır. Râmiz Efendi'nin evinde öğrenmişse bir sorun yoktur; ama romanda buna dair bir ipucu da yoktur.

²²³ a.g.e. , s.188.

²²⁴ a.g.e. , s.58.

Ülfet, Râmiz Efendi'ye odalık olması için satılır; ama daha sonra işin rengi değişir ve Ülfet, Râmiz Efendi'nin eşi olur. Burada odalık kavramını açıklamak gerekirse, odalık en genel tanımıyla erkeğin nikahsız olarak aldığı cariyedir.²²⁵ Bir diğer anlamı ise haremlerde cinsel istekleri karşılamakla yükümlü olan, henüz “gözde” olmamış cariyelere verilen addır.²²⁶ Bir cariyeyi odalık olarak almaya ise istifraş etmek denir.²²⁷ Odalık almanın İslâm ülkelerinde bu kadar yaygın olmasının sebebi ise şeriatın cariyelerin nikahsız eş olarak edinilmesine izin vermesidir.²²⁸ Kadın köleler efendilerinin malıdır, bu yüzden efendisi isterse köleyi istifraş edebilir, bunun için nikâha gerek yoktur.²²⁹ Bunun dışında Ülfet'te olduğu gibi doğrudan odalık da alınabilir; fakat Ülfet Osmanlı'nın eski zamanlarında olduğu gibi esir pazarına çıkarılıp satılmaz. Daha uygun yöntemlerle satılır; ama 1500'lü yıllarda odalık satımı romanda olduğu gibi değildir. Odalığı satın alacak kişi kızın vücudunu iyice kontrol ettikten sonra alırdı, bu kontrol sırasında kız karşı çıkarsa, bunun cezası büyük olurdu.²³⁰ Ülfet romanında ise daha ılımlı bir odalık satışı görülür. Ülfet, esir pazarından değil de esircinin evinden alınır. “*Eskiden odalık ve cariyeler, esircilerden alındıktan sonra bazen birkaç el değiştirir, konaktan konağa satılırdı. Bazıları da ölünceye kadar aynı köşkte, aynı evde kalır ve ihtiyarlıklarında genç odalıkların hizmetine girerdi.*”²³¹ Tanzimat sonrası romanında sık karşılaşılan odalık kavramı, bu şekilde Ülfet romanında da görülür. Ülfet romanındaki “odalık” kavramı hakkında daha geniş bilgi Romanın İçerik Ögeleri başlığı altında verilecektir.

B-Nâil

Yazar-anlatıcı Ülfet üzerinde Nâil'in etkisinden söz ederken onun fizikî yapısını şöyle açıklar: “*Çocuğun fart-ı müfekkireye delâlet eder geniş alnı, parlak gözleri, başındaki irilik, kıyafetindeki yakışık, ale'l-husus sarf eylediği sözlerdeki isâbet ve âsâr-i zekâ Ülfet'i meclûb etti.*”²³² Nâil, yakışıklı, çekici bir yapıya sahiptir. Bu

²²⁵ Türkçe Sözlük, 2. Cilt, TDK Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 1998, s.1670.

²²⁶ Cinsel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet, 1991, s.255.

²²⁷ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 774.

²²⁸ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 17, Ana Yayıncılık, 2004, s. 41.

²²⁹ İsmail Parlatır, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.7

²³⁰ a.g.e., s. 13.

²³¹ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 9, Meydan Yayınevi, 1972, s. 470.

²³² Ahmet İhsan, a.g.e., s.64.

yakışıklılığını giydiği kıyafetlerle de tamamlamasını bilir. O sade kıyafetler giyer. Saçına başına o kadar da önem vermez. Saçlarında bir düzensizlik mevcuttur; fakat bu düzensizlik Nâil'i daha çekici yapar.

Yazar-anlatıcı, romanın sonlarına doğru Nâil'in adını vermeksizin bir fizikî tasvirini daha yapar, Nâil'in uzun yıllar sonraki fizikî değişimini verir : “*Vapurun güvertesinde başında fesle dolaşan zât otuz yaşlarında, kır saçlı, parlak gözlü bir adam idi ki alnı üstünde vakitsiz olarak birikmiş buruşukluklar, saçları içinde siyahı seyrek bırakacak raddede çoğalmış beyaz tüyler ile şâyân-ı dikkat bir heyet alıyordu.*”²³³

Yukarıda da belirtildiği gibi Tanzimat Sonrası Türk romancıları , kimi zaman roman figürlerinin adlarını koyarken onların kişilikleriyle bağlantılı olmasına dikkat ederler. Bunun örneklerinden bir tanesi de Ahmet Midhat Efendi'nin Felâton Bey ve Râkım Efendi romanıdır. Ahmet Midhat, Felatun adını figürüne Eflatun'dan esinlenerek verir. Zaten Felâton Bey kendini Eflatun'dan daha dakik bulur. Ahmet Midhat bir züppe tipi olan figürüne Felâton adını vererek bir tezat yaratır ve aslında ironi yapmak ister. Felâton , Eflatun gibi değildir; ama kendini ondan daha üstün görür. Burada Ahmet Midhat'ın uyguladığı ironi mevcuttur. Râkım ismi de tesadüfî değildir. Râkım yazar çizer, eli kalem tutan, yazar anlamına gelir.²³⁴ Râkım da böyle bir insandır . Ahmet Midhat figürlerinin kişiliklerine uygun ad verme yolunu seçer. Râkım'ın adının kişiliğine uygunluğu şuradan da çıkarılabilir: Râkım aynı zamanda adı gibi hesaplı biridir.²³⁵ Felatun'a Bey denmesinin , Râkım'a Efendi denmesinin sebepleri de vardır. Bey sözü o zamanlar Felatun gibi insanlara söylenen bir sözdü; ama bir kişinin eli kalem tutuyorsa, dürüstse, toplumda önemli bir saygınlığı varsa, ona efendi denirdi. Ahmet Midhat, figürlerin arasındaki farklılıkları bu şekilde de göstermek ister.

Ahmet İhsan da etkisinde kaldığı Ahmet Midhat gibi davranır ve roman figürlerinin isimlerini genelde düşünerek, figüre uygun olarak verir. Nâil sözcüğünün

²³³ a.g.e , s.172-173.

²³⁴ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, s. 1387

²³⁵ Robert P. Finn , Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900), Bilgi yayınevi, Ankara, 1984, s. 32.

sözlük anlamı ermiş, muvaffak olmuş, muzaffer anlamındadır.²³⁶ Nâil de hayatına Ülfet girmeden önce her şeye nâil olmuş bir insandır. Bir tek kazanamadığı, hak edip de kazanamadığı bir şey vardır ki o da annesinin ona karşı olan sevgisidir. Habîbe Hanım oğlunu sever ; fakat romanın sonuna değin ona hak ettiği sevgiyi veremez. Romanın sonunda Nâil birçok bedel ödemek zorunda kalsa da yine de istediği bir hayata nâil olur.

Nâil, beş sene boyunca kardeşiyle beraber Paris'te kalır. Çalışkan bir insandır, bu çalışkanlığı yüzünden romanda , iki sene İstanbul'a gelmez. Çünkü o, tatil zamanlarını da okulda geçirir. Nâil, Paris Hendesehânesi'nden birincilikle mezun olur. Yirmi yaşındadır ve Âkil ile ikiz kardeşler; fakat birbirlerine hiç benzemezler. Yirmi yaşında olmasına rağmen ileri görüşlü bir insandır. Paris'ten dönerken vapurda düşündükleri bunu kanıtlar. Nâil, dayısının evlenme haberini duyduğu zaman pek sevinemez , bu durumun bir aile faciasına yol açacağını sezer. O, okulu bitirmesine rağmen hâlâ dayısının evinde kalmayı da uygun bulmaz. Bunun nedenini kendi de bilmez ; fakat böyle olursa ilerde rahat yüzü görmeyeceğini sezinler.Nâil, beş yaşında iken babasını kaybeder; yani o da Tanzimat Sonrası Türk Romanı'nın babasız figürlerindedir. Baba , aile içinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu otoriteyi sarsacak olan tehlike şeytan ve şehviliktir. Babalarını kaybeden erkeklerin içine düşebilecekleri en büyük tehlike ikinci sınıf kadınların peşinden gitmektir.²³⁷ Nâil'in de babası yoktur ve hemen hemen bütün babasız Tanzimat Sonrası Türk Romanı figürlerinin başına gelen şey Nâil'in de başına gelir. Şehvete kapılıp tehlikeye atılır. Her ne kadar ona babalık yapan biri varsa da bu kişi , ne yazık ki peşinden sürüklendiği kadının eşidir. Baba olarak bildiği ve saydığı kişiye ihanet eder. Bu bir bakıma babaya yapılan bir ihanettir .

Nâil, oturup kalkmasını bildiği, saygıda kusur etmediği gibi konuşmasıyla da ayrıcalıklı bir kişiliktir. Çünkü söylediği sözler her zaman isabetli ve iyi bir zekanın eseridir. Aynı zamanda tabiatında ciddilik de mevcuttur. Kendisi ağırbaşlıdır. Ancak Ülfet'in tesiri altındadır. Bunu ne kadar göstermek, belli etmek istemese de Ülfet , onun bu zaafını anlar ve anladığı andan itibaren kendini muzaffer ilan eder; ama her

²³⁶ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, s. 1253.

²³⁷ Jale Parla, Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993, s. 19.

şeye rağmen Nâil, metanetli davranır. Ülfet'in büyüünden çabuk kurtulup kendine gelmeyi başarır. Ülfet'in kendisiyle yaptığı evlilik sohbetinden sonra , Ülfet'e evlenmeyeceğini söylediği zaman aldığı “memnun oldum” cevabına ise memnun olur. Nâil bu memnuniyetini kendine de itiraf eder. Yazar-anlatıcı , Nâil'in bu halini onun “hissiyât-ı hayvâniyye” ye tâbi olduğunu anlatarak izaha çalışır; fakat bu hayvanî hissiyât geçicidir. Nâil'de bu hisler, her zaman mevcut değildir.

Nâil, kendi içinde neden Ülfet'e karşı bir zaaf gösterdiğini sorgulamaya başlar. Ona karşı olan zaafının farkındadır; ama daha sonra bunları düşündüğünden, kendi içinde bu sorgulamayı yapmasından da utanır; çünkü zaaf gösterdiği kişi dayısının, baba yerine koyduğu kadının eşidir. Nâil , bu durum karşısında , utanır, sıkılır ve kızarır. Bu yüzden Ülfet'e karşı hissettiklerinin bir daha fikrine gelmemesi için radikal bir karar alır. O günden itibaren Ülfet'i görmemeye karar verir.

Nâil verdiği bu kararından dönmek niyetinde değildir; ama insanoğlunun en büyük zaaflarından biri olan cinsî arzu, Ülfet'i bir odada, gece vakti, şuh bir halde düşününce yeniden gözünü bürür. Yazar-anlatıcı, Nâil'in bu durumunu şöyle açıklar: “İnsandaki hissiyât-ı hayvaniye işte böyledir. Fikren ne kadar aff ve masum olursa da öyle anlar gelir ki hissiyâtı affâne külliyyen muattal kalarak yalnız ilcâât-ı hayvaniyyeye mutî ‘ bulunur.”²³⁸ Yirmi yaşında bir erkek olan Nâil'in düşündüğü manzara onun kendini kaybetmesine yeter. O sırada cinsel açlık içinde olan Nâil , odanın kapısının açılıp da içeri açık saçık bir kıyafetle Ülfet'in girdiğini görünce biraz önce beynini sarmış olan o istekler kendini şiddetle gösterir ve sonunda Ülfet avına sahip olur.

Yazar-anlatıcı Nâil'in asla Ülfet'e karşı bir sevda hissetmediğini, bütün bu olanların “hayvanî bir his” dediği cinsel arzu yüzünden olduğunu açıklar; ama olan olur. Nâil'in Ülfet'e karşı hissettiği aşk değil, cinsî arzudur. Nâil'in Ülfet'e karşı neden böyle bir istekte bulunduğu anlamaya çalışılırsa görülür ki bu dış kaynaklı bir şeydir. Nâil'in bu cinsi arzusuna bilimsel anlamda yaklaşırsa: Hekimler, erkeklerdeki bu isteğin güzel bir kadın görmek, ona dokunmak, onu koklamak gibi duyu organları yoluyla alınan duyguların beyindeki cinsel merkezi uyarması sonucu

²³⁸ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.106.

ortaya çıktığını söylerler.²³⁹ Nâil’de bu cinsel arzunun oluşmasının sebebi de Ülfet’in güzelliği ve baş döndürücülüğüdür. Nâil kapıldığı hayvânî hislerin sonuçlarını gördükten sonra ağlamaya başlar. Bu da Nâil ‘in ne kadar duygusal bir yapıya sahip olduğunun kanıtıdır. Nâil, kendinden nefret eder: “Sizden değil kendimden nefret eyliyorum! Vücûdumdan, fikrimden nefret eyliyorum! Âsâbıma hissiyâtıma lanet ediyorum! Ne yaptığımı düşündükçe fikrimden geçenleri havsılam almıyor, havsılama lanet-hân oluyorum. Şu anda geberip gideyim diyorum.”²⁴⁰ Nâil, çabucak pişman olur ve karşısındakinden de aynı pişmanlığı beklerken tam tersi bir durumla karşılaşınca irkilir ve hiddeti artar. Dayısının yüzüne bakacak yüzü yoktur. Bu yüzden dört gün eve gelmez. Nâil’in bu davranışları, onun ne kadar gururlu ve saygılı bir kişiliğe sahip olduğunun kanıtıdır. Büyük bir hata yapmıştır, bunun farkındadır ve bunun için kendi kendini cezalandırır.

İlk Türk romanlarında göze çarpan şeylerden biri de erkeklerin saflığı özellikle masumiyetidir.²⁴¹ Bu romanda da Nâil masum erkek konumundadır. Yazar-anlatıcı okuyucuya Nâil’in aslında suçsuz olduğunu, bütün suçun Ülfet’te olduğunu anlatmaya çalışır. Onun yengesine karşı cinsî arzu duymasında bir kabahati yoktur. Ülfet, onun bu duyguları duymasına sebep olur. Nâil’in Ülfet’e duyduğu cinsel arzu, romanda çekimserlikle açıklanmıştır. Aynı şey Ş. Sami’nin romanında da vardır, romanda sevdanın cinsel belirtileri çekimserlikle belirtilir.²⁴² Hatta Nâil ile Ülfet’in birleşmeleri anlatılmaz, doğrudan sonuca geçilir. Bunda karşılığı bazı dillerde bulunmayan “ayıp” kavramının etkisi büyüktür.²⁴³

Nâil’in romandaki cinsel açlığı bize Namık Kemal’in İntibah’ındaki Ali Bey’i hatırlatır. Ali Bey Mehpeyker’e karşı aşktan öte cinsel anlamda yaklaşır. Ali Bey’deki Mehpeyker için duyulan cinsel arzu, aşktan daha baskındır; ama aşk da yok değildir. Nitekim aşk, onu kıskançlığa götürür. Kişinin bir insanı kıskanabilmesi için onu yürekten sevmesi gerekir. Ali Bey’de de her ne kadar cinsellik ön plandaysa da sevgi, aşk mevcuttur. Aynı şey Nâil için düşünüldüğünde, Nâil’in de Ali Bey gibi

²³⁹ Cinsel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet, 1991, s.63.

²⁴⁰ Ahmet İhsan, a.g.e., s.111.

²⁴¹ Güzin Dino, Türk Romanın Doğuşu, İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey, Eylem ve Kurgusu, Kişilerin Yeni Boyutları, İşlenen Temalar, Üslup, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 122.

²⁴² a.g.e., s.123.

²⁴³ a.g.e., s. 125.

Ülfet'e cinsel arzu ile yaklaştığını görülür; fakat Nâil'in Ali Bey'den bir farkı vardır: Nâil , Ülfet'e âşık değildir, bunun sonucu olarak da Nâil, Ülfet'e karşı en ufak bir kıskançlık belirtisi göstermez. Nâil, sanki Ülfet'i bir cinsel obje olarak görür. Ona baktıkça ,aklına hep bahçedeki hali gelir ve kendinden geçer. Tanzimat sonrası Türk edebiyatı açısından bakıldığında Nâil bu durumuyla, ender rastlanan figürlerdendir.

Cinselliğin uyanması, Tanzimat sonrası Türk romancılarına göre kişiyi süfli lezzetlere götüreceği için kaçınılması gereken bir durumdur.²⁴⁴ Ülfet romanında da alttan alta bu mesaj verilmeye çalışılır. Nâil, cinselliği uyandırdığı için felakete sürüklenir. Tanzimat sonrası romanında cinselliğin uyanışı söz konusu olduğunda erkek edilgen, kadın ise baştan çıkarıcı olarak etkendir.²⁴⁵ Ülfet'te de edilgen olan Nâil, etken, baştan çıkarıcı olan ise Ülfet'tir.

Nâil'in kendini cezalandırma şekli, uzak memleketlere gitmek şeklindedir. Uzaklara giderek Ülfet'i görmekten kurtulacak, aynı zamanda onun da kendisini görememesini, böylece unutmamasını sağlayacaktır. Nâil, bu plânını olaylar geliştikten ve karıştıktan sonra gerçekleştirir. Dayısının vefâtından sonra İstanbul'la olan bütün ilgisini kesip oradan ayrılır. Nâil'in bu hareketi bir kaçıştır. İşlediği büyük suç ve yaşadığı birçok kötü olay yüzünden bu şehirde daha fazla durmak istemez. Üç dört seyahatten sonra Nâil, İzmir'deki dadısının ısrarıyla İzmir tüccarlarından Hayri Efendi'nin kızıyla evlenir.Bu evlilik de bir başka kaçıştır . Geçmişini unutabilmek için Nâil , böyle çeşitli kaçış yolları bulur.

C-Râmiz Efendi

Yazar-anlatıcı Râmiz Efendi'yi şöyle tanıtır: “*Pek çok zaman Asmaaltı'nda büyük zahîre tüccârlığı ettikten sonrasını altmışı aşmış, fikri artık işe yaramaz olmuş*

²⁴⁴ Jala Parla , a.g.e. , s. 84.

²⁴⁵ a.g.e. , s. 87.

olmasından dolayı evine çakılıp müterâkim îrâdıyla geçinen Râmiz Efendi hâlâ kalbini öldürmüşlerden değildir."²⁴⁶

Râmiz Efendi'nin fizikî özellikleri romanda çok yetersiz olarak verilir. Romanın başında , onun sadece altmışı geçmiş bir ihtiyar olduğunu öğrenilir. Romanın sonlarına doğru , Âkil ile Ülfet'i Râmiz Efendi'nin yakalaması sahnesinde bir fizikî özellik daha belirtilir: "*Tam bu esnada, Âkil'in girerken kilitlediği oda kapısı rezzeleri kopararak açıldı, Râmiz Efendi dağınık kıyafeti, donmuş gözleri, titrek başı bembeyaz ve dikilmiş saçları ile görüldü.*"²⁴⁷ Romanda Râmiz Efendi fiziksel olarak bu kadar tanıtılır

Kendisi, otuz yıllık eşine iki sene önce kaybeder; fakat bu ölüm aslında Râmiz Efendi'ye iyi gelir. Eşini kaybettiği sıralarda bu duruma çok üzülen Râmiz Efendi, aradan zaman geçtikçe aslında bu ölümün kendi için çok hayırlı olduğunu kavrar; çünkü otuz yıllık evlilikleri hır gür içinde geçer. Eşini kaybetmesiyle hırılıtının da kesildiğini fark eden Râmiz Efendi, huzura kavuşur. Evlenme isteğinin asıl nedeni de budur. Râmiz Efendi evlenme isteğinde kendini iki sebepten haklı görür: Birincisi vefat eden eşinin kendisine bir evlat verememesi, ikincisi de otuz yılın hırılıtı ve gürültüsünün acısını çıkarmak istemesidir; fakat evdeki kardeşinden çekinir.

Râmiz Efendi, yazları Boğaziçi'ndeki yalısında oturur. Evde kardeşi, kâhya kadın, ve birkaç bayan hizmetçiden başka kadın yoktur. Kardeşi, Râmiz Efendi'nin eşinin vefatından sonra fazlasıyla kederlenir, halbuki o hayattayken araları hiç de iyi değildir; ama bu ölüm onu çok üzer. Bu yüzden de Râmiz Efendi'yi evlendirmek ister. Bu düşüncesini ona açıklar, Râmiz Efendi ahlâk gereği biraz naz yapar, " bundan sonra mı?" der ; ama sonunda da kabul eder. Zaten fazla da karşı çıkamaz; çünkü bu fikri kendisi de düşünür. Düşündüğü bir fikrin kardeşi tarafından da bizzat dile getirilmesi Râmiz Efendi'nin hoşuna gider.

Râmiz Efendi , yeğenleri Âkil ile Nâil'e evlat nazarıyla bakar, İlk eşinden de çocuğa sahip olmadığı için onlara ayrı bir ihtimâm gösterir. Çocuklar da aynı şekilde

²⁴⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.26,27.

²⁴⁷ a.g.e. , s.165.

Râmiz Efendi'ye baba nazarıyla bakarlar. Bu sebepten , Râmiz Efendi, Ülfet'i Âkil ile Nâil'in gözünden kaçırmayı düşünmez. Yaşlılığı sebebiyle tabiatında bulunan kıskançlık bir ara "acaba?" diye bir soru aklına getirirse de kardeşini bu yolda gücendirmekten korktuğu için bu şüpheden de kendini uzak tutar. "Onlar benim evlâdımdır." diyerek yaklaşır; fakat bu yaklaşımı onu felakete sürükler. Râmiz Efendi, Âkil ile Ülfet'i odada uygunsuz durumda yakalayınca olduğu yere mihlanır ve daha da hastalanır. Nâil'e olan son sözlerinin bir kısmı şöyledir: "*Evladım! Nâil! Hekîm çağırma. Zîrâ benim hekîmlik işim kalmadı, nezd-i Hakk'a avdet eyliyorum. Fakat son vasiyetimi sana söylemeğe vakit bulacağım sanıyorum.*"²⁴⁸ Râmiz Efendi'nin son vasiyeti Nâil'e olan hayır duaları ile başlar; ama son arzusunu Nâil yerine getirmezse on parmağının ahirette yakasında olacağını söyler. Râmiz Efendi'nin son arzusu Âkil'in ve Ülfet'in kendisi öldükten sonra evden çıkarılması ve bir daha yüzlerine bakılmamasıdır; ama yaşanan olayın kimse tarafından bilinmesini de istemez. Yarım saat sonra da hayata gözlerini yumar.

Ç- Âkil

Nâil'in ikiz kardeşi olan Âkil romanda yazar-anlatıcı tarafından, Ülfet'in bakış açısıyla şöyle anlatılır: "*Hele Âkil'in sofraya inerken tuvaletine gâyet ihtimâm etmiş, traş olmuş, bıyıklarını burmuş, saçlarını taramış yüzünü(e) pudra sürmüş olması Âkil'in ümîdi hilâfına olarak kadında fena te'sîr hâsıl etmişti.*"²⁴⁹ Anlaşıldığı üzere Âkil fazla bakımlı bir erkektir ve bu bakımlılığı Ülfet'in üzerinde iyi etki yaratacağına , kötü etki yaratır; ama aynı şey Âkil'in annesi için de geçerli değildir. Habîbe Hanım iki senedir görmediği Âkil'i gördükten sonra onu daha da erkek olmuş bulur ve Âkil'in özellikle kumral bıyıklarına hayran olur, yüzüne bakmaya doyamaz.

İki senedir İstanbul'a gelmeyen kardeşlerin gelmeme sebepleri her ne kadar aynı gibi gözükse de aslında farklıdır. Nâil, tatil zamanlarını da okulda geçirmek istediği için İstanbul'a gelmek istemezken, Âkil de aynı şeyi yaptığını söylese de aslında

²⁴⁸ a.g.e , s.166.

²⁴⁹ a.g.e., s.65.

Paris bulvarlarını aşındırmakla meşguldür. Yazar-anlatıcı, Âkil'in İstanbul'a döndüğü zamanki durumunu şöyle özetler: "... Âkil ise devam ettiği Mekteb-i Hukûk'ta tahsîl-i fenn-i hukûk eyleyecek yerde esâfil-i nisvân ile peydâ-yı hukûk-ı fennî tahsîle hasr-ı zaman etmeyi muvâfık görmüş olduğundan İstanbul'dan götürdüğü boş kafa ile avdet eyliyordu."²⁵⁰ Âkil , Nâil'in ikiz kardeşidir; fakat tabiat olarak birbirlerine hiç benzemezler. İstanbul'a vapur vasıtasıyla gelirler ve oradan yalıya gitmek için kayığa binerler. Onların kayıktaki hal ve hareketleri bile birbirlerinin ne kadar zıttı olduklarının kanıtıdır. Âkil, kayığın köşesine "kemâl-i azâmet" ile oturur. Ellerinde eldiven vardır, parmaklarının arasına bir alafranga sigara tutuşturur. İttiği sigaranın dumanını gururlu bir şekilde etrafına savurur. Sık sık kendine bakarak, kendini beğendiğini gösteren bir eda ile anlamlı tebessümler eder. Âkil, bu manada tam bir alafrangadır.

Bütün bunlara rağmen, Habîbe Hanım'ın gözünde Âkil daha kıymetli evlattır. Âkil'in ta küçüklüğünden beri devam eden hezeyanları; yani saçma sapan konuşmaları, saçmalamaları vardır. Bütün bunlar annesi hariç, onun çevresindeki bütün insanları rahatsız eder. Habîbe Hanım'ın oğluna karşı takındığı bu tavır, Âkil'in münasebetsizliğini daha da artırır. Yazar-anlatıcı Âkil'i anlatmaya şöyle devam eder: "Zâten Âkil'de hilkatem büyük bir atâlet ile mahdûdiyyet-i fikriye var idi, anasının bu yolda olan meclûbiyeti netîcesi olarak tâ Mekteb_i Sultânî'ye leyfî kaydettirilinceye kadar haremde kadınlar arasından çıkmaz oldu."²⁵¹ Âkil, annesinden de kuvvet alarak aynı onun gibi davranmaya başlar. Annesinden aldığı hırçınlığın üzerine kendi budalalığını ve tembelliğini de ekler. Âkil o kadar tembeldir ki Nâil'le aynı anda okula başlarlar ve Nâil okuldan diplomasını aldığı anda , Âkil ikinci sınıfa daha yeni geçer. İki çocuğun tabiatlarındaki bu farklılık Râmiz Efendi'yi de üzer; ama ikisini birbirinden ayırmak da istemez. Bu yüzden ikisi de Mekteb-i Sultânî'ye yazılır. Doğal olarak biri yüksek, diğeri alçak sınıfa yazılır. Burada da Âkil için hiçbir şey değişmez.

Âkil'in en önemli özelliklerinden biri şıklığına özen göstermesidir. Bu şıklığını küçüklüğünden beri muhafaza eder. Şıklar arasında Fransızca'nın moda olduğunu

²⁵⁰ a.g.e. , s.46,47.

²⁵¹ a.g.e, s.52.

keşfeder keşfetmez bu dile heves eder; “ fakat ancak şıklar kadar birkaç kelimesini öğrenmekle” kalır.²⁵² Öyle ki Mekteb-i Sultânî’den Nâil diplomasını alırken, Âkil’in aynı diploma için daha beş senesi vardır.

Râmiz Efendi, Nâil’i Avrupa’da okutmak ister. Âkil’i İstanbul’da bırakırsa tembelliğinin daha da artacağına farkındadır. En azından Paris’e giderlerse Âkil, orada mecburiyetten Fransızca öğrenir, daha sonra da öğrendiği bu dil belki bir işine yarar diye düşünür. Nâil’i Paris Hendesehânesi’ne, Âkil’i de Sen Barb Mektebi’ne yazarlar; fakat Âkil yine aynı Âkil’dir. Sen Barb Mektebi’nde de aynı tembellikleri gösterir. Nâil, bu yüzden onu mektepten çıkartır ve başıboş bırakır. Bu sayede belki Fransızca öğrenebilecektir. Tabîî Nâil, bunu tek başına karar vererek yapmaz. Dayısının arzusu üzerine Âkil okuldan alınır; ama yine de tamamıyla boş demesinler diye Mekteb-i Hukûk’a kaydettirilir.

Bütün bu zaman içinde İstanbul’a iki defa gelirler ve bu ikiz kardeş arasındaki uçurum kadar fark görenleri şaşkına çevirir. Nâil’dekinin tam tersine Âkil, safahat ve tembellik işaretleri verir. Yazar- anlatıcı bu ikiz kardeşler arasındaki farkı şu cümlelerle belirtir: “Nâil ne kadar müsteid, vatan ve memlekete hizmete müheyyâ-yı muktedir bir genç ise Âkil de o kadar akîm-i gayr-ı müsmir hatta muzır bir delikanlı idi.”²⁵³

Âkil sözcüğünün anlamı akıllıdır; ama Ülfet’in bakış açısına göre durum farklıdır: “Her söze atılmak için gösterdiği inhimâk ve kıyafetine vermiş olduğu hadden fazla süsden, bir de kaçırdığı birkaç kaba tabîrlerden dolayı Âkil’in öyle pek ‘Âkil’ olmadığını Ülfet çabukça anlamıştı.”²⁵⁴ Ahmet İhsan olumsuz yönlerini çizdiği roman figürünün adını Âkil koymayı yeğler. Aynı Ahmet Midhat Efendi’nin yaptığını yapar. Daha önce bahsedildiği gibi Ahmet Midhat Efendi, Felatun Bey ile Râkım Efendi romanının olumlu figürüne olumlu bir ad koyar, aynı şekilde olumsuz figürüne de olumlu ad koyar. Bundan amacı olumluyu yüceltip, olumsuzla dalga geçmektir. Bir çeşit ironi yapılıdır. Aynı ironi bu romanda da mevcuttur. Olumlu figürün adı Nâil, olumsuz figürün adı Âkil’dir. Ahmet İhsan bunu Âkil’le alay

²⁵² a.g.e. s.55.

²⁵³ a.g.e., s.57.

²⁵⁴ a.g.e. , s.64.

edebilmek amacıyla yapar. Zaten roman kişilerinin özellikleri bakımından da karşılaştırıldığında Ahmet Midhat'ın romanıyla Ahmet İhsan'ın bu romanının birbirlerine benzediği görülür. Nâil, bir çeşit Râkım'dır, Âkil de bir çeşit Felatun'dur. Zaten bu benzerliğe şaşmamak gerekir; çünkü Ahmet İhsan'ın en çok etkisinde kaldığı insanlardan bir tanesi de Ahmet Midhat Efendi'dir.

Âkil'in sofraya başındaki davranışları da Ülfet'in gözünden kaçmaz; çünkü o, sürekli kardeşinin Avrupa hakkında söylediği şeyleri çürütmeye çalışır ve Avrupa'yı kendi bakış açısından açıklamaya girişir. Bu davranışı Ülfet'in Âkil'e karşı olan ilk intibasında ne kadar haklı olduğunu gösterir. Âkil'i, Nâil kendisiyle beraber Avrupa'dan getirmek zorunda kalır; çünkü onu orada tek başına bırakmak hayatını tehlikeye sokması anlamına gelir.

İstanbul'a geleli yirmi gün olur. İlk zamanlar Âkil, yengesiyile beraber olmak isteyip bu yüzden evde kalsa da yengesinden yüz bulamayınca İstanbul'un şık âlemlerinde gezmeye başlar. Âkil'i bir mümeyyizin yanına verirler. Bir ara on beş gün eve gelmez olur. Annesi onu mümeyyizin yanında çok çalışır zanneder. Gözlerindeki siyah halkaların da bu sebepten olduğunu düşünür. Halbuki Âkil, bu siyah halkalara hiç alışık olmadığı rakı âlemlerinde sahip olur. Bu rakı âlemleri yüzünden Âkil'de bir mide rahatsızlığı baş gösterir. Bu yüzden de geceleri uyku zorluğu çeker.

Nâil ile Ülfet'in bir gece odada konuşmalarının, Nâil'in Ülfet'e uzak diyarlara gideceğini söylemesinin ertesi günü sabah Âkil, kendisinden hiç beklenmeyen bir şekilde erken kalkar ve Ülfet'e bir bükülmüş kağıt verir. Kağıtta Âkil, Ülfet'e ilân-ı aşk eder. Bu aşk ilanında Âkil, keşfettiği bazı şeylerin kendisini cesaretlendirdiğini, bu yüzden de bu yazıyı yazabildiğini belirtir. Âkil'le konuşmaya giden Ülfet , Âkil'in her şeye vâkıf olduğunu hatta elinde bir de maddî ispat olduğunu anlar. Âkil, kardeşinin ceplerini karıştırır ve Ülfet'in Nâil'e yazdığı bir mektubu bulur. Ülfet, bu durumdan ürker. Âkil, onu açık açık tehdîd eder. Yazar-anlatıcı bu durumu şöyle özetler: “ Âkil âşikâr demek istiyordu ki ya kendine arz-ı vücûd etmeli, yâhud Nâil ile

olan macerayı dayısına söylemeye âmâdedir.”²⁵⁵ Ülfet, mecburen onun bu isteğine boyun eğer; fakat onu biraz oyalamak ister ve oyalır. Âkil, bu gibi şeylerde oyalanmaktan hoşlanmayan, hemen sonuca gelmek isteyen bir kişidir. Bu yüzden yengesinin bu tutumundan çok sıkılır. Yazar-anlatıcı onun bu durumunu şöyle açıklar: “*Fakat Âkil yengesinin kaç günlerdir devam eden işvebâzlığından artık usanmıştı, Paris’te tahsîl ettiği ‘nîsvân ile peydâ-yı hukûk’ dersi îcâbınca bu gibi muhabbet âlemlerinde hemen netîceye gelerek öyle, kalbi hissiyât ile meşgûl olmamak istiyordu...*”²⁵⁶ ; çünkü Âkil’in yengesi için duyduğu zerre kadar bir aşk yoktur. Onunki sadece hevestir. Birkaç saat şu güzel kadınla vakit geçirmek ister. Bunu da dile getirir. Bir gün Ülfet’in kendine karşı gösterdiği soğukluktan Ülfet’e yakınırken, Ülfet’i dudağından zorla öper ve zaten o esnada Râmiz Efendi’ye yakalanırlar.

Âkil’in bütün bu yaptıkları onun annesinin gözünden düşmesine sebep olacak yerde, bu olaydan sonra Habîbe Hanım, Nâil’i gözden çıkartır, Âkil’e daha da fazla muhabbet gösterir. Daha önce de belirtildiği gibi Âkil ile Ülfet evlenirler ve Ülfet Âkil’den ayrılınca Âkil , hem bu sebeple hem de kumarda paralarını helâk ettiğinden bunalıma girer, intihar eder.

Ahmet Midhat Efendi, romanlarında sürekli, babanın yokluğunda bireylerin doğru bir ahlâk ve terbiye almazlarsa baştan çıktıklarını vurgular. Çocuk, babasızlık sırasında terbiyeyi iyi alırsa kurtulur, alamazsa felakete sürüklenir.²⁵⁷ Ahmet İhsan’ın bu romanında da Âkil babasız bir figürdür. Nâil de babasızdır; fakat o, terbiyeye ulaşabilmiş bir figürdür. Âkil , onun ikiz kardeşi olmasına rağmen, aynı terbiyeyi almalarına rağmen, Nâil’deki ahlâk Âkil’de görülmez; yani bu mesele biraz terbiyeyi alabilmek, doğruyu algılayabilmek meselesidir.

D-Habîbe Hanım

Habîbe Hanım, Râmiz Efendi’nin kardeşidir. Romanda Râmiz Efendi’nin ablası mı yoksa kız kardeşi mi olduğu konusunda bir belirsizlik vardır. Romanda ilk olarak

²⁵⁵ a.g.e. , s.157.

²⁵⁶ a.g.e. s.160.

²⁵⁷ Jale Parla, a.g.e. , s. 29.

“Râmiz Efendi Boğaziçi’nde yalısında yazları oturur; evinde zevcesinin vefâtından sonra kadın olarak, kendinden büyük bir hemşiresiyle bir kâhya kadın ve birkaç hizmetçiden başka kimse kalmamıştı”²⁵⁸ ibaresi kullanılırken daha sonra “Habîbe Hanım birâderi üzerinde ziyâde bir nüfûz peydâ eylemiş idi. Habîbe hanım’ın büyüğü olduğu halde Râmiz Efendi yaşı ilerledikçe omzuna binen bâr-i sâl altında ezilmekte olduğundan(...)”²⁵⁹ denilir. On beş sene evvel eşini kaybeder ve bu sebepten Râmiz Efendi, onu ve çocuklarını himâye eder. Habîbe Hanım, Râmiz Efendi’nin yalısına yerleşir ve Râmiz Efendi ile eşi arasındaki hırılıtlar bu sebeple başlar. Yazar-anlatıcı, Hâbîbe Hanım’ı şöyle anlatır: “Hemşîre hanımefendi bizim kadınların en fik-ri mahdûdu en tab’-i hırçındır. Zamanını sükûn içinde geçirmek bu kadın için değildir, bu kadın mutlaka kendine, söylenecek sermâye bulur.”²⁶⁰ Habîbe Hanım’ın , romanda fizikî özellikleri hakkında bilgi verilmez; ama onun kişisel özellikleri uzun uzadıya anlatılır. Habîbe Hanım, hırçın bir insandır, hele karşısında zayıf karakterli bir insan görürse hırçınlığı daha da artar ve adeta bir horoz kesilir. O kadar hırçındır ki hırlaşmak konusunda kendine uyan birini bulamazsa sokaktan geçenlere çatar. Çenesini tutmayı hiçbir zaman bilmez ve herkese sataşır. Aynı zamanda kendisinin kardeşi üzerinde fazla bir nüfûzu vardır. Râmiz Efendi , Habîbe Hanım’dan büyük olmasına rağmen Hâbîbe Hanım’ın nüfûzu daha fazladır. Yazar-anlatıcı bu durumu şöyle açıklar: “ Habîbe Hanım’ın büyüğü olduğu halde Râmiz Efendi yaşı ilerledikçe omzuna biten bâr-i sâl altında ezilmekte olduğundan, eski hırçınlığı ta’dîl edecek yerde gittikçe arttırması hemşîresine mutâvatkârâne mu’amele etmeyi evin hayrına mutâbık bulmasıydı.”²⁶¹

Râmiz Efendi’nin eşinin vefat etmesinin sebebi de bu yönden Habîbe Hanım’dır. Kadın vefat ettikten sonra , Habîbe Hanım, çok üzülür, öyle üzülür ki dört gün boyunca ağlar, kederlenir, kimseye sataşmaz ve hayatı boyunca Habîbe Hanım’ın hiç kimseye sataşmadığı tek zaman işte şu dört gündür. Bu kederlenmelerinden dolayı da Râmiz Efendi’yi evlendirmek ister.

²⁵⁸ Ahmet İhsan, a.g.e., s.28.

²⁵⁹ a.g.e. , s.30.

²⁶⁰ a.g.e. , s.69.

²⁶¹ a.g.e. ,s.30.

Habîbe Hanım evlatlarına çok düşkün bir annedir. “*Hele Âkil’e evlâd-ı muhabbeti hadden efzûndur. Onun hiçbir kusurunu görmez. Âkil’e eğri nazarla bakanları elinden gelse ihlâke hazırdır.*”²⁶² Nâil, belli bir zaman sonra annesinin gözünden düşer; çünkü Âkil’in bazı âkilâne olmayan hareketlerini annesine şikayet eder. Bunun üzerine annesinin Nâil’e karşı zaten az olan sevgisi daha da azalır. En önemlisi de Habîbe Hanım’ın Âkil’e karşı olan sevgisini her fırsatta dile getirmekten çekinmemesidir.

Âkil’den yana şikayette bulunulsa, bunu yapan Râmiz Efendi dahi olsa Habîbe Hanım hemen karşı savunmaya geçer ve “*A! Ayol! Onun babasının mezarda kemikleri kalmadı!*”²⁶³ der. Bu tutumu Âkil’in daha da şımarmasına yol açar. Yazar-anlatıcı romanda Habîbe Hanım’ın çocuklarına karşı gösterdiği bu ayrımı şaşkınlıkla karşılar ve okuyucuya şu şekilde bir soru sorar: “*Garîb değil mi? Şu kadın çocuklardaki farkı asla anlayacak iktidârda değildi, kendisine Nâil’in mahâretinden Âkil’in sefahatinden bahsedene olursa:*

- *Ne yapalım! Varsın bu da öyle olsun! Dünyada herkes hoca olmaz a! derdi.*”²⁶⁴

Habîbe Hanım’dan bile Râmiz Efendi’nin asıl ölüm sebebini saklarlar. Habîbe Hanım söylenen yalana inanır; çünkü olay günü misafirlige gider. Râmiz Efendi’nin vasiyeti üzerine gayr-ı menkûller Habîbe Hanım’a kalır. Ülfet’in hastalığı sırasında ona Habîbe Hanım bakar. İlginç olan şudur ki Râmiz Efendi’nin vefatından sonra Habîbe Hanım sanki suçlu Nâil’miş gibi onu, iyice gözden düşürür ve Âkil’e olan sevgisini daha da artırır. Nâil’in vasiyete uygun olarak yaptığı işler ve annesine verdiği emlak berâtları bile annesinin ona karşı olan tavrını değiştirmez. Âkil, Habîbe Hanım’ın gözünde biricik evlattır; ama daha sonra Habîbe Hanım ile Âkil arasında büyük bir mücadele çıkar; çünkü Ülfet sağlığına kavuştuktan sonra Nâil’in bıraktığı parayla ayrı bir eve çıkmak ister. Buna Habîbe Hanım karşı çıkar, Ülfet’i evlendirmeyi arzular. Âkil, Ülfet ile evlenmeye karar verir ve bu sebepten annesi ile aralarında büyük bir mücadele başlar. Bu mücadelede yenilen taraf Habîbe Hanım

²⁶² a.g.e. , s.51.

²⁶³ a.g.e., s.52.

²⁶⁴ a.g.e. ,s.58.

olur ve Âkil, Ülfet ile evlenir. İntihar olayı gerçekleştikten sonra Habîbe Hanım, İzmir'e Nâil'in kayınbabasının yanına gelir.

İzmir'de bulunan Habîbe Hanım az vakitte çok değişir. Roman, Habîbe Hanım'ın her şeyi fark etmesiyle, oğlunun aslında ne kadar iyi olduğunu anlamasıyla son bulur. Nâil'i kucaklar ve onun karısına , çocuğuna bakarak ellerini havaya kaldırır ve Allah'a şükreder. Romanın son cümlesi Habîbe Hanım'ın ağzından dökülen cümledir: “ *Oğlum bir tane imiş.*”²⁶⁵

E-Emine Hanım

Emine Hanım romanın başlarında görünür ve tanıtılır. Daha sonra kendisi ortadan kaybolur. Romanda fizikî özellikleri hakkında bilgi verilmese de kişisel özellikleri bakımından geniş bir şekilde tanıtılır. Emine Hanım'ın evi Atpazarı Meydanı'nın sağ tarafındaki kara manzaralı evlerden birisidir. Yazar-anlatıcı , mahalle halkına sorulursa bu kadının evine gelen gidenin çok olduğunu öğrenileceğini söyler. O kadar çok geleni gideni vardır ki vakitli vakitsiz kapısı çalındığı için ondan şikayetçi olanlar bile olur. Yazar-anlatıcı Emine Hanım'ı şöyle tanıtır: “*Emine Hanım nereden geldiği, kimin nesi olduğu belirsiz bir kadındır, dediğimiz evi beş sene evvel edinmiş. Mahalle halkına kendini Şam'dan gelmiş diye göstermiştir, soran olursa Emine Hanım hizmet-i askeriyede bulunan zevcinin Şam'da vefatı üzerine İstanbul'a geldim der.*”²⁶⁶ İstanbul'da geçimini esircilik ederek karşılar. Esirciliğin de kibar olanını tutar; yani büyük, seçkin konaklarda yaşayan hali vakti yerinde zengin çocuklarına “odalık” yetiştirir. Evinde öyle halâyıklar bulunmaz. Evlenecek beylere eş hazırlar, bu yüzden evlatlarını evlendirmek isteyen anneler , “kul cinsi” denilen iyi bir gelin almak isterlerse, Emine Hanım'a baş vururlar.

Yazar-anlatıcının anlatımına göre : “ *Emine Hanım ehl-i keyfitir, kahvesini kendi eliyle pişirmeden, sigarasını yakıp sabah keyfini çatmadan edemez.*”²⁶⁷

²⁶⁵ a.g.e. , s.192.

²⁶⁶ a.g.e. , s.15.

²⁶⁷ a.g.e. , s.19.

Habîbe Hanım ,Esirci Emine Hanım ‘a kardeşi Râmiz Efendi’yi evlendirmek için müracaat eder. Emine Hanım , ona, elinde bir kız olduğunu, onu kendinin yetiştirdiğini, yanında büyüdüğünü, gezmesi için Bursa’ya yolladığını, bir hafta içinde döneceğini söyler ve bu kızın kendilerine lâıyk olduğunu anlatır.Bütün bunları söyleyerek Esirci Emine Hanım , Habîbe Hanım’ı kandırır. Halbuki durum böyle değildir. Bahsedilen kız Ülfet’tir ve Emine Hanım’ın yanında büyümez. Evet, şu anda burada değildir; ama Bursa’da da değildir. Ülfet, kendi evindedir. Romanda her ne kadar Ülfet’e vaad edilen şeylerin ne olduğu açıkça söylenmese de , romandan bu vaadlerin refah, mutlu ve zengin bir yaşama dair olduğunu anlaşılabilir. Ülfet, refah ve zengin bir hayat kavuşur; fakat bu hayata kavuşmadan önce Habîbe Hanım’a oynanan oyuna ortak edileceğini bilmez. En önemlisi de ihtiyar bir beye odalık olarak satılacağını bilmez. Emine Hanım onu evine alır. Habîbe Hanım’a oynadıkları bu oyuna Ülfet’in de katılmasını ister. Ülfet, kendini Emine Hanım’ın yetiştirmesi gibi gösterecektir. Ülfet, ilk başta bu duruma itiraz eder; ama kâhya kadın ona bunun kendi saadeti için olduğunu söyler. Kızın gözünde zaten zengin bir hayata kavuşma arzusu vardır . Bu yüzden Kâhya kadının söylediklerini kabul etmesi kolay olur.

Emine Hanım, Ülfet’e bütün gerçekleri açıklamaz. Ona , kendisini bir beyin alacağı söylenir; ama Ülfet’in karşısına bir ihtiyar çıkar. Ülfet, Râmiz Efendi’nin evine kendisine öğretilen oyunu oynamak için gelir; ama bu oyunu genç bir beye karşı oynayacağını zanneder. Saadet ve zenginlik için , Esirci Emine Hanım’ın ve Kâhya Kadın’ın oyununa ortak olur ; fakat ihtiyar Râmiz Efendi’yi görünce hayal kırıklığına uğrar. Emine Hanım ,romandaki işlevsel kişilerden olsa da , Ülfet’in Râmiz Efendi’ye odalık olarak satılmasını sağlaması açısından önemli bir figürdür; yani olayların gelişiminde etkin bir role sahiptir.

Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı’nda , Batı’dan gelen önemli konulardan biri de esaret konusudur.²⁶⁸ Bu romanda da bütünüyle esircilik konu edilmese de Esirci Emine vasıtasıyla esir ve esirciliğe yer verilir. Ahmet İhsan, bu romanında esirliğin fikrî yönüyle ilgilenmez. Osmanlı sosyal hayatında kölelerin, esirlerin önemli bir yeri vardı. Özellikle konak , köşk, yalı gibi evlerde bu kadınların yeri önemliydi.Bu

²⁶⁸ Zeynep Kerman, “Tanzimat Devri Türk Edebiyatında ‘Esaret’ Temi ve Sergüzeşt Romanı”, Millî Kültür, Aralık, 1981, s. 35.

evlerde cariyeler çoğunlukla odalık olarak alınır; ama bu odalıklar yüzünden birçok ailede geçimsizlikler meydana gelirdi.²⁶⁹ Ahmet İhsan , Ülfet romanında esirciliğin üzerinde pek durmaz. Sadece romanın başında bu kurumdan ve bir üyesi olarak Emine Hanım'dan bahseder. Yoksa romanın ana konusu esircilik değildir. Ahmet İhsan gibi davranan yazarlar, bu konunun düşünce yönüne pek dokunmazlar. Onlar sadece karşımıza gözlemci olarak çıkar.²⁷⁰ Ahmet İhsan'ın esircilik ve esir hayatından romanlarında rahatlıkla bahsedebilmesinin sebebi ise, bu hayatı yakın çevresinde görüp tanınmasıdır.

Romanda, Kâhya Kadın, Hayri Efendi, Fâtıma Hanım, Hüseyin Efendi, Nâil'in eşi ve oğlu, Ülfet'in evlendiği diğer kişi yalnızca isim olarak yazılırlar. Onların fizik ve ruh yapıları ile ilgili romanda bilgi verilmez.

III-TEMSİL ETTİKLERİ DEĞERLERE GÖRE KİŞİLER

A-Tipler

Ülfet, bir tiptir. Roman kişisi, bir kavramı veya insanı temsil ediyorsa ona tip denir.²⁷¹ Ülfet figürü de temsilcilik görevini üstlendiği için tiptir. Ülfet, bu romanda , gözünü para ve şehvet bürümüş, bunun için her şeyi yapan ve kendi mutluluğu için bencilce davranmaktan geri durmayan kadınların temsilcisidir. Romandaki görevi de bir tip olarak bu kadınları temsil etmektir. Tiplerin değerlendirmesinde de Ülfet, cezalandıran yapı tipleri (the punitive plot) başlığı altında incelenebilir. Çünkü bu çeşit tipler, kötü amaçlarından dolayı pek de sempati duyulmayan tiplerdir. Ara sıra onlara sağlam iradelerinden, zekiliklerinden dolayı hayranlık duyulur ; ama onlar kötü figürlerdir.²⁷² Romanlarda kötü figürler (hero-villain) , ahlâka aykırı olan planlar yapar ve bunları gerçekleştirirler. Bu figürlere, hem kızılır hem de hayranlık duyulur. Çünkü kimsenin cesaret edemeyeceği bir işe kalkışır ve toplum

²⁶⁹ İsmail Parlatır, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, s.15.

²⁷⁰ a.g.e. , s. 41.

²⁷¹ Mehmet Tekin, Roman Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 99.

²⁷² Philip Stevick, Roman Teorisi, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004, s. 143.

kurallarını çiğnerler. Bu kötü tipler, yenildikleri zaman okuyucu tatmin olur. Çünkü adalet yerini bulur.²⁷³ Bu özelliklerin hepsi Ülfet figüründe de bulunduğu için , Ülfet bir tip olarak kabul edilebilir. Tip içerisinde ise cezalandıran yapı tipleri içinde değerlendirilebilir. Ülfet figürü düz karakter olarak da adlandırılabilir. Çünkü eğer bir karakter okuyucuyu şaşırtmıyorsa ona düz karakter denir.²⁷⁴ Ülfet de bu tanıma uyar. Romanda, yukarıda bahsedilen kadınların temsilcisi olduğu için hep aynı amaç uğruna savaşır ve ne yapıyorsa kendi şehveti , saadeti için yapar. Roman boyunca amaçları ve istekleri hep kendi içindir. Bu yüzden onun hiçbir hareketi okuyucuyu şaşırtmaz. Okuyucu zaten Ülfet'in nasıl davranacağını, hangi amaç için uğraşacağını önceden tahmin eder.

Âkil de çok güzel bir tip örneğidir. O da Ülfet gibi cezalandıran yapı tiplerine (The Punitive Plot) girebilir. Kötü kahraman (hero-villain) ahlaka uymayan planlarını yapar ve uygular. Bizde bu figüre karşı bir dehşet ve kızgınlık hali baş gösterir. Türk romanı yıllarca batılılaşma sorunu altında alafrağa züppe tipini anlatır. Tanzimat romanında Felâton Bey ve Bihruz, alafrağa züppe denilen tipe tamı tamına uyarlar.²⁷⁵ Âkil de alafrağa züppe diye adlandırılacak bir tiptir. Tiptir; çünkü alafrağa olup da cahil olanların temsilcisidir. İlk önce alafrağa züppenin nasıl olduğuna bakılırsa: Aptal, cahil, gülünç, alafrağalık uğruna servetlerini batıran mirasyedilerdir. Alay konusu olurlar, kimi zaman romandaki yazar-anlatıcı, kimi zaman da bir başka roman figürü onunla alay eder . Yazar-anlatıcı onları anlatırken, onlara acıyarak anlatır ve bu züppeler Türklerle ilgili her şeyi hor görürler.²⁷⁶ Âkil'de de bu özellikler mevcuttur. Batılılaşma düşkünlüğü vardır, Avrupa kültürünün yalnızca cilasıyla yetinir, para konusunda beceriksizdir, çalışma hevesi görülmez.²⁷⁷ Bütün bunlar bu züppe tipinin ; yani Âkil'in özellikleridir.

²⁷³ a.g.e. , s.143.

²⁷⁴ a.g.e. , s. 169.

²⁷⁵ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, İletişim Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2004, s. 259.

²⁷⁶ a.g.e. ,s . 267.

²⁷⁷ Robert P. Finn, a.g.e. , s. 32.

B-Karakterler

Romanda Nâil, bir karakter olarak çizilir. Çünkü inandırıcı bir şekilde bizi şaşırtır. Okuyucu Nâil'in kendinden hiç beklenmeyen davranışlar içerisinde olduğunu görünce şaşırır. Bu yüzden Nâil yuvarlak karakterdir.²⁷⁸ Nâil, tam anlamıyla bir kesimin temsilcisi değildir. Ülfet gibi o, belli insanların modeli olarak gösterilemez. Nâil , toplumdaki belli bir insan türünün örneği de değildir. Değişmeyen bir özelliğe sahip olmayan Nâil karakter olarak adlandırılmalıdır.

Râmiz Efendi, romandaki olayların gelişmesinde çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen yazar tarafından çok işlenmemiş bir figürdür. Sadece romanın başında ve sonunda iyi bir şekilde işlenir; ama romanın can alıcı kısmı olan bölümlerinde, Râmiz Efendi ile pek karşılaşılmaz. Râmiz Efendi, aynı zamanda karakter olarak adlandırılabilir bir figürdür.

Görüldüğü gibi Ülfet ve Âkil tip, Nâil ve Râmiz Efendi karakter özelliği taşırlar. Romanın diğer kişileri de temsil ettikleri yere göre karakterdirler.

1.4.1.3. Mekân

Roman, İstanbul'da bir evde başlar. Bu ev, İstanbul'un güney tarafında Akdeniz'e bakan mahallelerinden bir tanesindedir. Romanın başında bu ev yazar-anlatıcı tarafından şöyle anlatılır: "...camlar kapalı, perdeler inmiş idi. Halbuki içinde kimse yok değil; hânenin biricik olan odasında mevcûd-ı ziyâ, perdeler arasından hârice aksederek orada vücûd-ı beşere delâlet eyliyordu."²⁷⁹ Oda , fakir bir evin odasıdır. Evdeki eşyaların hali bunu gösterir. Odanın bir köşesinde otları dökülmüş, yüzü paramparça olmuş bir minder vardır. Duvarda bir ayna vardır ; ama duvara kağıtla tutturulur, üstelik kırıktır. Odanın içerisinde bulunan Ülfet'tir ve kendi hali ile odanın hali bir tezat oluşturur. Bu ev ve oda Ülfet'in evidir ve Ülfet romanın başında bu evden kaçır. Roman boyunca mekân olarak bir daha bu eve dönülmez.

²⁷⁸ Philip Stevick, Roman Teorisi, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004, s. 169.

²⁷⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.4.

Ülfet, evden çıktıktan sonra evin önündeki yokuş yolu tutup iner. Mahalle camiinin önünden geçer. Köşe başında kendisini bekleyen arabaya biner. Araba onu Emine Hanım'ın evine götürür.

Emine Hanım'ın evini yazar-anlatıcı şu şekilde tanıtır: “*Atpazarı Meydanı'nın sağ cenâhındaki dar sokaklardan birine sapınca iki tarafa dizilmiş kara manzaralı hânelerden birisi yirmi yıl evvel sürülmüş aşı boyası, perdelerini istilâ etmiş sarılığı, camlarındaki tozuyla nazar-ı dikkati celb eder.*”²⁸⁰ Atpazarı Meydanı'ndaki bu eve Ülfet ve Kâhya kadın arabayla Çarşıkapısı, Bayezid, Şehzâdebaşısı gibi İstanbul'un ünlü mahallelerini dolaşarak ulaşırlar. Bu ev büyüktür ve cumbalıdır , ev oda bakımından zengindir. Bu ev, Ülfet'in geleceğinin belirlenmesi bakımından önemlidir. Habîbe Hanım, kardeşi Râmiz Efendi'ye kız bulmak için bu eve gelir ve Ülfet'i beğenir. Ülfet para karşılığında Râmiz Efendi'ye satılır.

Romanda Râmiz Efendi'ye bağlı olarak iki mekândan söz edilir. Bunlar sahibi olduğu yazlık ve kışlık evlerinin bulunduğu mekânlardır. Aile yazları Arnavudköy'ün bitişiğindeki yalıda, kışları ise Cağaloğlu'ndaki konakta yaşar. Ülfet, Esirci Emine Hanım'ın evinden çıktıktan sonra Râmiz Efendi'nin yazları oturduğu Boğaziçi'ndeki yalısına gelir. Çünkü Ülfet, Esirci Emine Hanım'ın evinden yaz mevsiminde ayrılır. Bu yüzden de Râmiz Efendi o sırada yalıdadır. Eser için bu yalı, mekân açısından çok önemli olmasına rağmen, yazar- anlatıcı tarafından bir tasviri yapılmaz. Yalı, Boğaziçi'ndedir; Arnavutköy'ün bitişiğindedir; ama asıl yeri kesin olarak ifade edilmez. Yazar-anlatıcı bize yalı ile ilgili yalnızca şu bilgiyi verir: “*Kayık Arnavudköyü akıntısını yedekle geçti (..) deki yalının önüne yanaştı, Râmiz Efendi yalı kapısında birâderzâdelerini karşılıyordu.*”²⁸¹ Yalı, haremlik ve selamlıktan oluşur. Yalının bir de üst katı vardır. Üst kattaki odalardan biri Ülfet'e aittir ve bu oda Ülfet'in Âkil ile Nâil'i ilk olarak gördüğü odadır. Ülfet, eşinin yeğenleriyle, bu odada tanışır.

Yalıda önemli bir yer daha vardır ki bu da bahçedir. Yalının bahçesi Ülfet ile Nâil'in konuşmalarının ve buluşmalarının mekânıdır. Nâil'in çiçek merakı vardır. Bu

²⁸⁰ a.g.e. , s.14.

²⁸¹ a.g.e. , s.49.

yüzden sık sık bahçeye çıkar. Nâil'in Ülfet'e , kendi istediği kişiyle zamanı gelince evleneceğini söylemesinden sonra Ülfet'in söylediği “memnun oldum” sözü bu bahçede yapılan muhabbet sonrası söylenir. Ülfet, bu sözü söyledikten sonra bahçede bulunan kameriyenin altına girer ve orada çok zarif bir şekilde Nâil'e arz-ı endâm eder. Bu arzına elindeki gül fidanı da eşlik eder ve Nâil bu görüntü karşısında büyülenir. Gözleri kararır, olduğu yerde sendeler. Bahçede yaşanan bu sahne, Nâil'in Ülfet'e karşı zaafını ilk olarak göstermesi bakımından önemlidir.

Nâil hissettiklerinden sonra daha fazla bahçede duramaz ve vapura atlayıp köyden uzaklaşır. Vapur Köprü'ye yanaşmaya kadar yarım saat önce gösterdiği zaaf ile zihni meşgul olur. Köprü , romanda ayrı bir mekândır.O gün yolda kardeşi ile karşılaşır. Yaşadığı olaydan sonra Ülfet'i bir daha görmek istemediği için kardeşinin teklifine uyarak tiyatroya gider. Geceyi de Lüksemburg Otel'inde bir odada uyuyarak geçirir. Romanda Lüksemburg Oteli'nin nerede olduğuna dair bir bilgi verilmez.

Romanda diğer bir mekân Râmiz Efendi'nin kışlık konağıdır. Konak Cağaloğlu'ndadır. Kış gelir, artık yalıda kalmak mümkün değildir. Bu yüzden aile, Cağaloğlu'nda bulunan konağa göç eder. Göç ettikleri gün herkes düzensiz bir şekilde yemek yedikten sonra odasına çekilir. Nâil de kendisine verilen odadadır ve düşüncelere dalar. Düşüncesi Ülfet'tir ve bu yüzden beynini cinsî arzular bürür. Tam bu sırada odanın kapısı açılır ve açık saçık bir biçimde içeri Ülfet girer. Nâil ile Ülfet birlikte olurlar. Nâil'in ifadesiyle “büyük günah” bu odada işlenir.

Konağın selamlık kısmı da romanın iç mekânı açısından önemlidir. Erkekler selamlıkta oturur ve gelen erkek misafirler burada ağırlanır. Nâil de buranın sakinlerindedir ve Ülfet'in kendisiyle konuşma isteğini söylemesi selamlığın kapısının önünde gerçekleşir. Ülfet, bu kapı önünde yakaladığı Nâil'e konuşmaları gerektiğini, “İstikbâlimiz bu mülâkata muhavveldir.” sözünü söyleyerek açıklar; ama hangi konuda konuşacağını Nâil'e söylemez. Yazar-anlatıcı daha önce Ülfet'in rûhî tasvirini yaptığından ve içinden geçirdiklerini aktardığından , Ülfet'in ne hakkında konuşacağı tahmin edilir.. Ülfet'in isteği , Nâil'le beraber şehri terk edip, mutlu bir şekilde , başka bir yerde yaşamaktır. Daha önce Nâil'e odasının kapısını açık bırakmasını söyler. Ama Âkil'in evde olduğunu unutur. Ona, saat altıda “odanın sol

tarafındaki sofanın intihâsında bulunan odaya” gelmesini söyler. Bu odada Nâil ile Ülfet konuşurlar; ama ikisinin de istekleri farklıdır. Nâil ebediyen ayrılmak isterken, Ülfet daima beraber olmak ister. Konuşmaları sırasında dışarıdan bir ses işitirler ve korkarak odalarına çekilirler. Romanda bu sesin sahibinin Âkil olduğu açıkça söylenmese de , olayların gelişinden onun Âkil olduğu anlaşılır.

Evde bir de sabahları aile halkının toplandığı bir oda vardır. Ülfet ile Âkil’in kısa konuşmaları bu odada gerçekleşir. Âkil, Ülfet’e bükülmüş kağıdı bu odada verir. Kağıtta Âkil, Ülfet’in Beyoğlu’ndaki (.....) numaralı mağazaya gelmesini ister.Âkil, Ülfet’e verdiği kağıtta, Ülfet’i gördüğü dakikadan beri onu kalbinde hissettiğini, şimdiye kadar bunu itiraf edemediğini; ama akşam ettiği bazı keşiflerden sonra bu cüreti gösterebildiğini yazar. Âkil, eğer Ülfet’in iltifatına mazhar olacaksa, Ülfet, Beyoğlu’ndaki mağazaya gelmelidir. Bu kağıt aynı zamanda bir tehdidi de içerir . Çünkü Âkil’in bahsettiği bazı keşifler, Ülfet ile Nâil’in gece, odada gizlice konuşmalarına dairdir. Ülfet, isteğe uyar ve arabaya atlar. Arabasıyla Bâb-ı Âlî Caddesi’ni, Köprü’yü geçip Beyoğlu’na varır. Âkil’in bahsettiği mağazaya gider. Bu mağaza Ülfet ile Âkil’in geleceklerini belirleyen konuşmaların yapılması sebebiyle romandaki mekanlar içinde önemli bir yere sahiptir. Ülfet, bu mağazada Âkil’e kendisiyle de ilgileneceğine dair , arz-ı vücud edeceğine dair söz verir; fakat sözünde durmaz. İşi sadece işvebazlığa vurur. Bunun üzerine Âkil sıkılır ve Râmiz Efendi’nin de hasta olmasından faydalanıp Ülfet’in odasına girer. Bu odada ona sahip olmak ister; ama Râmiz Efendi’ye yakalanır. Romanın en can alıcı noktasının geçtiği bu oda, romanda olayların seyrini belirleyen oda olması bakımından önemlidir. Râmiz Efendi, gördüğü görüntülerden sonra Nâil’in kollarına düşer ve onu hemen kendi odasında bulunan yatağına götürürler. Bu odada, bu yatakta Râmiz Efendi vasiyetini verir ve hayata gözlerini yumar.

Romanın onuncu bölümünde dış mekân değişikliği de yapılır. Artık şehir İstanbul değil, İzmir’dir. Hindistan’dan gelen vapur İzmir Limanı’na yanaşır. Bu vapurdan inen bir Müslüman seyyahı bahsedilir ; ama onun Nâil olduğunu daha sonra anlaşılır .Nâil, İzmir’de pasaport dairesinde işlerini bitirdikten sonra bir landoya biner. O sırada Hayri Efendi, yani kayınpederi onu durdurur. Arabada beraber giderler. Gittikleri yer Hayri Efendi’nin İzmir Karataş’taki evidir. Bu ev

romanın yine can alıcı noktalarından birinin yaşandığı mekânlardandır. Bu evde Nâil, annesiyle kucaklaşır ve annesi oğlunun aslında ne kadar kıymetli olduğunu bu evde telaffuz eder.

Görüldüğü gibi romanda olaylar iki şehirde geçmektedir: İstanbul ve İzmir. Paris de romanda adı geçen şehirlerdendir; ama romanın olayları burada geçmez. Yalnızca yazar-anlatıcı bize geçmişten bahsederken Paris'i anlatır. Bunun dışında iç mekân olarak odalar ön plandadır. Romanın önemli sahneleri bu odalarda geçer. Yalının bahçesi de bazı şeylerin gelişmesinde öneme sahiptir. Yalının, konağın, ve bunların içindeki odaların dışında roman için önemli olan bir diğer mekân da Âkil'in Ülfet ile konuştuğu Beyoğlu'ndaki mağazadır.

1.4.1.4. Zaman

Roman şöyle başlar: “*Yazın yaprak oynamaz denilen zamanından bir gecede ve Temmuz'un on beşindeyiz.*”²⁸² Ay, tam bedir halini geçeli on günden fazla olur. Ülfet, kaçmak için hazırlanır. Tam bu esnada yan taraftaki mahalle camiinden yatsı ezanının sesi gelir. Ezanın okunmasıyla Ülfet'te bir telaş belirtisi başlar ve beş dakika zarfında elbisesini giyer, üzerine çarşafını geçirir ve kırık aynaya bir daha bakar.

Ülfet, Emine Hanım'ın evine gelir. Emine Hanım, Ülfet'e yarın konuşacaklarını, şimdi yatması gerektiğini söyler. Ülfet, şilte ile yapılmış olan yatağa girer. İki saat sonra Unkapanı Fabrikası'nın düdüğü çalar. Yazar-anlatıcı bu düdükten hareketle vaktin tam gece yarısı olduğunu söyler.

Ülfet, Râmiz Efendi'nin evindedir. Paris'ten Âkil ile Nâil'in geleceği gün, kendisi odasında roman okur. Âkil ile Nâil beş senedir Paris'tedir ve bu süre zarfında yalnız iki kere İstanbul'a gelirler. İki senedir de İstanbul'a gelmezler. Ülfet, Âkil ile Nâil'le tanıştıktan iki saat sonra ev halkı sofrada toplanır. Burada Âkil'e ve Nâil'e dair sohbet ederler.

²⁸² a.g.e. , s.3.

Romanın beşinci bölümü şöyle başlar: “*Nâil ile Âkil Avrupa’dan geleli yirmi gün olmuş idi. Âkil zamanını İstanbul’un şık âlemlerinde geçirmektedir, birkaç vakitler fazla fazla evde oturup yengesiyle muvâneseti arttırmak istediye de Ülfet Hanım’dan yüz göremeyince yalıda vakit geçirmeyi beyhûde bulmuş idi.*”²⁸³ Bu geçen yirmi günün üstüne bir on gün daha geçer ki özellikle bu on gün zarfında Nâil de Ülfet de birbirleriyle görüşmekten haz alır hâle gelirler.

Bir gün Habîbe Hanım Nâil’in karşısına geçip onu evlendirmek istediğinden bahseder ve bu bahis Ülfet’in fazlaca kederlenmesine sebep olur. O kadar ki o gece sabaha kadar uyuyamaz. Ancak sabaha karşı uyuyabilir. Sabahleyin Ramiz Efendi, uyanıp yanı başındaki odada bulunan Ülfet’e baktığında onu uyur halde bulur ve geceden beri uyuduğunu sanarak memnun olur. Bir saat sonra uyanan Ülfet, kızarmış gözleriyle Râmiz Efendi’nin karşısına geçince Râmiz Efendi onun çok uyuduğunu zanneder ve bu kızarıklığın da ondan olduğunu düşünür.

Ertesi gün romanın can damarlarından bir tanesi olan bahçe sahnesi yaşanır. Nâil geceyi Lüksemburg Oteli’nde geçirir. Ertesi akşam , Ülfet , Nâil’in geleceğinden o kadar emindir ki hazırlanır. Nâil gelir ; ama daha önceden kafasında kurduğu gibi yanında erkek misafirlerle gelir. Böylece , Ülfet’i görmeyecek , misafirler gittikten sonra da doğru odasına çıkacaktır. Nâil, kurduğu bu planı sürekli uygular . Her zaman eve misafir getirir ve böylece Ülfet’ten kaçır; ama bu, ancak on günden biraz fazla sürer. Bu müddet zarfında Nâil, yengesini ancak üç defa görür.

Eylül’ün on beşi gelir. Havalalar soğur . Göç hazırlıkları başlar. Ülfet, bu sırada fırsattan istifade edip Nâil’e aşkı ilân eder. Yarım saat sonra aile halkı İstanbul’a vapurla iner. Bir buçuk saat sonra da Cağaloğlu’ndaki konağa ulaşırlar. Akşam yemekler yendikten sonra , herkes odasına çekilir. O gece Ülfet, Nâil’in odasına girer ve beraber olurlar. Nâil kendine geldiği zaman Ülfet’le tartışır. Ülfet gittikten sonra pencere önüne sürdüğü koltuk sandalyesinin üzerine düşüp tam bir saat boyunca ağlar. Sabahleyin erkenden gider ve iki akşam eve gelmez. Bu iki güne daha sonra iki gün daha katar ve beşinci gün dayısını şüpheye düşürmemek için eve dönmek zorunda kalır. O gün eve bir misafir gelmesi için dua eder. Çünkü Ülfet’ten kaçmak

²⁸³ a.g.e. , s.69.

ister. Duası kabul olur ve Hasan Efendi denilen bir kişi gelir. Nâil, o gün selamlıkta saat üçe kadar oturur. Bir ara şerbet istemek için selamlığın kapısına gelir ve orada Ülfet'i görür. Ülfet, ona saat altıda evin içindeki odalardan birinde buluşmayı teklif eder. Nâil, o gece Ülfet ile konuşarak işi bitirmeye karar verir. O gece, Âkil de mide rahatsızlığından uyuyamaz. Nihayet Âkil saat beşe doğru "zıbar"ır. Nâil, beş buçuğa kadar sabreder ve yavaş yavaş yatağından çıkar. Ülfet'in yanına gider ve odada konuşurlar, bir ses duymaları üzerine odalarına çekilirler.

O gecenin sabahı Âkil sabah erkenden kalkar ve Ülfet'e yazdığı pusulayı verir. Ülfet, Âkil ile konuşur ve onu oyalamak için günlerce ona işvebazlık eder. Bir gece Ülfet düştüğü bu durumdan dolayı o kadar kederlenir ki kaybettiği rahat ve saadet için ağlar. Ülfet'in bu şekilde üzgün olduğu gece Râmiz Efendi de bir yandan hastadır. O gün Âkil, Ülfet'in odasına girer ve onu öpmek isterken Râmiz Efendi tarafından yakalanırlar. Râmiz Efendi, fenalaşır ve vasiyetini verdikten yarım saat sonra vefat eder.

Romanın onuncu bölümü bize on sene sonrasını anlatır. On sene sonra Nâil İzmir'de görülür. Bu on sene zarfında Nâil'in hayatında pek çok şey değişir. En önemlisi evlenir, baba olur.

Roman türünün temel unsurlarından bir tanesi de zamandır ve zaman vak'a zamanı ve anlatma zamanı olarak ikiye ayrılır.²⁸⁴ Vak 'a zamanı romanda anlatılan olayların geçtiği zamandır. Anlatma zamanı ise romanda anlatıcı tarafından görülen, öğrenilen şeyin daha sonra okuyucuya nakledildiği zamandır.²⁸⁵ Yukarıda anlatılan zamanlar romanın vak'a zamanına ait olan zamanlardır. Bu romandaki anlatma zamanı ise , konuşulanları duyabilen, insanların tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibârî âleme has bir şekilde naklettiği andır.²⁸⁶

Romanda vak'a zamanı anlatılırken vak'aların geçtiği bütün zaman ayrıntısıyla verilmez. Yazar-anlatıcı okuyucuya sadece belli şeyleri anlatır. Bunun sebebini en

²⁸⁴ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş*2, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 73.

²⁸⁵ a.g.e. , s. 74-76.

²⁸⁶ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2005, s. 116.

güzel Mauppassant , Pierre et Jean adlı eserinin önsözünde verir: “*Her şeyi anlatmak imkânsız, çünkü hayatımızı dolduran bir sürü anlamsız olayları bir bir saymak için, her gün en azından bir cilt yazmak gerekir.*”²⁸⁷

Romanda ayrıca geriye dönüşler de mevcuttur. Hatta fazla sayıda geriye dönüş vardır. Özellikle romanın sonunda geriye dönüş kullanılarak olaylar hem Nâil’e hem de okuyucuya duyurulur.²⁸⁸ Bu geriye dönüşler romana ayrı bir derinlik kazandırır. Bunlar lüzumsuz yere yapılan geriye dönüşler değildir. Figürlerin durumlarını ve figürler arası ilişkiyi anlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu geriye dönüşlerden bir tanesine örnek verilirse: “*Râmiz Efendi’nin vefatından sonra bîçârenin nakd-i serveti olup Osmanlı Bankası’na mevdû’ beş bin lira ihtiyarın ciroları mücibince delikanlının olmuş, Boğaziçi’ndeki yalı ile konağın yarısı da teyzesi üzerinde olduğundan onlar ile birkaç parça akar hemşiresine intikâl etmiş mütebâkîsi tevsî-i intikâl edilmemiş olduğundan dolayı mahlûle kalmış idi.*”²⁸⁹

1.4.1.5. Dil ve Üslup

Romandaki dil ve üslûba geçmeden önce üslûbun ne olduğuna dair düşünülmelidir. Üslûbu en güzel biçimde tanımlayan ve anlatan kişi ise Hâlit Ziya Uşaklıgil’dir. Onun üslup hakkında söyledikleri şöyledir: “*Bir güzel ve şık kadın görürüz, mesela bir müsamereden zarîf ve muhteşem gece kıyafetiyle zamanın mergup olan (beğeni) tarzına göre pek hoş bir biçimde bir elbise taşımaktadır. Ve bütün mücevherleri üzerindedir, başında bir taç, kulaklarında küpeler, kolunda bilezikler, parmaklarında yüzükler, hatta saçlarının üzerinde sallanan bir tüy, göğsünde kırmızı bir gül, belinde bir küçük demet karanfil, zümrütlerin, elmasların, yakutların şaşaasına refakat eden çiçekler... Bunların her biri gözlerimizi taltif etmekle beraber bizde asıl o kadını ifşa edecek mahiyette değildir, olsa olsa onun ziynet hususunda zevkine delâlet eden emarelerdir.*

²⁸⁷ Roland Bourneur, Real Quellet, Roman Dünyası ve İncelemesi, Çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.121.

²⁸⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 36.

²⁸⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.175.

Fakat asıl kadına, o kadının üslûbuna gelince, bunu o zîynet vasıtalarında aramayız, onlar bizi oyalıyan, âdeta vâsıl olunacak hükümde aldatmak için müdahale eden şeylerdir. Biz kadının ruhunu, mahiyetini, asıl tabire rücu edelim, üslûbunu onun ne elbisesinde, ne mücevherlerinde, ne çiçeklerinde ararız; onu bulmak için bütün bu ilaveleri bir tarafa bırakarak, yürüyüşüne gözlerinin ve vechinin manasına, otururken vaziyetine, raksederken endamının dalgalanışına, hatta gece esvabının açık bıraktığı omuzlarına ve göğsüne, elbisesini taşıyışına netice, bütün yapısına dikkat eder ve bunlardan, işte ancak bunlardan, ne tesir hâsıl olursa, ona göre onun üslûbuna bir kat'î hüküm veririz.”²⁹⁰

Buffon'un ünlü sözünü sloganlaştıran Recâizâde Mahmut Ekrem “Üslûb-ı beyân, aynıyle insan” diyerek üslûbu üçe ayırır: Üslûb-ı sade, üslûb-ı müzeyyen ve üslûb-ı âlî.²⁹¹ Recâizâde Ekrem Üslûb-ı sadenin heyecan yaratmak yerine öğretmek ve eğlendirmek amacıyla oluşturulmuş bir ifade tarzı olduğunu söyler.²⁹² Üslûb-ı müzeyyen ile üslûb-ı sade karşılaştırıldığında ikisi arasındaki fark Recâizâde'ye göre şöyledir: Sade üslup sulu boya ile yapılmış bir resme, müzeyyen üslup ise yağlı boya ile yapılmış bir tabloya benzer.²⁹³ Üslûb-ı âlî ise bu iki üsluptan farklı olarak esası ihtişam ve azamet olan bir üsluptur, asil fikirler bu üslup kullanılarak ifade edilir.²⁹⁴

Roman, Recâizâde'nin belirttiği bu üslup çeşitlerinden üslûb-ı sade ile yazılır. Bu yüzden romanda teşbih ve istiareler, şaşaalı anlatımlar bulunmaz.²⁹⁵

Romanda hiç kimse kendi dili ve üslûbuna göre; yani kültürüne göre konuşmaz, herkes yazar-anlatıcı tarafından dayatılan üslupla, yazar-anlatıcının egemenliğiyle konuşur.²⁹⁶ Ülfet romanında tahsil görmüş Nâil ile bir esircinin yanında çalışan Kâhya Kadın'ın konuşması arasında bir fark yok gibidir. Kâhya Kadın da gayet düzgün cümleler kurar : “*O husûsda merak etmeyin. Ben ders veririm. Siz de ikmâl eylesiniz. Hanımefendi de kızı çocukluğundan beri elinizde büyümüş kul cinsi diye*

²⁹⁰ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 171-172.

²⁹¹ a.g.e. , s. 169.

²⁹² Kâzım Yetiş, Talim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996, s. 224.

²⁹³ a.g.e. , s.225.

²⁹⁴ a.g.e. , s. 227.

²⁹⁵ a.g.e. , s.224.

²⁹⁶ Mehmet Tekin, a.g.e. , s.159.

kabûl ederek kardaşına gelin eder. Hem bunda fenalık ne? İki tarafa da hizmet görüyoruz.”²⁹⁷ Böyle olunca romanda dil, yaşamda olduğu gibi renkli ve çeşitli değil, tek boyutlu halde yansır; bu sözlü kültürden gelen bir alışkanlıktır.²⁹⁸

Romanda bir takım anlatım bozuklukları vardır. Ahmet İhsan’ın dili tam anlamıyla gelişmiş bir dil değildir. Romandaki anlatım bozukluklarından birkaç örnek verilirse: “*Kaç günlerdir verdiğim ümidler kızı doldurmuş, babasının yokluğundan istifâde ederek götürdüğüm bohçayı görünce dayanamadı.*”²⁹⁹ Burada “kaç gündür” şeklinde olması gerekirken “kaç günlerdir” sözü kullanılır. Romanda bunun gibi anlatım bozuklukları sık sık tekrar edilir. Bunun dışında şu cümlede olduğu gibi çeşitli cümle düşüklükleri yapılır: “*O kalbde ne büyük mücadeleler acılar tasavvur eyler misiniz?*”³⁰⁰

Romanda anlam açısından da anlatım bozuklukları yapılır. Bunlardan bir tanesi de şu cümledir: “*Son arzusunu söyledi, vasiyetini anlattı, o vasiyet ile âhir ömründe birkaç senelik zamanı tatlı imrâr etmesine sebep olmuş kadına servet-i mevcûdesini terk ederek teslîm-i rûh etti.*”³⁰¹ Sebep olmak birleşik fiili olumsuz anlamdaki cümlelerde kullanılır. Halbuki bu cümlede birkaç senelik zamanın tatlı bir şekilde geçmesini sağlayan ifadesi kullanılacağına , olumsuz anlamdaki sebep olmak kullanılır. Bu da bir anlatım bozukluğu yaratır.

Romandaki şu cümlede de bir düşüklük söz konusudur: “*(...) birkaç dakika gençlik hevesâtı gösterip hissiyât-ı şehvet-perestânesinin yorgunluğundan dolayı uyuya kalmış evvelâ Râmiz Efendi’nin içeri odadan gelen horultusundan başka sükûn-ı leyli ihlâl eden şey yoktu.*”³⁰²

²⁹⁷ Ahmet İhsan, a.g.e , s. 21.

²⁹⁸ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 159.

²⁹⁹ Ahmet İhsan , a.g.e. , s. 20-21.

³⁰⁰ a.g.e , s. 24.

³⁰¹ a.g.e. , s. 39.

³⁰² a.g.e. , s.37-38.

Romanın dördüncü bölümünün başı anlatım bozukluğu olan bir cümle ile başlar: “*Ülfet Râmiz Efendi'nin zevcesi oldu iki ay geçmiş idi.*”³⁰³ Zevcesi olalı sözü kullanılacağına “zevcesi oldu” denilerek anlatım bozukluğu yapılır.

Romanda bazı ifadeler açık olarak verilmez. Buna örnek olarak şu cümleler verilebilir: “*Nâil hakîkaten zekî ve âkildir, kardeşi olan 'Âkil'in ismine bunun müsemması mutâbıktır. Ülfet de şiddet-i zekâ ve dirâyete mâliktir, konuştuğu çocuk Ülfet'i eğlendirir.*”³⁰⁴ Burada Nâil ve Âkil'den bahsedildikten sonra Ülfet'ten bahsedilir ve Ülfet'in eğlendiği söylenir; fakat konuşarak Ülfet'i eğlendiren kimdir bu söylenmez. Üstelik birbiri ardına gelen bu cümleler arasında bir ilgi kurmak da güçtür. Sanki bir şeyler söylenmeden atlanmış gibidir.

Bir başka anlatım bozukluğu ise şöyledir: “*(...) hava ise mevsimine muhalif olarak güzel bir sonbahar günü yapıyordu(...)*”³⁰⁵ Yanlış sözcük kullanımından doğan bu bozukluğun yanında şunun gibi düşük cümleler de mevcuttur: “*(...) bundan dolayı Esirci Emine Hanım'ın tazyîkiyle kendini yalancı odalık olmak üzere irâeye râzı olduğunu müteâkib bildiği olmadığı bir ihtiyarın âğûş-ı hevesine atılmakta(...)*”³⁰⁶

Görüldüğü gibi roman kurgu bakımından sağlam olsa da dil bakımından bozukluklara sahiptir. Ahmet İhsan , dili özen göstermeden kullanır. Her ne kadar Bilge Ercilasun romanın dilinin sağlam olduğunu söylese de³⁰⁷ , dil tam anlamıyla sağlam değildir.

Romanda Arapça ve Farsça kelimeler yoğunlukta gibi gözükse de bu kelimeler anlaşılabilir kelimelerdir. Yazar, Farsça tamlamalara geniş yer verir; fakat bu tamlamalar zor çözümlenir tamlamalar değildir. Aksine bunlar romanda bir akıcılık sağlamıştır. Dönemine göre kullanılan dil çok sadedir. Roman, okuyucuyu sıkmaz ve yormaz. Bunda yazar-anlatıcının payı elbette yadsınamaz.

³⁰³ a.g.e. , s.42.

³⁰⁴ a.g.e. , s.45.

³⁰⁵ a.g.e. , s.148.

³⁰⁶ a.g.e. , s.153.

³⁰⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 36.

1.4.2. TEKNİK ÖGELER

Romanda temel anlatım yöntemleri sahneleme, özetleme, anlatma ve göstermedir³⁰⁸

1.4.2.1. Sahneleme

Ülfet ilk olarak sahneleme yöntemi açısından ele alınırsa bu yöntemin içinde bulunan teknikleri de saymak gerekir. Sahneleme yöntemi sadece görülebileni aktarır ve içinde üç tane teknik barındırır: Diyalog, tasvir, ayrıntılı eylem.³⁰⁹

I-DİYALOG

Diyalog tekniği Ülfet romanında çok sık kullanılan bir teknik değildir; ama kullanıldığında da uzun bir şekilde kullanılır. Ahmet İhsan bu tekniği romanında gerektiği yerlerde kullanır. Bu bakımdan bir aşırılık görülmez. Romanı genelde yazar-anlatıcı anlattığı için diyalog önemli olay anlarında ortaya çıkar. Romanın başlarındaki en önemli ve uzun diyaloglardan biri Emine Hanım ile kâhya kadın arasında geçen diyalogtur:

“- Anlat bakalım. Akşam nasıl ettin.

-Nasıl edeceğim. Umduğum gibi oldu. Kaç günlerdir verdiğim ümîdler kızı doldurmuş, babasının yokluğundan istifâde ederek götürdüğüm bahçeyi görünce dayanamadı. Tam zamanında geldi arabaya girdi.”³¹⁰ Bu diyalog uzun bir şekilde devam eder.

Romandaki önemli diyaloglardan bir tanesi de Habîbe hanım ile Râmiz Efendi'nin arasında geçen diyalogtur ki bu diyalog esnasında geleceğe dair kararlar alırlar:

“-Hu! Kardeşim! Ben bir niyet ettim!

-Hayrola!

-Seni evlendireceğim!

³⁰⁸ Hakan Sazyek, Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir Sınıflandırma Çalışması, Adam Sanat, S. 213. ,Ekim, 2003, s. 84.

³⁰⁹ a.g.m. , s. 85.

³¹⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 20-21.

-*Bundan sonra mı?*”³¹¹ diye devam eden diyalog olayların akışını değiştiren önemli bir diyalogtur.

Romanın can alıcı diyaloglarından bir tanesi de yalının bahçesinde Ülfet ile Nâil arasında geçen diyalogtur. Bu diyalogta Ülfet tarafından sarf edilen “memnûn oldum” sözü romanın gidişâtını, en azından Nâil’in duygularını değiştirecek mahiyettedir:

“-*Nasıl Nâil Bey? Validenizin sözünü dinleyecek misiniz?*

-*Nasıl söz?*

-*Ay, anlamamazlığa vurmak mı?*

-*Estağfirullah fakat hâtırında yok.*

-*Canım fikr-i tehhül!*

-*Adam siz de .Öyle âmiri kalb olacak hissiyât-ı hakîkiyede vâlîde sözü ile iş görülür mü?*

-*Demek siz kendi sözünüzle görmek istiyorsunuz.*

-*Zamanı gelince, evet.*

-*Memnûn oldum!*”³¹²

Ülfet ile Nâil arasında geçen diyaloglarda genelde Ülfet’te lâkaydâne bir tavır görülürken, Nâil’de her şey saygı çerçevesindedir:

“-*Ne istersiniz?*

-*Seni!*”³¹³

Bir de Ülfet ile Kâhya Kadın arasında geçen bir diyalog vardır. Bu diyalog Ülfet’in planlanan oyuna nasıl dahil edildiğinin göstergesidir:

“-*Siz bana evvel böyle dememiştiniz.*

sözünü ağzından döktü.

-*Dememiştim kızım ama, senin saâdetin şimdi böyle îcâb eyliyor. Bak! Ev bark sâhibi olacaksın! Muhterem bir kocan bulunacak! Paran bol olacak! Herkes seni sevecek! Böyle saâdet meydânda iken ehemmiyetsiz yalandan sanki ne olur?*”³¹⁴

³¹¹ a.g.e. , s.31.

³¹² a.g.e. , s.77.

³¹³ a.g.e. s.134.

³¹⁴ a.g.e. , s.23

Görüldüğü gibi romanda diyalog önemli bir yere sahiptir.

II-TASVİR

Sahneleme yönteminin içinde bulunan tasvir tekniği romanın içeriğinin dekorunu oluşturur.³¹⁵ Tasvir tekniği roman türü için çok önemli bir tekniktir. Öyle ki tasviri romanda azaltmak mümkündür; ama ortadan kaldırmak mümkün değildir.³¹⁶

Tasvir ele alınan ve anlatılan şeyin cinsine göre üçe ayrılır: Kişi tasviri, mekân tasviri, tabiat tasviri.³¹⁷ Kişi tasviri; yani portre, fizikî tasvir ve ruhî tasvir olarak da ikiye ayrılır. Ülfet romanında fizikî tasvire yer verilir. Bu fizikî tasvirlerden bir tanesi de romanın başlarındaki Ülfet'in fizikî tasviridir: “*Duvara kağıtla raptedilmiş âyine kırığının karşısında gelişigüzel omuzu üzerine döktüğü gîsû-yu zerrînini, parlak, yuvarlak omuzlarını, nefes aldıkça muntazaman hareket eden mücellâ sadrını, beyaz boynunu, şiddet-i zekâ ile etrafa şu'le saçan münevver gözleriyle temâşâ eyliyordu.*”³¹⁸

Romanın ilerleyen bölümlerinde yine Ülfet'in bir fizikî tasviri yapılır: “*Nâil bir kere irkildi zîrâ Ülfet hakîkaten fevkalâde latîf bir dağınıklık hâlinde idi, kadın arkasına , omuzlarını ve göğsünü meydanda bırakır uzun bir gölek giymiş, üzerine seyrek bir boyun atkısı almış, gîsû-yı latîfini gelişigüzel omzuna bırakmış, nazarını şedît-i sevda ile parlatmış, dudaklarını kolay iğfâle yardım etsin diye mütebessim bulundurmuş, kar gibi beyaz kollarını meydanda bırakmış, mini mini ayaklarını ipek çorap ve ufak terlik içine almış olarak en metîn firârîleri bile bî-hûş edecek kıyafette idi.*”³¹⁹

Kişi tasvirlerinin bir diğeri olan ruhî tasvir de romanda bol miktarda kullanılır. Bunlardan bir tanesi Ülfet'in , Nâil'in tiyatroya bir kadın oyuncuyu görmeye gittiğini öğrendikten sonra yaşadığı ruhî halin tasviridir: “*Ülfet'in benzi soldu. Şimdiye kadar kendine mechûl olan bir hiss daha kalbini tazyîka başladı. Nâil bir başka kadını*

³¹⁵ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 85.

³¹⁶ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 222.

³¹⁷ Cahit Kavcar, Romanda Tasvirin Psikolojik Rolü, Türkoloji Dergisi, V. Cilt, 1. Sayı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s.137.

³¹⁸ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.6.

³¹⁹ a.g.e. , s.132-133.

görmeye gitmiş ha? Şu fikir Ülfet'i fenâ halde muztarib etti. Kıskançlık kalbini yaktı. Odada durursa hissiyâtını meydana vereceğinden ürkerek kendi odasına çekildi. Bu geceyi diün gecekinden bes beter hâlde geçirdi."³²⁰

Romandaki önemli ruh tasvirlerinden biri de Nâil'in yalının bahçesinde Ülfet'i şuh bir şekilde gördüğü zaman hissettikleridir: "*Nâil'in kalbinden kopan hissiyât-ı müştehiyâne fikrini sardı, gözleri karardı, olduğu yerde sendeledi, arzû-yu temellük enzârını bürüdü.*"³²¹

Romanda mekân tasviri yok denecek kadar azdır. O kadar ki mekânlar bilinir; ama buraların nasıl olduğu, içinde ne gibi eşyalar bulunduğu, düzeninin nasıl olduğu bilinmez. Yazar-anlatıcı bunları anlatmaz. Yalnız romanın başında Ülfet'in bulunduğu odanın kısa bir tasviri yapılır. Bu odadaki minderlerin eskiliği ve aynanın kırık olduğu belirtilerek ne kadar fakir bir ailenin evi olduğu belirtilmek istenir: "*Henüz on altı yaşına gelmiş, dest-i kudret tarafından özenilerek yaratılmış bir genç kız odanın köşesinde otları dökülmüş, yüzü parçalanmış pamukları fırlanmış bir minderin kenarına oturmuş. Duvara kağıtla raptedilmiş âyine kırığının karşısında...*"³²² Romandaki bu mekân tasvirlerinin azlığı romanda bir eksikliğin oluşmasına sebep olur.

Romanda mekân tasviri gibi tabiat tasviri de yok denecek kadar azdır. Ahmet İhsan, tabiat tasviri yapma gereği duymaz. Zaten roman genelde iç mekânlarda geçtiği için tabiat tasviri de yoktur; ama bahçe gibi mekânlarda geçen sahnelerde bile yazar tabiat tasviri yapmaz. Romandaki sayılı tabiat tasvirlerinden biri de onuncu bölümün başındaki cümlelerdir; ama bu cümleler bile tam anlamıyla bir tabiat tasviri değildir: "*Güneş o kadar kızgın, hava o kadar gayr-ı müteharrik idi ki, vapur, limanın medhaline doğru kat'-ı mesâfe ederken iri bacasının dumanı kendiyle berâber yürüyor, deniz sathı meclâ bir âyine gibi parlıyor, mevceden ârî bulunuyordu.*"³²³ Romanda mekân tasviri gibi tabiat tasvirinin de çok az olması, romanın önemli eksikliklerindedir.

³²⁰ a.g.e. , s. 93-94.

³²¹ a.g.e. , s.80.

³²² a.g.e. , s. 5-6.

³²³ a.g.e. , s.170.

Romanda Ahmet İhsan, özellikle kişi tasvirleri yapar. Bu kişi tasvirlerinden de en önem verdiği tasvir türü ise rûhî tasvirdir. Ahmet İhsan , bu rûhî tasvirlerde çok başarılıdır. Figürlerin ruhsal durumları bu tasvirler sayesinde anlaşılır. Üstelik bu tasvirler eserde bir yama gibi durmaz, eserle bütünlük içindedir. Figürlerin rûhî tasvirleri şahsîdir; yani bir olay karşısında herkesin hissedebileceği şeyleri hissetmezler. Dolayısıyla romandaki rûhî tasvirler esere bir zenginlik katar.

III-AYRINTILI EYLEM

Ayrıntılı eylem ögesi sahneleme yöntemine ait bir ögedir; ama anlatma yöntemiyle iç içe geçer.³²⁴ Anlatma yönteminde ayrıntıya yer verilmez. Sahneleme yöntemine ait olan ayrıntılı eylemde ise görsel derinlik içinde her şey bütün ayrıntılarıyla verilir. Figürün eylemleri ayrıntılı bir şekilde verilince karşımıza bir sahne örüntüsü çıkar.³²⁵

Ülfet romanına ayrıntılı eylem açısından yaklaşılsa bol malzeme bulanabilir. Ahmet İhsan, sahneleme yöntemini romanında başarıyla uygulamıştır. Buna bir örnek verilirse: Yazar-anlatıcı, romanın başında Ülfet'in odasındaki durumunu anlatır. Ülfet, evden kaçmak üzeredir. Yazar-anlatıcı "*Ülfet odaya baktı. Daha sonra kapının sürmesine göz attı. Çok çabuk bir şekilde saçlarını arkaya doğru atıp örmeye başladı.*" diyeceğine bunu sahneleme yöntemiyle şöyle ifade eder: "*Odanın içerisine bir daha göz gezdirdi. Bir bakan olur da beni görür korkusuna mağlub imiş gibi havfla pencerenin inik perdelerine baktı. Bir de kapının sürmesine atf-ı nazar eyledi. Kalbi rahatlaşınca gûyâ dimâğına hüccûm eden efkâr-ı sakîleyi def' etmek istiyormuş gibi elini alnı üzerinden geçirdi. Saçlarını daha ziyâde arkaya attı. Ziyâ-yı zekâ ile lem'a-pâş alnını, gözlerini tamamen meydana çıkardı. Hareketinde sür'at göstererek dağınık saçlarını topladı. Örmeye ve başı üzerine kaldırmaya başladı.*"³²⁶ Ahmet İhsan sahneleme yönteminin bu ögesini kullanarak romanı daha da zengin kılar.

³²⁴ Hakan Sazyek, a.g.m , s. 85.

³²⁵ a.g.m. , s.86.

³²⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.7-8.

Romandaki ayrıntılı eylem ögesine bir örnek daha verilirse Ülfet'in bahçedeki hali verilebilir. Yazar-anlatıcı anlatma yöntemiyle “Ülfet , Nâil'in karşısına geçti, kanepeye oturdu, endâmını göstererek bir yandan gül fidanını tuttu, bir yandan yelpazesini salladı.” diyeceğine bunu sahneleme yöntemini kullanarak şöyle belirtir: “Ülfet ta Nâil'in karşısına müsâdif bir kameriye altına girmiş, oraya çayırda yapılmış kanepenin üzerine serilen mindere, belini iki yastığa dayayıp şöyle bir yaslanmış idi; başını biraz arkaya vererek beyaz gerdanını ince tül elbise altına elenmiş memelerini, dar korse içinde letâfeti arttırılmış endâmını Ülfet nazarlara arz ederek bir eliyle tuttuğu gül fidanını sadepli nalın içindeki uzun ökçeli iskarpinine vuruyor, bir elinde dahi penbe yelpâzesini sallıyordu.”³²⁷

1.4.2.2. Özetleme

Romandaki anlatım yöntemlerinin bir diğeri ise özetleme yöntemidir. Bu yöntem görünen yaşantıyı anlatır ve içinde iki teknik barındırır. Zaman atlaması ve olay genellemesi.³²⁸ Zaman atlaması tekniği, anlatıcının anlatmayı gereksiz gördüğü zamanlarda kullanılır.³²⁹

I-ZAMAN ATLAMASI

Ülfet romanında zaman atlamasına sık başvurulur. Buna örnek verilirse: Nâil ile Âkil, yengeleriyle tanışır. Nâil ile Âkil'in aralarında Ülfet'in güzelliğine dair bir diyalog geçer. Bu diyalogtan sonra yazar-anlatıcı şu cümleyi söyler: “Hâne halkı iki saat sonra sofrada toplanmış idi.”³³⁰ Yazar-anlatıcı bu iki saatlik devreyi anlatmaz. Bu iki saat içinde ne olduğundan dahi bahsetmez. Demek ki iki saatlik zaman diliminde kayda değer hiçbir şey olmaz.

Ev halkı Boğaziçi'ndeki yazlık yalıdan Cağaloğlu'ndaki kışlık konağa taşınır. Bu taşınmanın nasıl olduğu anlatılmaz, sadece zaman atlaması yoluyla bu taşınmanın

³²⁷ a.g.e. , s.79,80.

³²⁸ Hakan Sazyek , a.g.m , s. 86.

³²⁹ a.g.m. , s. 87.

³³⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 61.

gerçekleştirildiği belirtilir: “Yarım saat sonra tekmil –i aile halkı vapurla İstanbul’a indi, Cağaloğlu’ndaki konağa dahi bir buçuk saat sonra vâsıl oldular.”³³¹

II- OLAY GENELLEMESİ

Özetleme yönteminin ikinci tekniği olan olay genellemesinde, atlama söz konusu değildir. Olay genellemesinde genişleme, bir yayılma halinde görülür. Olaylar ayrıntıya girilmeden zaman genişliği çerçevesinde anlatılır.³³²

Ülfet’te olay genellemesine gerektiği zaman başvurulur. Yazar-anlatıcı, çok önem vermediği; ama bahsetmeden de geçemeyeceği zaman dilimlerini olay genellemesine başvurarak anlatır: “Nâil ile Âkil Avrupa’dan geleli yirmi gün olmuş idi. Âkil zamanını İstanbul’un şık âlemlerinde geçirmektedir, birkaç vakitler fazla fazla evde oturup yengesiyle muvâneseti arttırmak istediye de Ülfet Hanım’dan yüz göremeyince yalıda vakit geçirme beyhûde bulmuş idi.”³³³ Görüldüğü gibi yazar-anlatıcı bu yirmi günlük süreyi genişleterek , genelleyerek anlatır.

Romandaki başarılı olay genellemelerinden biri de Ülfet’in Râmiz Efendi’nin eşi olması ile ilgilidir: “Ülfet Râmiz Efendi’nin zevcesi oldu iki ay geçmiş idi.

Kız fikrine metânet vererek kendini Râmiz Efendi’nin âğuşuna attıktan sonra nedâmete dûçar olmamıştı. Zîrâ Râmiz Efendi’yi me’ mülünden ziyâde muî’ bulmuş, ihtiyar çocuğu âmâlîne oyuncak etmişti, ihtiyâr için bir an hâlî geçmezdi ki Ülfet’in istihsâl-i mutâlebine masrûf bulunmasın.”³³⁴

1.4.2.3. Anlatma

Romandaki anlatım yöntemlerinden sahneleme ve özetleme yönteminden sonra bir de anlatma yöntemi vardır. Anlatma yöntemi içinde hem görünen yaşantıyı hem de görünmeyen yaşantıyı barındırır.³³⁵ Görünen yaşantıya ait olan teknikler kişi

³³¹ a.g.e. , s.99.

³³² Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 87.

³³³ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.69.

³³⁴ a.g.e. ,s.42.

³³⁵ Hakan Sazyek, a.g.m. ,s.88.

tanıtımı, olay anlatımı ve bütüncül geriye dönüşken; görünmeyen yaşantıya ait olan teknik ise iç çözümleme tekniğidir.³³⁶

I-KİŞİ TANITIMI

Kişî tanıtımında çeşitli yollara başvurulur. Bu yollar şunlardır: 1) Figürü yazar tanıtır. 2) Figür kendi kendisini tanıtır. 3) Figür, diğer roman figürlerince tanıtılır.³³⁷ Bu tanıtımların dışında bir de davranış biçimine dayanan tanıtım vardır. Bu tanıtımda tanıtım aşama aşama gerçekleşir. Figürün olaylara karşı gösterdiği tutum, olaylara ve insanlara yönelik açıklamaları, duyguları, düşünceleri bu tanıtımda önemli rol oynar.³³⁸ Davranış biçimine dayanan tanıtımda figür hakkında önceden bilgi verilmez, biz figürü davranışlarından, düşüncelerinden, konuşmalarından tanımaya çalışırız.³³⁹

Ülfet romanında yazar-anlatıcının yaptığı kişî tanıtımı oldukça boldur. Kişiler romanda genellikle bu sayede tanınır; yani kişiler hakkında önceden bilgiye sahip olunur. Bunlardan bir tanesine örnek verilirse: “*Emine Hanım nereden geldiği, kimin nesi olduğu belirsiz bir kadındır, dediğimiz evi beş sene evvel edinmiş. Mahalle halkına kendini Şam’dan gelmiş diye göstermiştir, soran olursa Emine Hanım hizmet-i askeriyede bulunan zevcinin Şam’da vefâtı üzerine İstanbul’a geldim der İstanbul’da olduğu müddetçe ihtiyâcât-ı beytiyesinin esircilik ile te’mîn etmişti. Fakat Emine Hanım’ın evinde henüz halâyıklar bulunmaz. Esirciliğin kibar mesleğini tutmuştur; yani büyük konaklara odalık yetiştirir. Evlenecek beylere zevce hazırlar.*”³⁴⁰

Romanda yazar-anlatıcının yaptığı kişî tanıtımlarından bir tanesi de Râmiz Efendi içindir: “*Pek çok zaman Asmaaltı’nda büyük zahîre tüccârlığı ettikten sonra sini altmış aşmış, fikri artık işe yaramaz olmuş olmasından dolayı evine çekilip*

³³⁶ a.g.m. , s. 88.

³³⁷ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 85.

³³⁸ a.g.e. ,s.91.

³³⁹ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 90.

³⁴⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.15-16.

müterâkim îrâdıyla geçinen Râmiz Efendi hâlâ kalbini öldürmüşlerden değildir. Râmiz Efendi otuz yıllık zevcesini iki sene evvel âlem-i ebedîye göndermiş idi."³⁴¹

Roman figürleri hem yazar-anlatıcı sayesinde tanınır hem de figürlerin davranış biçimine göre yorum yaparak tanınmaya çalışılır. Romandaki hemen hemen bütün figürler yazar-anlatıcı tarafından tanıtılır. Nâil, Âkil, Râmiz Efendi, Habîbe Hanım , Emine Hanım hem yazar-anlatıcı tarafından tanıtılır hem de onların konuşmalarından , davranışlarından tanınmaya çalışılır; ama bu Ülfet için geçerli değildir. Romanın baş figürü olan Ülfet yazar-anlatıcı tarafında tanıtılmaz. Ülfet'in önceki yaşamını bilinmez. Nerde yaşar, babası ne iş yapar, evden kaçmaya nasıl karar verir, onu evden kaçmaya hangi sebepler iter, annesi nerededir, geniş bir ailesi var mıdır? gibi pek çok soru cevapsız kalır. Yazar-anlatıcı hiçbir şekilde bize Ülfet'i tanıtmaz. Yalnızca onun fizikî özellikleri hakkında kısa bilgiler verir, bazen de kişilik olarak nasıl bir insan olduğunu anlatır; ama onun geçmişine dair açıklamalarda bulunmaz. Halbuki yazar-anlatıcı aynı tutumu diğer figürlerde göstermez. Diğer figürleri bize uzun uzadıya tanıtırken , romanın baş figürünü tanıtmaz. Ülfet roman boyunca kademe kademe tanınır. O konuşmalarından, hissettiklerinden, davranışlarından tanınmaya çalışılır. Aslında yazarın Ülfet üzerinde uyguladığı bu tarz diğer anlatıcı odaklı kişi tanıtımına göre daha uygundur.³⁴²

II-OLAY ANLATIMI

Olay anlatımı, anlatma yönteminin teknik öğelerindendir , bakış açısı ve anlatıcı bakımından ele alınmalıdır.³⁴³ İlk olarak romanı kimin anlattığını ve buna ne ad verildiğini irdelemek gerekir. Bu romanı yazar-anlatıcı adını verdiğimiz anlatıcı anlatmaktadır. Neden yazar-anlatıcı adını verildiği açıklanır: Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı roman yazarları, romanı bir araç olarak görürler, bu yüzden romanlarını didaktik bir tutumla yazarlar. Okuyucuyu eğitmek ve ahlâk dersi vermek amacıyla yazılan bu romanlardaki anlatıcı okuyucuyla sohbet eder, metne müdahale eder, romanı bizzat kendisi anlatır.³⁴⁴ Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı romanına

³⁴¹ a.g.e. ,s.26,27.

³⁴² Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 90.

³⁴³ a.g.m. , s. 90

³⁴⁴ a.g.m. , s.89.

özgü olan bu anlatıcı tipine bu yüzden yazar-anlatıcı adı verilir. Bu anlatıcı tipi bugün artık büyük bir teknik hata olarak görüldüğü için kullanılmaz.³⁴⁵ Zaten Servet-i Fünûn romanıyla beraber bu yazar-anlatıcı da ortadan kalkar, yerini hayalî anlatıcı adı verilen anlatıcıya bırakır.³⁴⁶

Ülfet, romanının anlatıcısı da bir yazar-anlatıcıdır. Kendisi her şeye egemendir, hâkimdir. Romanda ibretli bir konu vardır ve yazar-anlatıcı bunu öğretici bir tavırla okuyuculara anlatır. Ahmet İhsan'ın bu eseri sosyal ve didaktik özellikler bakımından zengindir. Bu yüzden kendisinin, Ahmet Midhat'la başlayan didaktik ve popüler roman geleneğinin etkisinde kaldığı görülür.³⁴⁷ Ahmet İhsan , romanında özellikle bir konu üzerinde durmaktadır. Bu konu evlilik kurumundaki yanlışlıklardır. Yaşlı beylerin genç bayanlarla evlenmeleri ve bu durumdan dolayı ortaya çıkabilecek felaket romanda anlatılmak istenen ve önemle üzerinde durulan konudur.³⁴⁸ Bu yüzden yazar, öğretici olmak adına romanını kendisi anlatır. Romandaki yazar- anlatıcı gerektiğinde okuyucusuyla da sohbet eder, figürlerin geçmişlerini okuyucuya anlatmak suretiyle , araya bu şekilde bilgi kırıntıları serpmekle metne dahil olur. Yazar-anlatıcının yukarıda sayılan özelliklerine romandan örnekler verilirse: Ülfet, Emine Hanım'ın evine geceleyin gelir ve yazar-anlatıcı bunun üzerine şu sözleri sarf eder: “*Kızcağız tarihçe-i hayatının mukaddime-i felâketi olan şu geceyi hissiyâtın zebûn te'sîr ü şiddeti olduğundan kuvve-i müfekkiresini toplayarak cevap i'tâsına muvaffak olamadı...*”³⁴⁹ Burada yazar-anlatıcı ahlâkî ders vereceği için romanın sonunu kendisi önceden tasarlamış olduğundan bu şekilde cümleler kurar.³⁵⁰ Bir kere Ülfet'e acıdığı ortadadır; çünkü onun için “kızcağız” sözünü kullanır. Üstelik romanın sonuna dair ipuçları da verir. Bu ipuçlarından bu kızın hayatının bir felakete dönüşeceğini anlaşılır.

Romanda yazar-anlatıcı okuyucuya sorular sorar, yorumlar yapar: “*Ah kalb-i bâkir! Henüz levs-i kizb ü dürûg ile televvüs etmemiş bir kalb-i ma'sumun, bir fikr-i hâlisin bir vicdân-ı sâfînin ilk yalanı irtikâb etmesi ne kadar güçtür bilir misiniz? O*

³⁴⁵ a.g.m. , s.88.

³⁴⁶ a.g.m. ,s.89.

³⁴⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 36.

³⁴⁸ a.g.e. , s. 36.

³⁴⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.16.

³⁵⁰ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 89.

kalbde ne büyük mücâdeleler acılar tasavvur eyler misiniz? Doğrudan başka hatt-ı hareket görmemiş, tanınmamış, olan bir fikr-i ma'sum, ilk hatve-i riyâyı, ne kadar ehemmiyetsiz olsa da güç atar."³⁵¹ Görüldüğü gibi yazar-anlatıcı okuyucuyla sohbet eder, hatta kendi kendine ah çeker, masum bir kızın düştüğü hallere üzüdür.

Yazar-anlatıcı, okuyucuyla olan sohbetine şu cümlelerle devam eder: *"Binaenaleyh hayli müddet işteki hîleyi meydana vererek kaçmak istediği halde ihtimâlât-ı istikbâliyeti derpîş eyleyip birkaç seneler şu ihtiyar çocuğu oyalamaya karar vermemiş miydi? İşte şimdi ihtiyarı oyalıyor, yoksa onu sevmiyor, kendini ona zevce addetmiyor oyalayıcı telakki ediyor. Vazîfesi çocuk oyalamaktan ibâret olan bir kadında hiç vazîfe-i sadâkat bulunur mu? O kadın âmâl-i kalbiyesine mukâbil serbest ve hür değil midir. Lakin insan zaîfü'l-kalb olur, hele hissiyât-ı kalbiyesi kendinden kuvvetli bulunursa böyle kendini aldatmak için ne kadar da delâil bulur bilir misiniz?"*³⁵²

Romanda yazar-anlatıcı, figürler arasında geçen diyaloglardan sonra okuyucuya bazen seslenir: *" Fark olunuyor ya! Ülfet kendinde işvebâzlık isti'dâdını da büyük görerek o tarîke sâlik olmuştur, mağazada Âkil ile aralarında devam eden sözlerde hep o istidâdını sarf etti, netîcesi olarak Nâil ile olan münasebetinden Âkil'in nerelere kadar haberdâr olduğunu anladı.*"³⁵³

Yazar-anlatıcı, Nâil'in odasında otururken aklına Ülfet'in bahçedeki şuh halinin gelmesini ve bu sebepten kendinden geçmesini şu şekilde yorumlar: *"İnsandaki hissiyât-ı hayvaniye işte böyledir. Fikren ne kadar aff ve masûm olursa da öyle anlar gelir ki hissiyât-ı affâne külliyyen muattal kalarak yalnız ilcâât-ı hayvaniyyeye muftî' bulunulur. İnsan her türlü cinneti icrâya müheyyâ olur, bu hâli de hissiyât-ı hayvâniye ve şehvâniyyeyi tahrîk eden manzaralar icâb eder. Manzarayı meydana getiren mahlûkun meclûb ve sevdageri olmasak bile ondaki halâvet-i tabiiyye yirmi yaşındaki erkeği meclûb etmekten hiçbir zaman hâlî kalmaz. Binâenaleyh efkâr-ı affîfe sâhibi olduğundan nâşî her türlü müştehiâne manzaralarla mukâvemete*

³⁵¹ Ahmet İhsan, a.g.e. s.23-24.

³⁵² a.g.e. , s.83-85.

³⁵³ a.g.e. , s.155..

muvaffak olmak kâbildir iddiası gibi vâhî şey olamaz. Meğerki o adamda hibb-i cemâl ü hayvaniyyet hissi bulunmaya!”³⁵⁴

Ülfet romanında yazar-anlatıcı, figürlerin davranışlarını, ilişkilerini, konuşmalarını değerlendirir, yorumlar.³⁵⁵ Bu roman bu yüzden aynı zamanda yazar-anlatıcının bakış açısıyla yazılır. Yazar-anlatıcı isterse anlattığı figürlerin zihinlerine iç dünyalarına girebilir, gizli kalan duyguları, düşünceleri açığa vurabilir. Olayların hızını kendi ayarlayabilir.³⁵⁶ Romanda olaylara yazar-anlatıcının bakış açısıyla bakarız: “*Ülfet odasına kapandı, beynini yorarak bir karâr-ı ittiâz eylemek istedi, hâtırına hiçbir şey gelmedi, fakat mev'id-i mülâkata gitmeyecek olursa Âkil'in ilk müracaatta ettiği tehdîdi pek ziyâde arttıracağını derk etti, tehdîdâtı anlamamış gibi davranarak işi anlamamazlığa vurmaktan başka çare yoktur dedi, fakat bir hiss-i merâk kendini mev'id-i mülâkata sevk eyliyordu.*”³⁵⁷ Temel olarak her şeyi bilmeye dayanan bu bakış açısı romanda başarıyla örneklenir.³⁵⁸

Bu örneklerden bir tanesi de Nâil'le ilgilidir. Yazar-anlatıcı olaylara kendi bakış açısıyla bakar ve yorum yapar: “*Saat üçe kadar Nâil selâmlıkta oturdu, misâfirin azîmetini müteâkip dayısıyla içeri girip odasına kapanmak istiyordu. Hasan Efendi gibi boş fikirli bir adamın, ondan aşağı olmayan dayısıyla cereyân eden beyhûde mukâlemesini dinlemek eziyetine katlandı.*”³⁵⁹

Görüldüğü gibi romanda yazar-anlatıcı olayları ve çevreyi kendi bakış açısına ve hayal gücüne göre anlatır, bu şekilde olaylar ve kişiler yaşamdaki örnekleri gibi değil yazar-anlatıcının kabul ettiği şekilde anlam kazanır.

³⁵⁴ a.g.e. , s.106.

³⁵⁵ Hakan Sazyek, a.g.m. , s.90.

³⁵⁶ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 50.

³⁵⁷ Ahmet İhsan, a.g.e. s.151-152.

³⁵⁸ Mehmet Tekin, a.g.e , s. 50..

³⁵⁹ Ahmet İhsan , a.g.e. , s.121,122

III-BÜTÜNCÜL GERİYE DÖNÜŞ

Romanlarda zaman hep ileriye doğru akar; ama bazen olayları bütün halinde tanıtmak ve bir şeylerin nedenini açıklayabilmek için romanlarda geriye dönüş yapılabilir. Bütüncül geriye dönüş anlatıcı tarafından blok halinde yapılır.³⁶⁰

Ülfet romanında bütüncül geriye dönüş tekniği ile sık sık karşılaşırız. Anlatma yönteminin bir tekniği olan bütüncül geriye dönüşe romandan örnek verilirse: “*Bu esnâda Nâil mukayyed bulunduğu Soğukçeşme Rüşdiyesi’nde kemâl-i gayretle çalışarak her sene sınıfta birinci oluyor. Vâkiâ Âkil de Nâil ile beraber bu mektebe yazılmış idiyse de evinde çalışmak hevesi mefkûd bulunuyor idi; Nâil mektepten şehâdetnâmeyi istihsâl eylediği zaman Âkil daha henüz ikinci seneye geçebilmek mahâretini göstermiş idi.*”³⁶¹ Burada yazar-anlatıcı, Âkil ile Nâil’i daha iyi tanıtabilmek, onların geçmişlerinde nasıl olduklarını belirtebilmek için geriye dönüş yapar. Yazar-anlatıcı bu bütüncül geriye dönüşleri bazen uzun uzun yapar. Romanın aktüel zamanını durdurarak bize figürlerin geçmişlerini uzun uzadıya anlatır.

Romanın en önemli bütüncül geriye dönüşleri onuncu bölümde yapılır. Yazar-anlatıcı , Râmiz Efendi’nin ölümünden on sene sonrasında, aktüel zaman budur; ama geçen bu on sene içinde yaşananları bütüncül geriye dönüşle anlatır. Romanın onuncu bölümünde on sene sonrası anlatılır, Nâil , Hindistan seyahatinden İzmir’e döner. Yazar-anlatıcı geçmişte neler olup bittiğini anlatmaya başlar: “*Râmiz Efendi’nin vefâtından sonra bîcârenin nakd-i serveti olup Osmanlı Bankası’na mevdu’ beş bin lira ihtiyarın ciroları mûcibince delikanlının olmuş, Boğaziçi’ndeki yalı ile konağın yarısı da teyzesi üzerinde olduğundan onlar ile birkaç parça akar hemşiresine intikâl etmiş mütebâkîsi tevsî-i intikâl edilmemiş olduğundan dolayı mahlûle kalmış idi.*”³⁶² Yazar-anlatıcı Râmiz Efendi’nin ölümünden sonra olanları bütüncül geriye dönüşle uzun uzun anlatır: “*Nâil tasavvuru mûcibince her işi bitirdikten sonra muvakkaten bir memûriyete gidiyorum diye vâlidesiyle kardeşinden ayrıldı. Ülfet Hanım’ın yanına girip Allahaismarladık dediği zaman kadın Nâil’i*

³⁶⁰ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 91.

³⁶¹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.52-53.

³⁶² a.g.e. , s.175.

tanyamamış idi.”³⁶³ Yazar-anlatıcının uzun uzun bu on sene zarfında neler olup bittiğini anlatması aynı zamanda özetleme yönteminin bir tekniği olan olay genellemesine de girer. Yazar-anlatıcı bütüncül bir geriye dönüş yaptıktan veya olay genellemesi yaptıktan sonra şu cümleleri sarf eder: “*Bâbımızın baş tarafında İzmir’e muvâsalat eden vapurla avdet ettiğini haber verdiğimiz Nâil işte icrâsını ittiyâd ettiği seyahatlerin en uzunundan yani Hindistan’dan geliyordu.*”³⁶⁴

Yazar-anlatıcı bu şekilde geçmişini anlattıktan sonra devreye Nâil’in kayınbabası Hayri Efendi girer. Hayri Efendi , yazar-anlatıcının söylediğine göre, Nâil’in bildiği, geçmişte yaşanan bazı şeyleri Nâil’e anlatır; ama okuyucu buna şahit olmaz. Olayların Nâil’e Hayri Efendi tarafından anlatıldığını yazar-anlatıcı haber verir. Anlatılanların içeriğini de yine yazar-anlatıcı sayesinde öğrenilir. Nâil, bunları zaten bilmektedir; ama okuyucu bilmez. Bu yüzden geçmişteki yaşananları yazar-anlatıcı anlatır; yani Hayri Efendi Nâil’e anlatır, bunu okuyucu duymaz; ama anlatıldığını bilir. Yazar-anlatıcı da bilmediğimiz bu anlatılanları bize anlatır: “... nihayet Hayri efendi cesareti alarak hepsini anlattı; evet o kadar vakittir yalnız uzaktan uzağa haberleri gelen Habîbe Hanım ile Âkil ve Ülfet pek çok vakit bir arada bulunmuşlar, Ülfet, îade-i sıhhat ettikten sonra Nâil’in bıraktığı para ile ayrı eve çıkmak istemiş, buna Habîbe hanım muvâfakat etmeyerek seni baş göz etmeliyim demiş...”³⁶⁵ Bu anlatılanların hepsinden Nâil haberdârdır. Hayri Efendi bunları asıl söylemek istediğine mukaddeme olsun diye anlatır.

Hayri Efendi daha sonra Nâil’e , Nâil’in bilmediği şeyleri anlatmaya başlar. Okuyucu ne Nâil’in bildiklerini ne de bilmediklerini bilir. Okuyucu her şeyi yazar-anlatıcının bütüncül geriye dönüşüyle öğrenir. Hayri Efendi’nin anlattıklarına okuyucu şahit olmaz. Ahmet İhsan , romanında Hayri Efendi’nin anlattıklarını sahneleme yönteminin bir tekniği olan diyalog ile vermez. Yazar-anlatıcı anlatır: “*Hayri Efendi mukaddimeyi bitirdi, haber verdi ki Nâil’in bu seferki seyahati esnasında Ülfet, Âkil’den ayrılmak istemiş, delikanlı şaka derken Ülfet’e fenâ halde muhabbet bağladığından dolayı râzı olmamış, nihayet Ülfet ikâme-i dava etmiş, bâb-ı meşîhatte mürâfi’ olmuşlar, kadın nikahından hakkından geçerek delikanlıdan*

³⁶³ a.g.e. ,s.181.

³⁶⁴ a.g.e. ,s.186.

³⁶⁵ a.g.e. ,s.187.

ayrılmış, ikinci günü bir başkısıyla akd-i izdivâc etmiş. Bu haberi alan âkil tahammül edememiş, çekmecesinde bulundurduğu bir rovelveri boğazına boşaltıp intihâr etmiş, zavallunun intihârına bir sebep Ülfet olmuş ise de diğer sebep elindeki avucundaki parayı kumarda sefahatte helâk ederek nihâyet vâlidesinin mücevherâtını da satmış yemiş olmasından mütevellid imiş.”³⁶⁶ Buradaki bütüncül geriye dönüşün özelliği geçmişte yaşanan olaylardan aynı anda hem okuyucunun haberdar olması hem de roman figürünün haberdar olmasıdır. Romanın sonuç kısmı çok etkileyici bir biçimde bu şekilde biter; yani sonuç kısmına bütüncül geriye dönüş damgasını vurur. Öyle ki Nâil’in Hindistan’dan gelişi ve olan bitenin hem Nâil’e hem de okuyucuya duyurulması romanın sonunu sürprizli bir hale sokar.³⁶⁷

IV-İÇ ÇÖZÜMLEME

Anlatma yönteminin son tekniği olan iç çözümleme tekniği anlatıcı tarafından gerçekleştirilir, anlatıcı roman figürünün beynine , kalbine girerek onun ne düşündüğünü, ne hissettiğini kendisi dolaylayarak anlatır.³⁶⁸ İç çözümleme tekniği kendi içinde üçe ayrılır: Doğrudan iç çözümleme, dolaylı iç çözümleme, aksiyonel iç çözümleme.³⁶⁹ Ülfet romanında aksiyonel iç çözümleme örneği bulunmaz.

A-Doğrudan İç Çözümleme

Bu iç çözümlemelerde figüre ait duygu ve düşünceler tırnak içinde verilir ve anlatıcıya ait olan “diye düşündü”, “diye hissetti” gibi ifadeler kullanılır.³⁷⁰ Ülfet, romanında figürlerin akıllarından geçirdikleri cümleler tırnak içinde verilmez. Ahmet İhsan, romanında tırnak işaretini bu alanda kullanmaz; tırnağın kullanılmaması romanda doğrudan iç çözümlemenin kullanıldığı gerçeğini değiştirmez.

Romandaki ilk doğrudan iç çözümleme örneği Ülfet’ten gelir: “*Bu aralık yatsı ezanı da yan taraftaki mahalle camiinde okunduğundan sadâ kızın kulağına aks eyleyince:*

³⁶⁶ a.g.e. ,s.189-190.

³⁶⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s. 36.

³⁶⁸ Hakan Sazyek , a.g.m. ,s. 92.

³⁶⁹ a.g.m. , s.93.

³⁷⁰ a.g.m. , s. 93.

-Aman çabuk olayım! Namaz bitince yatmaya gelir!

dedi.”³⁷¹ Burada Ülfet, kendi kendine konuşur. Bunun dışında Râmiz Efendi’ye ait doğrudan iç çözümleme de vardır: “Âkil ile Nâil ise çocuktur evlâdımdır diyordu.”³⁷²

Ülfet, Nâil’e karşı olan duygularını bir türlü anlayamaz. Bunun üzerine düşünmeye başlar: “- Sanki bu nedir?

dedi, akşam olup da avdetlerine, hele Nâil’in bezm-i musâhabetinden müstefid olmağa muntazır oldu. Kalbinde Nâil ile berâber bulunmağa dâir hissettiği meclûbiyetin esbâbını anlayamadı, dedi ki:

- Çoktandır iki lakırdı edecek sâhib-i fikr bir arkadaştan mahrûm idim. Zâhir onun için olmalı.”³⁷³

Romadaki en güzel doğrudan iç çözümleme örneği Ülfet’e aittir: “Hissiyât-ı kalbiyesine tâbi olacak, Nâil’den dahi mukabele göreceğ olursam muâtebeye şâyân bulunur muyum diye mülâhazaya vardı. Akl-ı nazarının netîce-yi muhakemesi olunarak dedi ki ben bir esircinin hîlesi uğruna kendimi feda ederek Râmiz Efendi gibi bir ihtiyâra hasr-ı ömr etmem. Onu çocuk gibi nevâzişime müstağrak eyledim, son zamanında mes’ûdâne ömür geçirmesine vesîle oldum; bu kadar lutf ü inâyeti benden gördükten sonra daha ne istemeye salâhiyeti vardır? Kalbimde câygîr olacak hissiyâta dahi müdâhele eyleyemez a! Ona karşı olan hürmet ve riâyette kusur etmeyerek kalbimde vücûd vereceğim hissiyât ile telzîz-i dimağ eyleyebilirim.

Şu mülâhazât-ı sakîme hep ilk hatve-i kizbin yâdigâr-ı mezelleti idi.”³⁷⁴

Nâil ile Ülfet arasındaki bahçe olayında, Nâil, Ülfet’in güzelliği karşısında kendinden geçer ve çabuk toparlanarak evden dışarı çıkar. Onun dışarı çıkmasının sebebini Ülfet, doğrudan iç çözümleme ile şöyle düşünür: “... ba’de kalbinin muhabbetinden mücerrid olması sâyesinde ihtisâsât-ı nâmûskârânesine tâbi’ olabilmek dışarı çıktı diyordu.”³⁷⁵ Ülfet, daha sonra kendini Nâil’e karşı beslediği duygular dolayısıyla haklı görebilmek için şöyle düşünür: “Râmiz Efendi gibi bir ihtiyârın zevcesi olmak mezellet ü fedâkârlığını kabûl eylediğim için sevkîyât-ı

³⁷¹ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.10.

³⁷² a.g.e. , s.50.

³⁷³ a.g.e. ,s. 68-69.

³⁷⁴ a.g.e. , s.76-77.

³⁷⁵ a.g.e. , s.82.

kalbiyeme mutâvaata me'zûnum diyordu."³⁷⁶ Romanda, bunun gibi Ülfet'in düşüncelerini anlatan birçok doğrudan iç çözümleme ile oluşturulmuş cümlelerle karşılaşılabilir.

Nâil için doğrudan iç çözümleme ile kurulmuş cümlelere bakılırsa: "*Bir kadın halka-i zevciyete girdikten sonra zevcine sadâkat ibrâzında vicdânen görülecek maniler kânûnen makbûl olamaz, binâenaleyh hilkatên tab'ındaki za'f hasebiyle ilcâât-ı kalbiyesine mutî' görünen bir kadın kendini bilmemek raddesinde bulunursa onu tarîk-i vazîfeye da'vet ü ikâz, karşısındaki erkeğin yani metînü'l-kalb olanındır. İşte Nâil böyle düşündü.*"³⁷⁷ Görüldüğü gibi Ahmet İhsan, romanında doğrudan iç çözümlemeyi başarıyla kullanır.

Başarılı doğrudan iç çözümlerden bir tanesi de yine Ülfet'e ait olan çözümlerdir: "*Yolda hep düşünmüştü; fakat fikrini ihâta eden fesâd bir denâeti daha irtikâbdan kalbini titretmedi, Nâil'e olan aşkımın selâmeti için Âkil'in ma'rûzâtına sem'-i dikkat-i atf ederim, ona fart-ı aşk ile kendimi tevdi' eylediğim gibi buna da işvebâzlık göstermekte devâm ile avuturum, dedi.*"³⁷⁸

B-Dolaylı İç Çözümleme

Dolaylı iç çözümlemede figürün kendi sözleri ile karşılaşmayız, anlatıcı anlatacaklarını dolaylı yoldan anlatır.³⁷⁹ Dolaylı iç çözümleme ile kurulmuş ilk örnek Ülfet içindir: "*... tecrübesizlik sâikası ve bir kadının hilesi ile düştüğü mevkiini arız ve amîk mülâhaza etti.*"³⁸⁰ Görüldüğü gibi burada, Ülfet'in düşünceleri onun zihninde kurduğu cümlelerle değil, anlatıcı vasıtasıyla dolaylı olarak verilir. Romanın en başarılı dolaylı iç çözümlemesi ise şudur: "*Kız istemeyerek bir takım hayâlâta düşüyordu.*

³⁷⁶ a.g.e. , s.83.

³⁷⁷ a.g.e. , s.104-105.

³⁷⁸ a.g.e. , s.157,158.

³⁷⁹ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 93.

³⁸⁰ Ahmet İhsan, a.g.e. , s.38.

Öyle ya, niçin olmayacak! Sanki rü'ya bir nâsîh değil midir? O genç kadın kendisi olamaz mı? Râmîz Efendi'nin servetçe ne kadar ferâh halde olduğunu biliyor. Yaşı da ileridedir. Bir müddet riyâ ile etvâr-ı ca'liyye gösterip ihtiyâr çocuğu kendine bend eylemekten kolay şey olamaz. Bir defa bend eyledikten sonra son saatte müntazır olmak, cesîm servete tevâret etmek hiçtir, o vakit şu birkaç senelik sabır ve tahammülün acısını çıkarmak, kendi gibi genç ve tüvâna bir civânun ağûş-ı muhabbetine atılıp lezâiz-i dünyeviye ile şîrîn-i mezâk olmak ne tatlı bir hulyâdır!

*Ülfet'in şu mütâlaatı kızda garîb bir tebeddül hâsıl eyledi.*³⁸¹

Nâîl'in düşüncelerini aktarabilmek için de dolaylı iç çözümleme kullanılır: “İşte Nâîl kayık içinde hep şu sadâ-yı derûniyetin ilhâmâtını hâdde-i tedkâkten geçirerek düşünüyordu. Düşündükçe, hâtırına getirdiği misâllere hâli tatbîk eyliyordu.”³⁸² Romanda buna benzer birçok başarılı, dolaylı iç çözümleme örneği bulunur.

Ülfet, Nâîl'e dair olan evlenme bahsini duyduktan sonra düşüncelere dalar. Yazar-anlatıcı Ülfet'in düşüncelerini dolaylı iç çözümleme ile şöyle aktarır: “Fakat sözün ortaya atıldığı gece Ülfet Hanım pek muzdarip olmuş idi, vâlidesi tarafından dermiyân edilen fikre her ne kadar Nâîl iştirâk eylememiş idiyse de Nâîl'in tehhül edeceğini düşündükçe kadının gönlünden doğru büyük bir nâ-hoşnûdî hissiyâtı geliyor, heyecânı artıyordu, yalnız kalınca düşündü, hissiyâtını tahlîl etti, hafv u haşyet ile gördü ki Nâîl'i olanca kuvvetiyle sevmektedir.”³⁸³

1.4.2.4.Gösterme

Romadaki temel anlatım yöntemlerinin sonuncusu ise gösterme yöntemidir. Bu yöntem içinde üç tekniği barındırır. Bunlar iç konuşma, bilinç akışı ve kısmî geriye dönüşür.³⁸⁴

³⁸¹ a.g.e. ,s. 40-41.

³⁸² a.g.e. , s.48.

³⁸³ a.g.e. , s.72,73.

³⁸⁴ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 94.

I-İÇ KONUŞMA

İç konuşma tekniğinde figür olmayan anlatıcının “diye düşündü” gibi ifadeleri ortadan kalkar; figür, figür olmayan anlatıcıya muhtaç olmadan içinden geçirdiklerini iletir.³⁸⁵

Ülfet romanında iç konuşma tekniği ile oluşturulmuş tek örnek vardır: “*Lâkin bir daha satırları gözden geçirdiği vakit kâğıttaki ‘akşam ettiğim bazı keşfiyat’ fıkrası nazr-ı dikkatini açtı, gözleri döndü. Ne demek istiyor? Ne keşfetmiş? Nâil ile olan macerâyı mı! Acaba ne kadarını biliyor. Yalnız akşamki mülâkattan mı haberdâr? Lâkin o da çok şey değil midir? Ne yapmalı? Fikirsizler böyle serâire vâkıf olunca hele Âkil gibi fazâil-i aklâkiyeden de mahrûm bulununca pek çok tecâsürde bulunabilir. İşte şu kâğıt o mücâseret nev’inden değil midir? Bildiğini tehdid eylemiyor mu? Aman yarabbi ne denâet? Ülfet şaşırđı, şimdiye kadar hissiyât-ı kalbiyesine tâbi’ ve onu tedkîk-i tahlîl ile meşgûl olarak hiç de böyle bir hâle düşeceğini hatıra getirmemişti.*”³⁸⁶

Ülfet romanında gösterme yöntemine ait teknikler olan, bilinç akışı ve kısmî geriye dönüş³⁸⁷ kullanılmaz.

1.5. ROMANIN İÇERİK ÖGELERİ

1.5.1. ERKEK KIYAFETİ

Ülfet romanındaki Âkil, alafranga giyinişiyile Tanzimat sonrası romanındaki alafranga tiplere benzer: “*Âkil ise kayığın köşesine kemâl-i azamet ile yerleşip eldiven içindeki parmakları arasında tuttuğu alafranga sigaranın dumanını mağrûrâne etrafa savuruyor, kendine şöyle bakıp bakıp da tavrını beğendiğine delâlet eden bir tebessüm-i ma’nidâr gösteriyordu.*”³⁸⁸ Âkil, bu alafrangalar gibi

³⁸⁵ a.g.m. , s.95-96.

³⁸⁶ Ahmet İhsan, a.g.e. , s. 150-151.

³⁸⁷ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 96-98.

³⁸⁸ Ahmet İhsan, a.g.e.,s. 49.

giyimine süsüne de düşkündür. Bu düşkünlük Ülfet tarafından da fark edilir: “*Hele Âkil’in sofraya inerken tuvaletine gâyet ihtimâm etmiş, traş olmuş, bıyıklarını burmuş, saçlarını taramış yüzünü(e) pudra sürmüş olması Âkil’in ümîdi hilâfına olarak kadında fena te’sîr hâsıl etmişti.*”³⁸⁹ Görüldüğü gibi Âkil, Ahmet İhsan’ın romanında, Tanzimat sonrası romanın alafranga tiplerinden biridir. Her ne kadar Âkil’in alafrangalığı romanda açık bir şekilde belirtilmemişse de Âkil de Tanzimat alafrangaları kadar erkek kıyafeti açısından alafrangadır.

1.5.2.KÖLELİK

Ülfet romanındaki odalık motifini irdelemeden önce odalığın ne olduğu irdelenmelidir. Her şeyden önce “*odalık, kölelik kurumunun vazgeçilmez bir unsurudur.*”³⁹⁰;ama “Odalık” sözcüğü üzerinde bir anlam karmaşası mevcuttur. Kimilerine göre odalık, cariyelerin ulaşmayı düşledikleri bir mertebeyken³⁹¹; kimilerine göre ise cariyeliğin ta kendisidir. “*Odalıklar, kadın sultanlara, paşaların, derebeylerle zenginlerin kadınlarına hususî şekilde hizmet eden cariyelerden, halâyıklardan ibarettirler.*”³⁹² Bu anlam karmaşasının sebebi “odalık” sözcüğünün anlamının zaman içerisinde değişime uğramasıdır. Bu değişimi en iyi şu satırlar ifade eder: “*İçlerinde marifetli, biçimli, güzel olanlar, paşanın veya beyin olduğu kadar hanımın da gözüne girenler müstefreşe payesine ererler. Yani odalık sınıftan yataklık vasfına geçerlerdi. Medenî Kanun, büyük inkılâplarımız sırasında değişmeden önce biliyoruz ki, bir erkeğin dört kadınla bile evlenmesi mümkündü. Bir saray veya konağın kadını, kocasının kendi üstüne başka bir kadını nikâhlı olarak almasına ve aynı nüfuza sahip etmesine güç tahammül eder, buna mukabil paşanın veya efendinin bir odalığı istifraş etmesine göz yumardı. Hatta güzel cariyelerini kocalarına isteyerek hediye eden zevceler çoktu.*”

Bu suretle zaman geçtikçe odalık kelimesi müstefreşe yani yataklık mânasını ifadeye başlamıştır.”³⁹³ Bu cümlelerden şu çıkarılabilir: Odalık kelimesi eskiden hizmetçi anlamında cariye olarak kullanılırken, zamanla anlamı değişerek yataklık

³⁸⁹ a.g.e., s.65.

³⁹⁰ İsmail Parlatır, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, s. 185.

³⁹¹ a.g.e., s. 183.

³⁹² A. Kemal Baykal, “Odalıklar”, Tarih Dünyası, nr. 37, 26 Ocak 1953, s.1511.

³⁹³ a.g.m., s. 1511-1512.

kız anlamına gelir. Bu ifadenin tam tersini söyleyen bilgiler de vardır. Odalığı cariyeliğin bir mertebesi olarak görmeyip, cariyeye ve odalık kavramlarını kesin çizgilerle ayıran bir ifade de şudur: “*Odalık evin erkeğine ait hususî hizmetler gördürülmek üzere alınan kadınlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Efendilerinin ‘firâşına dahil olan’ (yatağına giren) odalıklar ‘cariye’ umumî adını da taşırlardı.*”³⁹⁴ Odalığı, cariyeliğin bir çeşidi olarak gösteren bir ifade ise şöyledir: “*Bir mal sahibi, malında nasıl tasarruf hakkını haizse, bu cariyelerin sahipleri de cariyelerini tasarrufta aynı hukuka maliktirler. Binaenaleyh cariyelerinin hizmetlerinde kullanırlar, odalık ittihaz ederler ve nihayet arzu ettikleri zaman da satarlardı.*”³⁹⁵ Odalığın da içinde bulunduğu bazı cariyelik çeşitleri ise şöyledir: “*Cariyeler esir tacirleri tarafından Türk, Hint, Gürcü, Hata, Ermenistan, Rum, Berber, Nobe, Sûdan, Habeş’ten ekseriya küçük yaşta getirilerek istidatlarıyla mütenasip bir surette, terbiye edilirdi. İşte bunlardan sütaneler, dadılar, maşitalar, odalıklar, hanendeler, sazandeler, hattâ allâmeler yetişmiştir.*”³⁹⁶

Odalık ile cariyeye sözcükleri arasındaki anlam karmaşası, gözde ve odalık sözcükleri için de geçerlidir. Kimi araştırmacılara göre gözde, Osmanlı sarayındaki odalıklara verilen adken³⁹⁷, kimilerine göre ise odalık, gözde mevkiinin bir alt mevkisidir: “*Böylelikle dikkati çekip geçici bir süre ‘gözde’ mevkiine yükselmek yetmezdi şüphesiz bu kızlara. Zira bu konunun garantisi yoktu. Yeni gelen biri yüzünden birden gözden düşüp ‘odalık’ mevkiine itilebilirlerdi.*”³⁹⁸

Bütün bu farklı tanımlara rağmen odalık en son ve genel anlamıyla, en önemlisi de Ahmet İhsan’ın romanında kullandığı anlamıyla şudur: “*Şu halde son asırlarda odalık kelimesi mevkii ve serveti cariyeye edinmeye müsait olan erkeklerin istifraş ettikleri kadınlara münhasır kalmıştı.*”³⁹⁹

³⁹⁴ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, İkinci Basım, M.E.B., İstanbul, s.716.

³⁹⁵ a.g.e., Cilt I, s. 259.

³⁹⁶ a.g.e., s. 259.

³⁹⁷ A. Kemal Baykal, a.g.m., s. 1512.

³⁹⁸ Avni Özgürel, “Cariyeliğin Bittiği Günler”, Radikal, 22 Haziran 2003.

³⁹⁹ A. Kemal Baykal, a.g.m., s.1545.

Ahmet İhsan'ın ilk romanı olan Ülfet'te, Ülfet "kul cinsi" bir odalık olarak satın alınır; fakat bir süre sonra evin beyinin eşi olur. "Kul cinsi", " evinde, erkeğinden başka kimsenin kulu kölesi olmayan" ⁴⁰⁰ demektir. Bu sözle ilgili bir diğer bilgi ise şöyledir: "Cariyelikten gelme kadınlar hakkında kullanılır bir tâbirdir. 1908 Temmuz İnkılâbı'ndan evvel büyük devlet adamlarıyla zenginlerin bazıları evli oldukları halde haremdeki kalfalardan birini gizli odalık seçerler ve bu odalıklardan çocuğu olanları yahut yolu bulunanları ikinci haremi yerinde nikâhlarıdır. Fakat kul cinsi tâbir olunan cariyelikten yetişme bu gibilere hanım denilmez, kadın denilirdi. Çünkü eskiden 'Hanım' ünvanı 'kadın'a müreccah tutulurdu. Kadın ve kadın efendinin zamanla bırakılarak sonraları hepsine hanım veya hanımefendi denilir olmuştur." ⁴⁰¹ Ülfet romanında, satın alınan kız hakîr görülmez, hatta evin beyi ile evlenmesine bile müsaade edilir. Bunda herhangi bir tuhaflık görülmez. Keza Ahmet Midhat'ın Felatun Bey ile Râkım Efendi romanında da Râkım, cariyesiyle evlenir ve bu gayet doğal karşılanır; ama bir odalık için her zaman bu mümkün olmayabilir. "İçlerinden bir kısmı odalıktan efendilerinin meşru zevceliğine (nikâhlı karılığına) geçenler olduğu gibi heveslerini aldıktan veya ihtiyaçlarından dolayı satılarak aynı maksatla diğerine intikâl edenler de vardı. Odalıklardan ömürleri boyunca esirlik hayatı yaşayanlar, gençlik ve güzellikleri geçtikten sonra evlerin hasis ve ağır işlerinde kullanılanlar olduğu gibi azad edilenler ve efendileri tarafından evlendirilenler de olurdu." ⁴⁰² Ülfet, Râmiz Efendi'nin cariyesi değil, onun eşi olmayı başarır.

Ülfet romanında, kölelik kurumuna ait motifler kullanılır. Köle elde etme yollarıyla ilgili motifler dört tanedir:

- a)Kaçırma motifi
- b)Yağma motifi
- c)Çocukların kandırılması motifi
- d) Köle alım satımı motifi⁴⁰³

⁴⁰⁰ Avni Özgürel, a.g.m.

⁴⁰¹ Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e. , s.315.

⁴⁰² a.g.e. , s. 717.

⁴⁰³ İsmail Parlatır, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, s. 179-180.

Ülfet romanında, kaçırma motifi vardır. Ülfet, Kâhya Kadın tarafından evinden kaçırlır ve Esirci Emine Hanım'ın evine getirilir. Romanda yağma motifi kullanılmaz. Zaten Tanzimat romanında bu motif sadece Hasan Mellâh'ta görülür.⁴⁰⁴

Ülfet romanında, çocukların kandırılması motifi kullanılır. Esirci Emine Hanım, Kâhya Kadın'ı Ülfet'e gönderir ve Ülfet'in kandırılmasını ister. Ülfet'e bir beyle evlendirileceği söylenir ve evinden alınır. Ülfet, Esirci Emine Hanım'ın evine geldiğinde 'odalık' rolünü oynayacağını öğrenir. Kendisine genç bir beye gideceği söylenir; ama o altmışı geçmiş Râmiz Efendi ile karşılaşır. Bu sebeple bu romanda çocukların kandırılması motifi kullanılır.

Romanda köle alım satımı motifi de kullanılır. Râmiz Efendi'nin kız kardeşi Habîbe Hanım, Esirci Emine Hanım'ın evine gelir ve Ülfet'i beğenir. Onu Râmiz Efendi için satın alır.

Kölelerin aileye katılışları ile ilgili motifler ise iki başlık altında değerlendirilir:

- a) Cariye seçimi
- b) Köleye ad verme motifi⁴⁰⁵

Ülfet romanında köleye ad verme motifi de cariye seçimi motifi de kullanılır. Ülfet'in gerçek adının ne olduğu hakkında romanda bir bilgi yoktur; ama Ülfet'e bu ad Kâhya Kadın tarafından verilir. Köleye ad verme motifi "*kölelik kurumunun vazgeçilmez bir geleneğidir.*"⁴⁰⁶ Habîbe Hanım'ın gelip, kardeşi için Ülfet'i seçmesi ise cariye seçimi motifiyle ilgilidir.

Kölelerin kullanılışı ile ilgili motifler ise dört tanedir:

- a) Odalık motifi
- b) Cihaz halayığı motifi
- c) Cariye bağışlama motifi
- d) Evin erkeklerinin cariyelere musallat olması motifi⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ a.g.e. , s. 180.

⁴⁰⁵ a.g.e. , s.182.

⁴⁰⁶ a.g.e. , s. 182.

⁴⁰⁷ a.g.e. s, 183.\ Bu eserde Tanzimat romanında odalık motifi, romanların adları da verilerek irdelenir; fakat adları verilen romanlar arasında Ahmet İhsan'ın Ülfet'i yoktur. Dolayısıyla 'odalık' motifinin kullanıldığı Tanzimat romanları arasına Ülfet de dahil olmalıdır.

Romanda odalık motifi kullanılır; ama bu odalık daha sonra evin beyinin eşi olur. Ülfet romanında cihaz halayığı motifi yoktur; çünkü bir evlilik üzerine Ülfet, bir eve çeyiz niyetine gitmez. Romanda, cihaz halayığı motifi kullanılmadığı gibi, cariye bağışlama motifi de yoktur; çünkü Ülfet, herhangi biri tarafından Râmiz Efendi'ye hediye edilip bağışlanmaz.

Ülfet romanında son motif olan evin erkeklerinin cariyelere musallat olması motifi tam anlamıyla yoktur. Âkil, Ülfet'e musallat olur; ama Âkil, Ülfet'e musallat olduğu sırada Ülfet, evde bir cariye, odalık değil, Râmiz Efendi'nin eşidir. Dolayısıyla, Âkil, evdeki cariyeye değil, dayısının eşine musallat olmaktadır. Bu yüzden, bu motif romanda tam anlamıyla yoktur.

1.5.3.KADINA SAYGI

Felatun Bey'in değişik bir çeşidi olan Ülfet romanındaki Âkil, yapmacık ve sahte nezâketiyle ön plandadır. Âkil'in Ülfet'e karşı gösterdiği nezaket daima yapmacıktır ve o, Ülfet'in sadece fizikî özellikleriyle ilgilenir. Öyle ki romanın sonlarına doğru Ülfet'i yalnızca bir cinsel obje olarak görür ve ona sahip olmak ister. Bu bakımdan Âkil, Tanzimat sonrası romanlarındaki kadına saygısı samimi olmayan ve menfaat için olan alafranga tiplerdendir.

Nâil ise tam tersi olarak "*Türk ve müslüman terbiyesini temsil eden*"⁴⁰⁸ bir erkektir.

1.5.4.AİLE HAYATI

Ahmet İhsan'ın Ülfet romanında Ülfet ve Râmiz Efendi karı koca olmalarına rağmen ayrı ayrı odalarda kalırlar. Aynı Batı'da olduğu gibi farklı bir aile hayatı benimserler ki zaten o zamanlar eşlerin ayrı odalarda yatması, Batı modası olarak algılanıyordu.

⁴⁰⁸ Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, M.E.B. , İstanbul 1991, s. 175.

Ahmet İhsan, Ülfet romanında evli olmasına rağmen eşini aldatan, hatta eşinin yeğeni ile aldatan Ülfet'i hiç hoş karşılamaz. Bunu Nâil'in ağzından şöyle verir: *“Hanım! Rica ederim çekilip gidiniz! İka' eylediğimiz cürme bir de burada durmak kabahatini zamm eylemeyiniz. Bir ihtiyâra mücrimiyyetimizi anlatarak onu darbe-i cinâyet ile helâk etmeyiniz! Ayaklarınızı öpeyim! Odanıza gidiniz! Zîrâ fikrimde galeyân var, ne yaptığımı söylediğimi bilmiyorum! Bir felâkete sebep olacağım sanıyorum.”*⁴⁰⁹

1.5.5.YABANCI DİL VE AVRUPA'DA TÜRK GENÇLERİNİN EĞİTİMİ

Ülfet romanında, Râmiz Efendi'nin yabancı dilin önemini kavramış olduğu görülür. Râmiz Efendi bu sebeple her iki yeğenini de Paris'e gönderir: *“Râmiz Efendi Nâil'i behemahal bir de Avrupa'da okutmak istediğinden çocuğu Paris'e i'zâma karar verdi. Fakat Âkil'i İstanbul'da alırsa atâleti gittikçe arttıracığını da anlamış idi; Paris'de olursa hiç olmazsa mecburî Fransızca öğrenir de belki sonra bu lisân sayesinde geçinir diyerek Nâil ile Âkil'i de Paris'e gönderdi. Paris'de Nâil Hendesehâneye devâm etti, Akli'i Sen Barb mektebine koydular.”*⁴¹⁰

Âkil ise okumaya niyetli değildir: *“Âkil Sen Barb mektebinde dahi âsâr-ı atâleti gösterdi, zavallı Nâil kardeşinin orada ettiği envâ hezeyân ve rezâletten bîzâr kalarak Sen Barb mektebinden çıkarmaya, dayısının arzusu üzere yalnız Fransızca öğrenmesi için başıboş bırakmaya mecbûr kaldı. Ma'mafih bütün bütün boş demesinler diye Mekteb-i Hukuk'a kaydettirdi.”*⁴¹¹

⁴⁰⁹ Ahmet İhsan, a.g.e. s. 112.

⁴¹⁰ a.g.e. s. 55.

⁴¹¹ a.g.e. s. 56.

2.HÂVER'İN TAHLİLİ

2.1. ROMANIN KİMLİĞİ

Hâver, Ülfet gibi Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilir. Hâver romanının tefrika sayı ve tarihleri şu şekildedir:

Ahmet İhsan, Hâver (Millî Roman), Servet-i Fünûn, nr.58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91-95.

_____, Servet-i Fünûn, nr.59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s. 107-110.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892), s. 140-143.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 155-158.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 64, 21 Mayıs 1308 (2 Haziran 1892), s. 191-192.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 65,28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.203-207.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 66, 4 Haziran 1308 (16 Haziran 1892) , s. 222-223.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 67, 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) , s. 237-240.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892) , s. 252-256.

_____,Servet-i Fünûn, nr.69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 269-272.

_____,Servet-i Fünûn, nr.70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz1892) ,s. 282-288.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301-303.

_____,Servet-i Fünûn, nr.72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 318-320.

Hâver, 1892 yılında tefrika edilmesine rağmen, onun 1893 tarihinde tefrika edildiğini söyleyenler de vardır.⁴¹² Hâver'in Servet-i Fünûn'da tefrika edildikten sonra; "kitap halinde yayımlandığı" söylene de,⁴¹³ o, kitap olarak yayımlanmamıştır. Hâver, tefrika halinde kalır, pek fazla dikkat çekmez. Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilen Hâver'in başına şöyle bir açıklama konur: "*Servet-i Fünûn iş bu nüshadan itibaren Ahmed İhsan Bey'in eser-i tahrîr ü tertîbi olan 'Hâver' unvanlı millî romanın dercine başlamıştır, her ne kadar gazetede iki roman bulundurmamak arzu etmiş idiysek de millî roman neşriyatının arkası kesilmemesi hakkında pek çok taraflardan vârid olan ihtârât-ı mükerrer 'Hâver' i iş bu nüshadan itibaren tefrika*

⁴¹² "Tokgöz, Ahmet İhsan", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C.8, İstanbul, 1998, s. 367.

⁴¹³ Ali Çankaya, Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 3. Cilt, Ankara 1969, s. 239.

etmeye bizi mecbûr eylemiştir.”⁴¹⁴ Hâver’in tefrika edildiği sayılarda aynı zamanda Alphonse Daudet’nin Sami Paşazâde Sezâi tarafından çevrilen “Jak” romanı tefrika edilir. Hâver, “Jak” romanının yanında “millî roman” olduğu için ikinci bir tefrika olarak Servet-i Fünûn’da yayımlanır.

Ülfet romanında olduğu gibi bu roman da millî roman olarak takdim edilir. Ülfet romanını incelerken millî romana dair söylediğimiz ‘Ahmet İhsan, romanının başına millî roman ibaresini koyarak, romanın İslâm toplumunda geçtiğini ve figürlerin kişisel hayatlarını veren bir roman yazmış olduğunu belirtmek ister.’ cümlesi Hâver romanı için de geçerlidir.

2.2. ÖZET

Roman, yazar-anlatıcının Râci figürünü bize tanıtmaya başlar. Râci, teklifsiz arkadaşları arasında “güzel” lakabıyla anılan çok yakışıklı biridir. Kendisi İstanbul kibarlarından. Yirmi beş yaşındayken babasının mirasıyla zengin olan Râci Bey, Sadiye⁴¹⁵ Hanım’la evlenir. Evlenirler; fakat Sadiye Hanım, Râci’ye bir çocuk veremez. Râci, evlenmeden önce Avrupa’yı bütünüyle gezer ve mûsikîye meraklıdır. Temmuz ayının sıcak günlerinden birinde Râci’nin arkadaşları, onun evinin bahçesinde otururlar. Aralarında konuşurlarken Râci’nin çok değiştiğinden ve onun halindeki tuhafıktan bahsederler. Ona bu konuyu açmaya karar verirler ve ona halinden çok ürkütüklerini söylerler. Bunun üzerine Râci, başından geçenleri anlatmaya karar verir ve yemekten sonra evinde arkadaşlarına bütün olayları anlatmaya başlar. Râci, arkadaşlarına evlerindeki Hâver adlı hizmetçi kıza nasıl ilk defa alıcı gözle baktığını ve o ilk gün aralarında geçen konuşmaları nakleder. Hâver adındaki hizmetçi kız, Râci’nin soruları üzerine hayatına dair bazı şeyleri Râci’ye anlatır. Hâver, memleketinin Kastamonu olduğunu, oraları çok özlediğini; ama ailesinden de kimselerin kalmadığını söyler. Hâver’in kimi kimsesi yoktur. Babası vefat eden Hâver, annesinin elinde kardeşiyle yalnız kalır. Babasının vefatından altı

⁴¹⁴ Ahmet İhsan, Hâver , Servet-i Fünûn, nr.58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

⁴¹⁵ Bilge Ercilasun, eserinde (Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 37.) Sadiye sözcüğünü Sudiye olarak vermiştir. Halbuki sözcük Sadiye’dir. Bkz. İsmail Parlatur, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 1435.

ay sonra da annesi vefat eder. Annesi vefat ettiğinde Hâver, dört yaşındadır. Annesinin vefat ettiği akşam, köyden geçen İstanbullu yolculardan bir hanım Hâver'i evinin önünde görür. Kimsesiz olduğunu anlayınca köylülerle konuşarak, Hâver'i yanına alır ve Kastamonu şehrine götürür. Râci'nin evindeki diğer hizmetçilerinden Şöhret, vaktiyle büyük hanımıyla beraber Kastamonu'da bulunmuştur. O sıralarda Hâver ile Şöhret birbirleriyle tanışır. Bu tanışmadan kalan göz âşinalığı sayesinde Şöhret, Hâver'in İstanbul'a, Râci'nin konağına gelmesini sağlar, ona bir çeşit rehberlik eder. Hâver'in kız kardeşi ise, Hâver'den dört yaş büyüktür ve köyde kalır. Yıllar sonra Hâver, ablasının nişanlandığını öğrenir. Ablası, nişanlandıktan sonra İstanbul'a gelir ve hizmetçiliğe girer. Nişanlısı ise onu aldıktan sonra boşar. Sokakta kalan abla, hastaneye düşer ve vefat eder. Bütün bu bilgileri Hâver, Râci'ye anlatır.

Râci, Hâver'le konuşması sırasında Hâver'in fistanının düğmeleri arasındaki mektubu görür ve sorar. Bunun üzerine Hâver, Râci'den mektubu kendisi için okumasını ister; çünkü Hâver, okuma yazma bilmez ve mektubu bu sebeple iyi okuyamaz. Eğlenirler diye başkalarına da okutamaz. Dolayısıyla Râci'den mektubu okumasını ister. Mektup, Kastamonu'daki imam tarafından kaleme alınır ve "*Yazdırıp Hafize Kadın'a gönderdiğin mektubu aldım.*" cümlesiyle başlar. Hâver, Kastamonu'daki Hafize Kadın ile mektuplaşmaktadır. Hafize Kadın da okuma yazma bilmediği için imam ikisi arasında aracı olur. Hafize Kadın, Hâver'in köyünden bir ihtiyardır ve Hâver'in annesini çok sevdiği için, Hâver'in annesinin ölümünden sonra ona annelik eder. Kastamonu'daki hanımın yanında hizmet ederken daima Hâver'i korur ve kollar. Hafize Kadın'ın da eşi öleli çok olmuştur. Hafize Kadın'ın eşi, bir yangında, İstanbullu bir efendiyi kurtarayım derken üstüne yıkılan duvarın altında kalır. Bu İstanbullu efendi hali vakti yerinde bir adamdır ve kendini kurtarmak uğrunda, canını feda eden adamın eşine; yani Hafize Kadın'a maaş bağlar. Kendi arzusuna göre Kastamonu'da bir de küçük ev alır. Bütün bu bilgileri Hâver, Râci'ye mektubun okunması sırasında anlatır; çünkü Râci, mektubu okurken, ara sıra okumasını keserek Hâver'e sorular sorar. Mektupta, imam efendi Hafize Kadın'dan bahseder, onun Hâver'e ettiği öğütleri yazar. Mektupta bir de Süleyman diye birinden bahsedilir ki, bu kişi daha sonra romanın ilerleyen kısımlarında, önemli rol oynayacaktır. Mektupta Süleyman'ın, Hâver'in kendisini reddettiği günden beri vahşileştiğinden, tarlasını, arabalarını sattığından, memleketin en çalışkan

adamlarından biri olan Süleyman'ın çok kötü bir durumda olduğundan bahsedilir ve imam efendi, Hâver'e keşke onunla evlenseydin der; çünkü Süleyman normal davranışlarda bulunmamaktadır. Çoğu zaman Hafize Kadın'ın evinin arkasındaki sırtta oturarak evin damına bakmaktadır. İmam, Süleyman'ın bütün bütün hasta olacağından endişelendiğini dile getirir. Bunun dışında, imam efendi Hasan diye birinden de bahseder ve Hasan'ın Hâver'e selam söylediğini yazar. Hasan da Hâver'in taliplerindendir ve bunun için imam efendi Hâver'e "*İstemiş olsaydın işte bununla da mes'ud olabilirdin.*" diye yazar. İmam efendi Hâver'e dua ederek mektubunu bitirir. Böylelikle, Râci bu mektubu okuyarak, Hâver'in geçmişine dair bilgileri öğrenir ve bu, kendisini çok etkiler. Hâver'in de etkisinde kalır. Bu etkilenme romanda şöyle verilir: "*Kızın mektubu beni müteessir etmiş idi. İş sade fakat hakîki bir hikâye-i sevdâdan ibâret idi ki Hâver de bu hikâyenin kahramanı bulunuyordu; kızın sadasını işteli beri de başkalarında hâsıl eyleyeceği sevdânın derece-i şiddetini takdîr ettim.*"⁴¹⁶

Râci, Hâver'in aşırı derecede etkisinde kaldığı için, kendini bu etkiden kurtarmak amacıyla Bursa'ya gitmeye karar verir; fakat Hâver'i bir türlü aklından çıkaramaz. Sonunda ona âşık olduğunu anlar. Daha sonra uşaklardan Recep'in de Hâver'e vurulduğunu ve onunla evlenmek istediğini öğrenir; çünkü Recep, bir gün Râci bahçedeyken yanına gelir ve Hâver'e âşık olduğunu, onunla evlenmek istediğini söyler ve Hâver'i ikna etmesi için Râci'den yardım ister. Râci, bu konuyu Hâver'le konuşur, o da evlenmek istemediğini söyler. Bu konuşma esnasında Râci, Hâver'e aşkını ilan eder. Râci, Hâver'e neden evlenmek istemediğini sorar, cevap alamayınca şu sözleri sarf eder: "*Mademki sen düşündüğünü söylemiyorsun; ben düşündüğümü sana bildireyim, seni gördüğüm günden beri seni takdîr eyliyorum, seni gördüğüm günden beri hep seni düşünüyorum, nihayet seni gördüğüm günden beri hep seni seviyorum.*"

Râci'nin aşk ilanından sonra Râci ile Hâver aralarındaki ilişkiyi epey ilerletirler. Evin içinde yasak bir aşk yaşanır. Öyle ki Hâver hamile bile kalır. Sadiye'nin evde olmadığı bir gün yine beraber odada, geleceğe dair konuşurlarken Sadiye içeri girer. Sadiye, misafirlikteyken, ona bir mektup gönderilir ve eşinin evde başka bir kadınla

⁴¹⁶ a.g.d. , nr. 62, 7 Mayıs 1308(19 Mayıs 1892), s. 155.

birlikte olduğu söylenir. Sadiye, hiddetle misafirlikten ayrılır ve eve gelir. Hâver ile Râci’yi samimi bir şekilde yakalar. Bunun üzerine Sadiye, Râci’yle tartışmaya başlar. Hâver ile Râci evden ayrılırlar, Firuzağa’da önceden ayarlanmış olan eve gelirler. Oraya daha önceden Râci, Süt Nine’sini yerleştirir ve Süt Nine evde onları karşılar. Ev önceden ayarlanmıştır; çünkü Hâver, hamile olduğu için Râci, Hâver için bir ev tutar. Hâver, Kastamonu’ya gidiyorum diye evden çıkacaktır; fakat Kastamonu’ya değil Firuzağa’daki eve gelecektir. Hiçbir şey planlandığı gibi olmaz; çünkü Sadiye’ye gönderilen mektup her şeyi alt üst eder. Hâver, Râci le beraber samimi bir şekilde hanımına yakalanınca, yaşadığı şokun etkisiyle hastalanır. Bu arada Râci, Sadiye’ye gönderilen mektubun kimin tarafından gönderildiğini öğrenir. Mektubu evin bir diğer hizmetçisi olan Şöhret yazmıştır. Şöhret’in Hâver ile Râci’nin aşkını ele vermesindeki amacı ise Râci şöyle açıklar: “*Şöhret’in ne için bu denâeti irtikâb ettiğini tahlile lüzûm yok değil mi? O ayarda hizmetçilerin halayıkların hepsi Hâver gibi efendinin nazar-ı muhabbetini celbetmeyi büyük hayal olarak kurarlar ve o saadete nail olanı çekemezler!*”. Hâver, hastalığı atlatır. Bu arada Hâver ile Râci evlenirler. Râci’nin Hâver’e ilgi göstermesinin, onunla evlenmek istemesinin bir diğer sebebi ise Sadiye’nin Râci’ye bir çocuk verememesidir. Zaten romanın ana konusu da evlilikte çocuksuzluğun yarattığı problemlerdir.

Sadiye ve Râci ayrı evlerde kalırlar; fakat Sadiye’nin isteği üzerine ayrı yaşadıkları kimseye söylenmez; yani dışarıdaki insanlar bütün bu olaylardan haberdar değildir. Her şeyin eskisi gibi devam ettiğini zannederler. Bu arada Sadiye, Bursa’ya akrabalarının yanına gider. Bursa’da olan Sadiye dedikoduya mahal vermemek için Râci’yi Bursa’ya çağırır. Böylece kimse işi anlamayacaktır. Bu arada Kastamonu’dan Hafize Kadın çağırılmıştır. Hâver, Firuzağa’daki evden taşınmak ister; çünkü Hâver, Hafize Kadın gelince onun bu evi fazla süslü ve tantanalı bulmasından korkar ve belki de bu sebeple memnun olamayacağını düşünür. Bir köye taşınma arzusunu Râci’ye söyler. Böylelikle Ayastefanos’ta deniz kenarında bir eve taşınırlar. Râci, Bursa’dayken bir telgraf gelir ve Hâver’in doğum yaptığı haberi verilir. Bunun üzerine Râci geri İstanbul’a döner.

Râci'nin bir oğlu dünyaya gelir ve aradan beş hafta geçer. Beş hafta sonunda Hâver'in tamamen iyileştiğini gören Râci, yine Bursa'ya gitmek ister. Râci, Bursa'ya gitme amacını ise şöyle açıklar: “...artık Sadiye'yi de oradan beraber getirecek, yalıya yerleştirecek, iki evimde mesûdâne ömür sürecektim. Hayâl!”. Râci, Bursa'ya gider. Râci Bursa'dayken, Kastamonu'da Hâver'e âşık olmuş olan Süleyman, İstanbul'a gelir ve Hâver'i Ayastefanos'taki evde bıçaklar. Hafize Kadın, ona engel olamaz. Hâver, ilk darbeden sonra sendeler; ama kendini Süleyman'ın elinden kurtarıp denize doğru seğirtir. Deniz kıyısındaki kayıkçılar Hâver'in imdadına yetişir ve Süleyman'ı yakalayıp ve kafasına kürekle vurarak öldürürler. Hâver ise aldığı yaranın etkisiyle olduğu yere düşer. Bütün bu olaylardan sonra Râci'ye telgraf çekilir ve gelmesi istenir. Râci geldikten ve Hâver'le konuştuktan sonra, Hâver, Râci'nin yanında son nefesini teslim eder.

Bütün bu yaşananlardan sonra, Râci, Hafize Kadın'ın ricası üzerine bebeği Ayastefanos'taki eve bırakır. Hâver'i ise ebedî istirahatgâhına terk ederler. Bütün bunları Râci, arkadaşlarına anlatır; yani roman figürü arkadaşlarına anlatırken okuyucu da o sırada her şeyi öğrenir. Anlatma bittikten sonra devreye yine yazar-anlatıcı girer ve Râci'nin intihar etmek üzere olduğunu söyler. Râci tam intihar edecekken içeri eşi Sadiye girer, kucağında Hâver'in çocuğu vardır. Çocuğun annesinin kendisi olacağını söyler; çünkü kendisi Râci'ye bir evlat verememiştir. Böylelikle Sadiye ve Râci birbirlerine sarılırlar. Roman biter.

2.3. ROMANIN YAPISI

Hâver, bölümler halinde düzenlenmiştir. Eserde yirmi dokuz bölüm vardır; fakat dizgi mi yoksa yazıdan mı kaynaklandığı belli olmayan bir yanlışla iki yerde bölüm atlaması yapılmıştır. Altıncı bölümden hemen sekizinci bölüme, yirmi dördüncü bölümden hemen yirmi altıncı bölüme geçilmiştir. Rakam yazımında yanlışlıklar vardır. Bu yüzden Hâver, her ne kadar yirmi dokuz bölüm olarak görünüyorsa da yirmi yedi bölümdür. Ahmet İhsan bu romanını da Ülfet gibi bölümlere ayırarak yazmayı uygun bulur. Ülfet romanını incelerken belirttiğimiz gibi romanın

bölümlendirilmesi okurun dikkatinin ve hayalinin kısa anlatı birimlerine kaymasını sağlar, böylelikle romanın teknik gereksinimi de karşılanmış olur.⁴¹⁷

Roman genel kurgusal yapı itibariyle Ülfet'ten ve genel olarak bildiğimiz Tanzimat sonrası Türk romanından biraz farklılık gösterir. Daha önce Ülfet romanında belirtildiği gibi bu devir romanında bilindik bir kurgusal yapı vardır. İlk önce roman kişilerinin mutlu ve huzurlu yaşamları yansıtılır, daha sonra devreye bu mutlu hali bozucu bir unsur girer, genelde bu unsur âşık olunan kadındır, son evrede acıklı son ile karşı karşıya kalınır, iyiler mükâfatlandırılır, kötüler de cezalandırılır.⁴¹⁸ Hâver'de, bahsedilen kurgusal yapının üçüncü evresine pek uyulmaz. İlk evrede baş figürün bozulmamış halleri verilir, ikinci evrede onun bu halini bozan bir unsur devreye girer ki bu da romanın diğer figürü olan Hâver adlı bayandır. Üçüncü evrede acıklı bir son oluşur; ama figür hayatına tam intiharla son verecekken kurtulur.

2.4. ROMANIN BİÇİM ÖZELLİKLERİ

2.4.1. MATERYAL ÖGELER

Romanın materyal öğeleri; olgu kuruluşu, kişi kadrosu, mekân, zaman, dil ve üslup unsurlarından oluşur

2.4.1.1. Olgu Kuruluşu

Hâver romanının olgu kuruluşu, çerçeve hikâye olarak da adlandırılabilir bir şekildedir. Çerçeve hikâyenin ne olduğu, “*Bir ya da birçok anlatı birimini bir çerçeve gibi sararak, onlarla daha büyük anlamda bir anlatı birliği oluşturan anlatı biçimi. Çerçeve anlatının kökeni Şark edebiyatında Binbir Gece Masalları’dır. Rönesans’ta çok rağbet görmüş bir biçimdir.*”⁴¹⁹ şeklinde açıklanabilir. Çerçeve

⁴¹⁷ Philip Stevick, “Kurgusal Yapıtlarda Bölümler Kuramı”, (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), Kitaplık, S. 87. , Ekim 2005, s.120-121.

⁴¹⁸ Nurullah Çetin, “II. Abdülhamit Devri Türk Romanı (1878-1908)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.46-47.

⁴¹⁹ Gürsel Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, İstanbul, 2003., s. 333.

hikâyeye öykü içinde öykü yöntemi de denmektedir.⁴²⁰ Bocoaccio'nun "Decamerone"u da çerçeve hikâye şeklinde yazılmıştır.⁴²¹ Hâver romanında vaka, Râci'nin arkadaşlarına başından geçenleri anlatması şeklinde gelişir. Romanın giriş kısmındaki vaka, birkaç dostun Râci'nin evinde bir araya toplanması ve konuşmasıdır. Bu, romanın şimdiki zamanında geçer. Daha sonra gelişme bölümü başlar. Gelişme bölümü, geriye dönüş tekniği ile oluşturulmuş bir bölümdür ve Râci Efendi'nin geçmişte yaşamış olduklarını kapsar, dolayısıyla romanın gelişme bölümü geçmiştir. Gelişme bölümünü oluşturan geçmişi ise Râci anlatır. Sonuç bölümünde ,romanın başındaki şimdiki zamana dönülür.

I-RÂCİ'NİN ARKADAŞLARININ RÂCİ'NİN EVİNDE SOHBET ETMESİ VE BU SOHBETİN ÜZERİNE RÂCİ'NİN GELMESİ

- Râci'nin arkadaşları Râci'nin bahçesinde sohbet ederler.
- Râci'nin çok değiştiğinden ve halindeki tuhaflıktan bahsederler.
- Ona bu konuyu açmaya karar verirler ve sohbetin üzerine gelen Râci'ye endişelerini anlatırlar.

II-RÂCİ'NİN BAŞINDAN GEÇENLERİ ANLATMASI

- Râci, geçmişi anlatmaya başlar.
- Râci, evdeyken ilk defa olarak evdeki hizmetçi Hâver'e alıcı gözle bakar.
- Râci'nin sorduğu sorular üzerine Hâver hayatındaki bazı şeyleri Râci'ye anlatır.
- Râci, Hâver'in fistanının arasındaki mektubu görür ve sorar.
- Hâver'in isteği üzerine Râci, Hâver'e bu mektubu okur.
- Mektubu okuduktan ve Hâver'le sohbet ettikten sonra, Hâver'in etkisinde kalan Râci bu etkiden kurtulmak amacıyla Bursa'ya gider.
- Râci, İstanbul'a döner ve bir süre sonra Hâver'e ilân-ı aşk eder. Hâver, hamile kalır.
- Sadiye misafirlikteyken, ona bir mektup gönderilir.

⁴²⁰ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3, İletişim Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul, 2001, s.95.

⁴²¹ Gennadiy Pospelov, Edebiyat Bilimi, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Basım Yayın, İkinci Basım, 2005, s. 282.

- Mektup üzerine Sadiye eve gelir ve Râci ile Hâver'i uygunsuz bir şekilde yakalar.
- Râci ve Hâver Firuzâğa'ya taşınır, Râci Sadiye'ye mektubu kimin yazdığını öğrenir, mektubu diğer hizmetçi Şöhret yazmıştır.
- Râci, Sadiye'nin isteği üzerine Bursa'ya gider, Hâver doğum yapar.
- Râci, İstanbul'a döner ve bir süre sonra yeniden Bursa'ya gider.
- Bursa'dayken, Hâver, Kastamonu'daki Süleyman tarafından bıçaklanır.
- Râci, Bursa'dan döner ve Hâver, son nefesini verir.
- Râci, evlâdını Hafize Kadın'ın ricası üzerine Ayastefanos'taki eve bırakır.

III-RÂCİ'NİN ANLATIMINI TAMAMLAMASI VE SONRASI

- Râci anlatımını bitirdikten birkaç gün sonra intihara kalkışır.
- Tam intihar edeceği sırada Sadiye kucağında Hâver'in çocuğuyla girer ve ona engel olur.

2.4.1.2. Kişi Kadrosu

I-OLAY AKIŞINDAKİ DURUMLARINA GÖRE KİŞİLER

A-Başkişiler

Hâver

Râci'nin evinde çalışan hizmetçi kızdır. Köle olarak da adlandırılabilir. Evin evli beyi Râci ile aşk yaşar.

Kerkükîzâde Râci Efendi

Nazik, kibirsiz, gurursuz, yakışıklı bir beydir. Boğaziçi'nde yalısı, İstanbul'da konağı vardır. Sadiye ile evlidir. Hizmetçisi Hâver ile aşk yaşar.

Sadiye

Evin beyi Râci'nin eşidir. Kendisi kibar ve zengin bir aileye mensuptur. Râci'ye çocuk verememiştir.

B-Hasım Kişiler(Antogoniste)

Süleyman

Romanda ikinci derece şahıstır; fakat romanın sonunu da belirleyen odur. Kastamonu'da yaşar, Hâver Kastamonu'dayken ona âşık olmuş ve onu istemiştir. Hâver ona varmak istemez. Romanın sonunda "benim değilsen onun da olamazsın" anlayışıyla Hâver'i öldürür.

Şöhret

Şöhret de Süleyman gibi fazla işlenmemiştir; fakat romanda olayların gelişimi açısından önemli bir yeri vardır. Hâver gibi evde hizmetçidir, Hâver ile Râci arasındaki aşkı fark eder ve bir mektupla Sadiye'ye haber verir.

C-İşlevsel Kişiler

Recep

Râci'nin evindeki çalışanlardandır. Hâver'e âşık olur ve onunla evlenmek ister.

Hacı Şükrü Efendi

Henüz evlenmemiş bir ihtiyardır. Râci'nin sıkı dostudur.

Râif Efendi

Ressamdır, yaptığı tabloları yüksek ücretle Avrupa'ya satar. Râci'nin arkadaşlarındandır.

Râik Bey

Râcinin ailesine doktorluk eder. Râci'nin samimi arkadaşlarındandır.

Mehmet Âsaf Bey

Gençtir, zengindir, rahat bir yaşamı vardır. Râci'nin arkadaşlarındandır.

Ç-Fon Kişiler

Hafize Kadın

Hâver'in annesini çok sevdiği için Hâver'e annelik etmiş ve daima onu korumuş olan bir ihtiyar kadın. Romanın sonlarında İstanbul'a gelecektir.

Süt Nine

Raci'yi pek seven ninesi. Gün görmüş geçirmiş kadınlardandır. Firuzağa'daki evde Hâver'le beraber kalır.

Sâlim Bin Zeynel

Romanda figür olarak sadece mektuplarda mevcuttur. Hâver'e mektup yazıp Kastamonu'dan haberler verir.

II-ÖZELLİKLERİNE GÖRE KİŞİLER

A-Hâver

Raci'nin evinde hizmetçilik yapan Hâver'in asıl adı Habîbe'dir. Romanda onun köydeyken Habu diye çağrıldığından bahsedilir. Romanda Hâver'in fiziksel özellikleri Râci'nin ağzından verilir: "...zîrâ kadın deyince hep otuzunu bulmuş, iri yarı çeneli olanları mülâhaza eylersiniz. Hâlbuki Hâver sizin dediğiniz gibi değildir, kızcağız narin yapılı, biraz solgun çehreli, altın saçlı idi. Evde kimsenin ehemmiyet verdiği yok idi, gittikçe büyüyüp çağını bulduğu zamanlar bile tamam bir sene olmuş idi de Hâver'e nazar-ı dikkatle bakmamıştım."⁴²² Hâver, güzel bir kızdır; ama uzun zaman Râci'nin dikkatini çekmez. Onun Râci'nin dikkatini çekmesi, Sadiye'nin evdekilerle birlikte teyzesine gittiği güne rastlar. Râci yemeğe indiğinde hizmeti Hâver'in gördüğünü fark eder: "İlk defa olarak kızı dikkatle tedkîk eyledim, arkasına giymiş olduğu göğsü büzmeli ve siyahlı entari pek yaraşmıştı, önüne ufak bir peştemâl bağlamış, saçlarını da yemeni ile toplamış idi. Hülâsa heyet-i mecmuasında şâyân-ı dikkat ve yakışıklı bir hizmetçi kızı meydana gelmiş idi."⁴²³ Hâver'in bu

⁴²² a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s. 108.

⁴²³ a.g.t , s.109.

güzelliği Râci'yi çok etkiler, öyle ki onun tatlı mavi gözlerinin ardından ellerine bakar; ama aynı güzelliği onlarda göremez; çünkü eller pek de canlı değildir. Canlılıklarını yitirmelerine rağmen o eller yine de Râci'ye nazik görünür; fakat Hâver'i elleri konusunda uyarmadan edemez. Râci, Hâver'in fiziksel özelliklerine dair olan izlenimlerini şöyle sürdürür: *“Ma'mafih kızı hakikaten güzel bulmuştum; Hâver'den daha mütenâsib bir hizmetçi kız tasavvuru kâbil değildi. Kızın ince beli, geniş göğsü, dolgun kaba etleri, küçük ayakları en ziyâde güzellik dâiyesinde bulunanlarla bile müsabakâta elverişli idi. Hele ziyâdesiyle latf cihet nâkâbil-i tasavvur derecede yakışıklı saçları ile kar gibi beyaz dişleri idi. Vâkâ ellerinde ve yüzünde derisi parlıyor, rengi azıcık uçuk idiyse de bu da kızın heyet-i umûmiyesine müesser bir hal veriyor daha ziyâde hoş görünüyor idi.”*⁴²⁴

Hâver, her ne kadar hanımının beyi ile birlikte olarak, onunla yasak bir aşk yaşayarak, bir suç işlemiş olsa da romanda okuyucunun gözünde hep masum görünür. Romanda ne yazar-anlatıcı tarafından ne de figür-anlatıcı olan Râci tarafından onun aleyhinde bir kötü söz söylenir. Bu yüzden de okuyucu, ona her zaman merhamet duyar ve onun yaptıklarına kızmaz. Dolayısıyla Hâver Ülfet'le karşılaştırıldığında, aralarında çok fark olduğu görülür. İkisi de aynı günahı işler, bir yasak aşka doğru yönelirler; fakat bunu Ülfet şeytanca ve bencilce yaparken, Hâver vicdan azapları duyarak yapar. Yaptıklarından çok pişman olan Hâver, Râci'ye bunun için yalvarır. Râci, Hâver'deki ruh halini anlamakta güçlük çeker; çünkü Hâver sevinçliyse bir anda hüznü, hüznüylese bir anda sevinçli olur. Bu Hâver'in içindeki hesaplaşmayla açıklanabilir. Hâver, bir yandan beyini delicesine sevmekte, onun gibi bir insanın kendisini sevmesinden ötürü gurur duymaktadır; ama bir yanda da her şeyi olarak gördüğü hanımına ihanet ettiği için vicdan azabı çeker. Hâver'in içine düştüğü bu açmaz Ülfet romanındaki Nâil'i hatırlatır. Nâil de Hâver gibi yaptığından pişmanlık duyar ve dayısını düşünür. Râci, arkadaşlarına Hâver'in anlayamadığı ruh halinden bahsederken şunları söyler: *“Ağlamaya başladı; kızın hali hakikaten garib idi; ân-ı vâhitde meserretten mahzûniyete geçmekte o kadar suhûlet gösteriyordu ki mebhût kaldım. İsticvâba başladım; halindeki tagayyür-i sürûrun esbâbını anlamak istedim; ısrarına tahammül edemedi; söyledi; Hâver öyle başka yerde benim zevce-i meşru'am olduğu halde bile kendini bir türlü namûskâr*

⁴²⁴ a.g.t, s. 109.

göremeyecek imiş; memlekete işi bildirmek hususunda ne düşüneceğini, ne yazacağını, ne yapacağını bilmiyormuş; kendi hissiyatını cem'e, efkârını tahlîle muvaffak olamıyormuş, düşündüğünü, yaptığının bilmiyormuş, gâh ağlamak, gâh gülmek istiyormuş; onun için ân-ı vâhitde meserretten kedere atıyormuş”⁴²⁵

Hâver, kendinden çok Râci'yi düşünür. Bütün bu olanlardan sonra Râci'nin kendisi yüzünden eve tıklıp kaldığını, arkadaşlarıyla buluşamadığını, en önemlisi de asıl evine gidemediğini, bu yüzden Râci'ye yük olduğunu düşünür ve onu bu konuda samimî bir şekilde uyarır. Râci, umursamaz bir tavır içindedir. Bunun üzerine Hâver : “*Lakin benim umrumda, ben sizin saâdetinizi istiyorum; halbuki böyle mes'ud olamazsınız.*”⁴²⁶ der. Sevdiği için her türlü fedakârlığa katlanan, sadece sevdiğinin mutluluğunu düşünen, kendisinin yüzünden sevdiğinin üzülmelerini istemeyen Hâver, bu yönüyle İntibâh'taki Dilâşup'u hatırlar.

Görüldüğü gibi Hâver fizikî olarak güzelliğinin yanında, ruh yapısı olarak ahlâklı bir figürdür; yani en azından Ülfet gibi fattan değildir. Büyük hatadan dolayı vicdan azabı çeker. Hâver, romanda bir hizmetçi, besleme olarak tanıtılır. Aslında Hâver bir köledir. Kölelerin vazifesi tamamıyla eve dairedir ve hizmetçiliktir, bunun dışında hanımlarının hizmetine de bağlıdır.⁴²⁷ Bu özellikler Hâver'de de bulunduğu için o bir köle olarak tanımlanmalıdır.

B-Râci

Yazar-anlatıcı romanın daha ilk satırlarında Râci'yi şöyle tanıtır: “*Teklifsiz arkadaşları arasında (güzel) lâkabına mazhar olmuş Râci Bey'i herkes bilir. İşin garâbetine bakınız ki hakîkaten yakışıklı olan Râci Bey'in şu unvân hiç hoşuna gitmez.*”⁴²⁸ Râci Bey'in çok yakışıklı bir insan olduğu daha ilk satırlardan duyurulur. Kendisi Kerkükîzâde Râci Efendi olarak bilinir ve İstanbul'un kibarlarından. Sadiye Hanım'la evlidir; fakat Sadiye Hanım kendisine bir çocuk veremez. Otuz beş yaşında olan Râci, bu yüzden de öldükten sonra malını kime bırakacağını bir türlü

⁴²⁵ a.g.d. , nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.254.

⁴²⁶ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 285.

⁴²⁷ İsmail Parlatur, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara, 1992, s.15.

⁴²⁸ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

bilemez. Râci Bey eşiyle çok iyi bir şekilde anlaşır ve mahalle halkı tarafından onların bu geçimli hali takdirle karşılanır; ama tabî aile arasında ufak tefek sorunlar olur; fakat bunlar da aralarında çarçabuk halledilir. Râci'nin fiziksel özellikleri yazar-anlatıcı tarafından şöyle verilir: “*Râci vechen de güzel adamdır, vücûdca kuvvetlidir, otuz beşini almış olduğu halde hâlâ yirmi beş yaşındaki gençlik hali üzerinde bâkî görülür. Meselâ Râci'nin geniş omuzları, iri kemikli vücudu kuvvetli adâlatı yek-nazarda şu adamın hiçbir şeyde sû-i istimâle varmadığına delâlet eyler.*

Ara sıra tek tük ak karışmış siyah saçları vechinin ve sadrının hey'et-i umûmiyesine daha başka halâvet verirdi, siyah ve parlak gözleri ise hakîkaten tatlı görülür, ahenkli sadâsı da müesser ve işitenlere hoş gelirdi.”⁴²⁹

Râci'nin ruhsal özelliklerine bakıldığı zaman onun İstanbul kibarları arasında kibirsiz, gurursuz, nâzik olarak ünlendiğini görülür. Râci, aynı zamanda alçakgönüllü bir insandır. Bu daha romanın ilk satırlarında anlaşılır; çünkü arkadaşlarının kendisinden bahsederken “güzel “diye bahsetmeleri onu rahatsız eder. Yazar-anlatıcı tarafından Râci ruhsal olarak şöyle tanımlanır: “*Râci tab'an nâzik mütehassis âlîcenâb ve ahlâk-ı âliye ashâbındandır, nezâketi icâbından olarak kalbini rahnedâr eden mes'eleden dolayı velev kinâyeye tarzında olsun zevcesine bir şey söyleyememişti, yalnız ara sıra pek teklîfsiz arkadaşlarına râz-ı derûnunu ifşâ ederdi.*”⁴³⁰

Râci, aynı zamanda cömert ve edepli bir insandır. Eğlenceden geri durmaz; ama bunu da edepli bir şekilde yapar. Hiçbir şeyi asla sû-i istimâl etmez. Yazar-anlatıcı Râci'nin bu özellikleri hakkında şunları söyler: “*Kabasakal'daki konak, Anadolu Hisarı'na kâin yalı hakîkaten ziyet ve mefrûşât cihetinden bâlâ –ter idi. Râci buralarda sık sık ziyâfetler verir. Âhengler ederdi, hatta kendisi bir yandan misafir topladığı gibi harem dairesi de şu eğlenceden geri kalmazdı. Fakat ziyâfetler gayet edîbânedir. İşrette sû-i istimâl asla görülmez. Herkes edîbâne rakısını içer, yemeğini yer, mûsikî ile iştigâl olunur, musâhabet edilir, zaten Râci'nin misafirleri hep erbâb-ı edeb-i vukuftan olduğu cihetle teşekkül eden cemiyetler hakîkaten şâyân-ı istifâde birer hey'et vücûda getirirdi.*”⁴³¹

⁴²⁹ a.g.t. , s.92.

⁴³⁰ a.g.t , s. 92.

⁴³¹ a.g.t. , s.93.

Her insanda olduğu gibi Râci'nin de tabiatında kıskançlık mevcuttur; fakat onda bu birazcık fazladır. Sevgilisine başkalarının da göz koyduğunu duyduğu zamanki hali onun ne kadar kıskanç olduğunu kanıtlar: *“Hiddetle ayağa kalktım, elimdeki bastonla önüme gelen çiçeklere çarpıp koparıyordum, koparıp mahvettiğim filizlerin, Recep'in başı, yâhud sevgilime göz atan o sâyis ile aşçı budalası olmasını istiyordum. Halbuki bunların üçü de işini bilir. İşgüzâr adamlardır, şimdiye kadar onlara karşı asla adem-i memnûniyet irâe etmek hâtırına gelmedi.”*⁴³²

Râci, bütün iyi ve doğru hallerine rağmen eşine sadakatsizlik eden erkeklerdendir. Eşine sadakatsizlik etmekten çekinmez ve bu yaptıklarını asla eşine sezdirmez. Sadiye'ye karşı sadakatsiz olduğu zamanlar, eşine daha sıcak davranır ve onu daha çok sever. Bu, bir tür vicdan azabıdır: *“Romancılık vazîfesinde biraz daha ileri gidersek haber vermeli ki Râci zevcesine riâyet-i mahsûsada bulunmakla beraber yaşadığı âlem-i zevk u safânın icâbâtı olan karılı eğlencelerden de külliyan beri kalmazdı. Fakat şu yolda her ne yaparsa evden birkaç kurşun atımı uzaklarda icrâ ettiği için zevcesine asla sızdırmazdı. Sadiye'ye duyurmadan ettiği sadâkatsizliklerden dolayı dahi bazen Râci'nin hissiyâtı galeyâna gelerek zevcesine ziyâde muhabbet âsârı gösterirdi.”*⁴³³

Bütün bu özelliklerinin dışında Râci'nin bir özelliği daha vardır ki o da mûsikîşinas olmasıdır. Kendisi besteler yapar, hatta operet bile besteler: *“Râci kâbiliyet-i husûsiye olarak mûkîşinastır, âlâ kemân çalar. Mûsikîde epeyce ileriye gitmiş olduğu için ara sıra besteler de yapar, hatta bir de ufak operet bestesi yapmıştır, oynatmak üzere vesîle arar. Ma'mafih sanatına asla mağrur değildir dâimâ mahviyyetkârâne idare-i kelâm eder.”*⁴³⁴

C-Sadiye

Romanda Râci'nin eşi olarak tanıtılan çıkan Sadiye, zengin bir kibar kızıdır. Babası henüz vefat etmişken Râci'yle evlenir. Sadiye zengindir; çünkü babasının biricik vârisi kendisi olur. Yazar-anlatıcı bu durumu bize şöyle anlatır: *“Râci'nin*

⁴³² a.g.d. , nr. 66, 4 Haziran 1308 (16 Haziran 1892) , s.222.

⁴³³ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 92.

⁴³⁴ a.g.t. , s. 92-93.

zevcesi Sadiye Hanım'ın pederi de ricâl-i ulemâdan idi bu adam meslek-i ilmiyede büyük bir mevki' istihsâl etmiş olarak terk-i hayat edip olanca servetini biricik vârisi olan kızına bırakmış idi.”⁴³⁵

Sadiye'nin fiziksel özelliklerine gelince, Sadiye fizikî olarak çok güzel bir kişidir. Bütün güzelliğine rağmen kendini süslemekten asla geri kalmaz. Giyinip kuşanmayı çok sever. Süs onun yaşamında çok önemli bir yere sahiptir: “Uzunca boylu, nâzik yapılı, kumral saçlı, latîf kara gözlü, ufacık ağızlı, inci dişli, beyaz tenli Sadiye tabî olan hüsnüine sanatın muâvenetini dahi zamm ederek dâimâ kendini daha parlak göstermek sanatını iyi bilir. Zevcine riâyet-i mahsûsası vardır, terbiyesi de pek güzel olduğu için ne süs yaparsa onun için yapıyormuş gibi gösterir.”⁴³⁶ Şu fiziksel özellikleriyle klasik Türk edebiyatının gazellerinden kopup gelen birine benzeyen Sadiye yaptığıının her zaman bilincindedir. Bunu eşine şöyle açıklar: “Kabahatim kusurum olduğunu bilirim, işinizde, meşgûliyetinizde bulunmuyorum. Dâimâ misafirlerim, keyfim süsüm ile uğraşıyorum.”⁴³⁷

Sadiye, ruhsal özellikleri bakımından da Râci'ye tam anlamıyla eştir. Birbirlerine o kadar yakışlılar ki onların evleneceklerini duyanlar “Allah için küfv” demişler ve kimse onların evliliğine dil uzatmaya vesile bulamamıştır. Sadiye'nin en önemli özelliklerinden bir tanesi de eğlenceye, gezmeye aşırı düşkün olmasıdır. Râci, çocukları olmadığından çok üzgündür; ama evlerine bir “mini mini” yavrunun da girmesini ister. Bunu o kadar şiddetli ister ki hatta bir ara odalık almayı veya tekrar evlenmeyi düşünür; ama çocuksuzlukta kabahatin kendisinde mi, yoksa eşinde mi olduğunu bilemediğinden elinden bir şey gelmez; fakat içten içe de Sadiye'yi suçlar. Sadiye ise eğlencesiyle hizmetçileriyle, halâyıklarıyla, süsüyle uğraşmaktan bu hususu düşünmeye vakit bulamaz. Yazar-anlatıcı Sadiye'nin bu halini bize şöyle aktarır: “Sadiye'ye gelince, oynak işiyle, eğlence ve gezmesiyle, hizmetçileri halâyıkları ile, alhusus ahabâbları misâfirleriyle ziyâde meşgûl olduğundan zevcini dâimâ me'yûs eden mesele ile çokluk it'âb-ı zihne vakit bulamıyordu.”⁴³⁸ Sadiye iyidir hoştur; ama bazı kötü özellikleri vardır. Aşırı derecede gezmeye meraklıdır,

⁴³⁵ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

⁴³⁶ a.g.t. , s. 92.

⁴³⁷ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.203.

⁴³⁸ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 92.

hayatı gezmek eğlenmek, misafir ağırlamak, giyinip kuşanmak, süslenmek gibi şeylerden ibarettir. Mûsikiye düşkünlüğü vardır mûsiki aletlerinden en çok kanunu sever. Bütün bunlar eşine karşı biraz uzak kalmasına sebep olur. Zaten Râci'nin başka bir arayış içine girmesinde de Sadiye'nin bu tavırları önemli bir unsurdur. Sadiye'nin kocasına olan ilgisizliği yine kendi başına patlar; ama bütün bu ilgisizliğine rağmen Sadiye namuslu bir kadındır.

Sadiye, kocasının bir hizmetçiyi sevmesine katlanamaz. Bunun öğrendiğinde kabul etmekte zorlanır. Daha önce Sadiye kocasındaki sıkıntılı hali görüp ona bir odalık alması konusunda izin verir; çünkü Râci'nin sıkıntısının sebebinin çocuksuzluk olduğunu düşünür. Sadiye ona bu izni verirken yüreği parçalanır; fakat kocası için fedâkârlık yapmak ister. Sadiye sadece Râci'nin bir odalık almasına izin verir; fakat kocası onu evdeki bir hizmetçi ile aldatır. İşte Sadiye'nin ağırına giden nokta burasıdır. En katlanamadığı şey ise Râci'nin onu Hâver'le mukayese etmesidir. Râci, kendini Hâver'le samimî bir şekilde yakalayan Sadiye'ye şu savunmayı yapar: *“Size diyeceğim ki eğer gezmelerde, eğlencelerde, misafirliklerde dolaşım esvâbınızdan, mücevherinizden başka bir şey düşünmemek cinnetini ihtiyâr etmemiş olsanız ve zevcinizi nazar-ı takayyüd ve muhabbetiniz altında bulundursa idiniz belki zevciniz dûçâr olduğu heves ve muhabbet-i şedîdeye uğramazdı; o kendini muhafaza eyler, siz de dâimâ ona mâlik olurdunuz.”*⁴³⁹ Râci, bütün bunları söyledikten sonra Sadiye'yi Hâver'le mukayese eder. Erkeklerin mücevherli hanımlara, süse ve âlâyîşe bakmadıklarını, bunun yerine saf kalbe ve ahlâka baktıklarını iddia eder ve kendisinin mücevherli hanımlardan , Hâver'in ise saf kalplilerden olduğunu söyler.

Görüldüğü gibi burada suçlu Sadiye çıkar. Roman öyle bir şekilde kurulur ki roman okunurken, okuyucu hiç Sadiye haklı görmez. Hatta okuyucu ona acımaz; çünkü bütün suçlu Sadiye olarak gösterilir. Okuyucu roman boyunca hep Râci'ye ve Hâver'e acır; ama Sadiye'ye acıyamaz. Romanda bu, özellikle yapılır. Bunun bu şekilde olmasına sebep olan da anlatıcının figür –anlatıcı olmasıdır. Olaylara sadece Râci'nin bakış açısından bakıldığı için hep o haklı görülür. Hâlbuki romanda, bir de Sadiye'nin bakış açısı olsaydı denge kurulmuş olacaktı.

⁴³⁹ a.g.d. , nr. 69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 269-270.

Sadiye, başına tüm gelenlerden sonra Râci'den Hâver'in ölüm haberini alınca muzaffer bir eda takınır, bu tavır Râci'nin kalbini parçalamaya yeter: “*Sadiye bir şey daha söylemedi; fakat kadınlardaki hissiyât-ı garezkârâne ma'lum ya; gözlerinin bir meserret ve haşyâne ile parladığını gördüm, bu hal kalbimi parçaladı.*”⁴⁴⁰ Sadiye'nin bu tavrı “eden bulur” mesajı içeren bir tavidir. Aynı zamanda bu tavır Sadiye'nin hâlâ kocasını sevdiğini gösterir; zaten romanın sonunda Sadiye bunu açık bir şekilde gösterir. Romanın sonunda Râci tam intihar edecekken Sadiye gelir, kucağında Hâver'in çocuğu vardır ve şöyle der: “*Öksüzdür. Size olan muhabbetim aşkıma vâlidesi ben olacağım!*”⁴⁴¹ Râci bu sözler üzerine bir şey söylemeye muktedir olamaz; fakat hareketleriyle her şeyi belirtir: “*Oğlunu bir kolu üstünde tutup zevcesini ağışına çekti; dudakları hazîn bir heyecân içinde yekdiğerine temâs etti.*”⁴⁴² Sadiye, bütün bu olanların ana sorumlusu olarak gösterilir ; ama romanın sonunda zafer yine Sadiye'nin olur.

Ç-Süleyman

Süleyman, her ne kadar romanın ikinci derece şahıslarından olsa da romanın kilit isimlerindedir; çünkü olayların akışını değiştiren odur. Süleyman, Kastamonu'dayken Hâver'e âşık olan kişidir. Süleyman, roman boyunca karşımıza pek çıkmaz. Ona dair ilk bilgi Kastamonu'daki imam Salim bin Zeynel'den öğrenilir. İmamın Hâver'e yazdığı mektupta Süleyman'a dair bilgiler vardır. Daha sonra Hâver, Râci'nin sorusu üzerine Süleyman'ın kim olduğunu açıklar. Bu açıklamadan uzun bir süre sonra imamdandan bir mektup daha gelir ve burada da Süleyman'a dair bilgiler vardır. Bu mektupları okudukça ve Süleyman'ı esas bir figür olarak romanda göremedikçe o önemsenmez; fakat Süleyman romanın sonunda ortaya çıkar ve Hâver'i bıçaklar ve ölmesine sebep olur; ama bu bıçaklama yazar-anlatıcıdan değil de figür-anlatıcıdan öğrenilir. Figür-anlatıcı Hâver'in bıçaklanmasını bizzat görmüş de değildir . O da başkalarından duyar ve arkadaşlarına anlatır.

⁴⁴⁰ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308, s.319.

⁴⁴¹ a.g.t. ,s .320.

⁴⁴² a.g.t. , s. 320.

Süleyman'a dair bilgiler çok azdır;çünkü o hep dolaylı yollardan tanıtılır. Süleyman'ın fizikî özelliklerine dair hiçbir bilgi verilmez. Öyle ki Süleyman'ı yazar-anlatıcı bile tanımaz; yani yazar-anlatıcı diğer figürlerde olduğu gibi Süleyman'ı tanıtmaz. Aynı şeyi Hâver üzerinde de yapar. Süleyman'ı Hâver, Râci'ye şöyle tanıtır: “*Süleyman çok sert hiddetli bir adamdır. Beni küçükten beri bilirdi. Ben büyüyüp çarşaf altına girdikten sonra da daimâ gideceğim yerlerde bulunurdu, fakat onun böyle davranması beni kendinden soğutmuştu. O benim soğuduğumun farkında olmayarak istedi, fakat ben cevap verdim. Ben cevap verince Süleyman coştı, tehdîdâta kıyâm etti, o zamanlar ablamın da İstanbul'da hasta olduğu haberi geldi, artık memlekette durmak istemedim, hanımdan ayrıldım. Geldim.*”⁴⁴³ Süleyman, aşkına karşılık bulamayınca vahşileşir, kendini bilmez bir hale gelir. O kadar değişir ki imam bu değişimi mektubunda şöyle belirtir: “*Tarlasını arabalarını düşünmüyor; İnebolu'ya yolcu taşıdığı hemen yok; arabaları ahırda yatıyor! Hâlbuki Süleyman memleketimizin en çalışkan adamlarından idi.*”⁴⁴⁴ Süleyman, o kadar kötü bir hale gelir ki Mecnun'a döner. Aşkından göçebe gibi dağlarda dolaşır, serseri bir vaziyet alır, zamanının birçoğunu da Hafize Kadın'ın evinin arkasındaki sırtta geçirir. Oradan hep evin damına bakarak Hâver'in gelişini bekler. Hasta bir vaziyettedir, ne yaptığını bilmez. Onun bu hali kendisini ve Hâver'i felakete sürükler. Süleyman psikolojik rahatsızlığı olan biri gibi düşünülebilir. Aşk, Süleyman'ı delirtir.

Süleyman'ın yaşamına dair haberler romanın ilerleyen bölümlerinde yine Kastamonu'daki imam Salim bin Zeynel'den gelir. İmam, Hâver'e yazdığı mektupta şunları söyler: “*Evet, zavallı Süleyman artık Kastamonu'da değildir. Dün kemâl-i müşkilâtla bîçâreyi hastahâneye götürdüler; evvelden beri hekimlerin korktukları zuhûr etti, zavallı şiddetli bir tifo hastalığına uğradı, hastalığı evvela zararlı değildi, sonra fena sayıklamaya, kendini pencereden atmaya kalkıştı, teşekkür olunur ki meydan vermediler.*”⁴⁴⁵ Bu mektubu imam, Hacı Efendi diye biriyle gönderir ve Hâver'in Hacı Efendi'yle Kastamonu'ya gelmesini ister; çünkü artık Süleyman tehlikesi yoktur. Hâver istediği gibi memleketine gidebilecektir. Mektupta böyle yazmasına rağmen romanın ilerleyen kısımlarında Hâver ile Râci sanki Süleyman Kastamonu'dan ayrılmamış, tehlike ortadan kalkmamış gibi konuşurlar :

⁴⁴³ a.g.d. , nr.62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 156.

⁴⁴⁴ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 143.

⁴⁴⁵ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 239.

“- Ne diyecekler; Hafize kadın çok iyi yüreklidir, evvelâ dûçâr-ı keder olur. Hele izdivaçtan evvelki kabahati işittiği gibi ye’se düşer, sonra izdivâcı ve gebeliği haber olarak affeyler.

- Ey Süleyman?

- Şehre akşam üzeri girerim. Geldiğimi duymazlar, kurtulmadan evden çıkmam, işte hiç olmazsa o evde teselli bulur, beni kalben seven bir kadının taht-ı nezâret ve inâyetinde bulunurum.”⁴⁴⁶ Burada yazar bir hata yapar, Süleyman’ın Kastamonu’dan ayrıldığını kendi de unuttur.

Süleyman, Hâver’i İstanbul’a gelip bıçaklar. Bıçaklama sebebini Hafize Kadın’a bağırarak ve hakaret ederek şöyle açıklar: “-Acûze! Buraya da mı yetiştin! Benim olmadysa da onun da olmaz!”⁴⁴⁷ Bu hareket ancak bir delinin yapabileceği bir harekettir ve Süleyman bunu yaparak deliliğini bir daha kanıtlar. Delirmesine sebep olan bu aşk, onun ölmesine de sebep olur; çünkü Hâver bıçaklandıktan sonra kayıkçılardan yardım istemek için kayıkçılar tarafına koşar ve kayıkçılardan biri de elindeki kürek ile Süleyman’ın kafasına vurarak ölümüne sebep olur. Böylelikle Süleyman amacına ulaşır, hem aşkı uğruna öldürür, hem de bu uğurda öldürülür.

D-Şöhret

Romanda, Süleyman nasıl Hâver için bir karşı güçse, Şöhret de Râci için bir karşı güçtür. Şöhret, romanda daha farklı bir şekilde gösterilir. Okuyucu Süleyman’a dair şeyleri okudukça, Süleyman ne kadar kötü olursa olsun, hatta Hâver’i öldürmüş dahi olsa ona karşı nefret duygularıyla yaklaşmaz. Belki de onun aşkına duyulan saygıdan ve bu durumda düştüğü acizlikten dolayı ona acındığından bu yapılır; fakat aynı şey Şöhret için geçerli değildir. Şöhret de gizliden gizliye Râci’ye âşıktır ve Râci ve Hâver’i ayırmak için Sadiye’ye bir mektup yazar. Sadiye bu mektup üzerine eve gelip ikisini yakalar; fakat okuyucu Şöhret ne yaparsa yapsın ona nefretle yaklaşır. Şöhret’e karşı duyduğu nefreti Süleyman’a karşı duymaz. Bunda romandaki figür-anlatıcının etkisi büyüktür. Figür-anlatıcı kendi bakış açısından olayları gördüğü ve yorumladığı için okuyucu da hep o bakış açısıyla bakar. Figür-anlatıcı

⁴⁴⁶ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 282.

⁴⁴⁷ a.g.d. , nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 303.

daha romanın başında Şöhret ile ilgili hayırlı şeyler söylemez ve onu hiç sevmediğini belirtir. Anlatıcının bu açıklamaları daha baştan Şöhret'e karşı kötü nazarla bakılmasına sebep olur. Hâlbuki Süleyman için aynı şeyler söz konusu değildir. Bir cinayet işlemiş ve hayat mahvetmiş olan Süleyman'a karşı daha ılımlı yaklaşılır. Bunda Hâver'e beslediği aşırı sevginin payı büyüktür.

Şöhret'e dair ilk bilgi Doktor Râik'in ağzından öğrenilir: “-Onu da bildim, hani ya bir kere ağırca hasta olmuş idi de muâyene etmiş idik; doğrusu ya, ben o kızın gözlerini beğenmemiştim.”⁴⁴⁸ Görüldüğü gibi Şöhret'e dair bu ilk cümle olumsuzdur ve bu okuyucunun daha en baştan ona olumsuz yaklaşmasına sebep olur. Romanda Şöhret'in fizikî özelliklerine dair bir şey yoktur. Yalnız onun hakkında Râci'den şu bilgileri öğreniriz: “Şöhret an-asl Çerkes'dir babası birkaç tane olan çocuklarını iâşe eyleyemediği için on beş sene evvel Şöhret'i beslemeliğe vermiş. İlk kapı olarak bizim hanımın vâlidesinin evini görmüş hep orada büyümüş, beslemeliğe geldiği zaman yirmiye yakın imiş ki şimdi otuz beşlik demektir.”⁴⁴⁹

Şöhret'in Çerkes olması hiç şaşırtıcı değildir; çünkü o bir köledir ve Osmanlı'da kölelerin geldiği ana kapılardan bir tanesi de Kafkas bölgesidir ki Çerkes, Abana, Gürcü köleler Kafkasya'dan gelirdi.⁴⁵⁰ Ahmet İhsan, her iki romanında da köleliği konu edinir ve konu ederken de hiçbir sıkıntı çekmez; çünkü kendisi kölelik hayatını yakın çevrede görüp tanır. Ahmet İhsan Şam'dayken evlerine dört halâyık getirirler. Bu dört halâyıktan ikisi beyazdır ve birinin adı İkbâl, diğerininki ise Şöhret'tir. Ahmet İhsan bunlar hakkında şunları söyler: “Beyazların ikisi de ufak yaşta, benden biraz büyüktüler; evde oyun arkadaşlarımdı. Adları İkbâl ve Şöhret idi. Onları İstanbul'a beraber getirdik. Zavallı İkbâl kemik veremine uğradı, kurtulamadı, öldü. Şöhret'i biraz sonra kocaya verdiler, Bakırköyü'ne gelin gitti.”⁴⁵¹ Ahmet İhsan'ın bahsettiği Şöhret ile romandaki Şöhret arasındaki tek benzerlik görüldüğü gibi isim benzerliğidir. Üstelik Şöhret romanda nefret edilecek bir figür olarak gösterilir.

⁴⁴⁸ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.108.

⁴⁴⁹ a.g.t. , s.109.

⁴⁵⁰ İsmail Parlatır, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara, 1992, s.12.

⁴⁵¹ Ahmet İhsan, “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, Servet-i Fünûn, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.

Râci, her ne kadar Şöhret'ten nefret etse de Recep'in Hâver'e olan aşkı konusunda mutlaka bir şeyler bildiğini düşünerek onunla konuşmak ister. Hâver hakkında konuşabileceği tek kişi Şöhret'tir ve şiddetle Hâver hakkında konuşmak ister. Bu duygularını Râci şöyle açıklar: *“Her ne kadar Şöhret'ten nefret eyliyor idiysem de şu kızın bana aradığım ma'lumâtı vereceğini biliyordum, Şöhret'ten başka kim ile Hâver'den bahsedebilirim ya? Ma'lûm ya, zaman gelir ki insan esrâr- ı aşkını dağlara bayırlara nakletmek ister. Lâkin emîn olunuz, ben esrâr-ı aşkıma Şöhret'e açmak fikrinde değildim, yalnız Hâver'den bahseylemek hevesinde bulunuyor idim.”*⁴⁵²

Râci ile Hâver aşklarını yaşarken her şey yolundadır; Şöhret şimdilik aşklarına bir engel teşkil etmez. Râci çok mutludur. Öyle ki Şöhret'e olan bakış açısı da değişir: *“Şöhret dahi ya hiç işten haberdâr değildi, yâhud mükemmel sûrette tecâhülden geliyordu; bir de saâdet-i kalbiyemi Şöhret sayesinde istihsâl etmiş olduğum için şu kıza karşı da hiss-i şükrân hâsıl emiştim, öyle ya, Hâver'in bizim eve gelmesine sebep olan o değil mi?”*⁴⁵³ Hâver'in, Râci'nin evinde çalışmasını sağlayan, onu bu eve getiren kişi Şöhret'tir.

Şöhret, Râci ile Hâver arasında geçen her şeye vâkıftır. Bu, Râci'nin Hâver'le konuşmalarından sonra sık sık Şöhret'le karşılaşmasından anlaşılır. Şöhret, bu iki kişiyi sürekli takip eder ve onları dinler. Bu, her ne kadar romanda açıkça belli edilmemişse de şu gibi diyaloglardan bu çıkarılabilir: *“Odama geçerken Şöhret'e rast geldim. Dedi ki:*

-Vay, beyefendi daha yatmadınız mı?

-Hayır, yazhânede okuyordum. Sen ne dolaşıyorsun.

*-Hanımefendi daha misafirlerle oturuyor da belki hizmet olur diye bekliyorum.”*⁴⁵⁴

Şöhret, içten içe Râci'ye âşıktır ve Râci'nin Hâver'i sevmesini hazmedemez. Bu yüzden yapacağını yapar ve felakete sebep olacak mektubu yazar. Mektupta *“Şu dakikada bile bir arada yalıda zevk eyliyorlar!”*⁴⁵⁵ cümlesi de mevcuttur ve bu cümle Sadiye'nin misafirliği bırakıp yalıya gitmesine sebep olur.

⁴⁵² a.g.d. , nr. 66, 4 Haziran 1308 (16 Haziran 1892) , s.222.

⁴⁵³ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

⁴⁵⁴ a.g.d. , nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.253.

⁴⁵⁵ a.g.t. . , s.256.

Râci, felakete sebep olan mektubun Şöhret tarafından yazıldığını tahmin eder; fakat bunu bir de onun ağzından duymak ve neden yaptığını anlamak ister. Şöhret, Râci'nin sorduğu soruyu mektubu yazanı bilmiyormuş gibi cevaplar:

“- *Ne hâinlik. Ma'mafih mektubu yazan adam iyi tahkik etmiş.*

-*Ya!*

-*Öyle ya, beyefendi bizleri kör sağır sanmıyor ya? Ben çoktan beri maceradan haberdârim.*”⁴⁵⁶ Konuşmanın sonunda Şöhret üstü kapalı bir şekilde mektubu kendinin yazdığını itiraf etmek zorunda kalır. Râci'nin tepkisi ise serttir: “*Sen bir denâeti irtikâb ile zannından büyük fenâlık ettin! En büyük fenâlık olarak Hâver'i hasta düşürdün. Şimdi yatıyor.*”⁴⁵⁷ Konuşmanın sonunda Şöhret'i Râci kolundan tutup dışarı atar; ama evden dışarı atamaz; çünkü Şöhret şirrettir, bunun dışında kendisi onu atmak istese Sadiye izin vermeyecektir. Hele Sadiye son yaşadıklarından sonra buna asla izin vermez diye düşünür. Zaten yaşananlardan sonra Râci de Sadiye'den böyle bir şey isteyemez; fakat Şöhret'i bir güzel azarlar. Râci ile Şöhret arasında geçen bu konuşmadan sonra romanda bir daha Şöhret'le karşılaşılmaz ve onun adına da rastlanmaz.

Şöhret, Hâver'i kıskanması yüzünden romandaki figürlerin başını belaya sokan kilit isimlerden biridir. Romandaki konumu Süleyman'la aynıdır, bir karşı güç konumundadır.

E-Recep

Romanda Recep'e dair ilk cümle figür-anlatıcının ağzından verilir: “*Emektâr hizmetkârım Recep de İzmit'teki amcasının vefâtından dolayı benden on beş gün izin isteyip gitmiş idi.*”⁴⁵⁸ Recep'in fizikî ve ruhî özellikleri figür-anlatıcı tarafından verilir: “*Recep'i bilirsiniz değil mi? Recep otuz beş yaşlarındadır, on iki senedir yanumdadır, gayreti sayesinde zannedersem zararsız para da arttırmıştı. Bir de*

⁴⁵⁶ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 283.

⁴⁵⁷ a.g.t. , s. 283.

⁴⁵⁸ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.109.

Recep tab'an gayet d'ur-endiş ve mefn bir adamdır, söyleyeceği sözü on kere tartmadan ağzından çıkarmaz."⁴⁵⁹

Recep de, aşçı ve seyis gibi Hâver'e vurulur ve Râci'den yardım istemek için Râci'yle konuşur. Bu konuşmanın bir bölümü şöyledir:

"-İstek edenler çok mu?

- Çok efendim.

- Nerede?

-Hânenizde efendim, evvelâ aşçı başı... Sâniyen sâyis...

- Ne diyorsun be Recep! İşi açık söyle bakayım. Vurulduğun kim?

-Hanımın hizmetçisi...

-Şöhret mi?

- Hayır efendim öteki!

-Hâver mi?

-Evet Hâver Kalfa. Aşğaida hep birbirimize geçiyoruz. İşe biz de şaştık. Evvelleri latîfeye boğalım dedik, fakat gördük ki Hâver Kalfa hepimize nüfüz eylemiş.

- Sonra?

- Şimdi yardım efendimden kaldı. Hanıma söyleyip Hâver Kalfa'ya birkaç kelime nasihat ettirseniz...

*- Olur..."*⁴⁶⁰

Recep'in Hâver'le evlenme isteği Râci üzerinde olumsuz etki yapar. Çok sinirlenir ve Hâver'i çok kıskanır. Bu ruh haliyle bahçede dolaşırken Şöhret'e çarpar ve ondan bu konuda faydalanmaya karar verir. Şöhret'ten Hâver'in birisine karşı sevda duyduğunu; fakat bu kişinin ne Recep, ne aşçı, ne de seyis olduğunu öğrenir. Şöhret, Hâver'in Recep'in teklifini kabul etmeyeceğinden emindir; fakat bir de Râci'nin konuşmasını ister. Belki bu sayede Hâver fikrini değiştirecektir. Bunun üzerine Râci, Şöhret'ten Hâver'i çağırmasını ister. Râci ile Hâver konuşmaya başlarlar. Râci, bu konuşmada Hâver'e biraz sert davranır. Konuşmanın bir bölümü şu şekildedir:

⁴⁵⁹ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.206.

⁴⁶⁰ a.g.t. , s. 206.

“-Kocaya varmak istemiyor musun?

-Hayır!

-Fakat bir düşünsen!

-Lüzûm yok!

-Sebebi nedir?

Asabî bir sûratte titremeye başladı. Dedim ki:

-Ben söyleyeyim mi?

Ayaklarıma kapandı:

-Efendim merhamet!

Kelimelerini söyleyebildi, sözde devam ederek:

-Mademki, sen düşündüğünü söylemiyorsun, ben düşündüğümü sana bildireyim, seni gördüğüm günden beri seni takdîr eyliyorum, seni gördüğüm günden beri hep seni düşünüyorum, nihâyet seni gördüğüm günden beri hep seni seviyorum.”⁴⁶¹

Görüldüğü gibi Recep bu romanda çok önemli bir işleve sahiptir; çünkü onun sayesinde Râci, Hâver’e açılabilir. Eğer Recep, gelip Râci’ye Hâver’i sevdiğini söylemeseydi ve ondan bu konuda yardım istemeseydi belki de olaylar bu şekilde gelişmeyecekti. Recep, bütün bunlardan dolayı romanın önemli işlevsel figürlerindendir.

Romanın aktüel zamanında devreye yazar-anlatıcı girer ve şöyle der: “Râci’nin hakikat-i hâli itiraf etmediği muhakkak idi. İşte başka sebep var idi, Râci çingırağı çaldı, Recep Ağa içeri girdi; dedi ki:

-Recep, yazıhanemin olduğu küçük odada mum yak; bize çay pişir, geç oldu ama zarar yok!

Hizmetkâr çıktı, Râci dedi ki:

- Recep’i gördünüz ya; Hâver’le izdivaç etse idi fena halde felâket-dîde olurdu, fakat kızcağız için iyi olurdu.
- Niçin?
- Zîrâ el’ân ber-hayat olurdu.
- Ne?
- Evet, kızcağız vefât etti!”⁴⁶²

⁴⁶¹ a.g.d. , nr. 66, 4 Haziran 1308 (16 Haziran 1892) , s.223.

⁴⁶² a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

Recep, romandaki olaylara yön vermesi bakımından önemli bir figürdür.

F-Hacı Şükrü Efendi

Romanda, Hacı Şükrü Efendi şöyle tanıtılır: “*Hacı Şükrü Efendi henüz evlenmemiş bir ihtiyardır ki Asmaaltı’nda ticaretle meşguldür.*”⁴⁶³ Hacı Şükrü’nün fiziksel özelliklerine dair hiçbir şey bilinmez; ama onun ileri görüşlü bir insan olduğunu ve bazı şeyleri önceden sezinleyebildiği anlaşılabilir. Hacı Şükrü Efendi, Râci’yi iyi tanır ve onun intihar etmesinden korkar. Şüphelenmekte de hiç haksız değildir. Yazar-anlatıcı bu durumu bize şöyle anlatır: “*Hacı Şükrü düştüğü şüphelerde haklı idi. Râci’nin dimağını birçok fenâ fikirler bürümüştü.*”⁴⁶⁴ Hacı Şükrü Efendi’nin, romanda bir ikincil şahıs olarak pek de önemli bir rolü yoktur. Onun romandaki tek işlevi, Râci’nin anlattıklarını dinleyenlerden biri olmasıdır.

III- TEMSİL ETTİKLERİ DEĞERLERE GÖRE KİŞİLER

A-Tipler:

Bu romanda bir karşı güç aranacaksa, bu karşı güç Süleyman olmalıdır. Süleyman romandaki konumuyla seven; ama sevilmeyen, karşılık alamadığı için de deliye dönüp kan döken erkek pozisyonundadır. Süleyman bu romanda tip olarak değerlendirilmelidir; çünkü o toplumdaki yukarıda bahsedilen pozisyonda olan erkeklerin temsilcisidir. Seven; ama sevilmeyen, bunun acısını da çok fena bir şekilde çıkararak erkeklerdendir. Bu yüzden Süleyman okuyucuyu hiç şaşırtmaz, daha romanın başlarında Süleyman’ın bir şeyler yapacağı sezinlenir Süleyman, bu romanda her ne kadar fazla işlenirse de önemli bir karşı güç konumundadır.

Süleyman aynı zamanda romanın tek tipidir. Temsilcilikleri açısından roman kişileri düşünüldüğünde, romandaki tek tipin Süleyman olduğu görülür.

⁴⁶³ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

⁴⁶⁴ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s.320.

B-Karakterler

Hâver, romanda bir karakter özelliği gösterir. O, bir tip değildir; çünkü toplumdaki belli insanları temsil etmez. Üstelik hep aynı da değildir, değişim gösterir. İyi ve namuslu bir insan olarak bir hata yapar ve evli olan beyiyle aşk yaşar, hatta ondan hamile kalır. Bu yüzden Hâver'e düz karakter; yani tip denemez. Hâver yaptıklarıyla okuyucuyu şaşırtır.

Arapça'da rica eden ve umutlu anlamlarına gelen Râci ⁴⁶⁵ romanda Hâver gibi, tip olarak değil de karakter olarak karşımıza çıkar; çünkü o daha önce de tanımlanan tip kavramına uymaz. Toplumda belli bir kesimi temsil etmez ve bizi şaşırtır. İyi, dürüst, doğru olarak bilinen Râci arkadaşlarını bile şaşırtır. Romanın başında bize tanıtılan Râci'nin daha sonra yaptıkları şaşırmamıza sebep olur ki bu da onun bir karakter olduğunu gösterir. Râci, karakterler arasında yuvarlak karakter tanımına uyan bir karakterdir; çünkü eğer bir karakter inandırıcı bir surette bizi şaşırtırsa buna yuvarlak karakter denir.⁴⁶⁶

Sadiye her ne kadar romanda çok önemli bir figür gibi gözükmese de aslında Hâver ve Râci'den bile önemlidir; çünkü Sadiye davranışları bakımından ilginç bir figürdür. Romanın kilit isimlerindedir, bir kere Râci'nin Hâver'e meyletmesinin ana sebebidir. Üzerinde durulması, düşünülmesi gereken bir figürdür. Aynı zamanda bir karakterdir; çünkü okuyucuyu şaşırtır. Özellikle romanın sonunda yaptığı hareket romanın ilginç bir şekilde bitmesini sağlar.

Görüldüğü gibi romandaki tek tip Süleyman'dır. Hâver, Râci ve Sadiye başta olmak üzere diğer bütün figürler karakter özelliği taşırlar.

⁴⁶⁵ İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s.1380.

⁴⁶⁶ Philip Stevick, Roman Teorisi, Çev. Sevim Kantarcıoğlu Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004, s.169.

2.4.1.3.Mekân

Roman, yazar-anlatıcının bize Râci'yi ve Sadiye'yi tanıtmayla başlar. Bu uzun tanıttımdan sonra şöyle bir cümle vardır: *“Hikâyemizin zaman-ı cereyânında Temmuz'un ibtidâsındaki sıcak günlerin birinde dahi Râci'nin arkadaşları Anadolu Hisarı'ndaki yalının denize nâzır ve serin bahçesinde oturuyorlardı.”*⁴⁶⁷ Roman, mekân olarak Râci'nin Anadolu Hisarı'ndaki yalısında başlar. Yalının önünden sandallar, kayıklar geçer. Râci'nin arkadaşları bahçede bulunan kameriyede beşikli koltuklarda otururlar. Râci'nin yalya gelmesinden sonra beş arkadaş yalının selamlık dairesine çıkar. Selamlık dairesinde yemek yenir. Daha sonra yazar-anlatıcı bize romanın ilk mekân tasvirini yapar. Yemek yenilen yer yazar-anlatıcı tarafından şöyle anlatılır: *“Taam edilen mahal denize nâzır, iki taraftı pencerele vâsi' bir salon idi ki Râci'nin hüsn-i tabiatı hasebiyle hakikî bir taamhâne haline ifrâğ olmuş idi; Gördes'in âlâ bir yer halısı yapılmış, pencerelere Şamkârî kumaştan çatal perdeler asmış, çatal perdelerle tül perde altından gündüz Anadolu sahiline mahsûs ziyâ-yı şemsin şiddetle nüfûz eyleyemeyeceği anlaşılıyordu; ortadaki yuvarlak yemek masasının orta yerine tesâdüf etmek üzere tavana muallâk avizeli bir lamba etraftı ziyâdâr eyliyor, tavandaki envâ' işleme ve nakışları parlattıyordu. Gerek masanın etrafına, gerek odanın pencere hizâlarına dizilmiş sandalyeler hep cevizden ma'mûl ve meşîn ile döşeli idi; kapının iki cenâhında kalan boş yerlerden birini cesîm bir büfe, iki taraftı üç musluklu lavabo masası işgâl eylemiş idi.”*⁴⁶⁸ Yemekten sonra beş arkadaş : *“Kahveyi taam odasının kapısına mukâbil ve bahçeye nâzır diğer büyük bir salonda ”*⁴⁶⁹ içerler.

Romanın üçüncü bölümüyle beraber Râci başından geçen hikâyeyi anlatmaya başlar. Geçmiş anlatır, bütüncül geriye dönüşle bu geçmişten hem Râci'nin arkadaşları hem de okuyucular haberdâr olur. Romanın üçüncü bölümünden yirmi yedinci bölümünün sonuna kadar Râci başından geçenleri anlatır.

Râci'nin anlattığı olaylardaki mekân yine yalıda başlar. Râci, yemeğe iner ve yemekte hizmeti Hâver'in gördüğünü fark eder ve ilk defa orada kızı dikkatlice

⁴⁶⁷ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

⁴⁶⁸ a.g.t. , s.95.

⁴⁶⁹ a.g.t. , s. 95.

tedkik eder. Râci, yalıda Hâver’le olan konuşmasından ve kızıdan çok etkilenir, bu etkiyi üzerinden atmak için bir mekân değişikliği yapmak ister ve Bursa’ya gider. Görüldüğü gibi romanda bir dış mekân değişikliği olur. Râci Bursa’dan döndükten sonra yine yalıya gelir. Bir gün, harem bahçesindeki kameriyedeysen Hâver’e rastlar. Figür anlatıcı bu mekânda yaşadıklarını şöyle anlatır: “*Bahçenin köşesindeki kameriye altına geldim, tahayyülâtıma daldım, ma’lûm ya kameriye bir sed üstünde idi, bahçenin her tarafına nezâret eder, ben orada tahayyülât ile meşgûl iken gözüm bahçenin intihâsında kapısı bulunan yalının hamam dairesine ilişti, zîrâ hamamın kapısı sallanıyor idi.*”⁴⁷⁰ Bu tarihten sonra Râci asabi mizaçlı olur, bunu def etmek için de mekân değişikliklerinde bulunur. Saatlerce kırlarda, Göksu Deresi’nin bahçelerinde gezer. Vaktini ya sokakta ya da selamlıkta geçirir.

Râci eşi Sadiye ile olan o önemli görüşmesini ise bahçede yapar. Bu görüşmede Sadiye kocasına odalık alması için izin verir. Görüldüğü gibi bahçe, romanda mekân olarak önemli bir yer arz eder. Romanın önemli olayları ve mülakatları bahçede geçer. Figür anlatıcı bahçeyi ve oturduğu kanepayı şöyle tarif eder: “*Bir gün öğle taamından sonra bahçede ufak bir kanepa üstüne yaslanmış idim, kanepa, güllerini etrafa dökmüş bir sıra gül ağaçlarının yanında idi.*”⁴⁷¹

Râci fena halde Hâver’e vurulur; ama bir yandan da bunu istemez. Bu yüzden doktor arkadaşına sıhhatinin iyi olmadığı yalanını uydurur. Bunun üzerine doktor ona Bursa Kaplıcaları’nı tavsiye eder. Râci ve Sadiye Bursa’ya giderler. Roman boyunca Bursa’ya gidip gelmeler fazlasıyla gerçekleşir. Bursa’dan dönüşte yine Râci’nin bahçe gezmelerinden birinde Recep, Râci’nin yanına gelir ve Hâver’i sevdiğini, onunla evlenmek istediğini söyler. Yine önemli bir konuşma bahçede geçer. Râci bundan sonra geçen olayları da arkadaşlarına anlatır ve onlara bir mektup okumak ister. Mektup yazıhanesindedir, hâlbuki kendisi ve arkadaşları yemek odasının karşısındaki kahve içilen odada bulunurlar. Râci, geriye kalan olayları yazıhanede anlatmak ister ve Recep Ağa’yı çağırarak bu isteğini şöyle belirtir: “- *Recep, yazıhânemin olduğu küçük odada mum yak; bize çay pişir, geç oldu ama zarar yok!*”

⁴⁷⁰ a.g.d., nr.62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 158.

⁴⁷¹ a.g.d. , nr. 64, 21 Mayıs 1308 (2 Haziran 1892) , s. 193.

⁴⁷² Râci, arkadaşlarına bundan sonraki olayları bu mekânda anlatır. Yazar-anlatıcı bu mekânı şöyle tasvir eder: “*Râci’nin yazıhâne tabîr ettiği odası yalnız en mu’tenâ yeridir, Râci hep sabahlarını burada geçirir, başka vakitlerde yalnız kaldıkça buraya gelir.*”

Yazıhânenin duvarları pencere mahallerinden mâadâ hep kütüphâne ile setrolunmuş, pencerelere en âlâ ince halılardan yarma perde asılmış, kapının karşısına müsadîf olup iki pencere arasından kalan bir mahle dahi Râci’nin ayakta yaptırmış olduğu bir yağlı boya resmi rabt olunmuştu.”⁴⁷³ Bu mekân tasviri çok uzundur, yazar-anlatıcı uzun uzadıya Râci’nin yazıhânesini anlatır. Bu odada Râci arkadaşlarına mektubu okur ve hikâyesine devam eder, mektubu Hâver’e de bu odada okuduğunu söyler. Bundan sonra bir sürü şey gelişir, yalnız farklı mekânlarında özellikle bahçede ve Râci’nin yazıhânesinde pek çok konuşma olur. Bu konuşmaları ve mekânlarını tek tek Râci arkadaşlarına anlatır. Râci ve Hâver, Sadiye tarafından yakalandıktan sonra Râci, Hâver’i Firuzağa’daki eve götürür. Bu mekân değişikliğinden sonra Hâver bir daha yalıya dönmez.

Hâver, Kastamonu’ya gitmek ister; ama Râci’nin başka bir teklifi vardır, o, Hafize Kadın’ın İstanbul’a getirilmesinden yanadır. Hâver, Hafize Kadın’ın Firuzağa’daki evden hoşlanmayacağını düşünür ve bunu Râci’ye şöyle dile getirir: “*Hafize Kadın geldiği zaman beni böyle müzeyyen ve mutantan bir evde görse müteaccib olur; belki de burada oturmak mûcib-i memnûniyeti olmaz, zîrâ biz fakîrâne yaşamaya alışmışızdır; beni böyle müzeyyen yerde gördüğü zaman bir an olsun hakkımda zînetperest şüphesinde bulunmasını da istemem.*”⁴⁷⁴ Bu yüzden bir mekân değişikliği yaparlar ve Ayastefanos’ta deniz kenarında, bahçenin içinde, koruluk arasında, gürültüden uzak bir eve taşınırlar.

Râci bütün anlatacaklarını arkadaşlarına anlattıktan sonra üç gün geçer. Kütüphânesindedir ve intihar etmek üzereyken Sadiye gelir ve ona engel olur, barışırlar. Râci arkadaşlarına olayları anlatmaya yemek odasının karşısında bulunan odada başlar ve yazıhânesinde bitirir. Üç gün sonra ise Râci, kütüphânesinde intihar

⁴⁷² a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

⁴⁷³ a.g.t. ,s. 238-239.

⁴⁷⁴ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 287.

etmek üzereyken görülür. Râci'nin anlattığı olaylar ise genellikle yalıda geçer. Yalının selamlık, bahçe, yazıhane gibi farklı mekânlarında geçen olaylar, Firuzağa'daki evde devam eder. Daha sonra Ayastefanos'taki eve geçilir ve Hâver'in ölümü de bu evde gerçekleşir. Romanda dış mekân olarak Bursa ve Kastamonu görülür. Bursa figür- anlatıcının anlattığı kısımlarda görünür. Râci geçmişte yaşadıklarını anlatırken bu yaşananların bir kısmı da Bursa'da geçtiği için Bursa, sık sık romanda ortaya çıkar. Bursa, mekân olarak roman figürlerine bir kaçış yeri olarak görünür. Dikkat edilirse Sadiye de Râci de genellikle bir şeylerden kaçmak, uzaklaşmak için Bursa'ya giderler. Bursa, romanda kaçış memleketidir ve Hâver, Râci Bursa'dayken bıçaklanır.

Bursa'nın dışında romanda dış mekân olarak bir de Kastamonu vardır. Kastamonu Ahmet İhsan tarafından tesadüfi olarak kullanılmış değildir; çünkü Ahmet İhsan, Kastamonuludur. Ahmet İhsan, Kastamonu'ya nasıl gittiğini şöyle anlatır: “*Babam o tarihlerde muhasebeci ve defterdarlıkta gezerdi. Bu gezmeler sırasında kırk günlük yavruyken Trabzon üzerinden Kastamoni'ye gitmişiz.*”⁴⁷⁵ Kastamonu Ahmet İhsan'ın gözünde önemlidir; çünkü orada yürür: “*Babam muhasebecilikte, defterdarlıkta dolaşır olduğu için Erzurum'da doğmuş, Kastamonu'da yürümüş, Üşküdra'da mektebe başlamış, sonra bir aralık Boğaziçi'nde aile ocağımız olan Vaniköyü'nde zaman geçirdikten sonra Şam Rüşdiyesi'nde ilk tahsilimi yapmışım.*”⁴⁷⁶ Babasının bunca yer gezmesine rağmen Ahmet İhsan, aslen Kastamonulu'dur. Dedesinin babası saraç Abdurrahman Ağa Taşköprü kazasından İstanbul'a göçer.⁴⁷⁷ Bu yüzden hayatında bir manası olan Kastamonu, Ahmet İhsan'ın romanına da girer.

Romanda dış mekân olarak adı geçen; fakat orada geçen olayların okuyucuya anlatılmadığı bir yer de Değirmendere'dir. Değirmendere Sadiye'nin gittiği ve vakit geçirdiği bir yerdir. Değirmendere'ye dair ilk cümleler figür-anlatıcının ağzından verilir. Sadiye ile Râci Bursa'ya gider. Hâversiz hiçbir şeyden zevk almayan Râci, Bursa'dan çabuk sıkılır ve İstanbul'a dönmek ister. Bursa'dayken Sadiye'ye bir

⁴⁷⁵ Ahmet İhsan, “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, Servet-i Fünûn, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.

⁴⁷⁶ Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım (1889-1908), Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, 1930, s. 1.

⁴⁷⁷ Bilge Ercilasun, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 3.

mektup gelir. Figür –anlatıcı bu durumu şöyle aktarır: “*İstanbul’a döndük. Zevcem Bursa’da iken teyzesinden bir mektup almış, teyzesi Sadiye’yi Değirmendere’deki çiftliğe davet etmiş idi. İstanbul’a avdeti bu davete icâbet için arzulamış olduğundan İstanbul’a geldiğimiz gibi Sadiye Değirmendere’ye hareket eyledi.*”⁴⁷⁸ Sadiye uzun müddet Değirmender’de kalır, öyle ki o oradayken Râci Hâver’e ilân-ı aşk eder ve aralarındaki ilişki ilerler. “*Sadiye ise Değirmenderesi’nde idi eğlencesinde, gezmesinde devâm ediyordu, o bir anlık olan nedâmeti unutmuştu, ben de hiç ses çıkarmıyordum.*”⁴⁷⁹

Ahmet İhsan’ın romanında Değirmendere’den bahsetmesi tesadüfî değildir. 1892’de yazdığı romanında sadece bir isim olarak verdiği Değirmendere, ilerleyen senelerde Ahmet İhsan için çok önemli bir yer olur. Öyle ki daha Yeşilköy’de otururken, 1905 yılında Değirmendere’den bir arsa alır.⁴⁸⁰ Yeşilköy’de otururken hafta sonlarını geçirmek için gittiği, cumhuriyet döneminde de yerleştiği Değirmendere ⁴⁸¹, görüldüğü gibi daha 1892 yılında Ahmet İhsan’ın zihninde mevcuttur.

Görüldüğü gibi roman mekân olarak- figür anlatıcının anlattıkları temel alınır-sayılı başta olmak üzere çeşitli yerlerde geçer. Olaylar daha sonra Firuzağa’daki evde ve Ayastefanos’ta devam eder. Roman’da sık sık Bursa’ya gidilir ve bir kısım olay da burada gerçekleşir. Yazar-anlatıcının anlattığı kısımlar Râci’nin evinin bahçesinde başlar, Râci’nin anlatmaya başlamasıyla beraber evin içine girilir, Râci anlatmasını bitirdiğinde yeniden yazar-anlatıcı devreye girer ve mekân yine Râci’nin evidir. Râci’nin evi bu roman için en önemli mekândır.

2.4.1.4. Zaman

Eserde iki tane anlatıcı vardır. Bunlardan biri okura anlatan yazar-anlatıcı, diğeri ise karşısındaki dinleyicilere anlatan figür anlatıcıdır; yani başkişinin anlatıcılığı

⁴⁷⁸ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.206.

⁴⁷⁹ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

⁴⁸⁰ Hasan Kolcu, Değirmendere-Garipler Mezarlığı’nın Bir Mühim Sâkini: Ahmet İhsan (Tokgöz), 1. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, 20-22 Nisan 2006 Kocaeli, Cilt II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 9, Kocaeli 2007, s. 759.

⁴⁸¹ a.g.e. , s.759.

mevcuttur. Her iki anlatıcının anlattıklarının ayrı ayrı vak'a zamanı ve anlatma zamanı vardır. Yazar-anlatıcının anlattıklarının anlatma zamanı ise, konuşulanları duyabilen, insanların tavır ve hareketlerini görebilen anlatıcının müşahedelerini itibârî âleme has bir şekilde naklettiği andır.⁴⁸²

Yazar-anlatıcının anlattıklarının vak'a zamanı başkadır. Yazar-anlatıcı uzun bir kişi tanıtımı yaptıktan sonra romanın zamanı hakkında şu bilgiyi verir. “*Hikâyemizin zaman-ı cereyânında Temmuz’un ibtidâsındaki sıcak günlerin birinde dahi Râci’nin arkadaşları Anadolu Hisarı’ndaki yalının denize nâzır ve serin bahçesinde oturuyorlardı.*”⁴⁸³ Zaman Temmuz’un başıdır ve akşamdır. Akşam olduğu yazar-anlatıcının şu sözlerinden anlaşılır: “*Bu akşamki misafirler Mehmet Âsâf Bey, Hacı Şükrü Efendi, Râif Efendi, Râik Bey’den ibaret idi.*”⁴⁸⁴ Saat ondur ve Râci’nin arkadaşları Râci’nin evinin bahçesinde konuşurlar. Bu konuşmanın üzerine Râci gelir ve hep beraber yemek yerler. Yemekten sonraki zamanın durumunu yazar-anlatıcı şöyle anlatır: “*Saat bir olmuş, misafirler sofradan kalkmak üzere bulunmuş idi.*”⁴⁸⁵ Yemekler yendikten ve kahveler içildikten sonra Râci başından geçenleri anlatmaya başlar. Böylelikle yazar-anlatıcı ortadan çekilir ve devreye figür anlatıcı girer; ama ara sıra da yazar-anlatıcı kendini gösterir. Figür anlatıcının anlattığı kısımlardaki zaman ise başkadır. Figür anlatıcının anlattığı vak'a zamanına dair, figür anlatıcı şu bilgileri verir: “*Geçen sene de bizim hanım yine böyle teyzesine gitmiş idi. Hem evce gitmişlerdi, burada yalıda sâyis ile Ayyaz ve haremde Hâver ve kâhya kadından başka hemen kimse kalmamıştı. Emektar hizmetkârım Recep de İzmit’teki amcasının vefâtından dolayı benden on beş gün izin isteyip gitmiş idi, o akşam yine bir mu’tâd yalıya geldim, nasılsa yalnız kalacağımı unutarak misâfir getirmedim.*”⁴⁸⁶ Görüldüğü gibi figür anlatıcının anlattığı vak'a zamanı, yazar-anlatıcının anlattığı vak'a zamanının bir sene öncesidir. Figür anlatıcı, yazar-anlatıcının anlattığı vak'a zamanından bir sene önceki bir Nisan ayından bahsederek anlatmaya başlar. Yazar-anlatıcının anlattığı vak'a zamanı Temmuz ayında başlarken, figür anlatıcının anlattığı vak'a zamanı bir sene önceki Nisan ayında başlar; yani figür anlatıcının

⁴⁸² Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2005, s. 116.

⁴⁸³ a.g.d. , nr. 58. , 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

⁴⁸⁴ a.g.t. , s. 93.

⁴⁸⁵ a.g.t. s. 95.

⁴⁸⁶ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.109.

anlattığı vak'a zamanı ile yazar-anlatıcının anlattığı vak'a zamanı arasında bir sene üç ay vardır. Figür anlatıcı dinleyicilere bu bir sene üç ay içerisinde geçenleri anlatır.

Figür anlatıcının anlatma zamanı ise, yazar-anlatıcının vak'a zamanıdır; yani roman bütüncül geriye dönüşle oluşturulduğu için zamanlar birbirinin içine geçer. Yazar- anlatıcıya göre vak'a zamanı olan şey, figür anlatıcıya göre anlatma zamanı olur.

Figür anlatıcı bahsettiği Nisan ayında Hâver ile yalıda konuşmasından ve bu konuşmanın kendini ne kadar etkilediğinden bahseder. Râci ile Hâver yemek sırasında konuşurlar, daha doğrusu Hâver, Râci'ye yemekte hizmet ederken Râci , Hâver'e sorular sorar ve aralarında uzun bir sohbet geçer. Bu sohbette Hâver hikâyesini Râci'ye anlatır. Bu sohbet çok uzun sürer. Figür anlatıcı bu konuda şöyle der: *“Masalını dinleyeceğim diye saatler geçirmiş, gece görmeyi tasmîm ettiğim yazı işlerini unutmuştum. Hiç de böyle şey başıma gelmemişti!”*⁴⁸⁷ Bu durumdan rahatsız olan Râci, ertesi gün Bursa'ya gider. Burada on beş günden fazla zaman geçirir. Ardından İstanbul'a döner. Hâver'le muhatap olmamaya karar verir. Böylelikle üç hafta daha geçer: *“Aradan geçen üç haftada hemen üç kelime teâtî etmeye vesîle bulamamıştım.”*⁴⁸⁸ Üç hafta sonra neler olduğunu figür anlatıcı şöyle anlatır: *“Bahçeye indim. Harem bahçesinde idim. Orasını siz de bilirsiniz, ta'riife hâcet yoktur, akşam saat on raddesinde idi. Hatta Haziran'ın otuzuna müsadif bir günde idi. Zîrâ bu tarih ebediyen hatırımda menkûştur.”*⁴⁸⁹ Figür anlatıcı dinleyicilerine başından geçenleri anlatmaya başladığında Nisan ayıyla başlar. Hâver'le konuşmasının ardından on beş günlüğüne Bursa'ya gider. Döndükten üç hafta sonra yukarıda anlatılanlar olur. Hâver'le olan sohbeti Nisan ayının son haftası olarak kabul edilirse, bunun on beş gün sonrası Mayıs ayının ortaları eder. Bu on beş güne bir üç hafta daha konursa Haziran ayının başlarına denk gelir ki figür anlatıcı bunlara muhalif olarak dinleyicilerine Haziran'ın otuzu olduğunu söyler. Burada bir hesap hatası vardır ve bu bir kusurdur. Bahsedilen tarihte Râci yine Hâver'le ayak üstü unutamayacağı bir konuşma yapar. Bu konuşmadan sonraki zamanı figür anlatıcı şöyle belirtir: *“Bu akşamdan itibaren külliyyen tebeddül ve tahavvül etmiştim. Bir*

⁴⁸⁷ a.g.d. , nr.62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 156.

⁴⁸⁸ a.g.t. , s.157.

⁴⁸⁹ a.g.t. , s. 157.

hafta on gün misafirliğe gitmedim, misafir çağırmadım. Gayet asabî mizâc oldum Saatlerle kırlarda, Göksu Deresi'nin hücrâ bahçelerinde geziyordum. Vaktimi böyle hep sokakta ve selamlıkta geçirdiğim için Hâver'e müsadif olmuyordum ama yine kızın taht-ı te'sîrinden kurtulamıyordum, malûm ya, ben mahcûb, sâkin; cemîl oluyordum."⁴⁹⁰

Râci, Hâver'in üzerindeki etkisinden kurtulabilmek amacıyla hastalık bahanesiyle Bursa'ya gider: Figür anlatıcı buradaki zamanı şöyle anlatır: "*Bursa'ya gitmek için Sadiye bana refâkat teklif etti, o da vücûdca olan rahatsızlığımı inanmıştı. Beraberce vapura atlayıp Bursa'ya gittik. Zevcem gayet nevâzişkâr olmuştu. Otelde on beş gün ömür geçirdik.*"⁴⁹¹ On beş gün sonra İstanbul'a dönerler. Bursa'dan dönüşün ertesi sabahı Recep bahçede Râci ile konuşur ve ona Hâver'le evlenmek istediğini söyler.

Bu arada aylar geçer. Hâver ile Râci aşk yaşamaya başlar. Figür anlatıcı durumunu şöyle anlatır: "*Eylül geldi. Sâadet hâlim mükemmel idi; her şey istediğim gibi oluyor, rahatımı ihlâl edecek bir hâl görünmüyordu.*"⁴⁹² Figür anlatıcı bir sabah Hâver'in kendisine bir mektup verdiğinden bahseder. Bu mektubu dinleyicilere okumak ister. Burada devreye yazar-anlatıcı girer: "*Burada Râci Efendi kalktı, misafirleri de bu yolda hareket ettiler, vakit epeyce gecikmişti, bekçinin sadâ-yı pâsiyle kaldırma vurduğu sopa sesi sükût-ı leyl içinde etrâfta tanîn-endâz olarak Boğaziçi'nin sükûnet-i latîfesini ihlâl eyliyordu.*"⁴⁹³ Görüldüğü gibi yazar-anlatıcının anlattığı vak'a zamanı bir hayli ilerler ve geç olur, öyle ki gece bekçisinin düdüğü çalar.

Yazar-anlatıcı yeniden sözü figür anlatıcıya verir ve figür anlatıcı hikâyesine kaldığı yerden devam eder. Hâver'in getirdiği mektubu, Kastamonu'dan Hacı Efendi adında biri getirir ve Hâver'i bir süreliğine Kastamonu'ya götürecektir; fakat bu gerçekleşemez. Hâver mektubu okur ve Kastamonu'ya gitmek için çok heveslenir. Bu durumunu figür anlatıcı şöyle aktarır: "*Memlekete gitmek hususundaki*

⁴⁹⁰ a.g.d. , nr. 64, 21 Mayıs 1308 (2 Haziran 1892) , s. 191-192.

⁴⁹¹ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.206.

⁴⁹² a.g.d. , nr. 67, 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

⁴⁹³ a.g.t. , s. 238.

isti'câl ve hevesinden dolayı mütehayyir idim. Bana o kadar keder-engîz bir nazar atf eyledi ki ta'rîf olunmaz, gece yanımdan ayrılacağı zaman âdetâ bîhûş idi. Henüz saat iki idi bahçede idik."⁴⁹⁴ Gece herkes yattıktan sonra Râci ile Hâver tekrar buluşmaya karar verirler. Hâver'in Râci'ye söyleyecekleri vardır. Figür anlatıcı hikâyesini anlatmaya devam eder: "*Gece saat yedi idi. Zulmet-i leyl içinde, ağaçlar arasında yürüyordum, acaba bana söyleyeceği ne idi?*"⁴⁹⁵ Hâver bu konuşmalarında Râci'ye hamile olduğunu söyler. Bu haberi alan Râci sevincinden ve heyecanından sabahı zor eder. Sabahleyin odasından çıktığında Hâver'i görür ve ona "*Bu gece yemekten sonra kimseye görünmeden benim yazıhâne odama geç, orada kapıyı içeriden kilitle; otur; kimse gelmez, ben gelince diğer intihârla açar girerim.*"⁴⁹⁶ O akşam evde Sadiye Hanım yoktur, her zaman olduğu gibi misafirliktedir. Akşam yemeğini yedikten sonra Râci'nin misafirleri gelir, bir saat kadar onlarla ilgilendikten sonra kütüphanesine çekilir. Burada Hâver'le buluşur. Figür anlatıcı burayı şu şekilde anlatır: "*Saat beşe yaklaşmış idi; Hâver odasına çekilmek üzere idi; kızcağızı tekrar ve fart-ı muhabbetle ağıuşuma çektim; altın saçlarını kokluyordum, tam bu esnada şu karşınızdaki kapı birdenbire açıldı, Sadiye'nin başı göründü.*"⁴⁹⁷ Sadiye ile Râci tartışmaya başlarlar, bu tartışma bir saatten fazla sürer. Bu figür anlatıcının şu cümlelerinden anlaşılır. "*İşittiğim gördüğüm şeyler beni mebhût bırakmıştı. Saat altıyı geçiyordu.*"⁴⁹⁸ Bu olaydan sonra Hâver fenalaşır ve Râci onu alıp götürmek için şafağın atmasını bekler. Onu Firuzaga'daki eve götürür. Hâver çok hastadır iyileşmesi de uzun sürer. Bu durumu figür anlatıcı şöyle anlatır: "*Üç hafta zarfında çektiğimi bir Allah bilir bir de ben!*"⁴⁹⁹ Mart ayı sonunda Hâver tehlikeyi atlatır, Nisan ayında ise tamamen kendine gelir.

Hâver, Kastamonu'ya gitmek ister, Râci'nin ise başka bir teklifi vardır, bu da Kastamonu'daki Hafize Kadın'ı İstanbul'a getirmektir. Hesaplara göre bir hafta sonra Hafize Kadın İstanbul'a gelecektir. Bu arada Hâver, Râci ve Süt Nine yeni ev almak için gezmeye başlarlar. Buraları figür anlatıcı şöyle anlatır: "*...Çekmeceler'den ta Bakırköyü'ne kadar her köyü gezdik, bu devir üç gün sürdü;*

⁴⁹⁴ a.g.t. , s. 240.

⁴⁹⁵ a.g.t. , s. 240.

⁴⁹⁶ a.g.d. , nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.254.

⁴⁹⁷ a.g.t. , s.255.

⁴⁹⁸ a.g.d. , nr.69., 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892), s. 270.

⁴⁹⁹ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 283.

*Ayastefanos'ta Hâver keyfine mutâbık bir yer buldu ama sâ'ir gezeceği yerlerde belki daha iyisini buluruz diye hemen kiralamadık, ev sahibinden dört gün mühlet aldık...*⁵⁰⁰ Daha sonra Ayastefanos'a taşınırlar. Ertesi gün Râci Bursa'ya gider. Üç gün sonra Hâver'den bir mektup alır, oğlu dünyaya gelmiştir. Bu haberi alan Râci hemen İstanbul'a döner. Figür anlatıcı bundan şöyle bahseder: “*Saat onda mini mini oğlum kucağımda idi.*”⁵⁰¹ Râci'nin oğlu dünyaya geleli beş hafta olur, on beş gün kadar Ayastefanos'ta vakit geçirir. Bir ara yalıda kalır. Daha sonra yeniden Bursa'ya gider. Bursa'dayken İstanbul'dan bir telgraf gelir. Bu telgrafta Râci'nin İstanbul'a dönmesi istenir. Figür anlatıcı anlatmaya şöyle devam eder: “*...telgraf aldığım zaman bir Salı idi, vapur gitmiş idi. Perşembe'ye kadar beklemek için kendimde asla kuvvet hisseylemiyordum...*”⁵⁰² Bunun üzerine Râci bir telgraf çeker, cevap olarak gelen telgraf ertesi gün gelir ve aynı şeyler tekrar edilir, Râci'nin hemen dönmesi istenir. Râci, İstanbul'a dönebilmek için Perşembe'yi bekler. İstanbul'a gittiğinde gerçekle karşılaşır, Süleyman Hâver'i bıçaklamakla yaralanmasına sebep olur. Hâver, Râci geldikten sonra vefât eder. Hâver'in yaralandığı akşam Râci'ye telgraf çekilir. Hâver artık yoktur.

Figür anlatıcının anlatacakları burada biter ve yeniden yazar-anlatıcı anlatmaya başlar. Râci'nin arkadaşlarına hikâyesini anlatmasının üzerinden zaman geçer. Bu zamanı yazar-anlatıcı şöyle belirtir: “*Üç gün daha geçmiş idi. Saat sekizi vurdu. Sabah olması yakın idi.*”⁵⁰³ Bu cümlelerdeki zaman yazar-anlatıcının anlattıklarındaki vak'a zamanıdır. Râci, kütüphanesinde intihar etmek üzereyken, Sadiye tarafından engellenir ve Sadiye ile birbirlerine sarılırlar. Böylelikle roman biter.

2.4.1.5. Dil ve Üslup

Hâver romanı da aynı Ülfet romanında olduğu gibi Recâizâde'nin belirttiği üslûb-ı sade ile yazılır. Bu romanda da şaşaalı anlatımlar, edebî sanatlar bulunmaz.⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ a.g.t. , s.287.

⁵⁰¹ a.g.d. , nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301.

⁵⁰² a.g.t. , s.302.

⁵⁰³ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 320.

⁵⁰⁴ Kâzım Yetiş, Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sâhasında Getirdiği Yenilikler, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996, s. 224.

Bu romanda figürlerin yaşamlarına ve eğitim tarzlarına göre üslûb kullanılır. Buna her zaman riâyet edilmese de Şöhret'in yazdığı mektupta bu açık bir şekilde görülür. Bu mektup "Kör müsünüz?" cümlesiyle başlar ve kaba bir üslupla devam eder. Üslûbun kabalığının Sadiye de farkına varır: "*Kağıdı sür'atle bir gözden geçirdim. Kimden olabilir dedim, bir türlü bulamadım. Şive-i tahrîr pek kaba idi, fakat iş kabalıkta değil.*"⁵⁰⁵ Râci de mektubun üslûbunun kaba olduğunun farkındadır: "*Acaba bu kağıt kimden geliyor? Kağıdın her tarafına baktım yazıyı muâyene ettim. Yazı acemi yazısı idi. Tarz-ı tahrîrde kaba idi. Düşündüm akluma Şöhret geldi. Acaba o mu?*"⁵⁰⁶ Şöhret gibi eğitimsiz bir insanın bu şekilde kaba bir üslup kullanması roman için çok gerçekçidir.

Romanda fazla anlatım bozukluğu yapılmaz; Ülfet romanıyla karşılaştırıldığında anlatım bozukluğu sayısı çok azdır. Romandaki anlatım bozukluklarından biri de Ülfet romanında da aynı şekilde yapılan şu cümledir: "*Birkaç defalar odalık almak, yâhud tekrar evlenmek istediye de baba olmak şerefinden mahrûmiyetin kabahati kendisinde mi yoksa zevcesinde mi olduğunu bilemedikten başka zevcesine karşı hissettiği hissiyât-ı muhabbetkârâne-yi sâdika Râci'yi şu fikirden fâriğ eyliyordu.*"⁵⁰⁷ Burada birkaç defa sözü kullanılmalıyken birkaç defalar denilerek anlatım bozukluğu yapılır. Bu anlatım bozukluğu, yazarın her iki romanında da karşılaşılan bir bozukluktur. Romandan bir örnek daha verilirse: "*Taam esnasında lakırdı hep âfâkî oldu birkaç defalar Râif Efendi yemeğin nefâsetinden Râik Bey dahi hıfz-ı sıhhat nokta-i nazarından ittihâzı icap eden kavâidden bahseyledi.*"⁵⁰⁸ Bunun dışında yanlış sözcük seçiminden kaynaklanan bozukluklar da vardır: "*- İstek edenler çok mu?*"⁵⁰⁹ Şu cümlede de sözcük seçimi yanlış yapılır. "*- Evet Hâver Kalfa. Aşağıda hep birbirimize geçiyoruz.*"⁵¹⁰ Çay yapmak birleşik fiili şu cümlede yanlış kullanılır: "*- Recep, yazıhânemin olduğu küçük odada mum yak; bize çay pişir, geç oldu ama zarar yok!*"⁵¹¹

⁵⁰⁵ a.g.d. , nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.256.

⁵⁰⁶ a.g.d. , nr. 69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 272.

⁵⁰⁷ a.g.d. , nr.58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 92.

⁵⁰⁸ a.g.t. , s. 95.

⁵⁰⁹ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.206.

⁵¹⁰ a.g.t. , s. 206.

⁵¹¹ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 237.

Roman sade ve akıcı bir dille yazılır.⁵¹² Roman dönemindeki romanların diliyle karşılaştırıldığında gayet sadedir. Romanda Arapça ve Farsça tamlama ve sözcükler bulunur; fakat bunlar döneme göre gayet doğaldır. Roman, Ülfet'le karşılaştırıldığında okuyucuyu biraz sıkar ve yorar; çünkü olaylar figür –anlatıcı tarafından gereksiz yere uzatılır.⁵¹³

2.4.2. TEKNİK ÖGELER

Ülfet romanı incelenirken belirtildiği gibi romandaki temel anlatım yöntemleri sahneleme, özetleme, anlatma ve göstermedir.⁵¹⁴

2.4.2.1. Sahneleme

Sahneleme yöntemi içinde üç teknik barındırır: Diyalog, tasvir ve ayrıntılı eylem.⁵¹⁵

I-DİYALOG

Bu teknik romanda kullanılan en önemli tekniktir; çünkü romanın büyük bir kısmı bu teknikle oluşturulur. Figür anlatıcı hikâyesini dinleyicilere bu teknik sayesinde anlatır; fakat bu teknik öyle bir şekilde kullanılır ki zaman zaman diyalog olmaktan çıkıp monolog olur. Diyalog tekniği ile oluşturulmuş gibi gözükse de figür anlatıcının anlattıkları monolog şeklinde gözükür; çünkü diyalog tekniğinin gerektirdiği karşılıklı konuşma çok azdır. Sadece başkişi olan figür konuşur, karşısındakiler ise sadece dinler. Figür anlatırken ona müdahale etmezler, sabırla onu dinlerler. Yalnızca ara sıra diyalogun gereği konuşurlar; ama bu da başkişi olan figürün müdahale etmesiyle gerçekleşir.

Yazar-anlatıcının anlattığı kısımlarda kullanılan diyalog tekniğine örnek verilirse: “Akşam saat on idi. Âsaf Bey dedi ki.

-Beyimiz nerede kaldı ya; daima herkesten evvel evde bulunurdu.

⁵¹² Bilge Ercilasun , a.g.e. s. 39.

⁵¹³ a.g.e. , s. 39.

⁵¹⁴ Hakan Sazyek, Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir Sınıflandırma Çalışması, Adam Sanat, S. 213. ,Ekim, 2003, s. 84.

⁵¹⁵ a.g.m. , s. 85.

Şu misafirler arasında Râci'nin en samimî ahbâbı olan Hacı Şükri Efendi dedi ki:

-Şaka hoş ama Râci'nin hâli beni düşündürüyor.

-Neden dolayı?

-Bir şey görmüyor musunuz?

- Ne gibi?

-Kaç vakittir âdetâ değiştiğinin farkında değil misiniz?”⁵¹⁶ Bu diyalog bu şekilde devam den uzun bir diyalogtur.

Yazar- anlatıcının anlattığı kısımlardaki bir başka diyalog ise Râci'nin de içinde bulunduğu bir diyalogtur: *“Râci uykudan uyanıyormuş gibi başını kaldırdı. Doktor Râik de Râci'nin elinden tutup bir koltuğa oturttu. Zavallı koltuğa âdetâ kendini bırakmıştı. Ressam dedi ki:*

-Nasıl yolda kulakların çınladı mı?

-Benden mi bahseyliyordunuz?

-Evet.

-Ne diyordunuz?

-Diyorduk ki hâlinde ürkiyoruz.

-Niçin?

-Niçin olacak aynaya bir baksana? Sen tabî halde değilsin!

-Öyle!

-Hah! Şöyle yola dökül! Halinden ürkünce merâka düştük. Anlamak istedik, bir derdin var?

-Var!”⁵¹⁷ Bu diyalog da romanın diğer diyalogları gibi bu şekilde uzayıp giden bir diyalogtur.

Figür anlatıcı anlatımını diyalog tekniği sayesinde gerçekleştirir, yani figür anlatıcının karşısında dinleyiciler vardır ve o, onlara diyalog tekniği çerçevesinde anlatacaklarını anlatır; ama anlatırken, anlattıklarının bir kısmını kendisi diyalog tekniği yardımıyla anlatır. Kısacası romanda diyalog tekniği içinde başka bir diyalog tekniği kullanılır. Figür anlatıcı başından geçenleri anlatırken, bazen diyalog

⁵¹⁶ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 93.

⁵¹⁷ a.g.t. , s.94.

teknîğini kullanarak anlatır. Buna bir örnek verilirse: “Doğrusu ya; şu kızla mükâlemeden hazzediyordum; Hâver’in Sâfiyet-i kâmile ile söylediği sözler nazar-ı dikkatimi davet eyliyorlardı; biraz evvel asıl ihâle-i dikkat etmediğim kız beni bırakıp gidiyorsa âdetâ müteessif olacaktım. Cevabımı bekliyordu. Dedim ki:

-Meselâ bir komşu olur; hani ya sizin memlekette yavuklu demezler mi, ya? Senin de başka Anadolu kızları gibi yavuklun yok mu?

Sâkit kaldı ama, heyecânı zâhir idi; heyecandan şişen göğsü arkasındaki esvâbı daha ziyâde daraltarak düzgün bir hâle getiriyordu.

-Kız esvâbın pek güzel.

-Şöhret Kalfa dikti efendim.

-Şöhret seni seviyor demek?

-Sever efendim. Elinden geleni bana öğretiyor. Ne fâide ki ben her söylediğini öğrenemiyorum.

- Ey evdeki başkalarıyla nasılsın?

- Herkesten hoşnudum efendim. Bir arzum varsa...

- Ey varsa...

- O da kapımdan ayrılmamaktır.”⁵¹⁸ Görüldüğü gibi figür anlatıcı zaten bir diyalog halindeyken, anlattığı hikâyeyi de diyalog ile verir. Figür anlatıcının anlattıklarında da verilen diyaloglar gayet uzundur. Yukarıdaki diyalog da diğer diyaloglar gibi uzayıp gider. Figür anlatıcının anlattıklarındaki diyalog tekniğine bir örnek daha verilirse: “Sordum ki:

-Bu mektup kimden?

-Kastamonu’dan efendim.

- Kim yazıyor?

-İmam.

-İmam çok ihtiyar mı?

- Yetmiş geçmiştir efendim.

-Muhterem adam! Kız, bak mektubu sana hizmet olsun diye okuyacağım. Nasıl memnun oldun mu!”⁵¹⁹

⁵¹⁸ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 141.

⁵¹⁹ a.g.t. , s. 142.

Görüldüğü gibi romanda, yazar-anlatıcının anlattıklarında olsun, figür anlatıcının anlattıklarında olsun bol miktarda diyalog tekniği kullanılır. Hele yazar-anlatıcının anlattıkları neredeyse tamamen diyalog tekniği ile kurulmuştur; ama daha önce belirtildiği gibi bu diyalog tekniği hafifçe monoloğa kayar; çünkü figür anlatıcı neredeyse hiç kesintisiz hikâyesini anlatır. Bütün bu özelliklerinden dolayı romana damgasını diyalog tekniği vurur denebilir.

II- TASVİR

Ülfet romanı incelenirken belirtildiği gibi, sahneleme yönteminin bir tekniği olan tasvir, romanın içeriğinin dekorunu oluşturur.⁵²⁰ Tasvir kişi tasviri, mekân tasviri ve tabiat tasviri olmak üzere üçe ayrılır.⁵²¹ Kişi tasviri de kendi arasında fizikî ve rûhî olmak üzere ikiye ayrılır.

Romanın başlarında yazar-anlatıcı tarafından Sadiye'nin fizikî tasviri yapılır: *“Uzunca boylu, nâzik yapılı, kumral saçlı, latîf kara gözlü, ufacak ağızlı, inci dişli, beyaz tenli Sadiye tabî olan hüsnüine sanatın muâvenetini dahi zamm ederek dâimâ kendini daha parlak göstermek sanatını iyi bilir. Zevcine riâyet-i mahsûsası vardır, terbiyesi de pek güzel olduğu için ne süs yaparsa onun için yapıyormuş gibi gösterir.”*⁵²²

Yazar-anlatıcı tarafından yapılan bir diğer fizikî tasvir ise Râci'ye aittir: *“Râci vechen de güzel adamdır, vücûdca kuvvetlidir, otuz beşini almış olduğu halde hâlâ yirmi beş yaşındaki gençlik hali üzerinde bâkî görülür. Meselâ Râci'nin geniş omuzları, iri kemikli vücudu kuvvetli adâlatı yek-nazarda şu adamın hiçbir şeyde sû-i istimâle varmadığına delâlet eyler.*

*Ara sıra tek tük ak karışmış siyah saçları vechinin ve sadrının hey'et-i umûmiyesine daha başka halâvet verirdi, siyah ve parlak gözleri ise hakîkaten tatlı görülür, ahenkli sadâsı da müesser ve işitenlere hoş gelirdi.”*⁵²³

⁵²⁰ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 85.

⁵²¹ Cahit Kavcar, Romanda Tasvirin Psikolojik Rolü, Türkoloji Dergisi, V. Cilt, 1. Sayı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s.137.

⁵²² a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 92.

⁵²³ a.g.t. , s. 92.

Figür anlatıcı tarafından yapılan fizikî tasvir ise Hâver'e aittir: “*Dikkat ettikçe vücûdunun letâfetine, tarâvetine, mişvârındaki halâvete hayran oluyor idim. Sâfiyet ve masûmiyet içinde bundan münâsib kadın tasavvuru kâbil olamaz. Hele dişlerine bayılıyordum.*”⁵²⁴

Râci eşi Sadiye ile konuştuğundan sonra fidanların arasında bayılmış olan Hâver'i görür ve onun oradaki fizikî halini şöyle tasvir eder: “*Kızcağızın çehresini balmumu sarılığı istilâ etmiş, aralık ağzınsan gayet beyaz dişleri görülüyor, her an kıpkırmızı olan dudakları solmuş idi.*”⁵²⁵

Romanda yazar- anlatıcı az söz olsa da yine de rûhî tasvir yapmaya zaman bulur: “*Hacı Şükrü düştüğü şüphelerde haklı idi. Râci'nin dimağını birçok fenâ fikirler bürümüştü. Hâver'in ikâmetgâh-ı ebedîsi nazarını, fikrini, vücûdunu celb eyliyordu. Hâver Râci'nin hafızasında ber-hayat duruyor, sanki kız hâlâ zevcine âhû gözlerle bakıyor, Râci'nin tekâmül vücûdunu ra'seyle düşüren sâdâ-yı latîfle çağırıyor.*”⁵²⁶

Figür anlatıcının yaptığı ruh tasvirlerine gelinirse görülür ki figür anlatıcı yalnız kendinin ruh tasvirini yapabilir. Figür anlatıcının bir başka figürün ruh tasvirini yapması mümkün değildir. Bu yüzden romanda figür anlatıcının kendine dair olan ruh tasvirleri vardır. Bunlardan biri de şudur. “*Kızın mektubu beni müteessir etmiş idi. İş sade fakat hakîkî bir hikâyeye-i sevdâdan ibaret idi ki Hâver de bu hikâyenin kahramanı bulunuyordu; kızın sadasını işteli beri de başkalarında hâsıl eyleyeceği sevdânın derece-i şiddetini takdîr ettim. O günkü keşfiyâtı daha ziyâde ta'mîk etmek istedim; sanki Hâver insanda başka sevda daha hâsıl edemezmiş gibi, evvelce meydana getirdiği sevdânın tafsîlâtını almak istiyordum.*”⁵²⁷

Figür anlatıcının kendine dair yaptığı bir diğer ruh tasviri ise şöyledir: “*Zîrâ ben öyle çarçabuk abayı yakanlardan değilim, kızcağızı şâyân-ı tedkîk ü teftîş bir mahlûk-ı cedîd bulduğum için mümkün olduğu kadar dikkat ile bakıyordum ma'mafih hiss-i kable'l-vuku'a inanmak lâzım gelirse, mülâkatın ileride fenâ*

⁵²⁴ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 142..

⁵²⁵ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.204.

⁵²⁶ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 320.

⁵²⁷ a.g.d. , nr.62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 155.

akıbetler hâsıl edeceğine dair bende bir heyecân var idi. Halbuki bir hizmetçi kız ile vakit geçirmek için müsterihâne konuşmakta ne mahzûr olur diyordum.”⁵²⁸

Romanda mekân tasviri Ülfet romanının aksine bol miktardadır. Yazar-anlatıcının yaptığı mekân tasvirine örnek verilirse: “*Taam edilen mahal denize nâzır, iki taraflı pencereyi vâsi’ bir salon idi ki Râci’nin hüsn-i tabiatı hasebiyle hakîkî bir taamhâne haline ifrâğ olmuş idi; Gördes’in âlâ bir yer halısı yapılmış, pencerelere Şamkârî kumaştan çatal perdeler asmış, çatal perdelerle tül perde altından gündüz Anadolu sahiline mahsûs ziyâ-yı şemsin şiddetle nüfûz eyleyemeyeceği anlaşıyordu; ortadaki yuvarlak yemek masasının orta yerine tesâdüf etmek üzere tavana muallâk avizeli bir lamba etrafı ziyâdâr eyliyor, tavandaki envâ’ işleme ve nakışları parlattıyordu. Gerek masanın etrafına, gerek odanın pencere hizâlarına dizilmiş sandalyeler hep cevizden ma’ûl ve meşîn ile döşeli idi; kapının iki cenâhında kalan boş yerlerden birini cesîm bir büfe, iki taraflı üç musluklu lavabo masası işgâl eylemiş idi.*”⁵²⁹

Yazar-anlatıcı tarafından yapılan bir diğer mekân tasviri ise Râci’nin yazıhânesine aittir: “*Râci’nin yazıhâne tabîr ettiği odası yalının en mu’tenâ yeridir, Râci hep sabahlarını burada geçirir, başka vakitlerde yalnız kaldıkça buraya gelir.*

Yazıhânenin duvarları pencere mahallerinden mâadâ hep kütüphâne ile setrolunmuş, pencerelere en âlâ ince halılardan yarma perde asılmış, kapının karşısına müsadîf olup iki pencere arasından kalan bir mahle dahi Râci’nin ayakta yaptırmış olduğu bir yağlı boya resmi rabt olunmuştu. Kütüphaneler bir baştan diğer başa kırmızı meşinle ciltlenmiş muntazam kitaplarla dolu idi, Râci’nin kitap cihetinden bu kadar zengin olması mütâlaaya olan ihtimâmından değil, kitap cem’i husûsundaki merakındandır. Kütüphanelerin alt kat gözlerinin camları ise kâmilen ulûm-i tabîiye resimleri ile setrolunmuş ve bu resimler bilhassa o camlar üstüne mâhir ressamlar tarafından işlenmiştir. Odada eşya olarak köşeye mevzû’ bir musanna’ çini soba, orta yere konulmuş gayet büyük bir masa, etrafına dizilmiş sekiz

⁵²⁸ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 142.

⁵²⁹ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 95.

kadar koltuktan mâada bir şey yoktur; odanın zemînine nefis bir Uşak halısı fers olunmuş, koltuklara ise perdenin cinsinden bir başka cins halı kaplanmış idi.

Kütüphanenin çerçeveleri siyah, kitapların rengi kırmızı, odanın penceresi iki tane, perdeleri ve zemîndeki kalîçe koyu renkli olduğundan Râci'nin inzivâgâhında dâimâ nîm bir zulmet hükmfermâdır.

Ortadaki gâyet büyük masaya gelince bunun üzerinde kangurî âlâ bir çay takımı, billur surahi ve bardak; envâ' ağızlık ve sigaralıklardan ve oymalı sigara tablalarından mâada gâyet kıymetdâr bir yazı takımı ve yazı yazmağa mahsûs her şey mevcûddur.

İşte Râci'nin arkadaşları bu odaya girip masanın etrâfına yerleştiler, tavanın orta yerine ta'lîk olunmuş avizeli ve karpuzlu bir büyük lanba ortalığı nîm mavi ziya dağıtıyordu; ziyânın garâbet-i levni odanın hali huzzârı tuhaf bir hey'ete gark etmiş idi. ⁵³⁰ Bu mekân tasviri romanın en uzun mekân tasviridir, Yazar-anlatıcı konuşmaların geçtiği odayı ayrıntısıyla aktarmak ister. Böyle uzun bir mekân tasviri Ülfet romanında yapılmaz. Zaten bu romanın Ülfet'ten ayrılan bir diğer özelliği de uzun tasvirlerinin olmasıdır. Yukarıdaki tasvir başarılı bir tasvir, buna benzer bir tasvir Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnû'sunda da yapılır. Râci'nin odasında “nîm bir zulmet” vardır, aynı karanlık Adnan Bey'in odasında da görülür: “Adnan Bey zaman zaman ‘odasının uzun kahve perdeler altında nîm bir zulmete boğulan derinliklerine dalarak iş masasının yanındaki meşin yarım koltuğa’ yaslanarak düşünmekten hoşlanır.” ⁵³¹ Aşk-ı Memnû romanında Ahmet İhsan'ın yukarıdaki mekân tasvirine benzeyen bir tasvir daha vardır: “Yazar, aşağıdaki mekân tasvirinde Adnan Bey'in çatışan duygularını da okuyucuya hissettirmeğe çalışır: ‘İşte ta odanın karşı duvarlarını boydan boya kaplayan yüksek, geniş, oyma cevizden, yekpare camlı kapaklarıyla kütüphane, bütün vakur iri kitaplarla memlu; öte kapıya karşı, yan tarafta bir vakitler merak edilerek toplanmış güzel yazılardan mürekkep zengin bir mecmua-i elvah ki karma karışık, fakat perişanlığıyla gözleri okşayan latif bir zevk ile tertip edilerek duvarı kaplamış; sonra, diğer duvarda, son merakının yadigârları:

⁵³⁰ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238-239.

⁵³¹ Zeynep Kerman, Halid Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış Tarzı İle İlgili Unsurlar, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995, s.200.

Oyulmuş tahtadan mini mini hücreler, resim çerçeveleri, mendil kutuları, aralarından kurdeleler geçirilerek tutturulmuş yelpazeler, ta ortada büyük bir parça kök üstüne kabartma çıkarılmış bir ihtiyar başı... Bugün bu şeyler ona tuhaf bir nazarla bakıyorlar gibiydi.

Duvarda oymaları uzun uzun seyrediyordu. Bu ufak-tefek bütün Nihal'in yanında, işte şurada yeşil kalpaklı lambanın altında geçirilen muhabbet ve rikkatle memlu saatlerin mahsulleriydi."⁵³² Görüldüğü gibi Ahmet İhsan, bir üslupçu olan Halit Ziya kadar mekân tasvirinde başarılıdır, hem de bu başarıyı Halit Ziya'dan önce göstermiştir. Halit Ziya'nın mekân tasvirlerinin Ahmet İhsan'inkilerden farkı ise Halit Ziya'nın tasvirde insanla eşya münasebetini ön planda tutmasıdır.⁵³³ Bunun dışında Ahmet İhsan'ın romanının tasvirlerine dair yapılan bir değerlendirme ise şöyledir: "*Basit bir olay, tasvirlerin yapılması ve hâdiselerin anlatılması ile lüzümsüz yere uzatılmıştır. Yazar, en küçük ayrıntıyı uzun uzun tasvîr ve hikâye etmiştir.*"⁵³⁴ Özellikle figür-anlatıcının anlattığı kısımlardaki tasvirler ayrıntılıdır. Bir insanın başından geçenleri karşısındakilere anlatırken bu kadar ayrıntıya girmesi, tasvirler yapması, geçmişte geçen bütün diyalogları eksiksiz bir biçimde hatırlayıp, onları aktarması ne kadar inandırıcıdır, burası şüphelidir. Figür anlatıcı başından geçenleri anlatırken bile uzun uzun tasvir yapar. Bu da romanın gerçekçiliğine gölge düşürür: "*(...)Ayastefanos'ta deniz kenarında bulduğumuz ev gibi Hâver'in keyfine giden olamadı, zîrâ Ayastefanos'taki ev gâyet vâsi' bir bahçenin içinde âdetâ orman denecek bir koruluk arasında kâ'in olup kasabanın dağdağasından, şamatasından külliye hâric idi. Zaten bahçe ile ev Ayastefanos'un muhîtiden bile, biraz hâricte kalıyordu.*"⁵³⁵

Romanda ne yazar-anlatıcı tarafından ne de figür anlatıcı tarafından tabiat tasviri yapılır. Figür anlatıcının yapmaması doğal karşılanabilir; ama yazar-anlatıcının yapmaması romanda bir eksiklik yaratır. Aynı özellik Ülfet'te de görülür. Ahmet İhsan her iki romanında da özellikle kişi tasvirlerine önem verir.

⁵³² a.g.e. , s. 200-201.

⁵³³ a.g.e., s. 200.

⁵³⁴ Bilge Ercilasun, a.g.e., s. 39.

⁵³⁵ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 287.

III-AYRINTILI EYLEM

Ülfet incelenirken belirtildiği gibi sahneleme yönteminin bir ögesi olan ayrıntılı eylemin, anlatma yönteminden farkı ayrıntıya yer vermesidir.⁵³⁶

Hâver romanında da ayrıntılı eylem ögesine rastlanır. Yazar-anlatıcının yaptığı ayrıntılı eyleme örnek verilirse: Yazar-anlatıcı, “*Râci parmaklarını yüzünden geçirerek gözyaşını sakladı, daha sonra çaresiz bir hareketle ‘İçeri buyurunuz efendim’ dedi.*” diyeceğine, “*Râci cümle-i asîbenin galeyanı ile ihtizâzda bulunan parmaklarını yüzünden geçirdi; böylelikle fırlayan katre-i sirişki sakladı, ba’de nevmîdâne bir hareket icrâ ederek misâfirlerine: -İçeri buyurunuz efendim! dedi.*”⁵³⁷ cümlesini kurar.

Yazar-anlatıcının yaptığı diğer ayrıntılı eylem ögesi ise romanın sonlarındadır: Yazar-anlatıcı, “*Mektuplarını masaya bıraktı. Saatin sesi Râci’yi derin düşüncesinden uyandırdı. Yazıhanenin gözün çekerek, oradan bir fildişi saplı rovalver çıkardı. Kendi kendine:- Ne kadar da kolay! Bir sâniyede her şey biter. Zavallı Hâver; ona nisbeten hekimsiz acı çekerim. Ey Sadiye...*

Burası meşkûn bir nokta-i istifhâm idi, ne diyecek?

Şu cihet Râci’yi acele ettirdi, rovelveri şakağına doğru kaldırdı. Bu sırada ona bir el dokundu.” diyeceğine, ayrıntılı eylem ögesini kullanarak cümleleri şu şekilde kurar: “*Mektuplarını masanın üstüne bıraktı. Tekrar istiğrâka daldı, çoktan sabah olmuş idi. Hâlâ Râci’nin lambası yanıyor idi. Saat on biri vurdu. Saatin sadâsı Râci’yi hâl-i istiğrâktan uyandırdı. Hafifâne etrâfına baktı; yazıhanenin diğer gözünü çekti. İçinden fildişi saplı bir rovelver çıkardı. Râci’nin sîmâsı meserretle parladı. Kendi kendine dedi ki:*

-Ne kadar da kolay! Bir sâniyede her şey biter. Zavallı Hâver; ona nisbeten hekimsiz acı çekerim. Ey Sadiye...

Burası meşkûn bir nokta-i istifhâm idi, ne diyecek?

⁵³⁶ Hakan Sazyek, a.g.m. , s.86.

⁵³⁷ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

Şu cihet Râci'yi firârını icrâda tesrî' etti. Yerinden kalkıp bir koltuk sandalyesine yaslandı. Yavaş yavaş rovelveri şakağına doğru kaldırmaya başladı. Bu esnâsında o mevzî üstüne bir el dokundu"⁵³⁸

Romanda figür anlatıcının da yaptığı ayrıntılı eylemler vardır. Figür anlatıcı, *"Kutumdan sigara aldım, ateş istedim, kibriti alıp geldi. Kibrit elimden düştü. Kız aldı, eğilip alırken onun beyaz ensesini görmüştüm. Te'mîn ederim ki bu kadar latîf saç görmedim."* diyeceğine, *"Kutumdan bir sigara aldım; ateş istedim; masanın üstünden kibriti alıp geldi. Sigaramı yakmak üzere iken elimden düştü. Kız eğildi aldı; eğilmesi; kalkması bir saniye ancak sürmüş idiye de ben saçlarının latîf örgüsüyle; o saçlar arasından çıkan beyaz enseyi görmüştüm. Te'mîn ederim ki şimdiye kadar Hâver'in saçları kadar güzel latîf saç görmedim."*⁵³⁹ der.

Figür anlatıcının yaptığı bir diğer ayrıntılı eylem ögesi ise şöyledir: Figür anlatıcı, *"Dudağını ısırды, içini çekti. Ben kanepeye yaslandım. Hâver sofrayı kaldırıyordu. Kızı tedkîk eyliyordum. Dışarı çıktı, azıcık zamanda yapılacak işleri uzatarak vakit kazanıyordu."* diyeceğine *"Dudağını ısırды; içini çekti. Ben sigaramın dumanını savurarak kanepeye yaslandım. Hâver sofrayı kaldırıyordu. Göz ucuyla kızı tedkîk eyliyordum. Birkaç defa dışarı çıktı; âdetâ kuş gibi hafif idi; fakat çabuk görülebilecek işi azıcık uzatıyor; mesela dışarı çıkarılacak şeyleri hep birden alacak yerde teker teker götürüyordu. Şu yolda hareketle vakit kazanıyordu."* diyerek ayrıntılı eylem ögesini kullanır.

Görüldüğü gibi romanda, sahneleme yönteminin her tekniği az ya da çok kullanılır.

2.4.2.2.Özetleme

Bu yöntem içinde zaman atlaması ve olay genellemesi olmak üzere iki teknik barındırır.⁵⁴⁰

⁵³⁸ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 320.

⁵³⁹ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 141-142.

⁵⁴⁰ Hakan Sazyek , a.g. m. , s.86.

I-ZAMAN ATLAMASI

Hâver romanında zaman atlamasına başvurulur. Bunun en güzel örneklerinden biri de romanın yirmi dokuzuncu bölümünün başındaki cümledir. Bu cümle yazar-anlatıcı tarafından söylenir: “*Üç gün daha geçmiş idi.*”⁵⁴¹ Romanda yazar-anlatıcının yaptığı bir diğer zaman atlaması ise birinci bölümün sonu ile ikinci bölümün başına aittir. Birinci bölümün sonunda şu cümleler bulunur: “(...) *nihayet uşak gelerek:*

-Yemeğe buyurunuz efendim!

dedi.”⁵⁴² Bu cümlelerden sonra başlayan ikinci bölümün ilk cümlesi ise şöyledir: “*Saat bir olmuş, misafirler salondan kalkmak üzere bulunmuş idi.*”⁵⁴³

Romanda figür anlatıcının da yaptığı zaman atlamaları vardır: “(...) *tuhaftır bir hafta zarfında elime geçen iki mektup son derece mûcib-i saâdetim olmuş idi.*

İki gün daha geçti; bir sabah Çekirge'deki evimizin penceresinde oturmuş, Bursa'nın vâdi-i latîfini temâşâyâ dalmış idim.”⁵⁴⁴

II-OLAY GENELLEMESİ

Olay genellemesi tekniğinde olaylar, ayrıntıya girilmeden zaman genişliği çerçevesinde anlatılır.⁵⁴⁵

Romanda figür anlatıcının şu anlattıkları olay genellemesine örnek olarak verilebilir: “*Yani yalıtı boşaltmış oluyorduk; vâkîa ertesi gün ben Bursa'ya gittim. Hanım da misafir olduğu yerde kaldı. Ben Bursa'da on beş günden ziyade vakit*

⁵⁴¹ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 320.

⁵⁴² a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 95.

⁵⁴³ a.g.t. , s. 95.

⁵⁴⁴ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 288.

⁵⁴⁵ Hakan Sazyek, a.g.m. , s.87.

geçirdim. Şu yolda hareketimin sebebini anladınız ya, Hâver zihnimi çok işgâl eyliyordu, ne kadar kendimi aldatmağa çalıştım ise de muvaffak olamamıştım kızın zihnime olan tesîri nazarımda tayîn eyleyince oraya müfârekât koymaya mecbûr oldum, birkaç senedir beni Bursa'ya davet eden bir arkadaşımın arzusuna müttâabat ettim, orada iken hep Hâver gözümlün önünde idi, akşam olup da odamda yalnız kaldığım gibi Hâver kumral saçları, ince edâmı, beyaz vechi ile pîgâhında tecellî eylerdi.”⁵⁴⁶

Figür anlatıcını yaptığı bir diğer olay genellemesi ise şöyledir: “Bir hafta on gün misafirliğe gitmedim, misafir çağırmadım. Gâyet asabî mizâc oldum. Saatlerle kırlarda, Göksu Deresi'nin hücrâ bahçelerinde geziyordum. Vaktimi böyle hep sokakta ve selamlıkta geçirdiğim için Hâver'e müsâdif olmuyordum ama yine kızın taht-ı te'sîrinden kurtulamıyordum, ma'lûm ya, ben mahcûb, sâkin; cemîl oluyordum. Meselâ bazen bahçede gezerken harem penceresinde uzaktan görüyordum da yürümemi şaşırıyor idim.”⁵⁴⁷

2.4.2.3.Anlatma

Anlatma yönteminde, görünen yaşantıya ait olan teknikler kişi tanıtımı, olay anlatımı ve bütüncül geriye dönüşken; görünmeyen yaşantıya ait olan teknik iç çözümleme tekniğidir.⁵⁴⁸

I-KİŞİ TANITIMI

Kişi tanıtımı yapılırken üç yola başvurulur:1) Figürü yazar tanıtır. 2) Figür kendi kendisini tanıtır. 3) Figür, diğer roman figürlerince tanıtılır. Bu üç yolun dışında bir de davranış biçimine göre tanıtım vardır.⁵⁴⁹ Hâver romanında hem birinci yol, hem de ikinci yol kullanılır. Bunu dışında davranış biçimine dayanan kişi tanıtımı da yapılır; fakat bu yazar-anlatıcı tarafından değil, figür anlatıcı tarafından

⁵⁴⁶ a.g.d. , nr.62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 156-157.

⁵⁴⁷ a.g.d. , nr. 64, 21 Mayıs 1308 (2 Haziran 1892) , s. 191-192.

⁵⁴⁸ Hakan Sazyek, a.g.m. ,s.88.

⁵⁴⁹ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 85.

yapılır ve tanıtım aşama aşama gerçekleşir. Bu tür kişi tanıtımı bütün esere yayılır. Figür anlatıcı, Hâver figürünü bu yolla tanıtır.

Romanda yazar- anlatıcının yaptığı kişi tanıtımlarından biri şudur: “*Şimdi şâyân-ı dikkat bir nokta var, RâciBey’i herkes tanır dedik, herkes ta’bîrinden maksad öyle bütün İstanbul halkının tanınmasını ifhâm değildir, Râci Bey yaşadığı âlem içinde tanınmıştır, Râci Bey’in yaşadığı âlem ise öyle iş güç ehlinin girdiği yer diye telakki olunamaz, Râci, kibarların zenginlerinden olduğu için hemen âdet yerini bulsun fikrine tâbi olarak elde eylediği memûriyetini uhdesinde muhafaza eder, Boğaziçi’nde yalısı, İstanbul’da konağı vardır. Bahar gelince araba ile Kağıthane’den, yazın Bağlarbaşı’yla Kuşdili’nden kışın Beyoğlu’nun eğlencelerinden geri kalmaz, tarz-ı hayata Avrupakârîlik vermek için yazları ufak seyahatler eder, mesela bu yaz Bursa Kaplıcaları’na, gelecek sene Selanik vilayetinin dâhilinde vâki’ çiftliğine sefer verir.*”⁵⁵⁰

Yazar-anlatıcı, romanda, Sadiye’nin de kişi tanıtımını yapar: “*Sadiye’ye gelince, oynak işiyle, eğlence ve gezmesiyle, hizmetçileri halâyıkları ile, alelhusûs ahbâbları misâfirleriyle ziyade meşgûl olduğundan zevcini daima me’yûs eden mesele ile çokluk it’âb-ı zihne vakit bulamıyordu. Sadiye mûsikîyi, alât-ı mûsikiyeden kânunu çok sever. Gezmelerden asla geri kalmak istemez, giyinmeğe kuşanmağa merâkı çoktur. Bununla beraber iffet ü namusu husûsunda kimseye zebân-dirâzlık etmek hakkını vermemiştir.*”⁵⁵¹ Romanda, yazar-anlatıcı, sadece Râci, Sadiye ve Râci’nin arkadaşlarının kişi tanıtımını yapar. Romandaki diğer figürlerin tanıtımı ise figür anlatıcıya aittir; yani figür anlatıcı kişileri tanıtırken sadece davranış biçimine dayanan tanıtımdan faydalanmaz. Figür anlatıcının yaptığı kişi tanıtımlarında biri de şudur: “*Şöhret gâyet üslûbludur, kusurunu görmek kâbil olmaz. Hatta geçen seneye gelinceye kadar kendini bekâda beğendirmek için bin parça olurdu, fakat sarf-ı gayri ihtiyârî olan teveccühsüzlüğüm kalfanın şevkini kırdı. Şöhret an-asl Çerkes’dir babası birkaç tane olan çocuklarını iâşe eyleyemediği için on beş sene evvel Şöhret’i beslemeliğe vermiş. İlk kapı olarak bizim hanımın vâlidesinin evini görmüş hep*

⁵⁵⁰ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

⁵⁵¹ a.g.t. , s. 92.

orada büyüymüş, beslemeliğe geldiği zaman yirmiye yakın imiş ki şimdi otuz beşlik demektir.”⁵⁵²

Romandaki figür anlatıcı merkezli kişi tanıtımında, figür anlatıcı anlattıklarının büyük bir kısmını diyalog tekniği ile verir. Dolayısıyla, figür anlatıcının anlattığı diyaloglarda diğer figürler de konuşur hatta kişi tanıtımı bile yapar. Bunu daha açık bir şekilde verebilmek amacıyla şu örnek gösterilebilir: “-*Hafize Kadın kim?*

-Efendim bizin köylü bir ihtiyarcıktır, annemi pek severdi, bana daima annelik etti, Kastamonu’daki hanımın yanında hizmet ederken daimâ beni sıyânet eylerdi. Onun da kocası öleli çok olmuştur. Bîçâre adamcağız bir yangında İstanbullu bir efendiyi kurtaracağım diye uğraşırken üstüne yıkılan duvarın altında kalmıştır. Bu İstanbullu efendi gâliba büyükçe bir adam imiş, kendini kurtarmak uğrunda fedâ-yı cân eden adamcağızın zevcesine yani Hafize Kadın’a maaş bağlamış. Kendi arzusu mûcibince Kastamonu’da bir de ufacık ev almış.”⁵⁵³

II-OLAY ANLATIMI

Olay anlatımı, teknik olarak bakış açısı ve anlatıcı bakımından ele alınmalıdır.⁵⁵⁴ Hâver romanı ilk olarak anlatıcı açısından irdelenirse görülür ki bu romanda iki adet anlatıcı vardır. Biri yazar-anlatıcı dediğimiz Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı’nda bulunan anlatıcı, diğeri ise figür anlatıcıdır. Figür anlatıcı kendi içinde ikiye ayrılır: 1) Anlatının figürü olan anlatıcı 2) Tanık olan anlatıcı. İkinci tür anlatıcı “ben” der; fakat gerçek anlamda romanın figürü değildir, sadece olaylara tanıklık eder ve romanda ikincil bir rol üstlenir.⁵⁵⁵ Hâver romanında birinci tür olan anlatının figürü olan anlatıcı mevcuttur; yani başkişinin anlatıcılığı vardır.

Yazar-anlatıcı, anlatımı sırasında kendini çok belli eder, bir meddah gibi konuşur: “*Şimdi şâyân-ı dikkat bir nokta var, Râci Bey’i herkes tanır dedik, herkes*

⁵⁵² a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.108-109.

⁵⁵³ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 143.

⁵⁵⁴ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 90.

⁵⁵⁵ Michel Raimond, “Öykülemenin Sorunları”, Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Kitap-lık, Sayı 100, Aralık 2006, s. 104.

ta'bîrinden maksad öyle bütün İstanbul halkının tanınmasını ifhâm değildir(...)"⁵⁵⁶ Okuyucuyla sohbet eder gibi cümleler kurar: "*İşte Kerkükîzâde Râci Bey böyle bir adamdır!*"⁵⁵⁷ Yazar-anlatıcının meddah tutumundan bir örnek de şöyledir: "*Hikâyemizin zaman-ı cereyânında otuz beşini bulmuş olan Râci zevcinin vâridâtıyla birleşerek büyük bir miktar teşkîl etmiş malını, terk-i hayat ederse kime bırakacağını bilmiyordu.*"⁵⁵⁸ Yazar-anlatıcı bu noktada öyle ileri gider ki sanki roman yazdığını, okunan şeyin bir roman olduğunun unutulmaması gerektiğini şu cümleleri sarfederek hatırlatır: "*Romancılık vazîfesinde biraz daha ileri gidersek haber vermeli ki Râci zevcesine riâyet-i mahsûsada bulunmakla beraber yaşadığı âlem-i zevk u safânın îcâbâtı olan karılı eğlencelerden de külliyyen beri kalmazdı.*"⁵⁵⁹ Romanda yazar-anlatıcıya ait olan, buna benzer birçok örnek bulunur.

Romanda, figür anlatıcı daha önce de belirtildiği gibi başkişinin anlatıcılığı şeklinde vardır; fakat bu figür anlatıcı, anlattıklarını okuyucuya hitaben değil, karşısındakilere hitaben anlatır. Romanın baş figürü, karşısındaki dinleyicilere anlatır, bu anlatımı doğal olarak diyalog tekniği ile gerçekleştirir. Bu yüzden figür anlatıcının anlatımı okuyucuya yönelik değildir. Hâver romanının büyük bir kısmı figür anlatıcı tarafından anlatılır. Yazar-anlatıcı romanın başında ve sonunda oldukça etkindir, bunun dışında figür anlatıcının anlatımı sırasında ara sıra araya girerek, anlatımına devam eder; ama bu anlatım fazla sürmez, anlatma işini hemen figür anlatıcıya verir. Buna dair örnek verilirse: "*Artık İstanbul'daki konağa inmek üzere idik, bir sabah bana Hâver bir mektup verdi; bu mektup kızcağzın yegâne sermaye-i elemi izâle eyliyordu. Şu mektubu şimdi size okuyayım, zîrâ yazıhânemde duruyor.*

Burada Râci Efendi kalktı, misafirleri de bu yolda hareket ettiler, vakit epeyce gecikmişti, bekçinin sadâ-yı pâstyla kaldırıma vurduğu sopa sesi sükût-ı leyl içinde etrâfta tanîn –endâz olarak Boğaziçi'nin sükûnet-i latîfesini ihlâl eyliyordu. Râci Efendi mükedderâne güldü, dedi ki: - Nasıl dinlemekten usandınız değil mi? Fakat müsaade ediniz de bu akşam ikmâl edeyim."⁵⁶⁰ Yazar-anlatıcı biraz daha kendi

⁵⁵⁶ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

⁵⁵⁷ a.g.t. , s. 91.

⁵⁵⁸ a.g.t. , s. 91-92.

⁵⁵⁹ a.g.t. s. 91-92.

⁵⁶⁰ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

anlattıktan ve uzun bir mekân tasviri yaptıktan sonra yeniden anlatımı figür anlatıcıya bırakır.

Figür anlatıcının anlatımı arasında, bazen yazar-anlatıcı bir cümlelik müdahalelerde bulunur. Yirmi altıncı bölümün başında böyle bir cümle vardır: *“Burada Râci’nin sadası bozulmuştu, dedi ki: -Artık hikâyemin müdhiş cihetlerine geldim, biraz acele ile sözde devam edeceğim, kusura bakmayın, zîrâ ahvâl-i mü’ellime çekmiş olmak bir büyük azâb idi, onları tahattur ise daha büyük felâket gelir.”*⁵⁶¹

Romandaki bakış açılarını belirtmeden önce bakış açısının ne olduğuna dair bilgi verilmelidir. Bakış açısıyla ilgili olarak yazılan doğru tanımlamalardan biri de Şerif Aktaş’a aittir: *“Babasının veya sevdiği bir insanın ölüm haberini duyan biri için yeni açmış gül, ay ışığı ve çok güzel tabî bir manzara bilmem ki ne ifade der? Çocuğu denizde boğulan bir anne için, sessiz ve sakin denizin, güneş karşısında tembel tembel yatan kocaman bir yilandan ne farkı vardır? Şehirde doğmuş ve belirli bir yaşa kadar büyümüş bir çocuk için güzel görünen kuzu ve oğlaklar, onların peşinde koşan ve onlar yüzünden zaman zaman azar işiten, kötü muamelelere maruz kalan köylü çocuğunun gözünde de güzel midir? Sürdürülen yaşayış tarzı bakımından, hiç de arzulanmayacak bir seviyede bulunan bir kenar mahalleden geçen eğitimci, doktor ve emniyet mensubu, bu yer ile ilgili olarak aynı şeyleri mi düşünürler? Aynı manzaranın farklı noktalarından çekilen resimle neden birbirinden farklıdır? Bir hâdiseyi müşâhededen insanlar neden aynı şeyleri idrâk etmezler? İşte saydığımız bu sualler ve benzerlerinin cevabını, bakış açısında aramak gerekir.”*⁵⁶²

Romanda iki tane anlatıcı olduğu için, iki tane de bakış açısı vardır. Yazar-anlatıcı anlatırken kendi bakış açısıyla anlatır: *“Râci de böyle bir zevceye lâyük adamdır. Râci tab’an nâzik, mütehassis, âlîcenâb ve ahlâk-ı âliye ashâbındandır, nezâketi îcâbından olarak kalbini rahnedâr den mes’eleden dolayı velev kinaye*

⁵⁶¹ a.g.d. , nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301.

⁵⁶² Şerif Aktaş , a.g. e. , s. 76.

tarzında olsun zevcesine bir şey söyleyememişti, yalnız ara sıra pek teklifsiz arkadaşlarına râz-ı derûnunu ifşâ ederdi.”⁵⁶³

Yine yazar-anlatıcının bakış açısıyla kurulmuş cümlelere şunlar örnek verilebilir: “*Râci vechen de güzel adamdır, vücûdca kuvvetlidir, otuz beşini almış olduğu hâlde hâlâ yirmi beş yaşındaki gençlik hâli üzerinde bâkî görülür. Meselâ Râci'nin geniş omuzları, iri kemikli vücûdu kuvvetli adâlâtı yek-nazarda şu adamın hiçbir şeyde sû-i istimâle varmadığına delâlet eyler.*”⁵⁶⁴

Romanda ikinci anlatıcı olan figür anlatıcı anlatırken, doğal olarak kendi bakış açısıyla anlatır. Dolayısıyla eserin figür anlatıcının anlattığı kısımlarında, daima figür anlatıcı ön plandadır.⁵⁶⁵ Şu cümleler figür anlatıcının bakış açısıyla yazılır: “*Dikkat ettikçe vücûdunun letâfetine; tarâvetine, mişvârındaki halâvete hayran oluyor idim. Sâfiyet ve masûmiyetiçinde bundan münâsib kadın tasavvuru kâbil olamaz. Hele dişlerine bayılıyordum. Acaba işi böyle ağır görmesindeki sebep nedir diye düşünüyordum.*”⁵⁶⁶ Figür anlatıcı vak'a zamanındaki bakış açısıyla görüldüğü gibi anlatma zamanındaki bakış açısıyla da görülür: “*Vuku'a gelen felaket çaresi bulunamaz nev'dendir, binâenaleyh nevmîdim hudûdsuz oluyor. Bir de felakete sebebiyet ben verdim diye kendimi ithâm eyliyorum ben o derece şiddet ü sevdâ ile sevdiğim bir mahlûk-ı kıymetdârı kendimden uzakta başkalarının taht-ı nazarında bırakmamalı idim. Alelhusûs o kadar senelerden sonra Cenâb-ı Hakk'ın ihsân ettiği evlâdımın yanından bir sâniye ayrılmamalı idim.*”⁵⁶⁷

⁵⁶³ a.g.d. , nr. 58. , 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 92.

⁵⁶⁴ a.g.t. , s. 92.

⁵⁶⁵ Şerif Aktaş , a.g. e. , s.94.

⁵⁶⁶ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 142.

⁵⁶⁷ a.g.d. , nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301.

III-BÜTÜNCÜL GERİYE DÖNÜŞ

Geriyeye dönüş, bütüncül (retrospection) ve kısmî (flashback) olarak iki tekniğe ayrılır.⁵⁶⁸ Bu romanda hem yazar-anlatıcı hem de figür anlatıcı olduğundan, iki anlatıcı da geçmişini bütüncül olarak anlatır; yani romanda kısmî geriyeye dönüş yoktur. Diyalog tekniğinin dışında romana damgasını vuran tekniklerden biri de bütüncül geriyeye dönüştür; çünkü neredeyse romanın tamamı bu teknikle oluşturulur.

Yazar-anlatıcının yaptığı bütüncül geriyeye dönüşlere örnek verilirse: *“Kerkükizâde Râci Bey yirmi beş yaşında iken, ricâl-i ulemâdan olan pederinin büyük servetine vâris olmuş, dört sene sonra dahi elindeki servetin re’sü’l-mâlîne dokunmak cinnetini göstermeden kendi gibi zengin ve henüz pederi vefât etmiş bir kibar kıızıyla tehhül etmişti. Râci’nin zevcesi Sadiye Hanım’ın pederi de ricâl-i ulemâdan idi bu adam meslek-i ilmiyede büyük bir mevki’ istihsâl etmiş olarak terk-i hayat edip olanca servetini biricik vârisi olan kızına bırakmış idi.”*⁵⁶⁹

Figür anlatıcının anlattığı kısımlar, bütünüyle diyalog tekniğiyle oluşturulduğu gibi aynı zamanda bütüncül geriyeye dönüşle de oluşturulur; çünkü figür anlatıcının bütün anlattıkları geçmişe aittir. Bu yüzden romanın üçüncü bölümünden yirmi dokuzuncu bölümüne kadar olan kısım figür anlatıcının bütüncül geriyeye dönüşü ile oluşturulur. Figür anlatıcı bütüncül geriyeye dönüşüne şu cümlelerle başlar: *“Geçen sene de bizim hanım yine böyle teyzesine gitmiş idi. Hem evce gitmişlerdi, burada yalıda sâyis ile Ayvaz ve haremde Hâver ve kâhya kadından başka hemen kimse kalmamıştı. Emektâr hizmetkârım Recep de İzmit’teki amcasının vefâtından dolayı benden on beş gün izin isteyip gitmiş idi, o akşam yine bir mu’tâd yalıya geldim, nasılsa yalnız kalacağımı unutarak misâfir getirmedi.”*⁵⁷⁰ Figür anlatıcının bütüncül geriyeye dönüşünün son cümleleri ise şöyledir: *“Bundan sonra yine eski tarz hayatı aldım ama rûha tâbi’ olamayan bir vücûd gibi idim. İşte sizin de istiğrâbınızı merâkınızı davet eden bu olmuştur. Vapura binip İstanbul’a geliyorum; ahbâbı*

⁵⁶⁸ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 91.

⁵⁶⁹ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91.

⁵⁷⁰ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) s.-109.

*görüyorum, atla geziyorum; fakat fikrim berâber değildir. Sanki kalb-i bîrûhum. O gündün beri de altı gün geçti.”*⁵⁷¹

Bu romandaki figür anlatıcının anlattıklarındaki bütüncül geriye dönüşün en önemli özelliği diyalog tekniğiyle kurulması ve çok uzun olmasıdır. Bu yüzden romanın neredeyse tamamı bu teknikle oluşturulur. Aynı bütüncül geriye dönüş ilk yerli roman olan Taaşşuk -ı Tal’at ve Fitnat’ta da vardır; fakat bu romanda olduğu gibi romanın büyük bir bölümünü kaplamaz, sadece uzun bir paragraf halindedir. Taaşşuk_ı Tal’at ve Fitnat’ta Saliha Hanım seneler önceki evlilik hikâyesini dadıyla yaptığı sohbet esnasında anlatır ve bu anlatılanlar bütüncül geriye dönüşle oluşturulur.⁵⁷² Bu uzun ve kesintisiz bütüncül geriye dönüş romanda yirmi iki sayfa tutar. Bu kısım romanda şöyle başlar: “*Sâliha Hanım, Ayşe Kadın’ın ibrâmı üzere, vech-i âfî üzere kendi sergüzeştini gâh ağlayarak ve gâh gülererek beyân eylemeye başladı:*

*-Babam anam geç evlenmişlerse de, birçok zaman Cenâb-ı Hak evlat vermedi. Sonra, anam kırk yaşındayken ben dünyaya geldim. Beş yaşına bastığım gibi, babam mektebe götürdü. Dört sene okuduktan sonra, benden iyi bilenler bazısı çıktılar, gittiler; bazısını geçtim. Hâsılı mektepteki kızların derste birincisi oldum. Babam anam böyle okuyup yazdığımı gördükleri gibi, beni o kadar severlerdi ki tarif olunmaz. Az zamanda ben, mektepteki kızların ikinci hocası oldum...”*⁵⁷³

Saliha Hanım’ın anlattıklarının sonu ise şöyledir: “*Nihayet, bir aydan sonra, gelin oldum. Lâkin, Rif’at Bey’in evine geldim. Çünkü Kâmile Hanım, oğlunun güveyi girmesine razı olmazmış ve hattâ Rif’at Bey’in ricası üzere anneme geldiği vakitte dahi orasını teklif etmemişmiş. Nihayet, evlendikten bir sene sonra, kayınpederim vefat eyledi. Üç sene sonra Kâmile Hanım dahi öldü.*

-Ah biçare Kâmile Hanım ah! Beni ne kadar seviyordu!

Saliha Hanım kendi sergüzeştini bitirdiği gibi, yine dikişe başlar. Ayşe Kadın:

-Ah hanım, sen de şok şekmiş. Onun için şabuk ihtiyarlamış. Zavallı hanım!

*Diyerek, kalkıp mutfığa gider.”*⁵⁷⁴

⁵⁷¹ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s.319.

⁵⁷² Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 92.

⁵⁷³ Şemsettin Sami, Taaşşuk-ı Tal’at ve Fitnat, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 18.

⁵⁷⁴ a.g.e. , s. 39.

Hâver romanındaki geriye dönüş, Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat'ın bahsedilen pasajında olduğu gibi aksiyonel bir özellik taşır; çünkü bu geriye dönüş diyalog tekniği aracılığıyla kurulur.⁵⁷⁵

IV-İÇ ÇÖZÜMLEME

İç çözümleme tekniğinde anlatıcı, figürün kalbine ve beynine girerek onun ne düşündüğünü, ne hissettiğini anlatır.⁵⁷⁶ Bu teknik Ülfet romanı incelenirken belirtildiği gibi doğrudan, dolaylı ve aksiyonel olmak üzere üçe ayrılır. Hâver romanında dolaylı iç çözümleme tekniği kullanılmaz. Bunda, romanın büyük bir kısmında figür anlatıcının olmasının etkisi vardır. Yazar-anlatıcının olduğu kısımlar çok azdır ve burada da doğrudan iç çözümleme yapılır. Romanda dolaylı iç çözümleme olmadığı için dolayısıyla aksiyonel iç çözümleme de yoktur.

A-Doğrudan İç Çözümleme

Bu türde roman figürünün içinden geçirdikleri aynen anlatıcı tarafından verilir; yani figürün zihninde kurduğu cümleler anlatıcı tarafından aynen aktarılıp “diye düşündü” gibi ibareler kullanılır.⁵⁷⁷ Yani bu teknik sadece figür olmayan anlatıcı için geçerlidir; çünkü bu anlatıcı figürlerin zihinlerinden geçenleri bilebilir ve bunları aktarabilir; fakat figür anlatıcı aynı şeyi yapamaz. Bir figür anlatıcı başka figürlerin zihinlerinden geçenleri kavrayıp, bunları anlatamaz. Bu yüzden Hâver romanında sadece yazar-anlatıcının anlattığı kısımlarda doğrudan içi çözümleme vardır. Buna örnek verilirse: “*Râci bazen düşünüyor, acaba ru'yada değil miyim diyor.*”⁵⁷⁸ Bir başka örnek yine Râci'ye aittir: “*Râci'nin sîması meserretle parladı. Kendi kendine dedi ki:*

-Ne kadar da kolay! Bir Sâniyede her şey biter. Zavallı Hâver; ona nisbeten hekimsiz acı çekerim. Ey sadiye...

⁵⁷⁵ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 92.

⁵⁷⁶ a.g.m. , s. 92.

⁵⁷⁷ a.g.m. , s. 93.

⁵⁷⁸ a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s.320.

Burası meşkûn bir nokta-i istifhâm idi, ne diyecek?”⁵⁷⁹

2.4.2.4. Gösterme

Gösterme yönteminde herhangi bir anlatıcı mevcut değildir ve bu yöntem iç konuşma, bilinç akışı ve kısmî geriye dönüş tekniklerini barındırır.⁵⁸⁰ Bu romanda sadece iç konuşma tekniği kullanılır.

I-İÇ KONUŞMA

İç konuşma tekniğini iç çözümleme tekniğinden ayıran en önemli şey bir anlatıcının figürün içinden geçirdiklerini “diye düşündü” diyerek vermemesidir.⁵⁸¹ Hâver romanında bu teknik sadece bir cümlede kullanılır. Bu da iç çözümleme tekniğiyle oluşturulmuş bir cümleden hemen sonra gelen bir cümledir: “*Râci bazen düşünüyor, acaba ru’yada değil miyim diyor. Hâver’in mecrûhiyyeti vefâtı bir takım hayâlat olmasın?”⁵⁸²* Buradaki ilk cümle doğrudan iç çözümlemeyle, ikinci cümle ise iç konuşma tekniğiyle kurulur. İkinci cümlede anlatıcı yoktur.

2.4.2.5.Mektup Tekniği

Mektup tekniği romanlarda iki şekilde kullanılır: Biri, romanın peşpeşe gelen mektuplardan oluşturulması ki buna mektup-roman denir; diğeri de tekniğin romanda lâzım olduğu zaman kullanılmasıdır.⁵⁸³ Birinci şekil kullanıldığında birbiri ardına gelen mektuplar bir halin tüm ayrıntılarıyla verilmesini sağlar.⁵⁸⁴ Mektuplar konularına göre üçe ayrılır: 1-Gerçeği değiştiren mektuplar 2- Gerçeğin değişimini anlatan mektuplar 3- Gerçeği herhangi bir müdahalede bulunmadan ifade eden mektuplar⁵⁸⁵

⁵⁷⁹ a.g.t. , s. 320.

⁵⁸⁰ Hakan Sazyek, a.g.m. , s. 94.

⁵⁸¹ a.g.m. , s. 95.

⁵⁸² a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s.320.

⁵⁸³ Mehmet Tekin, a.g.e. , s. 227.

⁵⁸⁴ Emel Kefeli, Anlatım Tekniği Olarak Mektup, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 33.

⁵⁸⁵ a.g.e. , s.40.

Türk edebiyatında teknik olarak mektubu geniş olarak ilk defa Ahmet Midhat Efendi Felsefe-i Zenan'da (1870) kullanır.⁵⁸⁶ Hâver romanında diyalog tekniği, bütüncül geriye dönüş tekniğinin dışında, roman için çok önemli olan tekniklerden biri de mektup tekniğidir. Romanda beş mektup, üç telgraf vardır. Bu mektup ve telgraflar romanda verilir; ama bunların dışında verilmeyen; fakat sadece adı geçen mektuplar da vardır.

Romanda mektuba dair ilk cümle yazar-anlatıcı tarafından kurulur: “*Sol elinde bir mektup var idi, arkadaşlarına takarrüb edince paltosunun cebine koydu.*”⁵⁸⁷ Burada bahsedilen kişi Râci'dir. Râci romanın başında, arkadaşlarına doğru yaklaşırken paltosunun cebine bir mektup koyar; ama romanın ilerleyen kısımlarında bu mektuba dair hiçbir şey söylenmez; yani yazar-anlatıcı bu paltodaki mektuptan bir daha söz etmez. Romandaki diğer mektuplar ya kütüphane rafında bulunur ya da Râci'nin yazıhanesinde bulunur. Bazı mektupları Râci'nin nereden alıp okuduğu bilgisini yazar-anlatıcı vermez; fakat romanın başında özellikle palto cebine koyulduğu belirtilen mektubun romanın ilerleyen sayfalarında bahsedilmemesi bir eksikliğin oluşmasına sebep olur.

Romanın bütünüyle verilen ilk mektubunun Râci tarafından nasıl keşfedildiği ise figür anlatıcı tarafından şöyle anlatılır: “*Doğrulduğu zaman fistanının düğmeleri aralandı; orada bir mektup zarfı gördüm. Zarf kirli idi.*”⁵⁸⁸ Figür anlatıcı bu mektubun zarfına dair şunları söyler: “*Mektubu açmadan bir kere zarfa baktım; zarf 'hâlâ bu mektup' ta'birıyla başlayıp İstanbul'da Kerkükizâde Râci Efendi'nin konağında hizmetçi Habîbe kıza vusûl bula diye yazılı idi. Yazı o kadar fena ve imlasız değildi. Hatta bir ihtiyar adam elinden çıkmış olduğunu da keşfeder gibi oldum.*”⁵⁸⁹ Râci Efendi mektubu arkadaşlarına da okumak ister. Yazar-anlatıcı Râci'nin bunun için neler yaptığını şöyle anlatır: “*Burada Râci Efendi kalktı, yanındaki kütüphânesini açıp bir gözünden dörde bükülmüş bir kağıt çıkarıp geldi. Dedi ki:*

⁵⁸⁶ a.g.e. , s. 46.

⁵⁸⁷ a.g.d. , nr. 58., 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 94.

⁵⁸⁸ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 142.

⁵⁸⁹ a.g.t. ,s.142.

-İşte mektup, size okuyayım da dinleyiniz, mektubun vereceği tafsîlatın nakledeceğim sergüzeştle büyük alâkası olduğundan dikkatle dinlemelisiniz.”⁵⁹⁰ Bu mektubu, Hâver, Râci’nin kendisi için okumasını ister, bu isteğini de Râci’yle yaptıkları ayak üstü sohbette gerçekleştirir: “Bu aralık birdenbire yanıma gelip dedi ki:

-Efendimden bir hizmet talebine cür’etyâb olsam...

-Söyle kız.

-Okumak yazmak bilmediğimi söylemiş idim. Demin gördüğünüz mektubu bir türlü iyi okuyamadım; kimseye de okutturamıyorum.

-Niçin?

-Benimle eğlenirler de onun için. Bir de bazı yerleri var ki hiç anlamadım. Vâkiâ sizce ehemmiyetli bir şey mektubumda yok ise de biraz evvel Kastamonu’dan bahseyliyordunuz; oraya âid hâvâdis bulunacağı cihetle cesaret ediyorum.

-Daha başka?

-Memleketten ve eski kapımdan fenalıkla ayrılmadığımı da öğrenirsiniz efendim.”⁵⁹¹

Bu mektup Kastamonu’dan, Sâlim bin Zeynel adlı mahalle imamı tarafından yazılır. Mektup, romanda bütünüyle verilir; fakat bir farkla: Mektup kesintilerle verilir; yani mektubun tamamı romanda kesintisiz bir şekilde verilmez. Râci, mektubu Hâver’e okurken ara sıra okumasını keser ve merakını gidermek için Hâver’e bir takım sorular sorar; yani mektup tekniğinin içine vak’a zamanındaki diyalog tekniği girer. Buna bu mektuptan bir örnek verilirse:

“Makam-ı kerîmem kızım.

Yazdırıp Hafize Kadın’a gönderdiğin mektubu aldım.

Sözü kesip sordum ki:

-Kız sen hiç yazı yazamaz mısın?

-Hayır efendim.”⁵⁹² Bu mektubunda Sâlim Bin Zeynel Hâver’e Hafize Kadın’ın kendisi için gönderdiği çarşafılığa teşekkür ettiğini; ama buna gerek olmadığını, paralarını saklaması gerektiğini söylüyor. İyi koca bulmanın öneminden bahsediyor. Hizmetçiliğin ne kadar zor bir iş olduğundan bahsedip, buna dair öğütler veriyor. En önemlisi de Süleyman’ın ne durumda olduğundan bahsediyor. Okuyucu Süleyman figürünün adını ilk defa bu mektupta görür. Sâlim bin Zeynel Süleyman’ın, Hâver gittikten sonra ne hallere düştüğünü yazar. Bir de Hasan diye birinden bahseder.

⁵⁹⁰ a.g.t. ,s. 142.

⁵⁹¹ a.g.t. , s. 142.

⁵⁹² a.g.t. , s. 142.

Onun Hâver'e selamı olduğunu söyleyip, eğer Hasan'la evlenseydi mesut olabileceklerini söyler. Daha sonra mektubunu bitirir. Bu mektubun en önemli özelliği okuyucuya Süleyman'ı tanıtmasıdır. Mektubu okuyarak okuyucu daha Süleyman'ın kim olduğunu, neler yaşadığını bilmeden akıbetini öğrenir. Kim olduğuna dair merakını da Râci sayesinde giderir; çünkü Râci, Süleyman'ı Hâver'e sorar ve Hâver de bunun üzerine Süleyman'a dair açıklayıcı bilgiler verir. Okuyucu mektubu okuyunca Süleyman'a pek önem vermez; çünkü romanın sonlarına kadar Süleyman gerçek bir figür olarak çıkmaz. Sâlim Bin Zeynel'in yazdığı bu mektup, konuları bakımından mektuplar içinde gerçeği herhangi bir müdahalede bulunmadan ifade eden mektuplar kategorisine sokulmalıdır; çünkü yaşanan bir olayı haber vermek ve bilgi vermek için yazılan bir mektuptur.⁵⁹³ Bu mektup Râci üzerinde büyük etki yaratır.

Romanda her ne kadar verilirse de, sadece bahsi geçse de romanın gidişâtı açısından önemli olan bir mektup daha vardır. Bunu figür anlatıcı şöyle anlatır: *“Zevcem Bursa'da iken teyzesinden bir mektup almış, teyzesi Sadiye'yi Değirmendere'deki çiftliğe davet etmiş idi.”*⁵⁹⁴ Bu mektup sayesinde evden giden Sadiye, aslında Râci'ye Hâver'e açılabilmesi için farkında olmadan kolaylık sağlar. Eğer Sadiye evde olsaydı belki de Râci, Hâver'e açılmayacaktı.

Romandaki önemli mektuplardan biri, yine Kastamonu'daki imam efendi tarafından yazılan mektuptur. Bu mektupla ilgili figür anlatıcı şu bilgileri verir: *“Artık İstanbul'daki konağa inmek üzre idik, bir sabah bana Hâver bir mektup verdi; bu mektup kızcağızın yegâne sermaye-i elemi izâle eyliyordu. Şu mektubu şimdi size okuyayım, zîrâ yazıhânemde duruyor.”*⁵⁹⁵ Râci, burada arkadaşlarıyla beraber bir mekan değişikliği yaparak, mektubun bulunduğu yazıhâneye geçerler. Figür anlatıcı şöyle devam eder: *“Râci büyük masanın bir gözünü çekip içinden mektup çıkardı. Dedi ki:*

- *Mektup Kastamonu'da imam efendiden idi. Yazıyı görünce tanımış idim. İşte mektubun mündericâtı”*⁵⁹⁶ diyerek mektubu okumaya başlar. Sâlim bin Zeynel bu

⁵⁹³ Emel Kefeli, a.g.e. , s. 40.

⁵⁹⁴ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.206.

⁵⁹⁵ a.g.d. , nr. 67. 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) s. 238.

⁵⁹⁶ a.g.t. ., s. 239.

mektubu Hafize Kadın'ın arzusuyla yazdığını belirtir. Bu mektupta, imam yine Süleyman'dan bahseder ve onun artık Kastamonu'da olmadığını söyler. Süleyman tifo hastalığına tutulur. Süleyman'ı hastalık o kadar kötüleştirir ki sayıklamaya başlar, daha sonra da kendini pencereden atmaya kalkışır; fakat kurtarılır. Bu haberi vererek imam demek ister ki Hâver, artık Kastamonu'ya gelebilir. Hâver'in Kastamonu'ya gidememesinin sebebi Süleyman idi. Süleyman, Hâver'e âşıktır ve Hâver onu istemez. Artık Süleyman engeli de kalmadığına göre Hâver Kastamonu'ya gidebilir. Mektubu Hacı Efendi adında biri getirir ve imam efendi Hâver'in Hacı Efendi ile Kastamonu'ya dönmesini ister. Mektubun tarihi ise 1 Eylül'dür. Figür anlatıcı mektuba dair şunları söyler: *“Bu mektubu ilk defa okuduğum zaman şu odacıkta Hâver'le yalnız idim, yandaki harem kapısından buraya gelmiş idi.”*⁵⁹⁷ Mektupta yine Süleyman'dan bahsedilir, hatta bu mektup sırf onun hakkında Hâver'e bilgi vermek için yazılır; fakat okuyucu yine Süleyman'ı pek önemsemez; ama Süleyman romanın sonunda romanın sonunu getirecek hareketi yapar ve Hâver'i öldürür. Bu mektup konuları bakımından gerçeğin değişimini anlatan mektuplar kapsamında değerlendirilmelidir; çünkü yaşanmış bir olayı anlatır ve olayların akışını değiştirir.⁵⁹⁸ Bu mektuptan sonra Hâver, Kastamonu'ya gitmek ister ve hanımından izin alır; fakat daha sonra Râci'ye hamile olduğunu söyler. Bunun üzerine Râci, Firuzağa'daki eve Hâver'i yerleştirmek ister. Hâver, Kastamonu'ya gidiyorum deyip Firuzağa'ya gidecektir; fakat Sadiye tarafından yakalandıklarında iş değişir ve Kastamonu yalanına başvurmadan Firuzağa'ya giderler. Bu mektup tam anlamıyla olay akışını değiştirmese de önemli bir mektuptur.

Romanda bir de Sadiye'ye gelen mektup vardır ki bu mektup olaylar açısından çok önemli bir mektuptur. Mektubu kimin yazdığı ilk önce belli değildir; fakat Râci'nin soruşturması sonucu mektubu Şöhret'in yazdığı ortaya çıkar. Sadiye bu mektup hakkında şunları söyler: *“İstanbul'da Zühre Hanım'ın konağında idim; dört beş hanım daha var idi; güzel güzel eğleniyorduk; henüz yemekleri yemiş, kahve içmek üzere bulunmuş idik ki hizmetçilerden birisi geldi. Bana bir ufak mektup verdi. Selamlığa bir ağa bırakmış size imiş dedi. Ağa kim imiş dedim, anlamak kâbil olamadı, mektubu bırakınca gitmiş. Zarfa baktım. Yazıyı tanıyamadım. Burada*

⁵⁹⁷ a.g.t. , s. 239.

⁵⁹⁸ Emel Kefeli, a.g.e. , s. 40.

*Sadiye koynundan bir kağıt çıkardı.*⁵⁹⁹ Râci mektubu arkadaşlarına okuduktan sonra Sadiye'nin sözlerini nakleder: “*Sadiye yine söze başladı.*

*-Kağıdı sür'atle bir gözden geçirdim. Kimden olabilir dedim, bir türlü bulamadım. Şive-i tahrîr pek kaba idi.*⁶⁰⁰ Bu mektupta Sadiye Hanım'a hitaben, kocasının evdeki hizmetçilerden biriyle aşk yaşadığından, şu dakikada bile onların orada zevk sürdüğünden bahsedilir. Mektuba Sadiye Hanım inanmak istemez: “*Kağıdı elimde büktüm. Bir aralık yırtıp atmak, inanmamak istedim.*”⁶⁰¹ Bu mektup üzerine Sadiye, yalhya gelir ve Râci ile Hâver'i yakalar. Bu olaydan sonra olay akışı sür'atle değişir ve daha önce bahsedilen çeşitli olaylar meydana gelir. Sadiye, bu mektuptan ve kendisine nasıl ulaştığını anlattıktan sonra, Râci hâlâ yalana başvurup durumu düzeltmek ister; ama Sadiye'yi kandıramaz: “*-Müsaade et; Hâver'in kabahati yok; yarın memlekete gideceği için bir mektup vermek üzere buraya çağırdım.*

*-Mektubu ben yok iken mi verirler? Hani ya mektup? Mektup nerede? Artık yalana, düzene inanır mıyım sanıyorsunuz?*⁶⁰² Bu mektup da gerçeğin değişimini anlatan mektuplar içinde değerlendirilmelidir.

Yazılan mektubun hâlâ kim tarafından yazıldığı ve gönderildiği meçhuldür. Râci, bunu araştırır ve bulur. Figür anlatıcı bu konuyu şöyle anlatır: “*Acaba bu kağıt kimden geliyor? Kağıdın her tarafına baktım yazıyı muâyene ettim. Yazı acemi yazısı idi. Tarz-ı tahrîrde kaba idi. Düşündüm. Aklıma Şöhret geldi. Acaba o mu? Eğer ihânet evden çıkıyorsa ondan başka kimse yapamaz, hâricden yazılmasına gelince buna hiç ihtimâl veremem. Zîrâ Hâver'le evvelâ münâsebâtımın hâricdekilere kadar aksini umamam.*

*Odamin selamlık kapısını kapadım, harem cihetine geçip Şöhret diye seslendim. Geldi. Mektubu önüne koydum.*⁶⁰³ Râci, Şöhret'in kendisinin aşk macerasından haberinin olduğunu bir de Şöhret'in ağzından duyar ve ondan mektubu kimin yazdığını söylemesini ister.Şöhret, ilk önce bilmediğini söylese de itiraf etmek zorunda kalır.

⁵⁹⁹ a.g.d. , nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892), s.255-.256.

⁶⁰⁰ a.g.t. , s.256.

⁶⁰¹ a.g.t. , s. 256.

⁶⁰² a.g.t. , s. 256.

⁶⁰³ a.g.d. , nr. 69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 272\.

a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 282.

Romanda adı geçen; fakat verilmeyen bir mektup da Râci'nin Kastamonu'ya yazdığı mektuptur: "*Dedim ki:*

-Hâver, mademki Hafize Kadın'ın dest-i muâvenetine ihtiyacın var, o muâvenete burada dahi nâil olabilirsiniz. Acaba gelir mi?

Bu sözümler Hâver'i o kadar sevindirdi ki ta'rif olunamaz. Derhal boynuma sarıldı, beni envâ nevâzişe gark etti. Sürûrundan ağlamaya başladı, iş yalnız Hafize Kadın'ın gelip gelmemesinde idi, imam efendiye mufassal bir mektup yazıp mahsûs bir adam ile göndermeye imam efendi marifetiyle Hafize Kadın'ın iknâıyla o adama terfiken yola çıkarılması cihetine karar verdik."⁶⁰⁴

Her şey hallolur, Hâver evinde mutludur, Hafize Kadın gelir. Bir gün Râci yalıya uğrar ve masasının üstünde bir mektup bulur. Bu mektup Sadiye'den gelir. Sadiye afiyetle Bursa'ya gittiğini, her şeyden haberdâr olduğunu ve kendisinden bir ricası olduğunu söyler. Sadiye'nin, Râci'den ricası şu şekildedir: "*Senden bir ricâm var; on beş yirmi günde bir kere Bursa'ya geliniz de âlem müfarekâtımıza ma'nâlar vermesin.*"⁶⁰⁵ Bu mektubun Râci üzerindeki etkisi ise şöyledir: "*Bu mektup beni pek memnûn etti; gâyet halâvetkârâne ve dostâne yazılmış idi, işin ilerisini cüz'i bir nazar-ı memnûniyetle görmeye başladım, Sadiye'nin biraz kesb-i mülâyemet etmiş olmasına ziyâde sevindim.*"⁶⁰⁶ Bu mektup da olay akışını değiştiren mektuplardandır; çünkü bu mektup üzerine Râci sık sık Bursa'ya gider ve zaten Hâver'in bıçaklanması da o Bursa'dayken gerçekleşir. Bursa'ya gittiğinde daha da uzun kalması gerektiğini anlar ; çünkü halk arasında dedikodular başlar ve Râci daha fazla Bursa'da kalmak ister. Figür anlatıcı bu noktayı şöyle açıklar: "*Hâsıl olan sû-i te'sîri izâle temek üzre Bursa'daki müddet-i ikâmeti uzatmaya karar verdim, o günkü posta ile yazdığım uzun mektupta burasını Hâver'e şerh ettim.*"⁶⁰⁷ Râci, bir müddet sonra Hâver'e yazdığı mektubun cevabını alır. Mektupta Hâver, mutlu olduğunu, hiç evden çıkmadığını, havanın pek güzel olduğunu, Râci'yi çok sevdiğini söyler. Bu mektup, konuları bakımından gerçeği herhangi bir müdahalede bulunmadan ifade eden mektuplar arsında anılmalıdır; çünkü mektup haber ve bilgi veren bir

⁶⁰⁴ a.g.d. , nr. 70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz 1892) , s. 286.

⁶⁰⁵ a.g.t. , s.287.

⁶⁰⁶ a.g.t. , s. 288.

⁶⁰⁷ a.g.t. , s. 288.

mektuptur.⁶⁰⁸ Sadiye'nin ve Hâver'in mektubu Râci'nin üzerinde büyük etki yapar: *"Bu mektup da beni çok sevindirdi, çok düşündürdü; tuhaftır bir hafta zarfında elime geçen iki mektup son derece mûcib-i saadetim olmuş idi."*⁶⁰⁹

Romanda mektubun dışında üç de telgraf vardır. Bunlar İstanbul'dan Bursa'ya ve Bursa'dan İstanbul'a çekilen telgraflardır. Figür anlatıcı ilk telgrafi şöyle anlatır: *"Atlı kapımızın önünde durdu. Elinde kırmızı kağıt var idi, öyle bir heyecan ile aşağı atladım ki ta'rîf kabul olunmaz, zîrâ safka-i vâhidede kağıdın telgraf olduğunun anlamıştım.*

*Burada Râci Efendi yine yazıhânenin gözünü açıp arkadaşlarına kırmızı telgrafi çıkardı; münderecâtı bu idi. 'Bir oğlumuz dünyaya geldi. Vâlidesiyle oğlumuzun sıhhati berkemâldir.'*⁶¹⁰ Râci bu haber üzerine İstanbul'a döner ve bir süre geçtikten sonra tekrar Bursa'ya gelir. Bursa'dayken bir telgraf gelir. Telgrafta sadece "Geliniz" yazar. Bunun üzerine Râci ne olduğunu öğrenmek için bir telgraf çeker, cevap "Burada bulunmanız lâzımdır"⁶¹¹ şeklindedir. Romanda bu telgrafların önemi olayların akışında büyük rol oynamasıdır; çünkü ilk telgraf hariç son iki telgraf her ne kadar söylenirse de Hâver'le ilgilidir. Hâver, Süleyman tarafından yaralanır ve ağır bir şekilde yatar. Bunun için Râci'ye telgraf çekilir.

Romanın sonlarına doğru Râci intihar etmek üzereyken görülür. İntihar etmeden önce dostu Hacı Şükrü'ye ve eşi Sadiye'ye mektup yazar: *"Masanın gözünden kağıt çıkarıp bir mektup yazdı. Mektup yirmi satırdan ziyâde oldu. İhtizâzlı el satırları ta'kîb eylerken o kadar titriyordu ki mektup sâhibinin eline gittiği zaman mutlaka büyük bir müşkilâtle okuyabilecek di. Mektubu zarfa koydu, üstüne:*

Kardeşim Hacı Şükrü'ye

İbârelerini de yazdı. Ba'de bir mektup daha yazdı. Bu mektubu ihâta eden zarfın üstüne ise:

Zevcem Sadiye Hanım'a

*Kelimeleri yazılmıştı. Mektuplarını masanın üstüne bıraktı."*⁶¹²

⁶⁰⁸ Emel Kefeli, a.g.e. , s. 40.

⁶⁰⁹ a.g.t. , s. 288.

⁶¹⁰ a.g.d. , nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301.

⁶¹¹ a.g.t. , s. 302.

⁶¹² a.g.d. , nr. 72, 16 Temmuz 1308, s.320.

Görüldüğü gibi mektup tekniği romanda çok önemli bir yer tutar ve romana aynı zamanda zenginlik de katar.

2.4.2.6.Montaj Tekniği

Yansıtmacı roman açısından montaj tekniğinin kullanılma amacı, yazarın birikimini ortaya koyarak eserde işlenen sorunla ilgili pekiştirme yapmaktır ve montaj , doğrudan alıntılama şeklinde olur.⁶¹³ Montaj tekniğinde, başka bir metinden alınan parçalar, eserde bütünlüğün oluşmasını sağlar ve eseri zenginleştirir.⁶¹⁴ Bu yüzden alıntılanan parçalar eser tarafından sindirilir ve eserle uyum halinde olur.

Hâver romanında montaj tekniği yalnız bir kere kullanılır: “*Yemek bitmek üzere iken ben de gazeteyi bitiriyordum, mu’tâdımın hilâfında olarak vilâyât havâdisi de okur iken Kastamonu dahilinde bir köyde vuku’ bulan bir harîkin üç dört ev yakmış olduğunu okudum. Gazete fazla olarak haber veriyor idi ki Küre nuhâs tesmiye olunan bu köy Kastamonu ile İnebolu şosesi üzerindedir. Harîk şoseye yakın ufak bir evden çıkarak üç kulübeyi yakmış ve câmi yanında bastırılmıştır. Gazetenin şu malûmatı vermekten maksadı Kastamonu’da mukîm bir zâtın harîkzedegâna ettiği muâvenet-i semîhâneyi i’lân idi.*”⁶¹⁵ Bu cümlelerdeki “ *Küre nuhâs tesmiye olunan bu köy Kastamonu ile İnebolu şosesi üzerindedir. Harîk şoseye yakın ufak bir evden çıkarak üç kulübeyi yakmış ve câmi yanında bastırılmıştır.*” İfadeleri montaj tekniği ile oluşturulur, bu ifadeler gazeteden aynen esere alınan ifadelerdir. Bu teknikle oluşturulan cümlelerin romanda önemli bir işlevi vardır; çünkü bu gazete haberi sayesinde Râci ile Hâver aralarındaki sohbeti koyulaştırırlar.

⁶¹³Hakan Sazyek, “ ‘Kolaj’ ve Romandaki Yeri” , Kitap-lık, Sayı 92, Mart 2006, s. 95.

⁶¹⁴ a.g.m. , s. 95.

⁶¹⁵ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s.109.

2.5.ROMANIN İÇERİK ÖGELERİ

2.5.1.KÖLELİK

Hâver romanında, köleliğin hizmetçilik yönü vardır ve odalık kavramından bir yerde de olsa bahsedilir.

Tanzimat romanında hizmetçilik Batı romanından daha farklı bir şekilde ele alınır: “Benzer şekilde Batı romanında oldukça sorunal bir şekilde ortaya çıkan, huzursuzluk yaratan, statükoyu tehdit den ‘ hanımının yerini alan, efendisiyle evlenen hizmetçi’ figürü, İslâm ve Hristiyan toplumlarında evlilik düzenlemelerindeki farklılardan dolayı Tanzimat romanında farklı bir anlam kazanır. Hizmetçinin hanımının yerine geçmesi şart değildir; daha çok ona rakip olarak gelir. Her iki kadın da aynı adamın karısı olarak ev içi hiyerarşisinde belli konumlarda hayatlarına devam edebilirler. Bu durumlarda başka huzursuzluklar doğabilir, ama Batı romanı için söylenen, sınıfsal hiyerarşilerin ve statükonun sarsıldığı gibi bir endişe pek söz konusu değildir.”⁶¹⁶

Ahmet İhsan’ın Hâver romanında ise hizmetçi, evin hanımından habersiz evin beyiyle aşk yaşar, bu durum ortaya çıktıktan sonra, hizmetçi evden ayrılır ve başka bir eve yerleşir; fakat bu evde, artık evin beyinin eşidir.

Tanzimat romanında Ahmet İhsan’ın romanları açıklanırken belirtildiği gibi, bu romanda beslemelere, hizmetçilere hor gözle bakılır: “Herkesde cüz’î bir adem-i memnûniyet alâmeti göründü; zîrâ büyümüş olan meraklar aradığını bulamamıştı, ma’mafih iş esâsen ne olduğunu gösterdiğinden huzzârı sükût istilâ etmiş idi. Mes’elenin bir hizmetçi kıza müteallik olmasını o kadar mühim göremediler; zîrâ Râci’nin arkadaşları umûmiyet üzere hizmetçi kızları o kadar adam yerine koyanlardan değildi.”⁶¹⁷ Hizmetçiler o kadar düşük bir durumdadır ki onlarla konuşurken bile farklı ve hoş olmayan bir üslupla konuşulur. Örneğin Hâver romanının başlarında Râci hizmetçi olan Hâver’le konuşurken ona hep hiç hoş

⁶¹⁶ Çiçek Öztekin, “Türk Romanında Efendiler ve Hizmetçiler”, Toplum ve Bilim, S. 92, Bahar 2002, s.210.

⁶¹⁷ a.g.d. , nr. 59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s. 108.

olmayan bir tabirle “kız” diye hitap eder: “-Kız ellerine niye bakmıyorsun?”⁶¹⁸ “-Kız sen nerelisin?”⁶¹⁹ “-Kız, senin orada baban anan var mı?”⁶²⁰ “-Kız, esvâbın pek güzel”⁶²¹ “-Söyle kız.”⁶²² “-Kız bak mektubu sana hizmet olsun diye okuyacağım.”⁶²³ “-Kız sen hiç yazı yazamaz mısın?”⁶²⁴ “-Kız, çokluk Şöhret’le teklîfsiz olma.”⁶²⁵ “-Kız, mektupta anlamayacak bir şey yok!”⁶²⁶ “-Kız sahîhden senden hoşlandım.”⁶²⁷

Hâver romanında odalık kavramı da söz konusu edilir. Sadiye ve Râci çocuk sahibi olamamış kişilerdir. Bu sebeple Sadiye, kocasındaki üzüntülü hali görünce bunu çocuksuzluğa yorarak ona şöyle bir teklifte bulunur: “Hiç kâle almazsın ama daima onu düşünürsün! Zîrâ ben bile düşünüyorum, ekseriyâ eğlenceye, misafirliğe gezmeğe atılışım da kendimi sersemletip düşünmemek içindir. Öyle ya! Çocuğumuz yok! Ne büyük felaket! Beni dinle bey! Artık izin vereceğim, bir odalık al, belki çocuk sahibi olursun, vâkı’ a şu verdiğim me’zûniyet kalbimi parça parça eyliyor ama ne yapayım ki kendimi fedâkârlığa mecbûr görüyorum.”⁶²⁸ Bu romanda odalık motifinin farklı bir çeşidi vardır. Fatma Aliye Hanım’ın Muhadarat romanında da bu motif vardır. “O da bir ailede çocuk olmuyorsa, evin beyinin genellikle odalık alma yoluna baş vurmasıdır.”⁶²⁹ Hâver’de ise bu motif daha farklı işlenir. Odalık yoluna başvuran evin beyi değil, evin hanımıdır. Bu, romanın ilginç özelliklerinden biridir.

2.5.2.KADINA SAYGI

Her ne kadar Râci romanın başında hizmetçi olan Hâver’e karşı saygısız bir üslupla konuşsa da, ona âşık olduktan sonra asıl saygı duyulacak kadınların onun gibi kadınlar olduğunu anlar: “- Kendinize rakip gibi telakki edip tahkirâtınıza hedef ettiğiniz şu kızcağıza bakınız, nasıl görüştüğünüz sevgili mücevherli hanımlar

⁶¹⁸ a.g.t. , s. 109.

⁶¹⁹ a.g.t. , s. 110.

⁶²⁰ a.g.t. , s. 110.

⁶²¹ a.g.d. , nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892) ,s. 141.

⁶²² a.g.t. , s. 142.

⁶²³ a.g.t. , s. 142.

⁶²⁴ a.g.t. , s. 142.

⁶²⁵ a.g.t. , s. 143.

⁶²⁶ a.g.d. , nr. 62, 7 Mayıs 1308(19 Mayıs 1892), s. 155.

⁶²⁷ a.g.t. , s. 155.

⁶²⁸ a.g.d. , nr. 65, 28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s. 203.

⁶²⁹ İsmail Parlatır, Tanzimat Romanında Kölelik, s. 184.

*arasında bu kadar kalb-i sâfiye, nazar-ı melekmişâle mâlik olan var mı? Söyleyiniz bakayım, eğer erkekler intihâb-ı hiss hususunda süse, âlâyîşe kapılmayacak olsa idi sizin hanımlarınızdan kaçını bununla müsâbakat-ı hüsne girebilirler idi?”*⁶³⁰ Bu romanda hizmetçi olan Hâver ilk önce dikkate alınmazken, daha sonra âşık olunan kadın olunca bütün kadınlardan üstün tutulur.

2.5.3.AİLE HAYATI

Ülfet romanında aldatan eş kadındır ve suçlu olarak gösterilir; fakat Hâver’de aldatan eş erkektir ve haklı olarak gösterilir. Râci hakkını ise şöyle savunur: “*Size diyeceğim ki eğer gezmelerde, eğlencelerde, misafirliklerde dolaşıp esvâbınızdan, mücevherinizden başka bir şey düşünmemek cinnetini ihtiyâr etmemiş olsa idiniz ve zevcinizi nazar-ı takayyüd ve muhabbetiniz altında bulundursa idiniz belki zevciniz dâcâr olduğu heves ve muhabbet-i şedîdeye uğramazdı; o kendini muhafaza eyler, siz de dâimâ ona mâlik olurdunuz.*”⁶³¹ Görüldüğü gibi burada Ahmet İhsan kadın –erkek ayrımı yapar ve aldatan kadını suçlu göstermeye çalışırken, aldatan erkeği haklı göstermeye çalışır.

⁶³⁰ a.g.d , nr. 69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 269-270.

⁶³¹ a.g.t. , s. 269-270.

SONUÇ

Roman türü, edebiyatımızda ilk defa Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı devresinde görülür. Önce çeviriler vasıtasıyla tanınan roman, daha sonra telif eserlerle varlığını ortaya koyar. Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı'nda birçok yazar roman kaleme alır ve bu romanlar, Türk edebiyatının tarihî seyrinde önemle anılan romanlardır. Bu devirde yazılan romanlar sayesinde, ileriki devirlerde daha başarılı romanlar yazılır. Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı'nda roman türünde eser verenler; Şemsettin Sami, Ahmet Midhat Efendi, Namık Kemal, Sami Paşazâde Sezâî, Mizancı Mehmet Murat, Recâizâde Mahmut Ekrem ve Nâbizâde Nâzım'dır. Bu isimler sayesinde, edebiyatımızda roman türü gelişme göstermiştir.

Ahmet İhsan da Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı devrinde roman türünde eser veren bir yazardır. Ülfet ve Hâver adında iki roman yazmıştır. Dolayısıyla Ahmet İhsan da bir Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı roman yazarıdır. Onun bu iki romanı, devrinde de, devir geçtikten sonra da göz ardı edilmiş ve önemsenmemiş romanlardır. Dolayısıyla Ahmet İhsan, edebiyatımızda romanlarıyla değil, Servet-i Fünûn dergisinin kurucusu olmasıyla ve "Matbuat Hatıralarım" adlı eserin sahibi olmasıyla tanınır. Oysa o, aynı zamanda bir romancıdır ve romanlarıyla da tanınmayı hak eden bir aydındır; ama onun Servet-i Fünûn romancılarından Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Safvetî Ziya'nın yanında, bu devrin romancısı olarak gösterilmesi doğru değildir.

Bu çalışmada yapılmak istenen, Ülfet ve Hâver'i roman tahlil yöntemine göre tahlil etmek ve bu romanların Türk edebiyatındaki yerini tespit etmektir. Çalışmamızda, birçok kanıt ortaya konarak Ahmet İhsan'ın bir Tanzimat sonrası romancısı olduğu somutlaştırılmıştır. Ahmet İhsan'ın romanlarının neden diğer Tanzimat sonrası romanları kadar ünlenmediğine bakılırsa birkaç sebep görülür: Her şeyden önce Ahmet İhsan, kendini ilk olarak bir romancı değil, matbaacı ve gazeteci olarak tanıtmıştır. O, Servet-i Fünûn dergisinin sahibidir ve kendini matbaada baskı tekniklerini geliştirmeye adanmış biridir. Etrafında bu şekilde tanınan Ahmet İhsan'ın 1892 yılında iki roman yazması, onun romancı olarak tanınmasını sağlayamaz; çünkü matbaacı ve gazeteci kimliği, romancı kimliğinin önüne geçer. Romancı olarak

kendini kabul ettirebilmesi için daha başarılı eserler ortaya koymalı ve iki romanla yetinmeyip ilerleyen yıllarda da romanlar kaleme almaya devam etmelidir; ama o, kendini romancılık bakımından pek yetkin bulmamış olacak ki roman yazmaya devam etmez. Ahmet İhsan'ın bu iki romanı geçmişte de, günümüzde de pek önemsenmez; çünkü her iki roman da Ahmet Midhat Efendi etkisi altında yazılmış romanlardır. Devrinde üstad olarak nitelendirilen Ahmet Midhat Efendi'nin romanları dururken, kimse Ahmet İhsan'ın romanlarıyla ilgilenmez. Ahmet İhsan'ın romanları, Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarının gölgesinde kalır. Tanzimat'tan sonra da aynı şey yaşanır; çünkü uzun yıllar Ahmet Midhat Efendi'nin etkisi devam eder. Öyle ki Servet-i Fünûn devrinde bile Ahmet Midhat'ın romanları okunur. Ahmet Midhat Efendi'nin gittiği yoldan giden Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi, onun didaktik ve popüler roman anlayışını devam ettiren isimler olurlar. Bu isimler arasında Ahmet İhsan'ın adı, yukarıda belirtilen sebeplerden ötürü bulunamaz; ama Ahmet İhsan, bu iki ismi ve eserlerini, kendi edebiyat anlayışına uygun bulduğu için her zaman yakından takip eder. Zaten Ahmet Rasim yakın dostudur, Hüseyin Rahmi ise kendi için ayrı bir öneme sahiptir; çünkü kendisine yaşamının son döneminde hangi romancıyı sevdiği sorulduğunda Hüseyin Rahmi yanıtını verir.

Ahmet İhsan'ın üzerinde, bir romantik olan Ahmet Midhat Efendi'nin etkisi o kadar büyüktür ki zamanın önemli akımlarından biri haline gelen realizm Ahmet İhsan'ın ilgisini çekmez. Halbuki Ahmet İhsan, realizmin ne demek olduğunu ve bu gibi eserlerin nasıl olduğunu bilmektedir; çünkü uzun süre edebiyatımızda realizm-romantizm tartışmaları yapılmıştır. Ahmet İhsan bütün bunlara rağmen, hakiki romanın , roman değil tarih olduğunu savunan Ahmed Midhat'ın izinden gider.

Bu çalışmadan şu sonuç çıkarılabilir: Ülfet ve Hâver, birer Tanzimat sonrası Türk romanıdır. Dolayısıyla onlar, Servet-i Fünûn romanı olarak görülemez; çünkü bu romanlar Tanzimat romanlarının özelliklerine sahiptir. Üstelik romanların yazıldığı 1892 yılında daha Servet-i Fünûn Hareketi ortada yoktur ve bu tarihte Ahmet İhsan'ın içinde bulunduğu edebî çevre Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı edebî çevresidir. Bunun dışında Ahmet İhsan, bu iki romanıyla yetinmiş ve ilerleyen yıllarda, Servet-i Fünûn Hareketi kapsamında eserler vermemiştir. Dolayısıyla Ahmet İhsan'a Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatı romancıları arasında yer verilmeli;

Ülfet ve Hâver de Tanzimat sonrası Türk romanları arasında sayılmalıdır. Ülfet ve Hâver'e Tanzimat sonrası romanında, hak ettikleri değer verilmelidir.

KAYNAKÇA

I-İNCELENEN ROMANLAR

A-ÜLFET (TEFRİKA)

Ahmet İhsan, Ülfet (Millî Roman) , Servet-i Fünûn, nr. 45, 9 Kânûn-ı Sâni 1307 (21 Ocak 1892) , s. 227-228.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 46, 16 Kânûn-ı Sâni 1307 (28 Ocak 1892) , s. 236-240.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 47, 23 Kânûn-ı Sâni 1307 (4 Şubat 1892) , s.249-252.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 48, 30 Kânûn-ı Sâni 1307 (11 Şubat 1892) , s. 260-264.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 49, 6 Şubat 1307 (18 Şubat 1892) , s. 272-276.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 50, 13 Şubat 1307 (25 Şubat 1892), s. 284-288.

_____, Servet-i Fünûn, nr. 51, 20 Şubat 1307 (3 Mart 1892) , s. 296-299.

B-ÜLFET (TELİF)

Ahmet İhsan, Ülfet, Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Kostantiniyye, 1309.

C-HÂVER

Ahmet İhsan, Hâver (Millî Roman), Servet-i Fünûn, nr.58, 9 Nisan 1308 (21 Nisan 1892), s. 91-95.

_____, Servet-i Fünûn, nr.59, 16 Nisan 1308 (28 Nisan 1892) , s. 107-110.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 61, 30 Nisan 1308 (12 Mayıs 1892), s. 140-143.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 62, 7 Mayıs 1308 (19 Mayıs 1892) , s. 155-158.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 64, 21 Mayıs 1308 (2 Haziran 1892), s. 191-192.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 65,28 Mayıs 1308 (9 Haziran 1892) , s.203-207.

_____,Servet-i Fünûn, nr. 66, 4 Haziran 1308 (16 Haziran 1892) , s. 222-223.

-,Servet-i Fünûn, nr. 67, 11 Haziran 1308 (23 Haziran 1892) , s. 237-240.
-,Servet-i Fünûn, nr. 68, 18 Haziran 1308 (30 Haziran 1892) , s. 252-256.
-,Servet-i Fünûn, nr.69, 22 Haziran 1308 (4 Temmuz 1892) , s. 269-272.
-,Servet-i Fünûn, nr.70, 2 Temmuz 1308 (14 Temmuz1892) ,s. 282-288.
-,Servet-i Fünûn, nr. 71, 9 Temmuz 1308 (21 Temmuz 1892) , s. 301-303.
-,Servet-i Fünûn, nr.72, 16 Temmuz 1308 (28 Temmuz 1892), s. 318-320.

II-FAYDALANILAN ESERLER

A-KİTAPLAR

- Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, 1. Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1930.
- Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım, 2. Cilt, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1931.
- Ahmet Midhat Efendi, Bütün Eserleri: Romanlar XIII, Müşahadat, Haz. Necat Birinci, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Ahmet Mithat, Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar, Haz. Nüket Esen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- AKTAŞ, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2005.
- AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, İnkılâp Kitabevi, 1995.
- ANDI, M. Fatih, Edebiyat Araştırmaları I, Kitabevi, İstanbul, 2000.
- AYTAÇ, Gürsel, Genel Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Beşir Fuad, Şiir ve Hakikat, Haz. Handan İnci, YKY, İstanbul, 1999.
- BOURNEUR, Roland, QUELLET, Real, Roman Dünyası ve İncelenmesi, Çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- ÇANKAYA, Ali, Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, 3. Cilt, Ankara 1969.
- ÇETİŞLİ, İsmail, Metin Tahlillerine Giriş\2, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

- ÇIKLA, Selçuk, Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- DİNO, Güzin, Türk Romanın Doğuşu, İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey, Eylem ve Kurgusu, Kişilerin Yeni Boyutları, İşlenen Temalar, Üslup, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978.
- ERCİLASUN, Bilge, Ahmet İhsan Tokgöz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- FİNN, Robert P. , Türk Romanı (İlk Dönem 1872-1900), Çev. Tomris Uyar, Bilgi Yayınevi, 1984.
- KAVCAR, Cahit, Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2. Baskı, Ankara, 1995.
- KEFELİ, Emel, Anlatım Tekniği Olarak Mektup, Kitabevi, İstanbul, 2002.
- KERMAN, Zeynep, Halid Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış Tarzı İle İlgili Unsurlar, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1995.
- KÖKSAL, Hasan, Millî Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı, Toker Yayınları, İstanbul, 2002.
- KUDRET, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1, Dünya Kitapları, Birinci Basım, İstanbul, 2004.
- MORAN, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, İletişim Yayınları, On Altıncı Baskı, İstanbul, 2004.
- MORAN, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3, İletişim Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul, 2001.
- OKAY, Orhan, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi, M.E.B. , İstanbul 1991.
- ÖNERTOY, Olcay, Tanzimat Döneminde Edebiyat Anlayışı, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Konya, 1981, s. 67.
- ÖZGÜL, Metîn Kayahan, Türk Edebiyatında Siyasî Rûyâlar, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Türkçede Roman, Haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1985.
- PARLA, Jale, Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 1993.

- PARLATIR, İsmail, Tanzimat Edebiyatında Kölelik, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- POSPELOV, Gennadiy, Edebiyat Bilimi, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Basım Yayın, İkinci Basım, 2005.
- STEVICK, Philip, Roman Teorisi, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2004.
- Şemsettin Sami, Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1996.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 9. Baskı, 2001.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, Edebiyat Dersleri Ders Notları,(Haz. Abdullah Uçman), YKY, 3. Baskı, İstanbul, 2004.
- TEKİN, Mehmet, Roman Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.
- Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste,(Haz. Abdullah Uçman, Hasan Akay,) Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, Hikâye, Haz. Nur Gürani Arslan, YKY, İstanbul, 1998.
- YETİŞ, Kâzım, Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sâhasında Getirdiği Yenilikler, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996.

B-MAKALELER

- Ahmet İhsan, “ Merhum Hâlid Bey”, Servet-i Fünûn, 1 Şubat 1316, nr.518, 20.cilt 10.sene, s.370-371.
- Ahmet İhsan, “Geçmiş Zamanda Bizde Esircilik ve Halâyıklar, Köleler”, Servet-i Fünûn, nr. 2112-427, 11 Şubat 1937, s. 178.
- BAYKAL, A. Kemal, “Odalıklar” , Tarih Dünyası, nr. 37, 26 Ocak 1953, s.1511-1512.
- BİRİNCİ, Ali, “Matbuat Hatıralarım'ın Karartılan Talihi”, Tarih ve Toplum, C. 20, S. 118, Ekim 1993, s.61-64.
- ÇETİN, Nurullah, “Tanzimat Döneminde Türk Romanı (1860-1878)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, 21-33.

ÇETİN, Nurullah, “II. Abdülhamit Devri Türk Romanı (1878-1908)”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.34-52.

KAVCAR, Cahit, “Romanda Tasvirin Psikolojik Rolü”, Türkoloji Dergisi, V. Cilt, 1. Sayı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s.137.

KERMAN, Zeynep, “Tanzimat Devri Türk Edebiyatında ‘Esaret’ Temi ve Sergüzeşt Romanı”, Millî Kültür, Aralık, 1981, s. 32-36.

KUT, Cüneyt, “Ahmet İhsan Bey’in Tuna’da Bir Hafta’sı”, Simurg Kitap Kokusu, C. 1, S.1, Ekim, 1999, s.128-153.

ÖZGÜREL, Avni, “Cariyeliğin Bittiği Günler” , Radikal, 22 Haziran 2003.

ÖZTEK, Çiçek, “Türk Romanında Efendiler ve Hizmetçiler” , Toplum ve Bilim, S. 92, Bahar 2002, s.204-216.

RAİMOND, Michel, “Öykülemenin Sorunları”, Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Kitap-lık, Sayı 100, Aralık 2006, s.101-108.

SAZYEK, Hakan, “ Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerine Bir Sınıflandırma Çalışması”, Adam Sanat, S. 213. ,Ekim, 2003, s. 83-98.

SAZYEK, Hakan, “ ‘Kolaj’ ve Romandaki Yeri” , Kitap-lık, Sayı 92, Mart 2006, s. 92-99.

STEVIĆK, Philip, “Kurgusal Yapıtlarda Bölümler Kuramı”, (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat), Kitap-lık, S. 87. , Ekim 2005, s.114-122.

TARAKÇI, Gülsüm, “İki Roman Örneğinde Millî Roman”, Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65,66,67, Yıl: 6, Mayıs\Haziran\Temmuz 2002, s.481-492.

UŞAKLIGİL, Halit Ziya, “Millî Roman”,

<http://www.iktibas.info/dergi/2004/mayis/sanat2.htm>

C-YAZARI BİLİNMEYEN MAKALELER

“Merhum Muhtar Halit Bey”, Resimli Uyanış, 37. Sene, 65. Cilt, nr. 1708-23, 1929.

“Türk Matbuatının Acı Bir Kaybı Ahmet İhsan Tokgöz’ün Vefatı”, Siyasî İlimler Mecmuası, Sayı: 141, Yıl: 12, Birincikânun, 1942.

Servetifunun Uyanış, 50 Yılın Tarihi, İkinci Baskı, nr. 2275, 28 Mart 1940.

Ç-SÖZLÜKLER

- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, 18. Baskı, Ankara, 2001.
- NECATİGİL, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, 17. Basım, İstanbul, 1998.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I , M.E.B., İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, M.E.B. , İstanbul.
- PARLATIR, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006.
- Türkçe Sözlük, 2. Cilt, TDK Yayınları, 9. Baskı, Ankara, 1998.

D-ANSİKLOPEDİLER

- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 17, Ana Yayıncılık, 2004.
- Cinsel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet, 1991.
- Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul 1989.
- İstanbul Ansiklopedisi, C. 1. ,İstanbul, 1958.
- Meşhur Adamlar Ansiklopedisi, C.2, Forma 26, İstanbul, 1933-1935.
- Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 9, Meydan Yayınevi, 1972.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2., İstanbul, 2001.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 7. , İstanbul, 1990.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. 8. , İstanbul, 1998.
- Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Elvan Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2002.
- Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, YKY, C. 2. , İstanbul, 1999.

E-BİLDİRİLER

- KOLCU, Hasan, Değirmendere-Garipler Mezarlığı'nın Bir Mühim Sâkini: Ahmet İhsan (Tokgöz), 1. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri,

20-22 Nisan 2006 Kocaeli, Cilt II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları
9, Kocaeli 2007.

EK

(AHMET İHSAN'IN ROMANLARININ YENİ HARFLİ METİNLERİ)

Ahmet İhsan

ÜLFET

Millî Roman

Servet-i Fünûn gazetesine tefrika olunarak derc olunduktan sonra
ayrıca kitâb şeklinde basılmıştır.

Kostantıniyye

Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı

1309

Yazın yaprak oynamaz denilen zamanından bir gecede ve Temmuz'un on beşindeyiz.

Gündüz zemine vuran ateşli şu'â'-i şems ortalığı kızdırmış, İstanbul halkının yazlarda en büyük serinlik imdâdcısı diye telakkî ettikleri poyraz da o akşam esmemiş olduğundan kızmış yerler gündüz bel' ettiği harâreti ifrâz eyleyerek havadaki kasvetli harâret bir kat sıkıntı daha vermiş herkes penceresini açmış, sıcağın bezmiş olarak ter içinde minderin üzerine atılmış şimâl rüzgârının hüübuna muntazır bulunuyor idi.

İstanbul'un cenûb tarafındaki Akdeniz'e nâzır mahallâtından bir evde ise bilâkis camlar kapalı, perdeler inmiş idi, hâlbuki içinde kimse yok değil; hânenin biricik olan odasında mevcûd ziyâ, perdeler arasından hârice aks ederek orada vücûd-ı beşere delâlet eyliyordu.

Küre-i kamer bedr-i tâm halîni geçeli on günden ziyâde olduğu için gurûb-ı şemsi bir saat mürûr edince İstanbul mahalleleri üstüne inen kesîf dumanın verdiği zulmet, zulmet-i leyle inzimâm ederek her tarafı, hele dar sokakları ziyâde karartmıştı. İşte sokakta hükm-fermâ olan bu zulmet, penceresi kapalı hâneciğin perdesi arasından ümîd-i bedbaht gibi hârice fırlayan ziyâyı şevklendiriyordu.

Hârice ziyâsı akseden odanın penceresinden içeri nasb-ı nazar olununca pîş-gâh-ı tedkîke hem acıklı hem latîf bir manzara çıkar.

Henüz on altı yaşına gelmiş, dest-i kudret tarafından özenilerek yaratılmış bir genç kız odanın köşesinde otları dökülmüş, yüzü parçalanmış, pamukları fırlamış bir minderin kenarına oturmuş. Duvara kâğıtla rabt edilmiş âyine kırığının karşısında gelişigüzel omuzu üzerine döktüğü gîsû-yı zerrînini, parlak, yuvarlak omuzlarını, nefes aldıkça muntazaman hareket eden mücellâ sadrını, beyaz boynunu, şiddet-i zekâ ile etrâfa şu'le saçan münevver gözleriyle temâşâ eyliyordu.

Kızın arkasında odanın mefrûşatına asla makis olamayacak derecede kar gibi beyaz kettândan, omuzu üstü ve göğsü işlemeli uzun beyaz bir iç gömleği bulunuyordu. Sefilâne oda ile çehre-i rûh-fezâsının, enzâr-ı şu'le-feşânının hâsıl ettiği tezâd-ı garîbe kız nigerân olarak dudaklarının ucundan lâ-kaydâne gülüyor, fakat alnında hâsıl olan muvakkat buruşuklar gösteriyor idi ki fikri bir meşgûliyet-i sakîle altında zebûndur.

Kızın nazarı âyineden ve arkasına giydiği* beyaz dantelalı gömlekten ayrıldıkça o pamukları dökülmüş minder üstüne bıraktığı mükellef bir bohçaya mün'atıf oluyor. Sanki bohçanın içindekileri görüyormuş da hayran kalıyormuş gibi mütehayyirâne temâşâyâ dalıyordu.

Odanın içerisine bir daha göz gezdirdi. Bir bakan olur da beni görür korkusuna mağlub imiş gibi havfla pencerenin inik perdelerine baktı. Bir de kapının sürmesine atf-ı nazar eyledi. Kalbi rahatlaşınca gûyâ dimağına hücum eden efkâr-ı sakîleyi def' etmek istiyormuş gibi elini alnı üzerinden geçirdi, saçlarını daha ziyâde arkaya attı, ziyâ-yı zekâ ile lem'a-pâş alnını, gözlerini tamâmen meydana çıkardı. Hareketinde sür'at göstererek dağınık saçlarını topladı, örmeye ve başı üstüne kaldırmaya başladı. Harekâtındaki isti'câl anlatıyordu ki şu anda verdiği kararı tekrar hücum-ı efkâr ile bozacağından korkarak bir an evvel niyetini bitirmek yani sokağa fırlamak istiyordu.

Başının tanzîmi bitti; âyinede saçlarını toplanmış görünce hüsnüne mağrûren kız bir tebessüm eyledi. Fakat gayret-i mütereddidâne yine başladı. Elleri ârız olan titremeyi def' edemeyerek bohçanın yanına geldi. O titrek eller bohçayı açtı bohçanın içinde mükemmel bir kadın elbisesiyle güzel bir çarşaf ve yüz peçesi var idi.

Mükemmel esvâbın kendi pîş-gâhında arz-ı vücûd etmesi kızda bir çâryek evvelki azm-i kat'îyi tekrar hasıl eylediğinden isti'câl-i evveliyesiyle hemen giyinmeye başladı, bu aralık yatsı ezanı da yan taraftaki mahalle camiinde

* Metinde bir yazım yanlışlığı olarak (gittiği) şeklindedir.

okunduğundan sadâ kızın kulağına aks eyleyince:

- Aman çabuk olayım! Namaz bitince yatmaya gelir!
dedi.

Beş dakîka zarfında bohçadaki elbise kızın arkasına, çarşaf da onun üzerine geçti, kırık âyineye bir daha nasb-ı nazar etti. Dudaklarında tebessüm-i mağrûrâne tekrar zuhûr etti, bohça derûnunda kutu içinde bulunan bir çift zarîf iskarpini de ayağına giydi. Şemsiyeyi aldı vaktin darlığını nazar-ı dikkate alarak ân-ı vâhidede kapıyı açtı, merdiveni indi, sokak kapısının zenbeleğini kaldırdı...

Burada kalbinden doğru kopup gelen şedîd bir heyecân kızın dizlerindeki kuvveti izâle ettiğinden düşmemek için divâra ittikâya mecbûr kaldı, fakat şu dermansızlık da birkaç sâniyeden ziyâde sürmedi , hemen kapıyı açıp dışarı çıktı, kapının kapanmasından mütehassıl sadâyı meydana getirmemek üzere kapıyı kapamak da istemedi. Evin önündeki yokuş yolu tutup zulmet içinde sür'atle indi, mahalle camiinin önünden alarga dolaşıp geçti. Köşe başında beyaz fenerleriyle kendine muntazır bir arabaya takarrüb etti.

Vukû-ı hâle nazaran güzel firârînin henüz böyle mükemmel elbise giymemiş olduğu anlaşılıyor ise de sırtındakileri taşımaya pek eskiden alışmış gibi hakîkaten nazar-rübâ bir lâ-kaydî ve letâfet irâe eyliyordu.

Arabaya yaklaşınca inik penceresinin arkasından bir kocakarı başı görüldü. Kızın takarrübünü gören kocakarının enzârı parladı, ihfâya muvaffak olamadığı bir meserret ile dedi ki:

- Aferin kızım, geldin mi? Aman çabuk ol.

Kız bu söze cevap olarak hânedan beri devam eden büyük bir cesaretle arabaya atladı, kapı kapandı, hayvanlar kırbaçlandı.

Arabanın sokaklarındaki bozuk kaldırımlar üstünde geçerken çıkardığı sadâ zulmet-i leyl arasında hayli müddet etrafa tanîn-endâz oldu.

Fakat kocakarının yanına atılınca kadar kızın gösterdiği cesaret ve azm-ı ciddî oraya oturduktan sonra kaybolmuş idi, araba yolda giderken âdetâ kız bî-hûş bir hâlde idi.

-2-

Atpazarı Meydanı'nın sağ cenâhındaki dar sokaklardan birine sapınca iki tarafa dizilmiş kara manzaralı hânelerden birisi yirmi yıl evvel sürülmüş aşî boyası, perdelerini istilâ etmiş sarılığı, camlarındaki tozuyla nazâr-ı dikkati celb eder. Ev büyükçedir, sokağın zemîninden aşağı olan eğrilmiş kapısı alçak olan birinci kat hizâsından çıkmış cunbanın altına müsâdiftir. Cunbanın köşe penceresindeki müdevver kafesin altındaki delik, kapının halkasını sallamaya gelenleri tarassuda hizmet eyler. Mahalle halkına soracak olursanız “Emine Hanım” dedikleri hâne sâhibesinin evine gelen gideni çok olduğunu öğrenirsiniz, hattâ vakitli vakitsiz Emine Hanım'ın kapısı çok çalındığı için komşular birkaç defalar bast-ı şikâyet bile eylemiş idiler.

Emine Hanım nereden geldiği, kimin nesi olduğu belirsiz bir kadındır, dediğimiz evi beş sene evvel edinmiş. Mahalle halkına kendini Şam'dan gelmiş diye göstermiştir, soran olursa Emine Hanım hizmet-i askeriyede bulunan zevcinin Şam'da vefâtı üzerine İstanbul'a geldim der. İstanbul'da olduğu müddetçe ihtiyacât-ı beytiyesini esircilik ile te'min etmişti. Fakat Emine Hanım'ın evinde öyle henüz halâyıklar bulunmaz. Esirciliğin kibar mesleğini tutmuştur; yani büyük konaklara odalık yetiştirir. Evlenecek beylere zevce hazırlar. Bundan dolayı evlâdlarının mürüvvetini görmek istedikleri halde “kul cinsi” dedikleri nev'den gelin bulmak isteyen vâlideler evvel emirde “Emine Hanım”ın evini konudan komşudan salık* alıp buraya baş vururlar.

İşte âşiyâne-i pederi terk ile sokağa fırlamış, köşe başında kendini bekleyen arabaya girip bî-hûş hâlde düşmüş olan kızını getiren araba İstanbul'un Çarşıkapısı,

* Metinde “sağlık” olarak yazılmıştır.

Bayezid, Şehzâdebaşı gibi meşhûr mahallelerini dolaşarak Atpazarı Meydanı'nı boyladıktan sonra yukarıda ta'rifini ettiğimiz kasvet-engîz sokağa dalmıştı, araba tamam da Emine Hanım'ın kapısı önünde durdu.

Zâhir komşuları ta'cîz etmemek için olmalı ki kapının arkasına ikâme edilmiş hizmetçi araba durunca sokak kapısını açtı. Arabadakiler içeri girmekte suûbet çekmediler. Fakat her ne kadar bu gece komşular kapı çalınmakla rahatsız olmamış idi ise de dar sokakta gayr-ı muntazam kaldırımlar üstünde seken arabanın sükûn-ı leyde hâsıl ettiği velvele en derin uykuda olanların bile hâb-gâhına kadar işlemiş idi.

Emine Hanım merdiven başında misafirlerini karşıladı, hâlâ bî-hûş halinden kurtulamamış kızcağızı odasına alıp envâ' nevâziş ile soydu:

- Kızım yarın konuşuruz! Şimdi uyu da kendini bul!
diyerek yatağına yatırdı.

Kızcağız tarihçe-i hayâtının mukaddime-i felâketi olan şu geceyi hissiyâtın zebûn-ı te'sîr ü şiddeti olduğundan kuvve-i müfekkiresini toplayarak cevap i'tâsına muvaffak olamadı, gayr-ı ihtiyârî mutâvaat gösterip evvel zaman-vâri odanın bir kenarına dört şilte ile yapılmış yatağa girdi.

İki saat sonra Unkapanı Fabrikası'ndan gelen düdük sadâsı da anlattı ki vakit tamam nısfü'l-leyldir.

Emine Hanım'ın evinde oda boldur. Kızın hâneye vürûdu gecesinin sabahısı Emine Hanım kendi odasında uykudan kalkınca yatağının ayak ucuna bir ufak mankal getirdiler, zîrâ Emine Hanım ehl-i keyfdir, kahvesini kendi eliyle pişirmeden, sigarasını yapıp sabah keyfini çatmadan edemez.

Bu sabah mu'tâdı hilâfına olarak Emine Hanım kahveden evvel kâhya kadını çağırıldı. Kâhya kadın Emine Hanım'ın alışveriş âleminde tahsîldâr ve baş kadınıdır. Ağır işleri hep ona ihâle eyler, Emine Hanım dâimâ kâhyanın irâe ettiği muvaffakiyetten memnûn kalır, gençliğinde sürdüğü bol düzgün yâdigârı olarak

müstekreh sûrette kararmış dişlerini nazara arz eder.

- Anlat bakalım. Akşam nasıl ettin.

- Nasıl edeceğim. Umduğum gibi oldu. Kaç günlerdir verdiğim ümidler kızı doldurmuş, babasının yokluğundan istifâde ederek götürdüğüm bohçayı görünce dayanamadı. Tam zamanında geldi arabaya girdi.

- Hasba sahîhden güzel.

- Öyle ya! Tevekkeli bu kadar çalışmadım. Hanımefendi mutlaka memnûn olur.

- Kıza dersi sen vereceksin değil mi?

- O husûsda merak etmeyin. Ben ders veririm. Siz de ikmâl eylersiniz. Hanımefendi de kızı çocukluğundan beri elinizde büyümüş kul cinsi diye kabûl ederek kardaşına gelin eder. Hem bunda fenalık ne? İki tarafa da hizmet görüyoruz.

- Kız yalanımızı meydana vermez a?

- Hiç verir mi? İşin içinde saâdet hâli var. Bir de buraya ayak attıktan sonra kendi keyfinden ziyâde bizim sözümüze uymak yolunu tutması îcâb eyler.

- Babası araştırmaz mı dersin?

- Nesini araştırarak, herif başından bir yükü attığına sevinir. Hem bize duâ etsin.

- Sahîh! Öyle ise kahvemi keyifle içeyim! Allah bugün hayırlı pazarlık versin?

Emine Hanım ile kâhya kadın arasında verilen karar mûcibince kâhya kadın gece getirdiği kıza oynayacağı rolü öğretince kız işte hilekârâne hareket olduğuna

mütehayir olarak;

- Siz bana evvel böyle dememiştiniz.

sözünü ağzından döktü.

- Dememiştim kızım ama, senin saâdetin şimdi böyle îcâb eyliyor. Bak! Ev bark sahibi olacaksın! Muhterem bir kocan bulunacak! Paran bol olacak! Herkes seni sevecek! Böyle saâdet meydanda iken ehemmiyetsiz yalandan sanki ne olur?

Ah kalb-i bâkir? Henüz levs-i kizb ü dürûğ ile televvüs etmemiş bir kalb-i masûmun, bir fikr-i hâlisin bir vicdân-ı sâfînin ilk yalanı irtikâp etmesi ne kadar güçtür bilir misiniz? O kalbde ne büyük mücâdeleler acılar tasavvur eyler misiniz? Doğrudan başka hatt-ı hareket görmemiş, tanımamış, olan bir fikr-i masûm, ilk hatve-i riyâyı, ne kadar ehemmiyetsiz olsa da güç atar. Fakat bir kere ilk adım atılınca yokuş aşağıya koşup da hızını arttıran adım gibi gittikçe sür'at-i mütezâid olur nihâyet bir dereceye gelir ki hızını almış yolcuyu alıkoymak ihtimâlden hâricde kalır! Ya nefesi tutulur kalır, yâhud müsâdif olacağı hâile çarparak toz gibi dağılır.

İşte kâhya kadının hitâb ettiği genç kızın kalbinde ilk mücâdele-i safvet şu sûretle hükümrân oluyordu. Fakat o fikr-i masûma karşı kocakarının serd ettiği mülâhazât nihayet kızcağızı iknâa başladı. Hareketinde şâyân-ı muâheze cihet bulunmadığına dâir kâhya kadının mesrûdâtını yavaş yavaş gûş-ı dikkate almaya başladı. Bir de ömrünü fakr u zarûret içinde geçirmiş kızın nigâh-ı iffetini istikbâlde göreceği âlâyış-i servet ve refâh bürüyordu. Kız müzehheb bir istikbâl-i saâdet gördü. O istikbâli ufacak bir levha-i kizb arkasında, tatlı hayâller arasında buldu. Birkaç müddet icrâ-yı hükm eden fikr-i sâfi te'sîrâtı zâil oldu. Onun yerine "ömür sürmek" arzusu geçti. Nihâyet:

- Peki sözünüzü dinlerim. dedi.

- Âferin kızım. Ömrün çok olsun! Ha, ismin de Ülfet'tir hâtırda tut.

- Tutarım.

- Belki bugün gelirler. Göreyim seni.

Pek çok zaman Asmaaltı'nda büyük zâhire tüccârlığı ettikten sonra sini altmışı aşmış, fikri artık işe yaramaz olmuş olmasından dolayı evine çekilip müterâkim îrâdıyla geçinen Râmiz Efendi hâlâ kalbini öldürmüşlerden değildir. Râmiz Efendi otuz yıllık zevcesini iki sene evvel âlem-i ebedîye göndermiş idi. Zevcesiyle zamanını ömrünü hırıltı içinde geçiren zavallı Râmiz Efendi refika-i hayâtının vefâtına vâkıa evvel emirde birçok müteessir olduysa da yevm-i vefâtından sonra mutâd olan hırıltının kesildiğini görünce kendini yeni dünyaya gelmiş sandı, tab'ına küşâyış geldi, kendini hakîkaten genç addeder oldu. Şu i'tikâdın netîcesi olarak da evlenmeye karar verdi; Râmiz Efendi evlenmek fikrinde kendini iki cihetten haklı görüyordu, birincisi ilk zevcesinin kendini evlâda mâlik etmemiş olması ikincisi de hırıltı içinde geçirdiği otuz yıllık ömrün acısını çıkarmak hevesinde bulunması idi. Fakat evdeki dişli hemşîresinden korkuyordu.

Râmiz Efendi Boğaziçi'nde yalısında yazları oturur; evinde zevcesinin vefâtından sonra kadın olarak, kendinden büyük bir hemşîresiyle bir kâhya kadın ve birkaç hizmetçiden başka kimse kalmamıştı. Aile erkânından iki delikanlı vardır, delikanlıların ikisi de Râmiz Efendi'nin hemşîrezâdesidir. On beş sene evvel hemşîresi dul kalınca Râmiz Efendi kadını iki yetîmiyle beraber alıp nimetiyle perverde etmeyi muvâfık-ı şîme-i insâniyyet görmüş idi. O vakit çocukları hakkında tahsîl ettirerek nihâyet ikmâl-i tahsîl maksadıyla Paris'e göndermişti. Zevcesi ile olan hırıltıların asıl acıları da hemşîre hanımın yalıya yerleşmesinden i'tibâren başlamış idi. Hemşîre hanımefendi bizim kadınların en fikr-i mahdûdu en tab'-ı hırçınıdır. Zamanını sükun içinde geçirmek bu kadın için değildir, bu kadın mutlaka kendine, söylenecek sermâye bulur. Hele karşısındakini biraz zayıf görürse horoz gibi başına binmekte asla tereddüd eylemez. Hırlaşmak husûsunda eğer kendine uyan olmazsa sokakta geçenlerden birine çatar. Hülâsa Habîbe Hanım'ın bir an çenesini tutması

kimseye sataşmaması ihtimâl hâricinde bir haldir. Habîbe Hanım birâderi üzerinde ziyâde bir nüfûz peydâ eylemiş idi. Habîbe Hanım'ın büyüğü olduğu halde Râmiz Efendi yaşı ilerledikçe omuzuna binen bâr-i sâl altında ezilmekte olduğundan, eski hırçınlığı ta'dîl edecek yerde gittikçe arttırması hemşîresine mutâvaatkârâne muâmele etmeyi evin hayrına mutâbık bulmasıydı.

Râmiz Efendi'nin zevcesinin vefâtına min cihetin Habîbe Hanım sebep olmuş idi. Fakat kaygalar netîcesi olarak zavallı kadının göçüp gitmesini görünce Habîbe Hanım ziyâde kederlendi, üç dört gün ağladı, yemeden içmeden kesildi, ömründe kimseye sataşmadığı günlerde şu dört gün addedilse pek doğrudur. Fart-ı keder içinde geçirdiği günlerin bir sabahısı Habîbe Hanım erkenden birâderinin yatak odasına gitti, kapıdan girerek dedi ki:

- Hu! Kardaşım! Ben bir niyet ettim!

- Hayrola!

- Seni evlendireceğim!

- Bundan sonra mı?

- Ne sandın ya? Sanki kendini ihtiyâr mı sanıyorsun? Ömrünü bî-kâr geçirmek hiç senin gibi efendiye yakışır mı?

- Ey bana kim kız verir.

- Adam şöhretimiz sağ olsun!

Râmiz Efendi bizzat izdivâcî kurmuş olduğu hâlde hemşîresinden ürkerek meydan veremediği bir fikrin onun tarafından dahi tervîc hattâ kendinden evvel iltizâm edildiğini görünce tabîî muhâlefet tavrı göstermedi. İki kardaş işe karar verdiler. Mesele alınacak geline intikâl eyleyince hemşîresi el kızlarını dolaşmaktan

ise kul cinsi bir odalık almayı makûl buldu. Râmiz Efendi buna da muvâfakat göstermekte müşkülpesend davranmadı.

Aradan çok geçmeden Habîbe Hanım sarf eylediği gayret-i taharrî sâyesinde birkaç tane “odalık” gördükten sonra nihâyet Emine Hanım’ın evini salık* aldı, şâyân-ı hürmet kadına mürâcaat eyleyince:

- Bu günlerde size lâıyk yok, fakat bir haftaya kadar bir tane yanımda büyümüşü vardır, kızımı epeyce vakittir Bursa’ya gezmeye yollamıştım, bir haftaya kadar gelir, zannedersem ondan memnûn olursunuz, tarafeyn mes’ûd kalır.

Cevabını almış idi.

Emine Hanım’ın evinde Habîbe Hanım Ülfet’i gördüğü zaman memnûn oldu, tarafeynin rızâsıyla işi bir hüsn-i tesviyeye bağladılar, Ülfet üç yüz lira bedel ile Râmiz Efendi’ye satıldı, bedelin iki yüzü Emine Hanım’ın ceyb-i istifâdesine girmiş mütebâkîsiyle mukâvele mûcibince Ülfet’e ayda yüz guruş getirir bir îrâd alınmış idi.

Ülfet’in cüz’i para mukâbilinde fedâ-yı hürriyet eylediğine mütahayyir olmamalıdır; zîrâ kız basar-i basîretini bağlamış olan kisve-i mezellet ü sefâlet altında kıymet-i hürriyeti takdîr eyleyecek halde olmadığı gibi Râmiz Efendi’nin odalığı olmakla esîr olmayacağını bil’akis ev hanımı addedileceğini, istifrâş eyledikten sonra zillet-i esâretten dahi kurtulacağını iyi biliyordu.

İşte kızın bildiği gibi oldu. Râmiz Efendi zâten bir ihtiyâr çocuk idi. Karşısına gelecek sâhib-i fikre zimâm-ı idâresini teslîme alışık idi; bir kere Ülfet eve girip nigâh-ı şu‘le-feşânını ihtiyâra atf edince ihtiyâr sevki sehîl bir kuzu olmuş idi. Fakat Ülfet ikinci def’a olarak Emine Hanım’ın hîlesine düştüğünü görüp galeyâna geldi, zîrâ Emine Hanım evvel emirde seni Allah’ın emriyle bir beye vereceğim diye îğfâl eyleyerek kıza âşiyâne-i pederi terk ettirmiş, sonra “odalık” rolünü oynamak mes’elesini ortaya sürmüştü. Vâkıâ bu rol kızın bidâyeten fikrini galeyâna getirmiş idiyse de ihtiyâr kadının serdettiği mütâlaât sâyesinde def-i heyecân etmişti.

* Metinde “sağlık” olarak yazılmıştır.

Şimdi ise Emine Hanım seni bir bey alıyor dediği halde karşısına bir ihtiyâr çıkıyordu, hattâ Ülfet eve gelip efendinin eteğini öptüğü vakit Râmiz Efendi'yi zevci olacak beyin babası diye telakkî etti, fakat akşam Râmiz Efendi ile karşı karşıya yalnız kalıp öyle beyden zuhûrât olmadığını görerek Râmiz Efendi'nin miskînâne sarkıntılıklarıyla hakikat-i hale vâkîf oldu. Şu keşf-i hakikat kıza pek müdhiş geldi, Râmiz Efendi'nin sarkıntılarına 'unf ile ma'a etti, çekildi bir odaya gitti, orada kapandı, sabaha kadar arka üstü yatıp ağladı, tecrübesizlik sâikası ve bir kadının hîlesi ile düştüğü mevki'ini arîz ve amîk mülâhaza etti; her türlü ihtimâlâtı derpîş eyledi, çâre-i halâs aradı, fikrini haşyet ve zulmet istilâ etti, bir cihet hal bulamayınca bî-hûş kaldı, kendini habsettiği odada uykuya daldı gözünü açtığı zaman hâlâ ortalık karanlık idi, birkaç dakika gençlik hevesâtı gösterip hissiyât-ı şehvet-perestânesinin yorgunluğundan dolayı uyuya kalmış evvelâ Râmiz Efendi'nin içeri odadan gelen horultusundan başka sukûn-ı leyli ihlâl eden şey yoktu.

Ülfet kalktı; başını elleri arasına alarak gûyâ dimağını efkâr-ı muhtelifeden âzâde bırakmak istiyormuş gibi başını sarsdı, olduğu yere göz gezdirdi, derin uykuda gördüğü bir rü'yâ piş-gâhında teccessüm eyledi.

Ülfet bir oda görmüştü, odanın köşesindeki yatakta ak saçlı bir ihtiyâr Ülfet gibi bir genç kızın ibrâmât-ı nev-hevesânesine dayanamayarak hevesât-ı şehvâniyesi yoluna vücûdunu harâb etmiş, son nefesini veriyordu; o genç kadın ihtiyârın yan başında duruyor ağlıyordu; ihtiyâr adam bir aralık gözlerini açtı, ev halkını çağırdı. Son arzusunu söyledi, vasiyetini anlattı, o vasiyet ile âhir ömründe birkaç senelik zamanı tatlı imrâr etmesine sebep olmuş kadına servet-i mevcûdesini terk ederek teslîm-i rûh etti. Bir anda manzara tebeddül etti; bidâyet-i hayâtını envâ'-ı sefâlet içinde geçirip birkaç seneyi bir ihtiyâr-ı marîzi oyalamak ile imrâr eden, o kadını mükellef bir dâirede gördü. Servet ü sâ mânın yolunda olması kadını en mesûdlar sırasına koymuş idi, herkes dest-i izdivâcını istihsâl saâdetiyle meşgûl, kadın bunlardan gönlünün sevdiğini intihâb eyledi, intihâb eylediği ile el ele verdi, nûrânî bulutlar arasında kaybolup gitti.

Şu rü'yâ Ülfet'in hâlâ gözü önünde idi, rü'yânın te'sîrini zâ'il etmek için başını elleriyle sarsmış idi. Nâfile! Te'sîr pâydâr! Kız istemeyerek bir takım hayâlâta düşüyordu.

Öyle ya, niçin olmayacak! Sanki rü'yâ bir nâsîh değil midir? O genç kadın kendisi olamaz mı? Râmiz Efendi'nin servetçe ne kadar ferah hâlde olduğunu biliyor. Yaşı da ileridedir. Bir müddet riyâ ile etvâr-ı ca'liyye gösterip ihtiyâr çocuğu kendine bend eylemekten kolay şey olamaz. Bir defa bend eyledikten sonra son saate muntazır olmak, cesîm servete tevâret etmek hiçtir, o vakit şu birkaç senelik sabır ve tahammülün acısını çıkarmak, kendi gibi genç ve tüvânâ bir civânın agûş-ı muhabbetine atılıp lezâiz-i dünyeviye ile şîrîn-i mezâk olmak ne tatlı bir hulyâdır!

Ülfet'in şu mütâlaâtı kızda garîb bir tebeddül hâsıl eyledi, ilk kadem riyâyı attığı zaman ettiği tereddüden daha az bir tehâşî ile hayâl-i kâzibin pîş-gâhında tecessüm ettirdiği istikbâl-i zerrîni kabûl etti, metîn adımlarla odasından çıkıp Râmiz Efendi'nin dâiresine girdi.

-4-

Ülfet Râmiz Efendi'nin zevcesi oldu iki ay geçmiş idi.

Kız fikrine metânet vererek kendini Râmiz Efendi'nin âgûşuna attıktan sonra nedâmete dûçâr olmamıştı. Zîrâ Râmiz Efendi'yi me'mûlünden ziyâde mutî bulmuş, ihtiyâr çocuğu âmâline oyuncak etmişti, ihtiyâr için bir an hâlî geçmezdi ki Ülfet'in istihsâl-i mutâlebine masrûf bulunmasın. Fikri, aklı hep Ülfet ile meşgûl idi; zaten işten çekileli evde oturmayı sever olduğu halde artık evde bütün bütün yerleşti, Ülfet Hanım'ın dairesinden çıkmaz oldu. Kadın zevcinin şu halinden evvela sıkılmadı fakat zaman geçtikçe hep o müşfikâne ve pederâne sözleri işite işite usandı başka çehreler görmek hevesine düştü, hevesini aleniyete vuramıyor idiyse de Râmiz Efendi anlıyor idi ki Ülfet eski tavrında değildir. Kendi yanında oturup tıflâne sözlerini dinleyecek yerde mülâhazâta dalıyor, gözleri bir noktaya merkûz kalıyor, Râmiz Efendi'nin söylediklerine asla kulak vermiyor. Yalnız makam -ı istifsârda îrâd edilen sözlere ezberleme evet ve hayır ile gelişigüzel cevap veriyordu. Ülfet'in

gittikçe meşgûliyyeti fikriyyeyi arttırarak mehrûmiyete düşmesine Râmiz Efendi ziyâde meraklandı. Endîşe etti kızı oyalamak çaresi aradı, birkaç defalar evine misafir davet eyledi, çalgı getirdi. Hayır! Ülfet nağamât-ı musikiyyeyi dinlerken melâl-engîz tavidan kurtulamıyor. Dâimâ mağmûm ve mükedder duruyor. Kadında mâye-i sürûr kalmamış idi vesselam!

Bu aralık Râmiz Efendi hemşirezâdelerinin geleceklerine dâir bir telgraf aldı. Delikanlıların ikisi de Râmiz Efendi'nin lutf-ı kemâlâtperverliği sâyesinde ikmâl-i tahsîl için Paris'e gönderilmiştir, bunlar ikizdir. Birbirlerine vechen pek benzerler. Fakat ahlâkça beyinlerinde o kadar tezat vardır ki tasavvur olunamaz!

Râmiz Efendi hemşirezâdelerinin tekarrüb-i muvâsalatlarına memnûn oldu, evde aile halkından misafir bulunması Ülfet'i oyalatır, kadın melâlden kurtulur diyordu. Ale'l-husûs çocuklardan Nâil hakîkaten zeki ve âkildir, kardeşi olan "Âkil" in ismine bunun müsemması mutâbıktır. Ülfet de şiddet-i zekâ ve dirâyete mâliktir, konuştuğça çocuk Ülfet'i eğlendirir.

Râmiz Efendi hemşirezâdelerinin muvâsalat eyleyeceklerine dâir Ülfet'e ma'lumât verdiği zaman Ülfet kendi kendine:

- Adam sen de! Analarına benzeyecekler değil mi? Kim bilir ne berbat şeylerdir!
dedi, fakat çocukların haber-i muvâsalatı arzusu hilâfına olarak zihninden çıkmadı, sanki bunlar târihçe-i hayatında büyük te'sîr gösterecekler imiş gibi Ülfet'i meşgûl eyliyordu.

Râmiz Efendi Nâil ile Âkil'i Paris'e i'zâm edeli beş sene olmuş idi. Çocuklar, birkaç defa mektep tatili zamanında geldiler, fakat iki senedir İstanbul'a gelmemişler idi, şu fasılaya sebep Nâil'in tatil zamanını da tahsîle hasretmesi, Âkil'in ise ben de yapıyorum diyerek Paris bulvarlarını aşındırması idi. Şimdiki avdetlerinde Nâil Paris Hendesehânesi'nden birinci derece şehâdetnâme ile geliyor. Âkil ise devam ettiği Mekteb-i Hukûk'ta tahsîl-i fenn-i hukûk eyleyecek yerde esâfil-i nisvân ile peydâ-yı

hukûk-ı fennî tahsîle hasr-ı zaman etmeyi muvâfık görmüş olduğundan İstanbul'dan götürdüğü boş kafa ile avdet eyliyordu.

Çocukların ikisi de tamam yirmi yaşında idi.

Nâil ile Âkil, daha o zaman Rumeli hattı Avrupa hutûtu ile iltisâk etmemiş, olduğundan bir Perşembe sabahı Varna tarîkiyle İstanbul'a geldiler, yalının önünden geçerken dayılarına makâm-ı selâmda mendil sallayıp cevap aldılar.

Vapurda kendilerini karşılayan ağa marifetiyle iki çifte bir kayığa girip yalıya gelirler iken Nâil fikren meşgûl bulunuyordu.

Nâil dayısının haber-i te'ehhülünü Paris'te aldığı zaman bunu alâmât-ı hayır olmak üzere telakkî edememiş, bir sadâ-yı derûnî kendine demiş idi ki ihtiyâr adamın bu hareketi aile heyetince felâketi mûcib olacaktır.

İşte Nâil kayık içinde hep şu sadâ-yı derûnînin ilhâmâtını hâdde-i tedkîkten geçirerek düşünüyordu. Düşündükçe, hâtırına getirdiği misâllere hâli tatbîk eyliyordu. Artık ikmâl-i tahsîl eylemiş olduğundan Paris'e dönemeyeceği cihetle bir tarafa yerleşinceye kadar kendine pederlik etmiş olan dayısının evinde imrâr-ı zamanı iyi bulamıyordu. Niçin? Burasını kendi de bilmiyor, yalnız hiss-i tâbî'îsine itbâ' ederek ileride istirahat görmüyordu.

Âkil ise kayığın köşesine kemâl-i azamet ile yerleşip eldiven içindeki parmakları arasında tuttuğu alafranga sigaranın dumanını mağrûrâne etrâfa savuruyor, kendine şöyle bakıp bakıp da tavrını beğendiğine delâlet eden bir tebessüm-i ma'nidar gösteriyordu.

Kayık Arnabudköy'ü akıntısını yedekle geçti (...)’deki yalının önüne yanaştı, Râmiz Efendi yalı kapısında birader-zâdelerini karşılıyordu.

Râmiz Efendi bu çocuklara evlâd nazarıyla bakar, ilk zevcesinden çocuğa mâlik olamayıp, eniştesinin vefâtıyla hemşiresini ve çocuklarını yanına aldığı zaman

onlara evlâd-ı ma‘nevi nazarıyla bakmış, öylece hüsn-i terbiyelerine ihtimâm eylemiş idi. Çocuklar dahi Râmiz Efendi’ye baba nazarıyla bakar idiler, bundan dolayı Ülfet’i Nâil ile Âkil’den kaçırmak fikri Râmiz Efendi’yi işgâl etmedi. İhtiyarlık hasebiyle tab‘ındaki kıskançlık vâkıâ evvel emirde kendine şu âkilâne nasihatı ettiyse de bu yolda hareketle hemşiresini de gücendireceğini der-pîş edip çabukça fâriğ oldu. Zâten Ülfet’ten emîn idi. Âkil ile Nâil ise çocuktur evlâdımdır diyordu.

Nâil ile Âkil harem kapısında vâlidelerinin âğûşuna düştü, Habîbe Hanım evlâdlarına pek meclûbdur. Hele Âkil’e evlâd-ı muhabbeti hadden efzûndur. Onun hiçbir kusurunu görmez. Âkil’e eğri nazarla bakanları elinden gelse ihlâke hazırdır. Âkil’in âkilâne olmayan bazı hareketleri üzerine Nâil birkaç defalar bast-ı iştikâya ictisâr ettiği için vâlidesinin nazarında mevkiini muhâfaza edememişti. Şimdi Habîbe Hanım Âkil’i Nâil’den pek ziyâde sever. Bunu belli etmekten de çekinmez.

Âkil’den tâ küçüklüğünden beri eksik olmayan hezeyânları meydân aldıkça gerek Râmiz Efendi gerek bir başkası azıcık tekdîre kalkar ise Habîbe Hanım derhâl çocuğu bağına basıp:

- A! Ayol! Onun babasının mezarda kemikleri kalmadı! diye çocuğa gittikçe münâsebetsizliği tezyîd istidâdı verirdi. Zâten Âkil’de hilâten büyük bir atâlet ile mahdûdiyyet-i fikriyye var idi, anasının bu yolda olan meclûbiyyeti netîcesi olarak tâ Mekteb-i Sultânî’ye leylî kaydettirilinceye kadar haremden kadınlar arasından çıkmaz oldu. Anasına refîk-i vefâdâr kesildi. Anasının ahlâkında merkûz hırçınlığı istibdâdı tamâmen öğrendiği gibi buna kendi belâhet ve atâletini de zammetti.

Bu esnâda Nâil mukayyed bulunduğu Soğukçeşme Rüşdiyesi’nde kemâl-i gayretle çalışarak her sene sınıfta birinci oluyor. Vâkıâ Âkil’de Nâil ile beraber bu mektebe yazılmış idiyse de evinde çalışmak hevesi mefkûd bulunuyor idi; Nâil mektepten şahâdet-nâmeyi istihsâl eylediği zaman Âkil daha henüz ikinci seneye geçebilmek mahâretini göstermiş idi.

Râmiz Efendi çocukların istidâd-ı fitrîlerindeki tehâlûfû görüp me’yûs oldu, fakat birbirinden ayırmak istemeyerek ikisini de Mekteb-i Sultânî’ye verdi, tabî biri

yüksek diğeri aşığı sınıfta kaldı, işte Râmiz Efendi şu zaman hemşîresinin tahakkümünü dinlemedi, evlâdını yanından ayırmamak için Habîbe Hanım'ın ettiğı feryâdlara kulak vermedi. Âkil'i hemen cebren hemşîresinin kolları arasından alıp mektebe dayadı. Râmiz Efendi vâkıâ ashâb-ı ma'lûmât-ı vukûftan değil idiyse de devr-i terakkîde istihsâl-ı ma'lûmât-ı vâfiye edilmedikçe tâcirlik değil esnâflık bile edilemeyeceğini yakînen anlamış idi, ondan dolayı hemşîre-zâdelerinin behre-mend-i hisse-i maârif olmalarına büyük gayretle çalışıyordu.

Mekteb-i Sultânî'de dahi Âkil çalışmadı. Çocuk tâ evvelinden beri şıklığa heves-kâr idi, o zaman Fransızca'nın da şıklar beyinde moda olduğunu gördüğü için şu lisân-ı mühimme heveslendi, fakat ancak şıklar kadar birkaç kelimesini öğrenmekle kaldı, hulasâ Nâil Mekteb-i Sultani'den dahi şehâdet-nâme aldığı zaman Âkil için ikmâl-i tahsîle daha beş sene var idi.

Râmiz Efendi Nâil'i behemahâl bir de Avrupa'da okutmak istediğinden çocuğı Paris'e i'zâma karar verdi. Fakat Âkil'i İstanbul'da alırsa atâleti gittikçe arttıracağını da anlamış idi; Paris'de olursa hiç olmazsa mecbûri Fransızca öğrenir de belki sonra bu lisân sâyesinde geçinir diyerek Nâil ile Âkil'i de Paris'e gönderdi. Paris'de Nâil hendesehâneye devam etti, Âkil'i (Sen Barb) mektebine koydular.

Âkil (Sen Barb) mektebinde dahi âsâr-ı atâleti gösterdi, zavallı Nâil kardeşinin orada ettiğı envâ-ı hezeyân ve rezâletten bî-zâr kalarak (Sen Barb) mektebinden çıkarmağı, dayısının arzusu üzere yalnız Fransızca öğrenmesi için başıboş bırakmağı mecbûr kaldı. Mamâfih bütün bütün boş demesinler diye Mekteb-i Hukûk'a kaydettirdi.

İstanbul'a iki defa tatil zamanında geldiler, her defasında Nâil'in irâe ettiğı âsâr-ı terakkî ve dirâyet, Âkil'de meşhûd olan alâim-i sefâhet ve atâlet görenleri mütehayyir eyliyor, iki kardeşle bu kadar tezâd bulunabileceğine şaşıyorlardı. Hem ikiz kardeşler!

İşte İstanbul'a muvâsalatlarını yazdığımız iki kardeşin ahvâl-ı rûhiyyeleri şu hâldedir. Nâil ne kadar müsteîd, vatan ve memlekete hizmete müheyyâ-yı muktedir bir genç ise Âkil'de o kadar akîm-i gayr-ı müsmir hattâ muzır bir delikanlı idi.

Vâlideleri ile öpüştüler, Habîbe Hanım, iki senedir görmediği çocuklarını âdetâ erkek olmuş buldu, hele Âkil'in kumral bıyıklarına hayran kaldı, yüzüne bakmakla doyamıyordu. Garîb değil mi? Şu kadın çocuklardaki farkı asla anlayacak iktidârda değildi, kendisine Nâil'in mahâretinden Âkil'in sefâhetinden bahseden olursa:

- Ne yapalım! Varsın bu da öyle olsun! Dünyada herkes hoca olmaz a! derdi. Onun için fark-ı tahsîlin asla ehemmiyeti yok idi, Paris'de geçirdiği zamanda Âkil'in büyümüş bıyıkları Habîbe Hanım'a en büyük terakki-i âsârından gelmişidi.

Râmiz Efendi ile birlikte olarak yukarı çıktılar.

Bu esnada Ülfet odasında hâl-i mağmûmîsine düşmüş, bir roman okuyordu. Fakat gözleri sahîfeye ma'tûf iken fikri başka yerlerde idi, çocukların vürûduna asla ehemmiyet vermediği halde gayr-ı ihtiyârî olarak fikri şu cihet ile meşgûl oluyor idi. Kayığın geldiğini duydu, pencereye koştu, fakat iki kardeş içeri girmiş olduklarından göremedi.

Râmiz Efendi oda kapısını açıp:

- Meleğim! İşte evlâdlarım! Hele bak Nâil'ime ne büyük bir adam olmuş, hem büyük bir mühendis!

Ülfet nazarını delikanlılara dikti dedi ki:

- Safa geldiniz beyefendiler! Sizleri gördüğüme pek memnûn oldum!

Âkil: - Bizim de memnûniyetimiz hadden efzûndur efendim!

Nâil sesini çıkarmamıştı, yengesinin sözüne yalnız edîbâne baş eğmekle cevap vermişdi, Nâil başını yukarı kaldırdığı zaman Ülfet Hanım'ın kendi üzerine ma'tûf enzârının hâlâ pâ-y-dâr olduğunu hayretle gördü, Râmiz Efendi dedi ki:

- Ey, çocukları odalarına gönderelim de üstlerini değişsinler, sonra bol bol konuşuruz. Frenkistân haberleri alırız.

Nâil ile Âkil odadan çekildi, kapıdan çıkarken başını nîm çeviren Nâil gördü ki yenge hanımın nazarı kendini hâlâ ta'kîb eyliyor, Âkil ise enzârını yenge hanımdan ayırmamış olduğu halde kendine bakmadığına âdetâ kızmış idi.

Merdivenleri çıkarken Âkil Fransızca olarak kardeşine dedi ki

- Sahîhden güzel be!

- Olabilir a?

- Kumral saç gördüm ama bu kadar latîfine müsâdif olmamıştım.

Nâil cevap vermedi, odasına girdi.

Hane halkı iki saat sonra sofrada toplanmış idi. Râmiz Efendi dedi ki:

-Ey söyleyin bakalım Frenkistan'da neler var?

Nâil - Her vakit anlattığımız gibi. Sözüne yine munkatı' oldu, zîrâ sofrâ halkı hep birbirini tedkîk ile meşgûl idi, Râmiz Efendi hükm-fermâ olan sükûtu Ülfet ile delikanlıların birbirlerini tanımayarak mahcûb kaldıklarına hamletti, iştihâ ile yemeğine koyuldu.

Nâil Ülfet'in karşısına oturmuştu, kadının çehresini nazar-ı tedkîkten geçirdikçe kardeşinin dediği gibi sahîhden güzel buldu, içinden dayısını tebrik etti. Vâkıâ Ülfet'in kumral saçı, kara gözleri, tebessüm ettikçe gösterdiği beyaz dişleri, ufacık ağzı mütenâsib endâmı, hele kıyafetindeki sadelik ve letâfet, etvârındaki

büyük hanımlara mahsûs hâl cidden şâyân-ı dikkat idi, Nâil dayısının bir kul cinsi aldığı duyduğu zaman fikrinde kaba saba bir kadın tasavvur eylemiş idi, hâlbuki şimdi karşısında gözlerindeki ziyâ-yı şedîdden zekâsı, dirâyet ve sür'at-i intikâli anlaşılır gâyet nazlı ve hoş-edâ bir kadın bulunuyordu. İdâre-i kelâm etmesi de pek yolunda idi, öyle malûmatsız kadınlara mahsûs âdi sözleri, münasebetsiz teşbîhleri asla ağzından kaçırmıyor, hep dûr- endîşâne beyân-ı fikreyliyordu.

Ülfet dahi işin umduğu gibi olmadığını görerek şaşmışıdı. Evde çocukları anaları gibi kaba berbâd şeyler farz eyliyordu, fakat vehle-i ûlâda gördü ki – hele Nâil hakkında - bu zann hatâdır. Çocuğun fart-ı müfekkireye delâlet eder geniş alnı, parlak gözleri, başındaki irilik, kıyafetindeki yakışık, ale'l-husûs sarf eylediği sözlerdeki isâbet ve âsâr-ı zekâ Ülfet'i meclûb etti.

Her söze atılmak için gösterdiği inhimâk ve kıyafetine vermiş olduğu haddenden fazla süsden, bir de kaçırdığı birkaç kaba tabîrlerden dolayı Âkil'in öyle pek “Âkil” olmadığını Ülfet çabukça anlamıştı. Hele Âkil'in sofraya inerken tuvaletine gayet ihtimâm etmiş, traş olmuş; bıyıklarını burmuş, saçlarını taramış yüzüne pudra sürmüş olması Âkil'in ümîdi hilâfına olarak kadında fena te'sîr hâsıl etmişti. Kadın Nâil'in iltizâm ettiği tavr-ı lâ-kaydâneyi, giydiği sade fakat yakışıklı elbiseyi, saçlarındaki adem-i intizâmı daha müessir bulmuştu.

Esnâ'-yı ta'âmında herkes birbirini tedkîk eyledikten sonra biraz mukâleme baş aldı, âfâkî sözler konuştular, Nâil Avrupa hakkında birkaç söz sarf etti. Kardeşinin sözlerini Âkil dâimâ cerh ediyor, Avrupa'yı kendi nokta-ı nazarından şerh eyliyordu ki şu mebâniyet-i efkârda Ülfet'in nazar-ı dikkatini davet etti, Âkil hakkında vehle-i ûlâda verdiği fikri te'yîd eyledi, her an Nâil'i takdîrden hâlî kalamadı.

Sofradan kalktılar kahveler içilirken yine birkaç söz ettiler, bu defa lakırdı Nâil'in İstanbul'da ne meslek ihtiyâr eyleyeceğine dâir idi. Çocuk yeni müesses inşâat-i nâfia şirketlerinden birine girmeğe yâhûd bir vilâyet mühendisliğini deruhde etmeye, o da olmazsa İstanbul'da mi'marlık etmeğe karar vermiş idi ki bu üç meslekte dahi Nâil gibi muktedirini bulmak güççe olduğundan çocuğun muvaffak olacağı âşikâr idi.

Âkil'e gelince Nâil ikmâl-i tahsîl ettikten sonra kardeşini Paris'te bırakırsa bütün bütün berbad olacağını teyakkun eyleyerek buraya getirmiş idi. Onun burada ne yapacağından bahs yok idi, Râmiz Efendi Âkil'i aklâm-i hükûmetten birine mülâzemeten vermeğe karar vermiş idi. Saat yediye doğru Nâil dayısından istihsâl-i müsâade ederek arkadaşlarını ziyâret için İstanbul'a gitti. Odadan çıkarken gözleri Ülfet'in enzârına müsâdif oldu, kadının kendine bir tebessüm-i mültefitânede bulunduğunu görerek berây-ı nezâket-i mukâbele gösterdi. Garîb bir te'sîr altında kalarak merdivenleri indi, vapur iskelesine müteveccih oldu. Kardeşini müteâkib Âkil de evden çıktı.

Çocuklar gittikten sonra Ülfet yalnız kaldığı zaman kendinde bir uyuşukluk hissetti, zîrâ onlar geleli beri, dâimî sûrette kalbini istilâ etmiş olan âsâr-ı mağmûmiyeti unutmuş idi, âdetâ eğlenmiş oyalanmış idi, Râmiz Efendi de bu hâlde memnûn olmuş idi, delikanlıların gaybûbeti ile o mağmûmiyetin tekrar zuhûr-nümâ olması Ülfet'i taaccübe davet etti.

- Sanki bu nedir?

dedi, akşam olup da avdetlerine hele Nâil'in bezm-i musâhabetinden müstefîd olmağa muntazır oldu. Kalbinde Nâil ile beraber bulunmağa dâir hissettiği meclûbiyetin esbâbını anlayamadı, dedi ki:

- Çoktandır iki lakırdı edecek sâhib-i fikir bir arkadaştan mahrûm idim. Zâhir onun için olmalı.

-5-

Nâil ile Âkil Avrupa'dan geleli yirmi gün olmuş idi. Âkil zamanını İstanbul'un şık âlemlerinde geçirmektedir, birkaç vakitler, fazla fazla evde oturup yengesiyle muvâneseti arttırmak istediye de Ülfet Hanım'dan yüz göremeyince yalıda vakit geçirmeği bî-hûde bulmuş idi.

Nâil ise Âkil gibi ferah kalbe endîşesiz vicdana mâlik bulunamıyordu. Zîra ilk gün delikanlıyı ta'kîb eden nazar-ı tedkîk dâimâ devam ediyordu. Ülfet Hanım'ın

yanına girdiği zaman bu nazar-ı tecessüsten bir ân hâlî kalamıyordu. Evvel emirde Nâil kendini ta'kîb eden nazarlardan ürktü, evde az oturur oldu. Fakat sonraları alıştı. Ülfet Hanım enzâr-ı mültefânesini kendine atfedip Avrupa'ya dâir yâhud müellifîn-i Osmânî'ye hakkında malûmât almaktan başka bahis açmadığından kadının dâimâ nasb-ı nigâh-ı tedkîk etmesini amâl-ı basîteye mübtenî buldu; Nâil de Ülfet ile görüşmekten mütelezziz olduğu için kadının irâe ettiği arzû-yı ünsiyete muhâlefet etmedi.

Bu hâl de on gün kadar devam etti; fakat her iki taraf da farkına varmıyordu ki oynadıkları ateştir öyle dâimâ elde gezdirilecek şeyden değildir insan evvel emirde zarar gelmeyeceğine emîn olarak efkâr-ı affîneye tâlibim diye o ateş ile oynar fakat ateş yavaş yavaş yakmağa başlar, nihâyet meydana gelen cerîha birden bire ulüvv-rîz olur, sahne-i lu'biyyâtda bulunan iki cismi de harâb eder.

Arada hâsıl olan râbitanın pek o kadar ma'sûmâne olmadığına evvelâ Ülfet vâkîf oldu.

Bir gün Habîbe Hanım yine bir “niyet” etmiş idi, kardeşi hakkında kurup yaptığı gibi Nâil 'in karşısına geçip dedi ki:

-Evlâdım! Artık ömrüm âhir oldu ben mürüvvet görmek istiyorum. Seni evlendireceğim!

Nâil tab'ındaki ciddiyet hasebiyle işi latîfeye bozarak bahsi yarım bıraktı.

Fakat bu sözün ortaya atıldığı gece Ülfet Hanım pek muztarib olmuş idi, vâlidesi tarafından dermiyân edilen fikre her ne kadar Nâil iştirâk eylememiş idiyse de Nâil'in tehhül edeceğini düşündükçe kadının gönlünden doğru büyük bir nâ-hôşnûdi hissiyâtı geliyor, heyecanı artıyordu, yalnız kalınca düşündü, hissiyâtını tahlîl etti, havf u haşyet ile gördü ki Nâil'i olanca kuvvetiyle sevmektedir. Muhabbetin vücûdunu keşfettiği dakıkada evvela hissettiği hali başka esbâba atfeylemek emeline düştü, esbâb aradı, bulamadı, hayır, Nâil'e âid her türlü bahis tekerrür ettikçe, hele bir başkasıyla bekâm olacağı fikri müfekkiresinde aks-i endâz oldukça Ülfet'in damarlarına âteşîn bir cevelân dem-i istilâ eyliyor, kalbi koparcasına

atıyor, ne diyeceğini şaşırıyor, amâli ve efkârı dağılıyor, pîşgâhında yalnız Nâil'i görüyor, her hâlde ona mâlik olmak istiyor, atılıyor, kuvve-i muhayyilesini it'âb ederek Nâil 'i kendi yanında yalnız göremeden rahat eyleyemiyordu.

O gece sabaha kadar bin türlü efkâr ile meşgûl olarak uyumadı. Ortalık ağarmış idi ki yatağına şöyle bir uzanabildi; sabahleyin Râmiz Efendi uyanıp yanı başındaki Ülfet'in odasına başını soktuğu zaman kadını uykuda buldu, memnûn göründü, fakat bir saat sonra Ülfet uyanıp da kızarmış gözlerini gösterdiği zaman Râmiz Efendi endişeye düştü:

- O nedir ya? Çok mu uyudun!
- (Tebessümle) Evet!

Hâlbuki Ülfet'in gözlerindeki kırmızılık bilakis uykusuzluktan tevellüd eylemişti. O gece ki mülâhazâtı netîcesi olarak ne yapıp yapıp – şâyed Nâil fikri-tehülle düşerse – o fikirden caydırmağa, îcâb ederse ilân-ı aşka karar verdi. Zîra Ülfet hissiyât-ı hakikîyesini keşfettiği zaman vâkiâ bidâyeten ürkmüş idiyse de sonradan bilakis memnûn oldu. Âmâl-i ma'sûmâne içinde perverde olup her türlü hissiyât-ı âşikâneye müste'id olan kalbi, Râmiz Efendi'ye efkâr-ı dûr-endîşâne ile zevce olalı beri tezyîd-i hissiyâttan bir ân hâlî kalmamış şimdi ise kendine bir cevelângâh bulmuş, oraya akıvermekte tereddüd etmemiştir. Ülfet kalbinin bu hâlini tâbî görmüyor idi.

Hissiyât-ı kalbiyesine tâbi olacak, Nâil'den dahi mukâbele görecektir olursam muâtebeye şâyân bulunur muyum diye mülâhazaya vardı. Akl-ı nazarının netîce-yi muhâkemesi olunarak dedi ki ben bir esircinin hîlesi uğruna kendimi fedâ ederek Râmiz Efendi gibi bir ihtiyâra hasr-ı ömr etmem. Onu çocuk gibi nevâzişime müstağrak eyledim, son zamanında mes'ûdâne ömür geçirmesine vesîle oldum, bu kadar lutf ü inâyeti benden gördükten sonra daha ne istemeye salâhiyeti vardır? Kalbimde câygîr olacak hissiyâta dahi müdâhale eyleyemez a! Ona karşı olan hürmet ve riâyette kusur etmeyerek kalbimde vücûd vereceğim hissiyât ile telzîz-i dimağ eyleyebilirim.

Şu mülâhazât-ı sakîme hep ilk hatve-i kizbin yadigâr-ı mezelleti idi.

Ertesi günü ta'âmdan sonra yalının bahçesinde dolaşırken çiçek merakı olan Nâil'e rast geldi, Zâten delikanlıya bahçede müsâdif olacağını bilerek Ülfet oraya gelmiş idi, teâtî-i tebessümden sonra dedi ki:

- Nasıl Nâil Bey? Vâlidenizin sözünü dinleyecek misiniz?

- Nasıl söz?

- Ay, anlamamazlığa vurmak mı?

- Estağfirullah fakat hâtırimda yok.

- Canım fikr-i tehhül!

- Adam siz de. Öyle âmiri kalb olacak hissiyât-ı hakîkiyede vâlîde sözü ile iş görülür mü?

- Demek siz kendi sözünüzle görmek istiyorsunuz.

- Zamanı gelince, evet.

- Memnûn oldum!

Ülfet şu son sözü gayr-ı ihtiyâri ağzından kaçırmış idi, binâenaleyh ağzından “memnûn oldum”u çıkarır çıkarmaz kızardı, sözün cihet-i te'sîrini zâil etmek için başka kelimeler daha ilâve eylemek istediye de bil'âhere o teessürün başkasını arzû eyleyerek iltizâm-ı sükût eyledi, çocuğu yalnız bırakarak tebâüd eyledi.

Nâil, evvela sözün cihet-i delâletini intikâl eylemeyerek söze tâbi'î nazarıyla bakıp işiyle meşgûl kaldı, fakat “memnûn oldum” sözü kulağında bâkî kalmış idi, bir

daha işitiyorum sandı, o anda fikri de medlûl kelâmı teyakkun etti, kalbini bir heyecan aldı, başını kaldırdı, pîş-gâhında gâyet latîf bir manzara gördü.

Ülfet ta Nâil'in karşısına müsâdif bir kameriye altına girmiş, oraya çayırda yapılmış kanepenin üzerine serilen mindere, belini iki yastığa dayayıp şöyle bir yaslanmış idi; başını biraz arkaya vererek beyaz gerdanını ince tül elbise altına alınmış memelerini, dar korse içinde letâfeti arttırılmış endâmını Ülfet nazarlara arz ederek bir eliyle tuttuğu gül fidanını sadepli nalın içindeki uzun ökçeli iskarpinine vuruyor, bir elinde dahi penbe yelpâzesini sallıyordu.

Nâil'in kalbinden kopan hissiyât-ı müştehiyâne fikrini sardı, gözleri karardı, olduğu yerde sendeledi, arzû-yı temellük enzârını bürüdü. Fakat bu hâl bir sâniyeden ziyâde sürmedi, derhâl kendini topladı, bir sâniye evvelki mağlubiyet-i rûhiyesi çocuğu müteessir bıraktı.

Nâil'in bir sâniye gösterdiği tavır muhabbet ü istiğrâk Ülfet'e ilân-ı hakîkate kâfi gelmiş idi. Zeki gözleri delikanlının o dakikada ne gibi hissiyâtın zebûnu olduğunu kendine anlattı. Dudaklarında tebessüm-i muzafferâne göründü, elindeki gül fidanıyla bir işâret-i dostânede bulunup gözlerini kapadı.

Nâil karşısındaki levhanın tazyîk-i heves-efzâsına, vicdânındaki hissiyât-ı itâbkârının te'sîr eylemeyeceğini anlayarak kendini o te'sîrin zebûnu görmekten korktu, kazmasını bırakıp arkasına bakmadan bahçeden çıktı.

Hakîkaten Nâil şu dakikada büyük bir metânet-i kalbiyye göstermiş idi. Zeki Ülfet Nâil'in nasıl bir his sevkiyle bahçeden çıktığını da anladı. Delikanlının tab'ındaki metâneti takdîr etti, fakat meyûs oldu. Zîra kâni' oldu ki Nâil'in kalbinde kendine dâir muhabbet yoktur, ancak kendini genç, güzel şirin-edâ, ale'l-husûs meclûb görerek hiss-i hayvânisine tâbi' olarak bir müddet meclubiyet irâe eyledi, ba'de kalbinin muhabbetinden mücerrid olması sâyesinde ihtisâsât-ı nâmûskârânesine tâbi' olabilmek dışarı çıktı diyordu. Halbuki Ülfet bu hâlde değildi her ân kalbini yokladıkça orada Nâil hakkında tekevvün etmiş muhabbet ü sevdânın arttığını görüyor, ihtisâsât-ı nâmûskârâne değil hayatını fedâ eylemek lâzım gelse o

sevdâ-yı şedîdin önüne geçemeyeceğini anlıyordu. Zâten önüne geçmeye ne lüzûm var? Kadın kendi mahkeme-i vicdânında meseleyi muhâkeme edip hükmünü vermişti. Râmiz Efendi gibi bir ihtiyârın zevcesi olmak mezellet ve fedâkârlığını kabûl eylediğim için sevkîyât-ı kalbiyeme mutâvaate me'zûnum diyordu. Dedik a! Ülfet'in nokta-i nazar-ı muhâkemesi büsbütün başkadır. Onun kavline bir adamı sevmemiş olduktan sonra ona ibrâz-ı sadakâte imkân yoktur, binâenaleyh nâfile yere sâdik olacağım diye kendini yormaktan ise şu adem-i imkânı evvelden takdîr eyleyip ilcâât-ı sevdâyâ tevîk-i hareket daha ma'kûldur Bir de Ülfet Râmiz Efendi'ye arz-ı vücûd ettiği zaman hiç kendini zevce gibi telakkî eylememiş idi. Esirci Emine Hanım'ın kurbanı oldum diyordu. Binâenaleyh hayli müddet işdeki hîleyi meydana vererek kaçmak istediği hâlde ihtimâlât-ı istikbâliyyeyi derpîş eyleyip birkaç seneler şu ihtiyâr çocuğu oyalamağa karar vermemiş miydi? İşte şimdi ihtiyârı oyalıyor, yoksa onu sevmiyor, kendini ona zevce addetmiyor, oyalayıcı telakkî eyliyor. Vazîfesi çocuk oyalamaktan ibâret olan bir kadında hiç vazîfe-i sadâkat bulunur mu? O kadın amâl-ı kalbiyesine mukâbil serbest ve hür değil midir. Lâkin insan za'îfü'l-kalb olur, hele hissiyât-ı kalbiyesi kendinden kuvvetli bulunursa böyle kendini aldatmak için ne kadar da delâil bulur bilir misiniz? Kalb-i beşerin irtikâb-ı cürm ettiği hâlde kendini berî'ü'z-zimme gibi göstermeğe sarf-ı gayret eylemesi hakîkaten acâibdir. Hele bir kere de, kalpte câygîr olan sevdâ basar u basîreti kapar da kendi kendiye arz olunan delâil ve esbâb-ı mukniayi hakîki gibi size kabûl ettirirse artık önünüze geçmek, ihtimâl hâricine girer. İşte Ülfet de bu hâlde idi. Kadın teşkilât-ı kalbiyesinin muhtâc olduğu aşk u muhabbetle Nâil'i ilk gördüğü zaman hakkında meyelân hissetmiş, sonra geçen yirmi kadar günde hep kendini iğfâl ile zaman geçirmiş, nihâyet oynadığı şeyin nasıl mütehakkim bir âlet olduğunu anlayıp ihtiyâr ve irâdesini o sevdâyâ teslim etmişti. Bundan sonra Ülfet'i yaptığıyla muâheze eylememeli, aşk u sevdâsını mes'ul tutmalıdır.

Nâil kazmayı bırakıp bahçeden çıktığı gibi paltosunu arkasına alıp evden, vapura atlayıp köyden de çıktı. Vapur Köprü'ye yanaşincaya kadar bir kenarda oturmuş mülâhazaya dalmış idi. Hep fikri yarım saat evvel gösterdiği za'af ile meşgûldü. Niçin kendine bu za'af târî oldu? Teemmül eyliyor, kalbini yokluyor hayır, Ülfet hakkında muhabbeti yoktur, zîrâ onu düşündükçe heyecan hissetmiyor, yalnız gördüğü manzarayı pîş-gâhında tecessüm ettirdikçe hissiyât-ı hayvâniyesi

galeyâna geliyordu. Demek sevmiyor. Fakat meclûb-ı hüsn ü ânı oluyor. Ülfet'ten “memnûn oldum” sözünü işitmişti, bu sözün kendine hâsıl ettiği te'sîri tedkîk etti. Evet, inkâra mahal yok! Nâil yine hissiyât-ı hayvâniyeye tâbi' olarak O “memnûn oldum”a memnûn olmuş idi. Mademki kalbinde muhabbet yoktur, bidâyet-i mülâkattan beri farzettığı üzere kadın hakkında riâyet ve takdîrden başka hissi mefkûddur, neden dolayı kadının nasıl bir sebebe mebnî ise, ağzından kaçırıldığı kelime hazzını müstevcib bulunuyor? Niçin kameriye altında öyle serilmiş görünce za'af-ı hâle düşüyor? Ya böyle za'af-ı hâle düşmek tekerrür ederse, nihâyet bir dereceye gelir de o za'afa mukâvemet kâbil olamazsa yani şimdiye kadar riâyet ve takdîrden başka Ülfet hakkında hissim yok derken yani hiç ummazken meclûbiyet göstermiş olan kalb sonradan muhabbet ve sevdâ irâe eylerse? Ne olacak? Nâil'in hissiyât-ı affânesi galeyâna geldi. Kendini nân ü ni'metiyle, lutf u inâyetiyle perverde etmiş bir adamın zevcesi hakkında sevdâ ve muhabbet hisseylemek o sevdâyı teskîne kalkışmak değil, bu gibi muhâkemât ile it'âb-ı fikr etmeği bile veliyyü'l- ni'metini tahkîr buldu. Yüzü kızardı. Korktu, utandı. Şaşırdı. Her hâlde bu gibi hissiyâtın tekerrür etmemesine çare bulmağa karar verdi. İşi tekrarlanmaktan vikâye ise ancak Ülfet'i görmemek ile hâsıl olabileceğinden o günden itibâren görmemeğe çalışmağa karar verdi, Köprü'ye çıkınca akşam gelemeyeceğine dâir yalıya bir telgraf çekti. Bundan sonra yalıya gittikçe yanı sıra bir misâfir getirip dayısıyla selâmlıkta yemek yemeği, böylece Ülfet ile bir sofrada bulunmamayı tasâmim eyledi. Vâkıâ güzel çare idi.

Yolda kardeşine rast geldi, Âkil dedi ki:

- Birâder haberin var mı? Paris'deki Varyete Tiyatrosu'nun meşhûr aktirisi Mari İstanbul'a gelmiş Fransız Tiyatrosu'nda bu akşam oynuyor.

Nâil için bu gibi havâdisler ehemmiyetsiz olduğu hâlde bugün işine yaradı:

- Sahîh mi? Gidelim görelim.

- Evet ben de niyet ettim. İstersen beraber gideriz.

İş böyle kararlaştınca Nâil geceyi nasıl geçireceğini düşünemez oldu. O akşam tiyatrodaki bulunarak güyâ oyun seyretti, ba'de çıkınca Lüksemburg Oteli'nde bir odada uykuya çekildi. Âkil tiyatrodan sonra ayrılmış idi.

Nâil otelde rahatsız bir gece geçirdi.

Bu geceyi Ülfet de büyük gazâb içinde geçirmişti. Kadın akşam olup da Nâil'in avdet etmediğini görünce ilk defa olarak vâki' olan bu hâl'in esbâbını anlamakta te'ehhür ettiyse de me'yusiyeti ziyâdeleştirdi. İştihâm yok diye sofraya inmedi. Odasında vakit geçirmeye yardım edecek ne gibi çare varsa hepsine baş vurdu, fakat fâide görmedi. Âdetâ sabahı uyumadan etti.

Ertesi akşam Nâil'in geleceğinden emîn idi, hazırlandı, mademki sevdâvî hâlimden tevhiş ederek kaçtı, yine kendimi hâl-i tâbî'îde göstereyim de fikrini te'min eyleyerek yanımda bulundurayım sonra yavaş yavaş sevdâma alıştırayım, belki onda da sevdâ uyandırırım dedi. Öyle ya; Nâil seveceğinden korkarak kaçmıyor mu ya?

Akşama Nâil geldi, ama yanında iki misâfir bir de kardeşi vardı, tâbîî yemeği selâmlıkta yediler, geceyi musahabetle geçirdiler. Oğlan ancak yatmak üzere odasına çıktı.

Ülfet'in me'yusiyeti son derecesini buldu. Ne yapacağını şaşırды, bu aralık odasına Râmiz Efendi ile Âkil geldi. Râmiz Efendi dedi ki:

- Nâil nerede?

Âkil:

- Uykusu varmış, odasına gitti. Dün gece tiyatrodaki idik. Hiç yorgunluğa dayanamaz ki?

Râmiz:

- Hangi tiyatrodaki?

- Paris'deki Varyete Tiyatrosu'nun aktirisi hüsn ü âniyle meşhur Matmazel Mari buraya gelmiş, onu görmeye gittik.

Ülfet'in benzi soldu. Şimdiye kadar kendine mechûl olan bir his daha kalbini tazyîke başladı. Nâil bir başka kadını görmeye gitmiş ha? Şu fikir Ülfet'i fena halde muztarib etti. Kıskaçlık kalbini yaktı. Odada durursa hissiyâtını meydana vereceğinden ürkerek kendi odasına çekildi. Bu geceyi dün gecekinden besbeter hâlde geçirdi.

-6-

Nâil'in yengesinden mütevahhiş davranarak mübâ'adet için her vesîleden istifâdesi on günden ziyâde sürdü.

Bu müddet zarfında yengesini ancak üç defa görmüş, her defasında dahi yanında dayısını bulundurmuş idi. Delikanlının azm-i ciddî ashâbından olduğunu anladınız a? Fakat Ülfet de azm-i kat'i ashâbındandır.

Behemehal Nâil'i yalnız görmeye karar verdi, râz-ı derûnunu delikanlıya dökecekti. Buna da muvaffak oldu.

Bu esnada Eylül'ün on beşi olmuştu. Havalar bozdu. Yağmurlar, soğuklar o sene mevsiminden evvel başladı, Râmiz Efendi dahi İstanbul'da Cağaloğlu'ndaki konağına inmeye karar verdi; göç hazırlığı oldu. İşte Ülfet şu göç zamanında merâmını yapmıştır. Yalının eşyası toplanmış pazar kayığına yüklenmiş idi, yalıda kalan aşçı da sabah yemeğini verip hemen İstanbul'a gidecek ve konaktaki mutfakta oranın mutfak takımıyla akşam yemeği hazırlayacaktı. Sabah ta'âmında Râmiz Efendi ile Ülfet ve Nâil'den başka kimse yok idi. Habîbe Hanım eşya ile beraber İstanbul'a gitmiş idi. Artık bugün misafir getirmek kâbil değildir a?

Taâmdan sonra Râmiz Efendi bir aralık dışarı çıktı, Nâil de arkası sıra çıkarken Ülfet:

- Nâil Bey! dedi, tâbiî delikanlı kaldı, Râmiz Efendi uzaklaşınca orada duran hizmetkarı da bir vesîle ile savarak âteşîn nazarını delikanlıya atfetti, zorla iki elinden tutup dedi ki:

- Ah benden kaçmayınız!

Nâil cevap veremedi. Zîra dayısının gelivereceğinden ürküyordu.

- Benden kaçmayınız diyorum. Görmüyor musunuz, anlamıyor musunuz ki sizi seviyorum. Sizensiz edemiyorum. Sizi bir an görmezsem rahat yüzü görmüyorum. Benden ne için nefret eyliyorsunuz. Muhabbetinize lâıyk değil miyim? Çehrenizi bozmayınız. Ben korktuğunuz kadar müz'ic değilim! Yalnız günde bir saat bana görünürseniz kâfîdir. Âh, mütevahhiş davranmanıza kaçmanıza çok ağladım. Fakat bir yandan da sevindim. Zîra beni sevmekten korkarak kaçtığınızı anlıyordum. Nâil! Bana merhamet ediniz! Acıyınız! Bakınız ayaklarınıza düşüyorum. Benden müteneffir olmayınız! Benim kusurum yok! Kalbimdeki sevdâya dayanmak elimden gelmedi. Çok mücâdele ettim. O benden kuvvetli çıktı. İşte söylüyorum, sizden birçok imtiyâz istemiyorum. Yalnız aşkıımı öldüreceğim diye beni helâk etmemek için günde bir saat görününüz! Va'ad eyliyor musunuz?

Nâil ne cevap vereceğini şaşırđı. Dayısının ayak sadasını da işitince kadının teskîn-i heyecanına medâr olmak, elinden kurtulmak için:

- Ederim!

demekten başka çare bulamadı. Râmiz Efendi odaya girdi. Ülfet hâlâ ra'se içinde idi, fakat heyecan ve ra'sesini ihfâya muvaffak oldu, kadın ilk defa olarak sevdiğinin eline elini temas ettirmiş olduğundan o elleri avucunda sıktığı zaman âdetâ kendinden geçip bî-hûş halde yere düşüverdi. Yalnız delikanlıdan aldığı cevab-ı kabûl asâbındaki gerginliği izâle etti de kendini toplamağa muvaffak oldu.

Yarım saat sonra tekmîl aile halkı vapurla İstanbul'a indi, Cağaloğlu'ndaki konağa dahi bir buçuk saat sonra vâsıl oldular.

Ülfet henüz görmediği konağa geldiği vakit bir kere taksimâtını nazar-ı itibâre alıp dolaştı, Râmiz Efendi odaların ashâbına tevzîni Ülfet'in fikr-i mahâretine bırakmış olduğundan kadın evvela bu vazîfeyi tertîb etti. Zâten her oda mefrûş bulunduğundan iş yalnız herkesin eşyasını kendi odasına çıkarmaktan ibâret bulunuyordu.

Akşam gayr-ı muntazam sûrette yemek yediler, herkes kendine göre iyice yerleşmek için çalışmış olduğundan yorgunluğu bahane edip çekildi, Ülfet ise baş ağrısından muztaribim diyerek herkesten evvel odasına gitmişti. Râmiz Efendi tâbî Ülfet'i ta'kîb ile kadının halinden mutmain olunca yanı başındaki odasına girdi horuldayarak uyumağa başladı. Bu gece uykudan mahrûm kalan Nâil idi.

Delikanlı kendine irâe edilmiş olan odaya girdiği zaman oradaki yazıhânenin başına oturdu, başı ateşler içinde yanıyordu. Ne düşündüğünü bilmiyor, fikrinin herc ü merc olduğunu anlıyordu.

Havalar henüz sıcak olduğundan pencereleri açtı, kafesi de kaldırdı, mumu söndürdü, karanlık, efkârını toplamak için Nâil'e daha fâideli görünmüştü. Yazıhânenin önündeki koltuk sandalyesini pencere ile köşe minderinin yanına sürdü, arkasından gömleğini ceketini çıkarıp gayr-ı muntazam bir kıyafetle koltuğa oturdu. Başını elleri içine aldı. Mevkiini mülâhazaya başladı.

Paris'ten gelirken kendine ihtâr-ı şeâmet eden sadâ-yı derûnînin haklı çıktığını me'yûsiyetle görüyordu. Kâşki o zamanki hissiyât-ı tâbîyeye itbâ' ederek başka tarafa çekilip gitse idi! Evvel emirde Ülfet'in mültefitâne tavrını nezâket ve zarâfetine haml eyleyip sükût ile mukâbele göstermişti. Sonra bu nezâket ve zarâfetin gittikçe tezâidini görüp hissiyât-ı beşeriyesine tâbî' olarak kendinin beğenildiğine memnun olmuştu. Ama ne cihetten beğeniliyormuş? Evvelleri burasını pek nazar-ı dikkate almamış idi, oynadığı oyunun dehşeti ta bahçe vâkıasına kadar Nâil'in nazarında taayyün eyleyememişti. Orada kadının meclûbiyetini kendinin za'afını görünce ettiği azme mutâvaat eyleyip hep münferik yaşamıştı, mütebâid yaşamak ise kadındaki meclûbiyet hissiyâtını sindirecek yerde galeyâna getirmiş ki bugün bulduğu fırsattan istifâde edip râz-ı derûnunu dökmüştür! Acaba kadının tynetinde

bozukluk var mı? Böyle alenen ilân-ı muhabbet ile hukûk-ı zevciyeti pâymâl etmek istemesi neden! Biçâreyi hissiyât-ı kalbiyesine mütâvaata, zevcinden başkasını sevmeye mecbûr eden ahvâli mes'ûl tutmak mı muhakkaktır, yoksa doğrudan doğruya onu mu mes'ûl etmeli? On altı yaşında taze bir kalbi kendi kalbiyle tev'em olur itikâdına kapılmış olan dayısını mes'ûl addetmek daha sezâ görülmez mi? Lâkin hiç mes'ûliyyet böyle aksine terettüb eder mi? Bir kadın halka-i zevciyete girdikten sonra zevcine sadâkat ibrâziyle mükelleftir. O sadâkat ibrâzında vicdânen görülecek maniâlar kânunen makbul olamaz, binâenaleyh hilkaten tab'ındaki za'af hasebiyle ilcâât-ı kalbiyesine mutî' görünen bir kadın kendini bilmemek raddesinde bulunursa onu tarîk-i vazîfeye davet ve ikâz, karşısındaki erkeğin yani metfnü'l-kalb olanındır. İşte Nâil böyle düşündü, evvela Ülfet'i tarîk-i vazîfe ve namusa davete, sonra da araya her cerîhayı iltiyâm-pezîr eden müdâvât-ı zamanı sokmak niyetiyle birkaç aylar Bursa'da olan amcasına gitmeye karar verdi. Fakat burada pîş-gâhında bahçe manzarası teccüm etti, beyaz gerdanı, mahmûr ve harisane gözler kemâl-i arzusundan inip çıkan göğsü, gelişigüzel dağınık saçları gördü. Tekrar damarlarında sıcak kanın cevelânını hissetti. Mülâhazât-i gâfilâneyi unuttu. Nâil'in dimağını heves bürüdü, Ülfet'e mâlik olmak safâsını her şeye müreccâ buldu, gözleri döndü. İnsandaki hissiyât-ı hayvâniye işte böyledir. Fikren ne kadar affif ve masûm olursa da öyle anlar gelir ki hissiyât-ı affîâne külliyyen muattal kalarak yalnız ilcâât-ı hayvâniyeye mutî' bulunulur. İnsan her türlü cinneti icrâya müheyyâ olur, bu hâli de hissiyât-ı hayvâniye ve şehvâniyeyi tahrîk eden manzaralar icab eder. Manzarayı meydana getiren mahlûkun meclûb ve sevdâgeri olmasak bile ondaki halâvet-i tabi'îyye yirmi yaşındaki erkeği meclûb etmekten hiçbir zaman hâlî kalmaz. Binâenaleyh efkâr-i affife sâhibi olduğundan nâşi her türlü müştehâne manzaralarla mukâvemete muvaffak olmak kâbildir iddiâsı gibi vâhî şey olamaz. Meğerki o adamda hubb-i cemâl ve hayvâniyet hissi bulunmaya!

Kalbinden kopup gelen bir sadâ-yı tekdîr Nâil'i tekrar ikâz eyleyecek iken yavaşça oda kapısı açıldı, Nâil başını kaldırdı, o bahçedeki hey'etten daha safâ-perver bir kıyâfetle, açık saçık Ülfet'in içeri girdiğini gördü, bir an evvel dimağını, müfekkiresini istilâ etmiş olan âteşin heves tekrar, hem kemâl-i şiddetle kendini gösterdi. Yerinden kalktı, kaçmak istedi. Fakat muvaffak olamadı. Zîrâ sabahki parmaklar, ellerini yine avucu içine almıştı.

Nâil kendine geldiği zaman geçen vakâyi'î birdenbire tahattur edemedi, fakat her tarafında bir ağrı hissetti, yanı başına bakınca enzâr-ı harîsânesini kendine atfedip bir tebessüm-i mağrûrâne ve muzafferâne ile:

- Sen benimsin!

diyen Ülfet'i gördü, o zaman her şeyi hatırladı, bir sâniyelik za'âf ile istikbâl ve istirahatımı mahvetmiş olduğu nazar-ı dehşetinde taayyün etti.

-7-

Nâil Ülfet hakkında asla muhabbet ve sevdâ hissetmediği, hele vazîfe, namûs ve iffete fevkalâde mutî' bir affî olduğu halde mücerred-i hissiyât-ı hayvâniyesinin galeyânı, Ülfet'in şeytanet-kârâne olan arz-ı vücûdu ile cevher-i safvetini haleldâr etmişti. Delikanlı her türlü tedâbîr-i ihtiyâtiye ve tahaffuzkârâneyi unutup kendini Ülfet'in âgûş-ı muhabbetine attığı zaman geçirdiği bahtiyârâne anların lezzet-i zevk ü safâsını dâimâ dimağında bularak kendini topladığı, hele Ülfet'ten:

- Sen benimsin!

sözünü işittiği vakit şeytan kadının şeytânî olan âfet-i cemâli ve en ziyâde zebûn-ı hissiyât olduğu bir zamanda kadının karşısına gelmesi sebebiyle vazîfe-i namûs ve iffeti unutmış olduğuna ağlamaktan başka çare bulamadı. Nazar-ı haşyetle etrafına, telvîs ettiği ismetine bakarak birkaç dakikalar derin derin ağladı. Şu ağlayış delikanlının asâbındaki şiddeti izâle etti, kendine geldi, itidâl-i dem peydâ eyledi. Delikanlının melâl-engîz hâlîne nekrân olan Ülfet dedi ki:

- Ruhûm! Ne ağlıyorsun?

- Burasını sormamalısınız?

- Niçin sormayayım? Bundan sonra her şeyinizi sormağa hakkım var!

- İşte peydâ ettiğiniz şu hakkın, meydana geldiğine ağlıyorum!

- Demek benden nefret ediyorsunuz!

- Sizden değil kendimden nefret ediyorum! Vücûdumdan, fikrimden nefret ediyorum! Âsâbıma hissiyâtıma lanet ediyorum! Ne yaptığımı düşündükçe fikrimden geçenleri havsalam almıyor, havsalama lanet-hân oluyorum. Şu anda geberip gideyim diyorum.

- Canım sâkin olunuz! Sanki bu kadar galeyâna gelecek ne var!

Burada Nâil bir kere irkildi, karşısındaki kadını süzdü. Îkâ' edilen cürme hiç nazarıyla bakması Ülfet'in ahlâkındaki tenezzül derecesini nazarında isbât eylediğinden böyle bir kadın uğruna fedâ-yı nâmus eylediğine dilhûn oldu. Dedi ki:

- Hanım! Rica ederim çekilip gidiniz! Îkâ' eylediğimiz cürme bir de burada durmak kabahatini zamm eylemeyiniz. Bir ihtiyâra mücrimiyyetimizi anlatarak onu darbe-i cinâyet ile helâk etmeyiniz! Ayaklarınızı öpeyim! Odanıza gidiniz! Zîrâ fikrimde galeyân var, ne yaptığımı söylediğimi bilmiyorum! Bir felâkete sebep olacağım sanıyorum.

- Peki! İşte gidiyorum. Bakınız, nasıl mutî' bir kuzuyum! Emrinizden asla hârice çıkmamağa şu itâatimle başlayayım da câriyenizden memnûn kalınız!

Ülfet lâkaydane söz söylemekle Nâil'in hissiyât-ı affanesine dokunduğunu delikanlının ilk irkilişinden anlamış idi, binâenaleyh meydana gelen vesîleden hemen istifâde eyleyip odasına çekilmeyi, bu gece Nâil'in vücûduna mâlik olduğu gibi ileride kalbine sahip olmaya çalışmayı evla bulmuştu.

Nâil asıl Ülfet gittikten sonra fart-ı heyecânına coşkunluk vermişti. Çocuk pencere önüne sürdüğü koltuk saldalyesi üzerine düşüp tamam bir saat ağladı. Döktüğü gözyaşları biraz sukûnet-i kalbiyesine sebep olmuştu. Sabahleyin erkenden gitti. Nereye gittiğini bilmediği halde, kendinde dayısının karşısına çıkmak, iktidarını hisseylemediğinden dolayı sokağa fırlamıştı. İki akşam eve gelmedi. Dayısına yazdığı bir kağıtta Beyoğlu Caddesi'nde küşâd ettiği "mimârî" idarehânesini tanzîm ile meşgûl bulunduğunu vesîle göstermişti. Şu iki güne iki gün daha kattı, fakat beşinci gün olunca artık konağa gitmezse dayısını muhafaza etmek isterken onu şüpheye düşürmekten korktu. Akşam üzere eve geldi.

O gece Âkil de evde idi. Nâil dayısını görmeden merdiven başında Ülfet'e müsâdif oldu. Zîrâ kadın beş gündür pencereden ayrılmaz olmuş idi. Nâil'i görünce

öyle bir nazar fırlattı ki bunun kadar meftûnâne fakat gazûbâne nazar olamaz. Nâil asla farkında değilmiş gibi yolunda devam eylerken Ülfet dedi ki:

- Behemehal sizinle yalnız konuşmayalım! Odanızın kapısını açık bırakınız.

Nâil bu söze de cevap vermeden kendi odasına girdi, paltosunu ve elindeki kâğıt paketini orada bırakıp dayısının bulunduğu büyük odaya girdi.

- Mâşâllah! Canım sizi gören ne olur!

Nâil karşısında ak saçlı ihtiyarı görünce şu adam sâyesinde perverde olduğu halde onun namusuna sürdüğü gayr-ı kâbil-i ta'mîr lekenin dehşetinden ürktü. Benzi uçtu, cevap vermekten âciz kaldı, işte burada Ülfet'in imdâda yetiştiğine memnûn oldu. Ülfet dedi ki:

- Nâil Bey inşa edecek birkaç bina bulalı bizi unuttu. İçimizde zaman geçirmeğe yapı kalfalarıyla konuşmağı müreccâh buluyor.

- Öyle olmalı ya! Ben ayıp görmem! Fakat vefasızlık etmemeli!

Nâil :

- Estağfirullah efendim!

Bu esnada Habîbe Hanım odaya girdi, Nâil vâlidesinin elini öptü, Habîbe Hanım pek memnûndur. Zîrâ on beş gündür gaybûbet eden Âkil'i nihâyet eve getirebilmiş idi. Vakîâ çocuğa şu müddet zarfında epeyce para göndermiş gönlünü hoş etmiş idiyse de Âkil'i yanında görmeyince rahat eyleyememişti. Nâil'e dedi ki:

- Oğlum! Âkil 'imi gördün mü?

- Hayır!

- Bu akşam burada. Meğer evlâdım on beş gündür mümeyyiz efendinin evinde işe çalışıyormuş! Tevekkeli gözleri o kadar çukura gitmemiş! İnsafsız adam! İnsan öyle gül gibi çocuğu bu kadar yorar mı?

Nâil muayyendâr bir sûrette tebessüm edip vâlidesinin hâsıl ettiği kanâat-ı fikriyeyi bozmadı. Yalnız bir:

- Vâkıâ öyle!
ile cevap verdi.

Kapı açıldı, odaya Âkil girdi, Âkil'in gözlerinin etrafını hakîkaten siyah bir daire çevirmişti, fakat bu daire öyle mümeyyiz efendinin evinde çalışmak değil, belki hiç alışığı olmadığı rakı âleminin yâdigârı bulunuyordu.

Âkil de odaya girince mükâleme inkisâm peydâ eyledi, Habîbe Hanım ciğerpâresini dizi dibine alıp eliyle bıyıklarını okşayarak daha kalemde ne gibi işler gördüğünü suale başladı, Ülfet ile Râmiz Efendi eve âid bir meseleden konuşuyorlardı, Nâil ise bir köşede büzülüp kendini mümkün mertebe Râmiz Efendi'nin nazarından muhtefî bulundurmak istiyordu.

Nihayet mahalle câmiinde okunan ezân-ı Muhammedî, söze hâtîme verdi. Râmiz Efendi ile Habîbe Hanım namaza kalktı, gençler yalnız kaldılar. Nâil iltizâm-ı sükût eyliyor. Ülfet'in bu hale canı sıkılıyor; Âkil ise kardeşindeki durgunluğu şimdiye kadar hiç görmemiş olduğundan sebep arıyordu.

Namaz ikmal edilmiş idi ki kapıdan bakan hizmetçi:

- Yemeğe buyurun!
dedi, hep beraber cesîm-i taâm odasına indiler. Nâil kalbinden selâmlığa misâfir gelip Ülfet'in nazarından kurtulmayı duâ eyliyordu, zîrâ kadının sevdâperverliği meclûbiyet hissiyâtı, ihtiyâtını izâle etmiş olduğundan Âkil'in karşısında bir fenâ harekette bulunacağından korkuyordu; hele arzusu yerine geldi. Taâmı müteâkib kahveler içilirken çalınan kapı sadâsı kulağa geldi, bunu da dönme dolap patırtısı takîp etti. Nihâyet kahyâ kadın odaya gelip:

- Hasan Efendi gelmiş! dedi. Nâil Râmiz Efendi'den evvel ifâ-yı hoş-âmedî için selâmlığa can attı; çocuk bu yolda muâmelede haklı idi. Zîrâ bir yanda muâtebe-i vicdâniyesi altında zebûn iken diğer taraftan Ülfet'e baktıkça bahçe manzarasıyla,

mütefekkir bulunduğu zaman oda kapısından girdiği hey'eti nazarında teccessüm ediyor, birkaç dakika geçirdiği o ân-ı saâdeti tahattur ediyor, hissiyât-ı hayvâniyesi galeyâna geliyor, dâimâ mağlûb olmağa kâbiliyeti olduğunu anlıyordu. İşte en ziyâde çocuğu ürküten bu hâldir.

Saat üçe kadar Nâil selâmlıkta oturdu, misâfirin azîmetini müteâkib dayısıyla içeri girip odasına kapanmak istiyordu. Hasan Efendi gibi boş fikirli bir adamın, ondan aşağı olmayan dayısıyla cereyân eden bî-hûde mükâlemesini dinlemek eziyetine katlandı, fakat bir aralık dayısı:

- Oğlum! İçeri söyle de bize şerbet yapsınlar! dedi ki buna adem-i itâat-ı kâbil değildi vazîfeyi uşaklardan birine tahmîl de olamaz nâçâr kalktı, orta kapıdan girip bir adım atmamış idi ki Ülfet ile karşı karşıya geldi:

- Şerbet istiyorlar!

- Peki! Beni dinle! Kapıyı açık bırak dedim ama kardeşini hatırlayamamıştım. Şimdi beraber yatarsınız, fakat saat altıda odanın sol tarafındaki sofanın intihâsında bulunan odaya gelmelisiniz!

- Gelemem!

- İstikbâlimiz bu mülâkata muhavveldir.

Bu aralık Âkil vâlidesinin yanından geldiğinden Nâil:

- Şerbet istiyorlar efendim!

sözünü tekrarlayarak kardeşiyle dışarı çıktı.

Ülfet istikbâlimiz bu mülâkata muhavveldir demekle kaç gündür düşünce düşünce verdiği bir karara iştirâka Nâil'i icbâr etmek istiyordu. Kadın çok düşünmüş taşınmıştı. Hissiyâtını yokladı. Gördü ki Nâil'e ettiği va'âd gibi günde bir saat görmekle iktifâ eyleyecek bir muhabbetin esiri değildir. Hayâtını idâme için behemahâl Nâil'e muhtaç olduğunu katiyen anladı, çâre aradı. Hânede nâmeşrû mülâkatta devâm etmekte vâkıâ mahzûr yok idi ama bu yola Nâil'in râzı olmayacağını yakînen biliyordu, sâniyen böyle davranmakta istediği gibi hürriyet-i a'mâl yoktu binâenaleyh çare aradı. Düşündü taşındı, yâr kalbini alıp âşiyâne-i zevci

terkten kolay çare bulamadı. Ülfet bir defa âşiyâne-i pederi terk ederek o mesleğe itbâa alışmış olduğundan Râmiz Efendi'yi tek başına bırakarak çekilip gitmekte hiç güçlük ve fenâlık bulmuyordu. Fakat iş Nâil'i irzâ'dadır. Bu husûsta müsâdif-i müşkilât olacağını Ülfet pek âlâ biliyorsa da delikanlıyı birkaç sâniye daha za'afa düşürmek, hatta bazı tehdidâta bulunmakla yola getirmekten ümîd vardı. İşte bunun için behemehâl görüşmeliyiz, istikbâl mülâkata muhavveldir sözünü Nâil'e söylemiş idi. Ülfet bir defa âşiyâne-i pederi terk eylediği zaman arzû-yı sefâhate uymuştu. Ondan sonra câh u şeref uğruna esirci Emine Hanım'ın tekâlif-i habîsânesini kabûl etti. Binâenaleyh o tekâlif-i habîsâneye mağlûb olup ilk yalanı söylediğinden itibâren fesâd-ı ahlâka düşmüştü, daha o zaman fesâd-ı ahlâk kurbanı Ülfet'ten, fesâd cihetine ziyâde isti'dâd-ı fitrîsi olduğundan dolayı korkulurdu, bu defa da bir takım âmâl-i harîsâne ile Râmiz Efendi gibi ihtiyarın zevcesi olmağa râzı olduktan sonra, Nâil'in meftûn-ı muhabbeti kaldığı gibi bütün bütün ef'âlinden ürkülür bir mahlûk olmuştu. Zîrâ Ülfet fesâd-ı ahlâka düşmüş âmâl-i sevdâkârâneleri uğruna her şeyi fedâyâ hazır asabî meşrepli kadınlardandır. Onun nazarında kalbinden büyük hâkim yoktur. Kalbin istediğini yapmamak kadar da budalalık olamaz! Muhakemesi de kendine mahsûs nazariyâtıdır. Bir şey yapacağım dedi mi, yapacağı hareketi kendi nokta-i nazarından tahlîl eyler, birkaç defalar görüldüğü üzere ona meşrebince usûl-i hal bulur. Hele kararından katiyyen dönmez. Daha Nâil buralara vâkıf değildi. Ülfet'teki kâbiliyet-i iblisâneyi öğrenirse çocuk tâbiî daha ziyâde dûçâr-ı havf u haşyet olur. İşte onu da tâbiî bu mülakatta öğrenecektir. Bakalım ne gibi hissiyât-ı elemiyenin zebûn-ı sıkleti olacak?

Misâfir efendi çekilip ev sahipleri hareme girdikleri vakit Nâil'in mütefekkir hâli artmıştı, hatta Râmiz Efendi de bunun farkına varmış idiyse de işi çocuğun tasavvur ettiği ebniye planlarına atfederek kalbine şüphe gölgesi bile getirmedi. Nâil odasına geldi, kendiyile beraber Âkil'i getirdi, Âkil en mütefekkir zamanında bile yatağına girdiği gibi uyumak, sabaha kadar uyanmamak mu'tâd-ı âkilânesine mâlik ise de bu akşam midесinin rahatsızlığından iştikâ eyliyor, uyuyamıyordu, şu mide rahatsızlığının on beş gün devam eden mey-nûşluk âleminden tevellüd ettiğini Nâil anlamakta güçlük çekmedi.

Nâil evvel emirde Ülfet'in irâe ettiği mahalle gitmemeye katiyyen karar vermişti, fakat düşünüp taşındıktan sonra hâlin bu yolda devamı kâbil olamayacağını ve olanca i'tidâl-i dem ve azm-i ciddiyeti takınarak ilk ve son defa olmak üzere şu kadınla mülâkat edip "mesele" hakkında ittihâz etmek istediği kararı tebliğ etmeyi daha münâsib gördü.

Nâil'in verdiği karar Ülfet'in tasavvuruna külliyen zıddır. Delikanlı îkâ' olunan cürmün vicdânına verdiği azâb ve ıztırâba ebediyyen mahkûm olduğuna kanaat etmiş idiyse de bari o cürmü bir defa işlenmiş hâlde bırakmağa, bir daha tazelememeye katiyyen karar vermişti, bu kararı icrâ için de kasaba demiryol kumpanyasından kendine edilen bir teklifi kâbûl ile İzmir'e gitmeyi birinci çare bulmuş idi. İşte Nâil evvela Ülfet'e îkâ' edilen cürmün derece-i dehşetini anlatacak sonra behemehâl kat-ı rişte-i alâkanın uhdelerine müterettip bir vazîfe-i mübremeye olduğunu söyleyerek daha sonra da İzmir'e gideceğini haber verecekti. Görülüyor ya, iki kalp arasındaki fark ne kadar büyük; biri fesada düştüğü için artık kendini levs-i mefsedetten kurtaramıyor, dâimâ devamı be'issiz görüyor, diğeri ise birkaç saniyelik za'afın eseri olarak meydana gelmiş cürmü tamir için istikbâlini heder ederek bir demiryol şirketi mühendisliğine tenezzül eyliyordu. Zîrâ Nâil emin olmuş idi ki İstanbul'da mimarlık mesleğinde devam ederse pek ileri gidecektir. İşte kalb-i affî ile kalb-i mülevves böyle birbirinden ayrılır! Fakat ikisi de insan vücûdunda bulunduğu cihetle dâimâ aynı tarîkte hareket etmez. Nâil'in kalbi hissiyât-ı hayvâniye önünde nasıl zebûn kaldıysa belki Ülfet'in kalbi dahi mülâhazât-ı hakîkiye-i afife pîş-gâhında böyle mutî' kesilir. Serd olunacak mülâhazâtı kabûl eder. Binâenaleyh Nâil o gece Ülfet ile konuşarak işi bitirmeye karar verdi. Binâenaleyh birâderinin uyumasını bekledi, o da bu gece mide rahatsızlığından güç uyuyacağı benziyordu. Nihâyet saat beşe doğru Âkil zıbardı, Nâil beş buçuğa kadar sabreyledi, yavaşca çık yatağından çıktı. Gûyâ dışarı çıkıyormuş gibi arkasına bir kürk alıp mumu yaktı, kapıyı açıp ayağını dışarı attı. Dışarıda mumu söndürdü, Ülfet'in dediği cihete müteveccih oldu, evin her tarafında sükûn hükm-fermâ idi, tarîf olunan sofaya gelince karşiki kapı açıldı; bi'l-iltizâm açık saçık gelmiş Ülfet'i pencereden akseden ziyâ-yı kamer sâyesinde gördü. Nâil bir kere irkildi zîrâ Ülfet hakîkaten fevkalâde latîf bir dağınıklık hâlînde idi, kadın arkasına, omuzlarını ve göğsünü meydana bırakır uzun bir gömlek giymiş, üzerine seyrek bir boyun atkısı almış, gîsû-yı latîfini

gelişigüzel omzuna bırakmış, nazarını şiddet-i sevdâ ile parlatmış, dudaklarını kolay iğfâle yardım etsin diye mütebessim bulundurmuş, kar gibi beyaz kollarını meydanda bırakmış, mini mini ayaklarını ipek çorap ve ufak terlik içine almış olarak en metîn firârîleri bile bî-hûş edecek kıyafette idi.

Nâil bir daha manzara-i sâhireye kapılmamak istedi, karşısındakini görmemek için gözlerini kapadı, sert çehre ile dedi ki:

- Ne istersiniz?

- Seni!

Ülfet bu cevabı verdiği zaman pamuk ellerini Nâil'in omuzuna atıp vücûdundan çıkan latîf rayhasına delikanlıyı müstağrak etmiş idi, bu esnada pencereden in'ikâs eden kamerin şua'ı Ülfet ile Nâil'i bir seylâb-ı münevvere sardı. Ülfet mağrûrâne nazarla bir Nâil'e bir kendine bakarak:

- Allah aşkına söyle! Birbirimiz için yaratılmamış mıyız?

Vâkıâ bu sözü de doğru idi. Nâil de şu hakîkati itirâf etti. Ülfet sîmâsını delikanlıya daha ziyâde yaklaştırıp nefesini nefesine karıştırarak dedi ki:

- Sen istersen dâimâ beraber oluruz!

Bu söz Nâil'i kendine getirdi. Latîf hayal karşısında, hakîkat-ı müdhişe tecessüm etti, biraz evvel kendini teshîr eden o nazar, o eller şimdi vücûdunu yakmağa başladı. Dedi ki:

- Çocukça sözleri bırakınız. Dâimâ beraber olmak değil. Ebediyen ayrılmak zamanı geldi. Hem çabuk konuşalım. Zîrâ korkuyorum.

- Nâil böyle söyleme! Yüreğimi parçalıyorsun! Ne azap çektiğimi bilsen bana merhamet ederdin!

- Merhameti Allah bize etsin!

Ülfet bir an evvel hâsıl ettiği tesîrin zâil olduğunu görerek o tesîri bir daha meydana getirmek üzere, tavrına enzârına daha ziyâde metânet verdi, başını delikanlının göğsüne itkâ ettirerek nazar-rübâ ensesini iki yana dökülmüş saçlar arasında Nâil'in nazarına arz etti. Dedi ki :

- Nâil beni dinle. Bak, senin uğruna istikbâlimi, istirahatimi feda ettim. Zîrâ sensiz yaşamayacağıma katiyyen emîn oldum. Evvela seni her gün birazcık görmekle teskîn-i iştîyak eylerim sanıyordum, sonradan anladım ki ömrümü böyle âgûşunda geçirsem doyamayacağım. Nâilciğim! Bana merhamet et acı da birazcık olsun sev! Beş gündür neler çektiğimi bilmiyor musun! Bak gözlerime; kıpkırmızı değil mi? Hiç uyku denilen şeyi bu beş gecede acaba tattım mı? Senin uğruna hayatını, aşkı, rûhunu, nefesini vakfetmiş olan Ülfet ile ömür geçirmek istemez misin! Bak, ikimiz de genciz! İstikbâlimiz parlaktır. Sen ehl-i hünersin, her yerde geçinirsin, mutlaka İstanbul şart değil a! İsteddiğimiz yere gideriz, enzâr-ı ağıyardan ihtifâ eyleriz.

İkimiz, kucak kucağa müsterihâne ömür süreriz. Seni sevmezden evvel müştâk-ı servet ü sâ mân idim. Şimdi hiçbir şey gözümde yok. Tek seninle beraber olayım da yavan çorba ile karın doyurmağa hazırım! Dünyada yalnız seni isterim. Senin için yaşamak, senin için ölmek istiyorum! Zîrâ kalbim, rûhum, fikrim, vücudum hep sensin! Her tarafımda seni görüyorum. Söyle; insan kalpsiz, rûhsuz, fikirsiz yaşar mı? İşte ben sensiz olursam kalpten, rûhdan, cüdâ kalacağım! Yani öleceğim! Söyle Nâilciğim! Sana şöyle arz-ı iştîyak ve fedâ-yı mevki eden Ülfet'in helâkına râzı mısın! Kalbin bu kadar zâlim mi? Hayır! Hayır! Benim Nâil'im öyle değildir; beni dinler, beni sever; benim ile yaşamayı her şeyine tercîh eder. Gideriz, uzaklara gideriz. Mes'ûd familya teşkîl eyleriz. Çoluk çocuk sahibi oluruz.

Nâil sükût ediyordu, gayr-i ihtiyârî kadının sözlerini dinledi, gâh tüyleri ürperdi, gâh efkârı zebûn-ı tesîr olarak Ülfet'in serdettiği latîf hayâlâta daldı, fakat son sözü delikanlıyı îkaz etti, meselenin dayısına, dayısının nâmus ve hayâtına müteallik olduğunu derpîş eyleyince ürktü, dedi ki:

- Ülfet! Aklını başına al! Hayal zamanında değiliz! Sen Fransızca romanları okuyarak böyle kaçarız fikrine düşmüşsün! Nereye kaçıyoruz? Kim koyuveriyor?

Hangi yoldan gidiyoruz? Nereye saklanacağız? Hayalin letâfet-i kâzibesine aldanma! Hakikât-i müdhişe önündeyiz! Öyle istikbâl hakkında ümidler kuracak mevkiye değiliz. Hâlimizi tehlikeden istikbâlimizi ıztırab ve azab ve vicdâniyeden kurtarmağa muhtâcız! Sen benim olamazsın! Zîrâ sen başkasımsın!

- O başkasından ayrılırım!

- Yine olamazsın, zîrâ o başkası veliyyü'n ni'metim, dayımdır!

- Veliyyü'n-ni'metti'n olmağla hayatını da ona feda edemezsin a?

- Ederim a! Zâten bana bu canın lüzûmu kalmadı, zehirlendi. Çok defalar hayatıma hâtime çekmeyi kurdum, bunu da dayımı müteessir ederim, âhiretimi harâb eylerim diye yapmadım. Mademki bir musîbettir oldu, rahatım mahvedildi, hiç olmazsa başkasının rahatını muhâfaza edelim. Sen şimdi fart-ı hissiyât ile söz söylüyorsun. Düşündüğünü yaptığını bilmiyorsun. Biraz heyecanına i'tidâl gelirse bu sözlerimin haklı olduğunu teslîm edersin. Bana teşekkür eylersin. Sonra bana ve kendine lanet okuyacağına, başkalarının laneti altında kalacağına, nedâmeti kâbil olmayan bir âkıbete düşmekten ise kâbil iken ıslâh-ı hâl edelim. Ben hazırım. Uzak bir yerde bir memuriyet buldum. Gidiyorum. Sen de beni görmez olunca mürûr-ı zaman ile şu cürmümüzü cinnetimizi unutursun, etrafımızdakilerin istirahat-ı vicdânı ihlâl olunmamış olur. Biz de lanet altında kalmayız.

Ülfet'in gözleri dondu taşrada memuriyet sözünü duyunca hemen şimdi elinden Nâil gitmiş gibi tüyleri ürperdi:

- Seni şuradan şuraya koyuvermem! Nereye gitsen arkan sıra gelirim. Bar bar bağırırım! Kocama da fekk olunmaz bir râbita ile merbût değilim a!

- Hayır, sen böyle mecnûnâne harekette bulunamazsın. Fikrine sonra itidâl gelir. Heyecanın sukûn bulunca muhâkemen daha başka olur.

- Olmaz Nâil! Son sözü söylüyorum sensiz yaşayamam. Sensiz olamam! Dünya bir tarafa sen bir tarafa, anladın mı? Sakın azîmet fikrine düşme korktuğun felaket o vakit meydana gelir! Veliyyün-ni'metim dediğin adamın istirahat ve istikbâli o zaman mahvolur!

Nâil kadının şiddeti karşısında ürktü. Ülfet'te bu derece metânet ve ısrar ummuyordu. Daha ziyâde sözde devam ederse mükâlemeyi azıstıracaklarını anladı, mülâkatı kesmek istedi, fakat Ülfet ondan evvel sükûn bulmuş idi diyordu ki:

- Nâil! Kusurumu affet; acı söyledim! Kalbini kırdım değil mi? Hayır ben seninim! Kuzu gibi mutî'nim! Sen beni bırakıp gidemezsin! Zîrâ ben ölürüm!

Nâil kadında müşâhede olunan şu tebeddül-i serîa, sevdâsına olan mağlûbiyetine mütehayyir oldu. Dedi ki:

- Sakin olunuz canım! Gideceğim demekle yola çıkmadım a, fakat rica ederim âkilâne davranın!

Delikanlı gitmeye hazırlandı, Ülfet mahmûr gözlerini maşûkuna atfetti, kollarını tekrar Nâil'in omzuna koydu o vücûd-ı müteheyyci kendine çekti, ağzından pûse-çîn oldu ki tam bu esnâda sofada bir takırtı işitildi. İki de donakaldılar. Havflarından ne yapacaklarını şaşırıldılar. Nâil ilk an şaşkınlığını izâle ederek kapıdan baktı, kimseyi göremedi, Ülfet'e:

- Odanıza gidiniz!
dedi, hemen kendi odasına geldi. Âkil yatakta uyuyordu. Kendisi de yatağa girip uyumağa çalıştı.

-9-

Geceki vukûatın ferdâsı günü Âkil mu'tâdından erken uykudan kalktı, her vakit konağa geldikçe erkenden savuşup gitmeyi mu'tâd edindiği halde bugün evde kaldı, sabahleyin aile halkının toplandığı odaya girdi. Bu odaya herkesden evvel Râmiz Efendi çıkar ise de Ülfet zevcinden evvel gelerek Efendi'nin sabah levâzımını hazırlar; galiba Âkil de burasını nazar-ı dikkate alarak odaya erkence gelmiş idi.

Ülfet odaya girdi, Âkil 'i görünce mütehayyir olarak:

- Vay beyefendi, bu kadar erken ha!

- Öyle oldu yenge hanım.
- Acaba neden?
- Müsâadenizle size şunu takdîm eyleyeceğim. Marûzâtımdır, lisânen söylemeğe mütecâsir olamadım.

Âkil bunu söyleyerek Ülfet'e bir bükülmüş kağıt verdi, Ülfet'te bu gibi ma'rûzâtı dinlemeğe okumağa büyük merak olduğu için etrafına bakınarak muhterizâne aldı, dışarı çıktı.

Âkil ise meramını icra ettiği gibi kâğıdı okuyacak kadında hâsıl olacak tesîrâtı sonra tedkîke gelmek üzere evvela misafir odasından, sonra da hânedan çıkıp yine mutâdı vechile savuştu gitti. Nâil kardeşinin sabahleyin bir kere misafir odasına baş vurduktan sonra çıkıp gittiğinin farkında değil idi; zîrâ delikanlı fena bir takım mülâhazât altında idi. Fikrine küşâyış (kalmış) getirmek serbest mülâhazada devam edebilmek için delikanlı evi pek mukassî gördü, o da kardeşinin arkası sıra hânedan çıktı, o gün Cuma idi, hava ise mevsimine muhâlîf olarak güzel bir sonbahar günü yapıyordu, delikanlı bundan istifade ve gönlünü ferahlandırmak maksadıyla Bakırköyü'ne kadar çekildi gitti.

Ülfet Âkil'den aldığı kâğıdı göğsüne sıkıştırarak odasına gelirken Râmiz Efendi'ye müsâdif olmuş idi, çâr-nâ-çâr onunla beraber odaya avdet edip ihtiyarın çubuğunu kahvesini verdi, fakat Âkil'in gaybûbetine hele Nâil'in zuhûr etmemesine mütehayyir oldu, hizmetçi ile sordurdular, beylerin ikisi beraber gitmiş olduğu anlaşıldı. Ülfet ta yemekten sonra, Râmiz Efendi gündüz uykusuna yattığı zaman tezkireyi okumağa meydan buldu.

“Gönlümün üftâdesi efendim!

Sizi gördüğüm dakîkadan beri hassas kalbimde hâsıl ettiğiniz tesîr o kadar şedid olmasa idi ki o tesîrin şiddeti şimdiye kadar lisâna itirâfımı kapamış idi. Fakat akşam icrâ ettiğim bazı keşfiyât nihâyet beni cüretlendirdi; umarım ki mazhar-ı iltifâtınız olurum. Müsâadeye mazhar olacak isem bugün Beyoğlu'na çıkar ve (...) numaralı mağazanın önünden geçerken içeri bakarsınız.”

Ülfet şu satırları okuyunca muhtevî olduğu nükteyi evvel emirde keşfedemedi, Âkil Bey'in tecâsürüne hayrân oldu, şu çocukta hakîkaten fikr ü iz'ân olmadığına kâni' oldu. Lâkin bir daha satırları gözden geçirdiği vakit kâğıttaki "akşam ettiğim bazı keşfiyât" fıkrası nazar-ı dikkatini açtı, gözleri döndü. Ne demek istiyor? Ne keşfetmiş? Nâil ile olan macerâyı mı! Acaba ne kadarını biliyor. Yalnız akşamki mülâkattan mı haberdâr? Lâkin o da çok şey değil midir? Ne yapmalı? Fikirsizler böyle serâire vâkıf olunca hele Âkil gibi fazâil-i ahlâkiyeden de mahrûm bulununca pek çok tecâsürde bulunabilir. İşte şu kâğıt o mücâseret nev'inden değil midir? Bildiğini tehdid eylemiyor mu? Aman yarabbi, ne denâet? Ülfet şaşırdı, şimdiye kadar hissiyât-ı kalbiyesine tâbi' ve onu tedkîk ve tahlil ile meşgûl olarak hiç de böyle bir hâle düşeceğini hatıra getirmemişti.

Ülfet odasına kapandı, beynini yorarak bir karar ittihâz eylemek istedi, hatırına hiçbir şey gelmedi, fakat mev'id-i mülâkata gitmeyecek olursa Âkil'in ilk mürâcaatta ettiği tehdidi pek ziyâde arttıracaklarını derk etti, tehdîdâtı anlamamış gibi davranarak işi anlamazlığa vurmaktan başka çare yoktur dedi, fakat bir hiss-i merak kendini mev'id-i mülâkata sevk eyliyordu. Diğer taraftan kalbinde câygir olan âsâr-ı havf dahi o mülâkat mevkiinde hazır bulunarak tehdîdin derecesini tahfif lâzımdır diyordu.

Nihâyet kararı verdi, bir araba getirtti, efendi uyandıdığı zaman:" Hava açık idi; hanım dolaşmağa çıktı deyiniz" emrini hizmetçiye vererek karşısına kendine hizmet eden kızı alarak evden çıktı.

Ülfet'in hissiyât-ı kalbiyesini tedkîk eyledikçe gösterdik ki bu kadın ilk girîve-i fesâda düştüğü andan itibaren fıtratındaki istidâd sebebiyle kalbindeki hissiyâtı dâimâ lâkaydî cihetine sevk etmiştir, daha doğrusu kalbi mefsedet tarfîkini kendine daha elverişli bir girîzgâh bulmuştur, bundan dolayı esirci Emine Hanım'ın tazyîkiyle kendini yalancı odalık olmak üzere irâeye râzı olduğunu müteâkib bildiği olmadığı bir ihtiyarın âgûş-ı hevesine atılmakta, daha sonra Nâil hakkında hissettiği hissiyâta katiyen mutâvaat etmekte kat'â mahzûr-ı mülâhaza etmemiş idi, şimdi de Âkil'in mürâcaat-ı mütecâserânesini görünce hüsn ve cemâlinin hâsıl ettiği tesîrdan dolayı müftehîr olmaktan kendini alamıyordu halbuki Nâil'in hayâli dururken Âkil

hakkında zerre kadar meyil hissetmiyor ise de dûcâr-ı ârıza olmamak için o râbitayı bozmağa kalkışacak adama biraz müsâid çehre göstermeyi ziyânsız görüyordu; Binâenaleyh tezkireyi okuduktan sonra kalbinde uyanan hiss-i merâka tâbi‘ oldu, arabasıyla Bab-ı Ali Caddesi’ni Köprü’yü geçip Beyoğlu’na vardı, tam Âkil’in irâe ettiği mağaza önünde gûyâ alacağı var imiş gibi durdu, içeri baktı. Âkil bir köşede oturuyordu, kadını görünce bir tebessüm-i mağrûrâne gösterdi, mağazaya giren Ülfet’in istikbâline seyirtti, dedi ki:

- Tenezzülünüze teşekkür ederim.
- Estağfirullah! Tenezzül ne demek. Arzusuna tâbi‘ olmağı hoş buldum.
- Öyle ise pek bahtiyârım.
- O kadar değerli bahtiyârlık görmüyorum.

Fark olunuyor ya! Ülfet kendinde işvebâzlık istidâdını da büyük göyerek o tarîke sâlik olmuştur, mağazada Âkil ile aralarında devam eden sözlerde hep o istidâdını sarfetti, neticesi olarak Nâil ile olan münâsebetinden Âkil’in nerelere kadar haberdâr olduğunu anladı; Âkil’in çok şey bildikten başka elinde maddî isbât da bulunduğunu öğrenince ürktü, o maddî isbât-ı sırra vâkıf olan Âkil’in denâeti daha ileri götürerek kardeşinin ceblerini karıştırıp oradan Ülfet’in bir mektubunu çalmış olması idi. Ülfet meselenin şu tarafına vâkıf olduğu gibi işvebâzlığı unuttu, tehdîde kalkışmak istediye de Âkil’den şu cevabı alarak mebhût kaldı:

- Yenge hanım hiddet buyurmayınız! Ben muamelelerin böylelerine çok müsâdif oldum! Allah’a şükür kardeşimden kalır yerim yok! Sizi deli gibi seviyorum, çıldırıyorum, bu aşkıma şimdiye kadar söyleyemiyordum; artık saklamıyorum. Ya beni de aşkımla bekâm edersiniz! Yâhut coşkunkluk ile yapacağım deliliklerden mes’ûl kalmam!

Âkil âşikâr demek istiyordu ki ya kendine arz-ı vücûd etmeli, yâhûd Nâil ile olan macerayı dayısına söylemeğe âmâdedir. Ülfet meselenin öyle umduğu gibi işvebâzlık ile zâil olamayacağını anladı, sözü tatlıya döktü; işvesinde devam etti; Âkil’e ümidler vererek arabasına binip eve geldi.

Yolda hep düşünmüştü; fakat fikrini ihâta eden fesâd bir denâeti daha irtikâbdan kalbini titretmedi, Nâil'e olan aşkımin selâmeti için Âkil'in ma'rûzâtına sem'i dikkat atf ederim, ona fart-ı aşk ile kendimi tevdi eylediğim gibi buna da işvebâzlık göstermekte devam ile avuturum, dedi. Halbuki Nâil'e olan muhabbetim uğruna fedâkârlık ediyorum diye kendini aldatan iffetin hafâya-yı kalbiyesini tarassud edecek olursak görürüz ki muhabbet ve sevdâda yalnız hutûtât-ı nefsâniye arayan Ülfet bir gece evvel Nâil'in gösterdiği adem-i kabûl tavrından bîzâr olmuştu; şimdi Âkil'in kendine arz-ı heves eylediğini görerek hutûtât-ı nefsâniyesinde memnûniyet buluyordu. Kadının kalbindeki tezelzül büyük değil mi?

Âkil artık hep kardeşinin evde olmadığı zamanı kollayıp eve devam eyliyordu, Nâil ise yengesi ile o gece olan muhaveresinden beri hep kararında sebat ederek münferik zaman geçiriyordu, eğer Âkil'in arz-ı sevdâsı olmasa yani Ülfet şimdi yeni bir işvebâzlık ile oyalanmasa, ve bu eğlence esnasında zihninde bütün bütün Nâil'e mâlikiyet için çareler aramakla meşgûl olmasa tâbiî çocuğa şu mübâadet husûsunda rahatlık vermezdi; fakat dediğimiz meşgûliyetler sayesinde Nâil'e evvelki kadar tazyîkâtta bulunmuyor, Nâil ise bunu yengesinin hissiyât-ı nâmûskârâneye rücûuna hamlederek memnûn oluyordu, bilmiyordu ki irtikâb olunan cürme bir de kardeşi iştirâk etmek üzeredir! Âkil kardeşinin işten âgâh olduğu takdîrde - hele bir fırsattan istifâde emel-i denâetkârânesine düştüğü için - büyük felâket zuhûr eyleyeceğini pek iyi biliyordu, zîrâ Âkil yengesiyle kardeşinin arasındaki münâsebât derecesini tedkîk ile hakikat-ı hâlî, yani meclûbun kadın, mütebâidin kardeşi olduğunu pek iyi anlamıştı. Fakat Âkil yengesinin kaç gündür devam eden işvebâzlığından artık usanmıştı, Paris'te tahsil ettiği "nisvân ile peydâ-yı hukûk" dersi icabınca bu gibi muhabbet âlemlerinde hemen neticeye gelerek öyle, kalbi hissiyât ile meşgûl olmamak istiyordu, zîrâ Âkil'in yengesi hakkında zerre kadar hiss-i muhabbeti yoktur, şöylece arz-ı sevdâ etmesi tab'ındaki âdilîlik hasebiyle bir muvaffakiyet-i âşıkâne daha ihrâzı hevesinden mütevellidir, yoksa Âkil'in ne hatırına sevdâ geliyor, ne dayısının arada olması vicdânını muazzeb ediyor, birkaç sâniyeler yengesiyle bir arada bulunarak şu güzel kadınla dahi def'-i ateş etmek istiyordu. Binâenaleyh gittikçe yengesine karşı olan tazyîkâtı arttırdı; kadın da bir yandan Nâil'in haliyle müteessir ve meyûs bulunurken bunun şu tazyîkât-ı nâbecâsını görerek pek mükedder oldu, işvebâzlık dersini kesmek istedi, öyle

yaparsa tehdidâtın yine baş göstereceğini anladı, elhâsıl bir gece sabaha kadar envâ-ı mülâhazât-ı meyûsâne altında zebûn kalarak kaybettiği istirahat ve saadeti için ağladı, nihayet son çare olarak Nâil 'i bir daha tazyîk edip beraberce firara razı olmadığını görürse başını alıp şu bâdi-i felâketi olan evden çıkıp gitmeyi tasmîm etti. Bir de bu günlerde pederinden gizli aldığı haberleri pek acı buluyordu, her ne kadar zavallı adama muâvenet-i nakdiyyede bulunuyorsa da hâl-i sefâletin öyle muâvenet-i nakdiye ile bertaraf olamayacağını anlıyordu.

Ülfet enva-ı mülâhazât-ı meyûsâneye düşüp geçirdiği gece Râmiz Efendi de bir yandan hasta idi, her neden ise akşam üzeri ihtiyarı şedîd bir harâret-i humma istilâ etmiş, çağrılan hekimler vâkıâ işte ehemmiyet olmadığını söylemişler idiyse de ihtiyarın odasından çıkmasını men' etmişler idi. İşin böyle olduğuna vâkıf olan Âkil Ülfet'i bugün bütün bütün tazyîke karar vererek erkenden odasına girdi, dedi ki:

- Yenge hanım; siz beni sevmiyorsunuz. Zîrâ sevseniz merhamet eylerdiniz. Hâlîme acırdınız, bakınız her gün zayıflıyorum, artık tahammülüm kalmadı.
- Canım dayınızın hasta olduğunu bilmiyor musunuz. Şimdi ilân-ı aşkın sırası mı?
- Artık ben sizin gösterdiğiniz müşkilâttan usandım. Kanımda fikrimde sabra tahammül kuvveti kalmadı, ne olursa olsun.

Âkil yengesine doğru ilerleyip kadının iki ellerini ileri götürdüğüne bakmayarak yengesini âgûşuna çekip ağzından bir bûse aldı, Ülfet'in vücûdundan sudûr eden latîf râyîha delikanlıya istilâ edince bütün bütün şaşırıldı, olanca hissiyât-ı hayvâniyesi galeyâna geldi, Ülfet'e her hâlde mâlik olmak istedi.

Tam bu esnada, Âkil'in girerken kilitletiği oda kapısı rezzeleri kopararak açıldı, Râmiz Efendi dağınık kıyafeti, donmuş gözleri, titrek başı bembeyaz ve dikilmiş saçları ile görüldü. İhtiyarın hiddet ve gazâbı ve heyecanı o derece idi ki

odadakiler mebhût kaldılar; Âkil kaçmak istedi, girizgâh bulamadı, olduğu yerde mihlandı!

İçeriki odadan gürültüyü işitmiş olan Nâil de odaya seyirtti, Âkil ile Ülfet'i gayr-ı muntazam bir halde bir odada, dayısını da kapı önünde mecnûn gibi gördüğü anda işi anladı; fakat lakırdı söylemeğe meydan bulamadı, zîrâ dayısı söz söylemek iktidârından mahrûm kalarak kendi kolları arasına düşmüş idi. Nâil etrafına bakmadı, hemen dayısını alıp yatağına götürdü, müdâvât-ı evveliyyeye ibtidâr etti, birkaç dakika sonra Râmiz Efendi gözlerini açtı, fart-ı muhabbetle Nâil'e bakarak dedi ki:

- Evlâdım! Nâil ! Hekim çağırmakla uğraşma. Zîrâ benim hekimlik işim kalmadı, nezd-i Hakk'a avdet eyliyorum. Fakat son vasiyetimi sana söylemeğe vakit bulacağım sanıyorum. Cenâb-ı Hakk olanca emel ve arzunu ihsân buyursun, dünya ve âhiret mazhâr-ı irâyât-ı Rabbâniye ol! Fakat son arzumu icra etmezsen dünya ve âhirette on parmağım yakanda kalsın! O içeri odadaki iki haini ben ölünce buradan çıkarmalı, bir daha yüzlerini görmemeli, hiçbir türlü muâvenette bulunmamalı. Açlıktan geberseler yanlarına uğramamalı. Fakat olan vak'ayı da kimse haber almamalı! Evvela şu çekmecenin anahtarını al. İçinde bankaya mevdû ' servet-i mevcûdemın senedâtı vardır, onları bana ver.

Nâil dayısının karşısında mebhût idi, asıl mücrim kendi olduğu hâlde dayısından böyle hayır duâ ve hüsn-i teveccüh gördükçe en büyük mücâzât görmüşten ziyâde müteeddî ve meyûs oluyordu, şu anda mahvolmağı, kulaklarının daha ziyâde söz işitmemesini Cenâb-ı Hakk'tan diliyordu. Fakat gayr-ı ihtiyârî olarak dayısına mütâvaatla anahtarı alıp çekmeceyi açtı, kâğıtları dayısının karşısına getirdi.

Hasta envâ'-ı meşakkatle son bir gayret edip kendini doğrulttu, kâğıtların birkaçı arkasına, yine çekmecedен çıkardığı hokka kalem ile birkaç satır yazı yazıp mühürledi, yerine koydu, kapadı. Nâil dayısının neler yazdığına vâkıf değildi, hemen dışarı fırlayıp hekim çağırmak istiyor idiyse de ihtiyarın ne kadar anûd ve metîn kalpli olduğunu bildiğinden elinden kurtulamayacağına emin idi. Bir yandan iki dakika evvel keşfettiği ikinci cürm âsâbını taht-ı tahakküme almıştı, diğer taraftan da kalbi parçalanıyor, azâb altında zebûn bulunuyor idi, hülâsa Nâil'de düşünmeğe,

söylemeğe iktidar yok idi, her ne yapıyorsa gayr-ı ihtiyâri ve hiss-i hayvâniye tâbi‘ olarak yapıyor idi.

Yarım saat sonra Râmiz Efendi nevm-i ebedîye dalmıştı. İhtiyarı ihtifâlât-ı lâzime ile kaldırdılar, cenazenin Bâb-ı Ali Caddesi’nden doğru Sirkeci’ye indiğini görenler: “ Allah* rahmet eylesin” duasını okumakla beraber tabutun bir koluna girmiş olan bir delikanlının hâlindeki, enzârındaki meyûsiyet ve keder-i fevkalâdeyi görerek dilhûn oluyorlardı.

-10-

Güneş o kadar kızgın, hava o kadar gayr-ı müteharrik idi ki, vapur, limanın medhaline doğru kat’-ı mesafe ederken iri bacasının dumanı kendiyle beraber yürüyor, deniz sathı mücellâ bir âyine gibi parlıyor, mevceden ârî bulunuyordu.

Vapur limanın medhalinde müşâhede olunan müsâade bayrağını görüp biraz tornistan ederek kendini çevirdi, iki fener arasına doğrulup kemâl-i heybetle İzmir Limanı’ndan içeri girdi, vapurun sol cenâhına isâbet eden pasaport dairesi rıhtımı üstüne birçok halk toplanmış, Bahr-ı Mûhit-i Hindî’den yeni gelen dehhâş vapuru kemâl-i merakla seyreyliyorlar, vapurun güvertesine toplanmış bulunan Frenk seyyâhlar da İzmir Limanı’yla Kordon’un Şark âlemi arasında Garp tarz-ı hayati gösteren manzarasını dikkatle tedkîk eyliyordu.

Limana giren vapur, İngiltere’nin Bahr- Muhît-i Hindî’ye işleyen en büyük âdetâ memleket denilen vapurlarından biri olup hârikulâde olmak üzere Bahr-ı Sefîd’de güzergâhını tebdîl edip İzmir’e uğramış idi; vapur posta olmadığı için Hind ü Çin’den alıp getirdiği birçok seyyâhların arzusuna tâbi‘ olarak bir de İzmir Limanı’na uğramış idi.

Yolcusunun hep Frenk olması lâzım gelen vapurun güvertesine toplanmış seyyahlar arasında başına fes giymiş, üzerine bir Arap kefiyesi bağlamış boz esvâblı bir de Müslüman bulunduğunu gören rıhtım seyircileri gâyet mütehayyir oldular.

* Metinde “Ah”tır.

Vapurun güvertesinde başında fesle dolaşan zât otuz yaşlarında, kır saçlı, parlak gözlü bir adam idi ki alnı üstünde vakitsiz olarak birikmiş buruşukluklar, saçları içinde siyahı seyrek bırakacak raddede çoğalmış beyaz tüyler ile şâyân-ı dikkat bir heyet alıyordu.

Frenk yolcular bu zâtla birlikte ta Bombay'dan beri seyahât ettikleri hâlde kim olduğunu anlayamamışlardı, kefiyeli fesli seyyâh esnâ-yı seferde vapuru doldurmuş olan soğuk İngilizler'den pek ziyâde soğuk davranmıştı.

Vapur cesâmetinden nâşî Kordon'un ikinci dairesindeki gümrük önüne palamarları bağladıktan sonra vâkıâ seyyâhların kesîrisi şehri görmek üzere inmeğe şitâbân oldular ise de içlerinde Müslüman seyyâhdan başka tekâmîl eşyasını alıp çıkan yok idi.

Müslüman seyyah gümrük ve pasaport dairesinde işini bitirdi. Pasaport dairesinin kapısı önüne toplanmış landolardan birine bindi, araba kırbaçlanmış idi ki bir diğerk araba ile gelip yere atlamış olan bir ihtiyâr efendinin:

- Nâil Bey? Dur!
diye bağırıldığı işitildi.

Bombay seyahatinden avdet eden efendi Nâil Bey idi, kendini karşılayan zât ise Nâil 'in kayımpederidir.

Râmiz Efendi'nin vefâtundan sonra biçarenin nakd-i serveti olup Osmanlı Bankası'na mevdu' beş bin lira ihtiyarın ciroları mûcibince delikanlının olmuş, Boğaziçi'ndeki yalı ile konağın yarısı da teyzesi üzerinde olduğundan onlar ile birkaç parça akar hemşiresine intikâl etmiş mütebâkîsi tevsî'-i intikâl edilmemiş olduğundan dolayı mahlûle kalmış idi.

İşte Râmiz Efendi'nin vefatını ta'kîb eden vukûât-ı mâliye bundan ibaret oldu, âzâ-yı ailenin her biri felâket-ı uzemâdan başka başka dûçâr olmuş idi.

Nâil dayısının yanında gayr-ı ihtiyâri ve hiss-i hayvâniye tâbi‘ olarak nasıl icrâ-yı harekete mahkûm olmuş ise delikanlının bu hali müteveffâmın defninden sonra birkaç günler sürdü. Zavallı dört beş gün zarfında mülâhazât-ı muhtelifle ile dimâğını ittiâb ede ede bütün değişmiş idi, kimse Nâil’in yanına sokulamıyordu, hatta delikanlının ehîbbâsi bîçarenin hâlinden ürkerek Nâil’i taht-ı tarassuda almışlar, bir fena harekette bulunmamasına sarf-ı dikkat eder olmuşlar idi.

Ülfet Râmiz Efendi’nin haber-i vefâtını alınca gûyâ sevgili pederini kaybetmiş gibi hüngür hüngür ağladı, kadının kalbinde câygîr olup hevesât-ı nefsâniye-i tâbi‘iyyesine itbâından dolayı muattal kalmış hissiyât-ı hakîkiye şu kadarlık olsun te‘sîrini göstermemişti, hatta Ülfet’in derece-i âlâmı o kadar oldu ki birkaç günler hayâtından şüphelendiler, kadın âsâb hastalığına düşmüştü.

Dayısının vefâtı Âkil’e te‘sîr etmişti, delikanlı dayısının vefatına kendi sebebiyet vermiş olduğunu düşündükçe müte‘essir olmaktan hâli kalamıyor idiyse de vicdânen kendini berî buluyor, her türlü kabahati kardeşine yükletiyor idi.

Nâil dayısının itmam-ı enfasından sonra aile halkını figanıyla yanına toplamıştı, ilk iş olarak, fart-ı âlâmı arasında kendini toplayıp Ülfet ile Âkil’e:

- Olan biten bu adam ile beraber medful olmalı! Son vasiyeti budur!
sözünü söylemiş idi ki bu sözün derece-i isabetini Âkil ile Ülfet dahi anladı.

Nâil gûyâ harikü’l-âde hiçbir şey olmamış gibi dayısının vefatını birkaç gündür devam eden hastalık neticesi olarak gösterdi, vak’a günü sabahleyin misafirlîğe gitmiş olan Habibe Hanım bile buna inanmıştı. Zavallı ihtiyara son vazife-i diniyyeyi icra ile avdet eden Nâil , dayısının çekmecesindeki evrâka sahip oldu. Râmiz Efendi hanesinde bulundurduğu elli altmış lira ile mücevherattan ve mefrûşattan başka menkul servet bırakmamış ve gayr-ı menkul olanlar dediğimiz üzere Habibe Hanım’la mahlûle intikal etmiş olduğundan Ülfet büyük zarûret içinde kalmış idi.

Nâil kadının halini derpiş edip dayısından menkul nakdin iki bin lirasıyla birkaç gün zarfında iki akar aldı, birini Ülfet diğeri Âkil namına iştirâ etmiş idi.

Nâil kendine çoktan bir hatt-ı hareket tayin ettiği için bu yolda davranmıştı, vakta bu hal dayısının vasiyetine mugayir idiyse de felâkette kendi hissesine isabet eden mes'uliyet sebebiyle Râmiz Efendi'nin son arzusunu kısmen ihlâl etmişti; akar iştirâsı olduktan sonra Nâil İstanbul ile olan her türlü alâkasını kesti, işte şu işleri gördüğü zaman delikanlının simasında müşahade olunan âsâr-ı meşgûliyet-ı fikriyye arkadaşlarını duçâr-ı endîşe etmiş idi, halbûki Nâil onların zâhid oldukları nevmîd-i efkârından külliyyen azâde idi.

Nâil meşgûliyeti zamanında Ülfet fena halde hasta idi. Kadını Habibe Hanım'ın dest-i müdâvâtına bırakmışlar ve doktorlar da sarf-ı himmet eder olmuşlar idi.

Nâil tasavvuru, mucîbince her işi bitirdikten sonra muvakkaten bir memuriyete gidiyorum diye vâlidesiyle kardeşinden ayrıldı. Ülfet Hanım'ın yanına girip Allahısarmarladık dediği zaman kadın Nâil 'i tanıyamamış idi.

Nâil 'in verdiği karar küçüklüğünden beri elinde büyümüş olduğu dadısının yanına iltica etti; bu kadın şimdi kocasıyla beraber İzmir'de oturuyor idi. Binâenaleyh Nâil İstanbul ile alâkayı kestikten sonra bir Salı günü Rus vapuruna binip İzmir'e muteveccihen hareket etti.

Paris'ten geldiği zaman vapurla girdiği limandan şimdi cüz'i bir müddet sonra bir başka vapurla çıkıyor, liman yine o liman; fakat şimdiki Nâil ile o zamankinin arasında ne büyük fark var idi.

İzmir'de dadısı Nâil 'i fart-ı muhabbetle âgûşuna aldı, bu kadın Nâil 'e evlâtтан ziyâde muhabbet bağlamış idiyse de Habibe Hanım'ın huysuzluğu hasebiyle kendine ebedî arâm-gâh addetmekte olduğu Râmiz Efendi'nin hânesini terke mecbûr olmuştu, o zaman İstanbul'da bulunan şimdiki kocası Hüseyin Efendi'ye varmıştı, izdivacdan sonra Nâil 'in dadısına Fatıma Hanım namını takmış idiler.

İşte Nâil İzmir’de şöyle bir aile içine gelmiş karışmıştı; dadısının muhabbet ve şefkâtinden emin olarak âlâm-ı kalbiyesini bir nazar-ı müşfik altında tesliyetyâb etmek istiyordu, delikanlının me’yûsiyeti felâket-i uzemâdan,; azb-ı vicdâniyyeden başka vâlidesinden görmüş olduğu tavr-ı bâridden tevellüd eyliyordu. Habibe Hanım sanki kardeşinin tel’inine uğrayan Nâil imiş gibi delikanlıyı nazarından düşürmüş, Âkil’e karşı olan muhabbetini son dereceye getirmiş idi. Nâil ’in zaman-ı harekette fedekârlık eseri olarak alıp vâlidesine teslim ile sahiplerine i’tâsını rica ettiği akar beratları bile huysuz kadının nazarını ıslah edememişti; Habibe Hanım Âkil’in kendine anlattığı üzere suret-i vekâyi’e kâni olmuş, Nâil ’i fikrinden çıkarmağa çalışmış, Âkil’i bir mazlûm gibi eskiden beri ziyâde olan muhabbet ve şefkati altına almış idi.

Nâil İzmir’de çok oturmadı, birkaç defalar Avrupa’ya, Mısır’a hatta Amerika’ya kadar icrâ-yı seyâhat eyledi, dayısından müntâkil servet kendine ayda yetmiş lirayı temin etmiş olduğundan bunun yirmisini dadısına ev idaresi olarak bırakmış, karı kocayı onlarca büyük servete müstağrak eylemiş, mütebâkisini de masarif-i seyyâhiyye ve tabiiyesine hasretmişti.

Nâil üç dört seyahatten sonra saadet-i aileden mütene’im olmak emeliyle dadısının ısrarına mukavemet edemeyerek İzmir tüccârından Hayri Efendi’nin kızıyla akd-i izdivac etti. Nâil izdivacla maksadına nâil oldu. Saadet-i aile teşkil etti, mamafih daima kalbini zebun-ı tazyiki bulandıran azab ve vicdaniyi unutmak üzere kendini alıştırmış olduğu seyahatten hâli kalamıyordu; şöylece icra ettiği seyahatlerle dayısının zaman-ı irtihalindeki felaket-i müellime çocuğu vakitsiz ihtiyarlatmıştı.

Bâbımızın baş tarafında İzmir’e muvâsalat eden vapurla avdet ettiğini haber verdiğimiz Nâil işte icrasını i’tiyad ettiği seyahatlerin en uzunundan yani Hindistan’dan geliyordu. Kendini karşılayan kayınpederi Hayri Efendi ile arabada giderken evdeki zevcesini mini mini oğlunu düşünüyordu, biliyordu ki evde kendini bekleyen bir de validesi vardır.

İşte Hayri Efendi damadına şu ciheti haber vermek üzere arabada yutkunup duruyor, zîrâ vâlidesinin haber-i muvâsalatı meserreti tahtında bir takım acı havadis daha var idi, nihayet Hayri Efendi cesareti alarak hepsini anlattı; evet o kadar vakittir yalnız uzaktan uzağa haberleri gelen Habîbe Hanım ile Âkil ve Ülfet pek çok vakit bir arada bulunmuşlar, Ülfet iade-i sıhhat ettikten sonra Nâil 'in bıraktığı para ile ayrı eve çıkmak istemiş, buna Habibe Hanım muvafakat etmeyerek seni baş göz etmeliyim demiş, Âkil de kadın hakkındaki hevesâtı gittikçe tezyîd ederek nihayet Ülfet ile akd-i izdivâca karar vermiş bundan dolayı validesi ile kendi arasında büyük bir mücadele çıkmış.

İşin şu cihetlerinden Nâil haberdar idiyse de Hayri Efendi mukaddime makamında tekrar serdeyliyordu; muarıza Habibe Hanım'ın irae-i zaaf etmesiyle hitâm bulmuş, Âkil ile Ülfet akd-i izdivâc etmiş Ülfet'in şu izdivaca muvafakatı vakıa şâyân-ı hayrettir; onun gibi câh-perest bir kadın kendine büyük mevkiler tahayyül ederken Âkil ile iktifa etmesi hakikaten badi-i istiğrabdır, fakat Râmiz Efendi'nin bağdeten hasta düşmesiyle vefâtı, Nâil 'in İstanbul'dan firarı ve Ülfet'in hastalığı, mirasın tarz-ı garîb intikâli halk beyninde pek çok güft ü gûya sebep olup mahalle halkında şu namuslu aileye iyi nazarla bakmamak netice-i meş'ûmesi de meydan almış olduğundan Ülfet müzehheb-i muhayyelâtını bârid-i hakikat uğruna fedâ ederek Âkil'i zevceliğe kabûlde nâçar kalmış idi, husûsa ki iade-i afiyetinden sonra Nâil 'e yazdığı on kadar mektup cevapsız kalmış idi.

Nâil buralara da vâkîf idi; kayınpederinin eski mebahisi tazelemesinden dolayı pek bî-zar oluyor idiyse de sözdeki neticeyi büyük sabırsızlıkla bekliyordu.

Hayri Efendi mukaddimeyi bitirdi, haber verdi ki Nâil 'in bu seferki seyahati esnasında Ülfet Âkil'den ayrılmak istemiş, delikanlı şaka derken Ülfet'e fena halde muhabbet bağladığından dolayı razı olmamış, nihayet Ülfet ikame-i dava etmiş, bâb-ı meşihatte mürafa olmuşlar, kadın nikâhından hakkından geçerek delikanlıdan ayrılmış, ikinci günü bir başkasıyla akd-i izdivâc etmiş. Bu haberi alan Âkil tahammül edememiş, çekmecesinde bulundurduğu bir roveleri boğazına boşaltıp intihar etmiş, zavallının intiharına sebep Ülfet olmuş ise de diğer sebep elindeki

avucundaki parayı kumarda sefahatte helâk ederek nihayet validesinin mücevherâtını da satmış yemiş olmasından mütevellid imiş.

Nâil haber-i felâket-engîzi alınca gözlerinden yuvarlanan yaşı sildi. Sordu ki:

- Ey annem?
- Bizde!

Âkil'in âkıbet-i hâline ağlamakla beraber Nâil nihayet vâlidesine sahip olduğuna son derece sevindi.

Nâil Karataş'taki evin kapısından girdiği zaman validesinin âgûşuna düştü. Habibe Hanım az vakitte çok değişmişti. Nâil 'i kemâl-i muhabbetle derâgûş eyledikten sonra bir de dikkatle yüzüne baktı, bu esnada yanlarına sokulmuş olan bir küçük çocuk ile, çocuğun şirin çehreli vâlidesine bakarak ihtiyar kadın eşk-rîz gözlerini semaya dikti, ellerini samt-ı tazarrua kaldırıp:

- Yarabbi sana şükür!
dedi. Tekrar Nâil 'i âgûşuna alıp:

- Oğlum bir tane imiş.
sözlerini ilâve eyledi.

İntihâ

HÂVER
MİLLÎ ROMAN

Muharriri : Ahmet İhsan

Teklifsiz arkadaşları arasında (güzel) lakabına mazhar olmuş Râci Bey'i herkes bilir. İşin garabetine bakınız ki hakikaten yakışıklı olan Râci Bey'in şu unvan hiç hoşuna gitmez.

Vâkıâ Kerkükizâde Râci Efendi İstanbul kibarı arasında kibirsiz, gurursuz, nazik olarak şöhret bulmuştur.

Şimdi şâyân-ı dikkat bir nokta var, Râci Bey'i herkes tanır dedik, herkes tâbirinden maksad öyle bütün İstanbul halkının tanımasını ifhâm değildir, Râci Bey yaşadığı âlem içinde tanınmıştır, Râci Bey'in yaşadığı âlem ise öyle iş güç ehlinin girdiği yer diye telakki olunamaz, Râci, kibarların zenginlerinden olduğu için hemen âdet yerini bulsun fikrine tâbi olarak elde eylediği memuriyetini uhdesinde muhafaza eder, Boğaziçi'nde yalısı, İstanbul'da konağı vardır. Bahar gelince araba ile Kâğıthâne'den, yazın Bağlarbaşı'yla Kuşdili'nden kışın Beyoğlu'nun eğlencelerinden geri kalmaz, tarz-ı hayata Avrupakârîlik vermek için yazları ufak seyahatler eder, mesela bu yaz Bursa kaplıcalarına, gelecek sene Selânik vilâyetinin dahilinde vaki çiftliğine sefer verir. Hülâsa İstanbul kibarları miyanında hali vakti yerinde olmaktan ziyade zengin addolunanların en mutedil tarzında yaşarı Râci'dir; yaşadığı âlem halkı, hele zengince olması kendini o âlem ile daha iyice başkalarına tanıtmıştır.

İşte Kerkükizâde Râci Bey böyle bir adamdır! İstanbul'da Kabasakal'daki konağı tarz-ı cedîd ile yapılmış sağlam bir kârgîr dairedir, Anadolu Hisarı'nda vapur iskelesine civar yalısı o köye zînet veren ebniyelerden sayılmaktadır, fazla olarak Burgaz Adası'nda ufak bir sayfiyesiyle biraz evvel haber verdiğimiz Selânik'te Uzunköprü'ye civar Yüksekaya Çiftliği de vardır ki gerek Ada'daki sayfiye gerek çiftlik hakikaten fevkalâde tâbirine lâyıktır.

Kerkükîzâde Râci Bey yirmi beş yaşında iken, ricâl-i ulemâdan olan pederinin büyük servetine vâris olmuş, dört sene sonra dahi elindeki servetin re'sü'l-mesâline dokunmak cinnetini göstermeden kendi gibi zengin ve henüz pederi vefat etmiş bir kibar kıızıyla tehhül etmişti. Râci'nin zevcesi Sadiye Hanım'ın pederi de ricâl-i ulemâdan idi bu adam meslek-i ilmiyyede büyük bir mevki istihsâl etmiş olarak terk-i hayat edip olanca servetini biricik vârisi olan kızına bırakmış idi.

Râci'nin Sadiye ile tehhülünü o vakit haber alanlar:

- Allah için küfv!

diye takdîr etmişler, en bedhâhlar bile zebân-ı ta'riz uzatmağa vesile bulamamıştı.

Hikâyemizin zaman-ı cereyanında otuz beşini bulmuş olan Râci zevcinin vâridâtıyla birleşerek büyük bir miktar teşkil etmiş malını, terk-i hayat ederse kime bırakacağını bilmiyordu. Zira her cihetce münasib ve muvafık bulunan izdivac müsmir olmamış, tarafeyn bir mini mininin meydana gelmesiyle evdeki şenliği arttıramamış idi. Bâlâ-ter konağın, yalının şu yalnızlığı Râci'yi fena halde bîzâr ediyor idi. Birkaç defalar odalık almak, yâhûd tekrar evlenmek istediye de baba olmak şerefinden mahrumiyetin kabahati kendisinde mi yoksa zevcesinde mi olduğunu bilemedikten başka zevcesine karşı hissettiği hissiyât-ı muhabbetkârâne-i sâdika Râci'yi şu fikirden fâriğ eyliyordu. Mamâfih kalbini rahnedâr eden mahrûmiyetten dolayı zevcesini birazcık ithâm etmekten de çekinmiyordu.

Sadiye'ye gelince, evinin işiyle, eğlence ve gezmesiyle, hizmetçileri halâyıkları ile, alelhusus ahhâbları misafirleriyle ziyade meşgûl olduğundan zevcini daima me'yûs eden mesele ile çokluk it'âb-ı zihne vakit bulamıyordu. Sadiye mûsikîyi, âlât-ı mûsikîyeden kanunu çok sever. Gezmelerden asla geri kalmak istemez, giyinmeğe kuşanmağa merakı çoktur. Bununla beraber iffet ve namusu hususunda kimseye zebân-dırâzlık etmek hakkını vermemiştir.

Uzunca boylu, nazik yapılı, kumral saçlı, latîf kara gözlü, ufacık ağızlı, inci dişli, beyaz tenli Sadiye tabîf olan, hüsnüne sanatın muâvenetini dahi zammederek daima kendini daha parlak göstermek sanatını iyi bilir. Zevcine riâyet-i mahsûsası

vardır, terbiyesi de pek güzel olduğu için ne süs yaparsa onun için yapıyormuş gibi gösterir.

Râci'de böyle bir zevceye lâıyk adamdır. Râci tab'an nazik, mütehassis, âlîcenâb ve ahlâk-ı âliye ashâbındandır, nezâketi îcâbından olarak kalbini rahnedâr eden meseleden dolayı velev kinâye tarzında olsun zevcesine bir şey söyleyememişti, yalnız ara sıra pek teklifsiz arkadaşlarına râz-ı derûnunu ifşâ ederdi.

Mahalle halkına, komşularına bile sorulsa Râci ile Sadiye'nin geçimleri Allah için yolunda olduğunu, kadının tam bir kadın beyin de tam bir efendi olduğunu haber alırsınız; artık böyledir diye aralarında hiç uygunsuzluk olmamıştır sanmamalı, vâkıâ ara sıra ufak tefek dırılıtlar meydan almış ama onlar da harice aksetmeden ikisinin arasında kaybolup gitmiştir.

Romancılık vazîfesinde biraz daha ileri gidersek haber vermeli ki Râci zevcesine riâyet-i mahsûsada bulunmakla beraber yaşadığı âlem-i zevk u safânın îcâbâtı olan karılı eğlencelerden de külliyyen beri kalmazdı. Fakat şu yolda her ne yaparsa evden birkaç kurşun atımı uzaklarda icra ettiği için zevcesine asla sızdırmadı, Sadiye'ye duyurmadan ettiği sadakatsizliklerden dolayı dahi bazen Râci'nin hissiyatı galeyana gelerek zevcesine ziyade muhabbet âsârı gösterirdi.

Râci vechen de güzel adamdır, vücudca kuvvetlidir, otuz beşini almış olduğu hâlde hâlâ yirmi beş yaşındaki gençlik hâli üzerinde bâkî görülür. Meselâ Râci'nin geniş omuzları, iri kemikli vücûdu kuvvetli adâlâtı yek-nazarda şu adamın hiçbir şeyde sû-i istimâle varmadığına delâlet eyler.

Ara sıra tek tük ak karışmış siyah saçları vechinin ve sadrının hey'et-i umûmiyesine daha başka halâvet verirdi, siyah ve parlak gözleri ise hakikaten tatlı görülür, âhenkli sadâsı da müessir ve işitenlere hoş gelirdi.

Râci kâbiliyet-i husûsiye olarak mûsikîşinasdır, âlâ keman çalar. Mûsikîde epeyce ileriye gitmiş olduğu için ara sıra besteler de yapar, hatta bir de ufak operet

bestesi yapmıştır, oynatmak üzere vesile arar. Mamafih sanatına asla mağrûr değildir dâimâ mahviyyetkârâne idare-i kelâm eder.

Râci tehhül etmezden evvel Avrupa'yı tamâmen gezmiş, tehhülden sonra ise boş kaldıkça- yani eğlencelerden beri oldukça- sanayi-i nefîse ile meşgûl bulunmuş olduğundan işbu sanayie âid mebâhîsde hakikaten nazar-ı selîm sahibi olmuştur. Ressamlıktan, heykeltıraşlıktan, sanat-ı nefîse-i hakkten bahsolunurken Râci gibi vukufkârâne idâre-i lisân eden adam az bulunur.

Sanayi-i nefîse müntesibi ve zengin olan adamın 'ikâmetgâhı ne kadar müzeyyen olacağını söylemek lâzım gelmez değil mi? Kabasakal'daki konak, Anadolu Hisarı'nda kâin yalı hakikaten ziyet ve mefrûşât cihetinden bâlâ-ter idi. Râci buralarda sık sık ziyafetler verir. Âhengler ederdi, hatta kendisi bir yandan misafir topladığı gibi harem dairesi de şu eğlenceden geri kalmazdı. Fakat ziyafetler gayet edîbânedir. İşrette sû-i istimâl asla görülmez. Herkes edebâne rakısını içer, yemeğini yer, mûsıkî ile iştigâl olunur, musâhabet edilir, zaten Râci'nin misafirleri hep erbâb-ı edeb-i vukûftan olduğu cihetle teşekkül eden cemiyetler hakikaten şâyân-ı istifâde birer heyet vücûda getirirdi.

Râci Beyoğlu kulüplerinden birine de merbûttur. Ekseriya kulübe gider, zâhir kulüpte pek eğlenir olmalı ki en ziyade Râci orada görülür.

Râci gerek evinde ve kulüpte, gerek başka yerde olsun daima sevdiği birkaç arkadaşıyla beraber bulunur, bunlar beş kişi kadardır, yekdiğerlerine hakikî muhabbet bağlamışlardır, muhabbete eğlenceyi teşrik etmiş oldukları için muvâfakat-ı meşreblerinden istifâde ederek bir arada bulunur ve eğlenirler.

Hikâyemizin zaman-ı cereyanında Temmuz'un ibtidâsındaki sıcak günlerin birinde dahi Râci'nin arkadaşları Anadolu Hisarı'ndaki yalının denize nâzır ve serin bahçesinde oturuyorlardı. Râci'nin arkadaşları bahçede kameriye altındaki beşikli koltuklara âtâlet-güsterâne yaslanıp ağızlarındaki sigaranın dumanını savurarak şuradan buradan bahsediyorlar, yalının önünden geçen kayıkları, sandalları seyreyliyorlardı.

Bu akşamki misafirler Mehmet Âsaf Bey, Hacı Şükrü Efendi, Râif Efendi, Râik Bey'den ibaret idi, Mehmet Âsaf Bey gençtir, henüz ber-hayat ve pek ihtiyar olan pederinin yüksekçe ma'zûliyyet maaşıyla kendinin bir mecliste olan âzâlığı sayesinde rahat yaşar. Hacı Şükrü Efendi henüz evlenmemiş bir ihtiyardır ki Asmaaltı'nda ticaretle meşgûldür; Râif Efendi ressamdır, yaptığı levhaları dolgun fiyatla Avrupa'ya da satar. Paraya ihtiyaç gördükçe çalışarak levha vücûda getirir, küsûr-ı zamanını âkılâne bir zevke hasreden bu adam gayet sevimlidir. Râik Bey Râci'nin ailesine hekimlik eder gayet sevimli bir zattır.

Akşam saat on iki idi. Âsaf Bey dedi ki:

- Beyimiz nerede kaldı ya; daima herkesten evvel evde bulunurdu.
Şu misafirler arasında Râci'nin en samimi ahabî olan Hacı Şükrü Efendi dedi ki:

- Şaka hoş ama Râci'nin hali beni düşündürüyor.
- Neden dolayı?
- Bir şey görmüyor musunuz?
- Ne gibi?
- Kaç vakittir âdetâ değiştiğinin farkında değil misiniz?

Burada doktor Raik sokularak:

- Kimden bahseyliyorsunuz?
- Râci'den.
- Ne diyorsunuz?
- Diyoruz ki Râci değişti, bir şeyi var, kederden, yâhud sıkıntıdan muztarib!
- Vâkîâ doğru... Arkadaşımız değişiyor, bozuluyor.

Ressam – Belki sıhhati muhteldir.

Doktor - Yanlış oğlum! Sevgilimiz sıhatçe turp gibi! Bana kalsa hastalık fikrinde! Daha doğrusu şurada...Kalp cihetinde!

Ressam – Sakın birine abayı yakmış olmasın!

Hacı Şükrü – Adam bırakın Allahaşkına! Hiç Râci'de aba yakacak surat var mı?

Neden olmasın? Sanki kaç yaşında?

- Benden biraz küçüktür, otuz beşlik olmalı!

Doktor Raik altmışı aşmış, saç sakalı tamâmen ağarmış sâhib-i tecrübe bir adamdır. İhtiyar adam fesini çıkardı, elini tepesi saçtan mahrûm kalmış başı üstünden geçirip:

- Asıl bu yaşında korkulur!

dedi.

Şükrü – Korkulsun korkulmasın! Râci'nin bir şeyi olduğu malum. Acaba nesi var! Burasını bilmem.

- Sormalı. Anlamalı. Onun gibi beşûş, nekre bir adamın birdenbire tebdîl-i hey'et ederek sükûtî olması şâyân-ı meraktır. Tuhaf şey!

Şurada herkes fikrini beyân etmiş idi; vâkıâ Râci son zamanlarda değişmiş, neşesini kaybetmiş, biraz zayıflamış alnı üstünde buruşuklar hâsıl olmuş idi. Acaba nesi var? Şurayı bulmağa çalıştılar?

- Kumar mı dersin?

- Bizden başka kimse ile oynamaz; biz ise partide çeyreği aşmayız.

- Ya hevâ oyunlarına dadanmış ise!

- Adam, amma tahayyülât ha! Bunlar Râci tab'ında olan adamın işi mi!

- Rahatsızlığı evce olmasın?

- Hayır; bizim evlerden haber alıyoruz ki pek rahat yaşıyor.

Biraz daha konuştular; ressam Râif dedi ki:

- Bana kalsa soralım. Bizden iyi ahbâbı yok ya! Kendi menâfiini gözetmiş oluruz.

- Evet soralım.

Lâkin kim soracak? Şu hizmeti Hacı Şükrü Efendi deruhte etti. Eğer Râci cevap vermek istemezse ne yapalım diyorlardı. Biz de dostluğu icra etmiş oluruz hükmünü vermişlerdir.

Tam bu aralık yalının önünden geçen vapur Râci'nin takarrüb-i vürûdunu ihbâr etti, biraz sonra Râci de bahçe kapısında göründü, Ressam dedi ki:

- Hele bakınız! Ne kadar mükedder!

Vâkıâ öyle idi. Güzel Râci yavaş adımlarla, âdetâ nereye gideceğini bilmiyormuş gibi yürüyordu. Adamcağızın saçlarından daha siyah olan kaşları çatılmış, dudakları bozulmuş, dalgın gözleri de kimseye bakmamakta bulunmuş idi. Sol elinde bir mektup var idi, arkadaşlarına takarrüb edince paltosunun cebine koydu. Misafirlerini gayet dalgın bir çehre ile selamladı. Bu akşam Râci dalgınlıktan ziyade gayet de sararmış idi.

Hacı Şükrü yerinden kalktı, selamdan sonra elini Râci'nin omzuna vaz' ile dedi ki:

- Râci bize darılma! Açıkça soracağız, senin arkadaşın olmak cihetiyle hâlinden ürküyoruz. Nen var?

Râci uykudan uyanıyormuş gibi başını kaldırdı. Doktor Raik de Râci'nin elinden tutup bir koltuğa oturttu. Zavallı koltuğa âdetâ kendini bırakmıştı. Ressam dedi ki:

- Nasıl yolda kulakların çınladı mı?
- Benden mi bahseyliyordunuz?
- Evet!
- Ne diyordunuz?
- Diyorduk ki hâlinden ürküyoruz.
- Niçin?
- Niçin olacak? Aynaya bir baksana? Sen tabiî hâlde değilsin!
- Öyle!
- Hah! Şöyle yola dökül! Hâlinden ürkünce meraka düştük. Anlamak istedik, bir derdin var?
- Var!
- Nedir? Zîra sende dert olmamak lâzım gelir. Allah'a şükür paran var, sıhhatin berkemal, evde rahatsın! Halbuki âdetâ intihâr edecek bir bîçâreye benziyorsun! Arkadaşlar, öyle değil mi?
- Pek doğru!

Râci – İşi öğrenmek istiyorsunuz ha! Ne âlâ. Zîra ben de söylemeğe niyetleniyor, cesaret edemiyordum?

- Bırak Allah aşkına, sen utanacak iş görmezsin!
- Halbuki gördüm! Ne yaptığımı da size anlatacağım. Fakat içeri girelim. Sofra hazır olmalıdır, yemeği yeriz, odama çıkarız, size baştan aşağı anlatırım, zaten bizim hanım da İstanbul’da teyzesine misafir gitti, evde kimse yoktur, size lâzım gelirse sabaha kadar anlatırım. Fakat biraz parlatıp cesaretlenmeliyim, yoksa söylemeğe cesaret bulamam!
- Demek cesarete ihtiyaç var. Nakledeceğin facia mı?
- Öyle gibi. Bir facia ki her gün vukua gelir de herkesin nazar-ı dikkatini celbetmez.

Beş arkadaş selamlık dairesine çıktılar, vâkıâ sofra da hazır idi, taamdan evvel birkaç kadeh rakı parlatıldı, Râci bu gece mutâdından ziyade gidiyordu, arkadaşları da ses çıkarmıyorlardı, nihayet uşak gelerek:

- Yemeğe buyurunuz efendim!
- dedi.

-2-

Saat bir olmuş, misafirler sofradan kalkmak üzere bulunmuş idi.

Taam edilen mahal denize nazır iki tarafı pencereli vâsi’ bir salon idi ki Râci’nin hüsn-i tabiatı hasebiyle hakikî bir taamhâne haline ifrağ olunmuş idi; Gördes’in âlâ bir yer halısı yapılmış, pencerelere Şamkârî kumaştan çatal perdeler asmış, çatal perdelerle tül perde altından gündüz Anadolu sahiline mahsus ziyâ-yı şemsin şiddetle nüfûz eyleyemeyeceği anlaşılıyordu; ortadaki yuvarlak yemek masasının orta yerine tesadüf etmek üzere tavana muallâk avizeli bir lamba etrafı ziyâdâr eyliyor, tavandaki envâ’i işleme ve nakışları parlatıyordu. Gerek masanın etrafına, gerek odanın pencere hizalarına dizilmiş sandalyeler hep cevizden mamûl

ve meşîn ile döşeli idi; kapının iki cenâhında kalan boş yerlerden birini cesîm bir büfe, iki tarafı üç musluklu lavabo masası işgal eylemiş idi.

İşte yemeği burada yediler, hizmeti Râci'nin emektarlarından iki uşak görüyordu. Yemek alafranga yenmekle beraber sahanların ortaya konulması, herkesin orada tabaklara taksim etmesi işe nim- alaturkalık veriyordu; fakat yemekler hep Türk aşçısının yed-i maharetinden çıkmıştı.

Taam esnasında lakırdı hep âfâkî oldu birkaç defalar Râif Efendi yemeğin nefasetinden Râik Bey dahi hıfz-ı sıhhat nokta-i nazarından ittihâzı îcâb eden kavâidden bahseyledi.

Kahveyi taâm odasının kapısına mukâbil ve bahçeye nâzır diğer büyük bir salonda içmiş idiler; kahve fincanlarını bekleyen uşağa herkes fincanını verince Râci'nin ağzından çıkacak söze muntazır oldular. Râci hizmetkâra:

- Haydi sen git, çağırmadan buraya kimse gelmesin?

dedi, ayağa kalktı odada dolaşmağa başladı. Hacı Şükrü Efendi Râci'nin dolaşmasını görüp:

- Ey nakledeceğin vak'a!

sözünü îrâd etti. Râci tevakkuf eyledi, dedi ki:

- Fevkalâde sır olarak size garip ve feci, sergüzeştimi anlatacağım.
Anlıyorsunuz ya?

Ba'de bir müddet bıyıklarını ağzında çiğnedi. Masanın üstüne konulmuş sudan bir bardak içerek ilâve etti ki:

- İsterseniz ifşa ediniz! Zîra hayatım mahvolmuştur!

Şükrü – Ne diyorsun canım!

- Evet, artık âlemden çekilmek istiyorum.

- Yok canım!

- Kat'i kararım!

- Olan iş pek mi büyük!

- Nâ-kâbil-i tamir!
- Çare yok ha!
- Yok!

Doktor Raik – Çaresiz ölümdür!

- Zaten mesele ölümdür de onun için çare yok diyorum!
- Lâkin bizi ürkütüyorsun!

Burada Hacı Şükrü şüpheyeye düşerek:

- Hanımefendi teyzelerinin yanında iyidirler ya!
- Çok âlâ!

Hacı Şükrü îrâd eylediği سوالin tahtında müstefir fikr-i şübheden mahcûb oldu. Kendi kendini tevbih eyledi. Râci sözü değiştirerek dedi ki:

- Doktor, birçok sene kadar evvel aşısını tazelemiş olduğun bizde bir hizmetçi kız var idi. Hatırladınız mı?
- Hatırımnda. Sonraları da gittikçe güzelleştğini birkaç defalar söylemiştin şimdi o nerede? Burada değil mi?
- Değil.
- O kızda şâyân-ı ehemmiyet bir hal yok idi.
- Evet; dikkat etmeyenlerce göze bile ilişmezdi. Halbuki size nakleleyeceğim sergüzeşt bu kıza mebnîdir.

- 3 -

Herkesde cüz'î bir adem-i memnûniyet alâmeti göründü; zira büyümüş olan meraklar aradığını bulamamıştı, mamâfih iş esasen ne olduğunu gösterdiğinden hüzzârı sükût istilâ etmiş idi. Meselenin bir hizmetçi kıza müteallik olmasını o kadar mühim göremediler; zira Râci'nin arkadaşları umûmiyet üzere hizmetçi kızları o kadar adam yerine koyanlardan değildi. Yalnız doktor Râik dedi ki:

- O vakit bir akşam kıza köydeki ismini sormuştuk, bize tuhaf bir isim söylemiş idi.
- Hâver.
- Hayır canım. Köyde bir tuhaf adı var imiş. Benim hatırımnda o kalmış.

- Ha, aklıma geldi, Habîbe yerine (Habu) diyorlarmış.
- Tamam! İşte bu!
- Doktor, ben emînim ki yalnız Habu nâmı nazar-ı dikkatinizi celbedebilmiş olan kızcağıza o kadar dikkat etmemişinizdir, zira, kadın deyince hep otuzunu bulmuş, iri yarı çeneli olanları mülâhaza eylersiniz. Halbuki Hâver sizin dediğiniz gibi değildir, kızcağız narin yapılı, biraz solgun çehreli, altın saçlı idi. Evde kimsenin ehemmiyet verdiği yok idi, gittikçe büyüyüp çağını bulduğu zamanlar bile tamam bir sene olmuş idi de Hâver'e nazar-ı dikkatle bakmamıştım.
- Evde hizmeti ne idi?
- Bizim hanıma bakardı, hanımın asıl hizmetçisi olan Şöhret'in muavini gibi idi.

Doktor – Onu da bildim, hani ya bir kere ağırca hasta olmuş idi de muayene etmiş idik; doğrusu ya, ben o kızın gözlerini beğenmemiştim.

- Bu hususta hakkınız varmış. Şöhret en ziyade evde benden hoşlanmaz idi, zîra bu kız ta bidâyetinden beri kanıma dokunur idi, bana kalsa evde bir gün bile tutmaz idim ama hanımın hem emekdârı hem nasılsa hanıma ziyade kendini sevdirmiş olduğundan dokunmazdım. Bizim hanıma sorsanız âdetâ Şöhret olmayacak olsa bizim evde yaşanmaz imiş. Anlaşılan hep onun himmet ve gayreti sayesinde evin mehâmm-ı umûru muhavver-i matlûbunda cereyân eyler imiş. Halbuki ben Şöhret'te şeytanından başka bir şey görmezdim. Mamâfih birisi bana gelip de niçin Şöhret kalfadan hoşlanmıyorsunuz diyecek olsa bir sebep dermiyânından aciz kalırdım. Şöhret gayet üslûbludur, kusurunu görmek kâbil olmaz. Hatta geçen seneye gelinceye kadar kendini bana da beğendirmek için bin parça olurdu, fakat sırf gayr-ı ihtiyârî olan teveccühsüzlüğüm kalfanın şevkini kırdı. Şöhret an-asl Çerkes'dir. Babası birkaç tane olan çocuklarını iâşe eyleyemediği için on beş sene evvel Şöhret'i beslemeliğe vermiş ilk kapı olarak bizim hanımın vâlidesinin evini görmüş hep orada büyümüş, beslemeliğe geldiği zaman yirmiye yakın imiş ki şimdi otuz beşlik demektir. Şu tafsîlatı vermekten maksadım hikâyede Şöhret'in ziyade tesiri olduğundan dolaydır, yoksa o zamanlar hanımın teveccühünü celb eylemiş diye ben ehemmiyet bile vermezdim. Geçen

sene de bizim hanım yine böyle teyzesine gitmiş idi. Hem evce gitmişlerdi, burada yalıda sâyis ile Ayvaz ve haremde Hâver ve kahya kadından başka hemen kimse kalmamıştı. Emekdâr hizmetkârım Recep de İzmit'teki amcasının vefatından dolayı benden on beş gün izin isteyip gitmiş idi, o akşam yine bermutad yalıya geldim, nasılsa yalnız kalacağımı unutarak misafir getirmedim. Yemeğe indiğim zaman gördüm ki hizmeti Hâver görüyor. İlk defa olarak kızı dikkatle tedkîk eyledim. Arkasına giymiş olduğu göğsü büzmeli ve siyahlı entari pek yaraşmıştı, önüne ufak bir peştamâl bağlamış, saçlarını da yemeni ile toplamış idi. Hülâsa heyet-i mecmûasında şâyân-ı dikkat ve yakışıklı bir hizmetçi kızı meydana gelmiş idi, o vakit Nisan ayı idi. Havalar sıcakça gittiği için Nisan'ın hulûlüyle beraber yalıya naklolunmuş idi, hanımın teyzesine gitmesi de benim ilhâhımla yalıya geldiği halde birkaç gün sonra havaların bozup soğuk gitmesinden dolayı idi, sofrada yalnız idim. Kahya kadını çağırdım; başı ağrıyor dediler. Binâenaleyh masanın üstünde açık bıraktığım gazeteyi okuyarak gayet dalgın surette yemek yiyordum. Yemek bitmek üzere iken ben de gazeteyi bitiriyordum, mutâdımın hilâfında olarak vilâyât havadisi de okur iken Kastamonu dâhilinde bir köyde vukû' bulan bir harîkin üç dört ev yakmış olduğunu okudum. Gazete fazla olarak haber veriyor idi ki Küre-i nahhâs tesmiye olunan bu köy Kastamonu ile İnebolu şosesi üzerindedir. Harîk şoseye yakın ufak bir evden çıkarak üç kulübeyi yakmış ve câmi yanında bastırılmıştır. Gazetenin şu malûmâtı vermekten maksadı Kastamonu'da mukîm bir zâtın harîkzedegâna ettiği muâvenet-i semîhâneyi ilân idi.

Bu esnada hizmetçi kızı hemen kâmilten unutmuştum. Sordu ki:

- Efendim, kahveyi buraya mı getireyim, yoksa odaya mı gideceksiniz? Kızın sadası cüz'i titrediği için bana garip geldi. Sesinde ihzâzdan başka bir hâl daha var idi, âdetâ bana te'sir etti, gazeteyi bırakıp başımı kaldırdım. Derhal kıpkırmızı oldu, önüne baktı, dedim ki:
- Ne o, benden korkuyor musun?
- Hayır efendim.

- Öyle ise niye kızardın?

Bu sualım pek bayağı idi ama ağızımdan fırlamıştı, kızın elleri ile gözü; nazarıma ilişti, gözler tatlı mavi, eller ise her ne kadar biraz tarâvetsiz idiyse de pek nâzik yapılı, mütenâsib dolgun idi.

- Kız, ellerine niye bakmıyorsun? Sözümlü söyledim , hatta: “Kendine baksan sahîhden güzel olursun!” diyecek idiysem de bir mülâhaza sözü ağızımdan kaçırılmadı. Zira bir besleme kız ile hiç de teklifsizlik peyda etmek fikrinde değildim. Mamâfih kız hakîkaten güzel bulmuştum; Hâver’den daha mütenâsib bir hizmetçi kız tasavvuru kâbil değildi. Kızın ince beli, geniş göğsü, dolgun kaba etleri, küçük ayakları en ziyade güzellik dâiyesinde bulunanlarla bile müsabakâta elverişli idi. Hele ziyadesiyle latîf cihet nâkâbil-i tasavvur derecede yakışıklı saçları ile kar gibi beyaz dişleri idi. Vâkıa ellerinde ve yüzünde derisi parlıyor, rengi azıcık uçuk idiyse de bu da kızın hey’et-i umûmiyesine müessir bir hâl veriyor, daha ziyade hoş görünüyor idi.

Elleri hakkında söylediğim sözü, elleriyle kendini şâyân-ı nefret gördüğümden mütevellid zannetmiş olmalı ki kızcağz meyûsâne arkasını döndü, fakat dönerken uzun kirpikleri arasında parlayan gözyaşı damlalarını gördüm.

Hatırımı almak istedim, sordum ki:

- Kız, sen nerelisin?
- Kastamonulu.
- Acâib, lâkin senin hiç dilin çalmıyor. Kastamonu’nun içinden mi?
- Hayır, Küre-i nâhâs’dan
- Amma yaptın ha; sen böyle güzel Türkçe söylemeyi nerede öğrendin?
- Kastamonu’da beni büyütmiş bir İstanbullu hanımın evinde.
- Ha şöyle! Lâkin sizin memlekette yangın olmuş.
- Efendim, bizim memleket büyük, kim bilir neresindedir?
- Hayır canım, senin köyde olmuş.
- Vah yazık!

Kendi köylerinde vuku bulan felâkete çokluk ehemmiyet vermemesi nazar-ı dikkatimi davet eyledi. Dedim ki:

- Nasıl sizin köyde zenginler var mı?
- Efendim, eğlenmek mi istiyorsunuz! Bilakis orada herkes sefilâne yaşar.
- Kız, senin orada baban anan var mı?
- Babam vefat etmiş. Annemin elinde hemşiremle yalnız kalmışız.
- Annen olsun sağ mı?
- Hayır! Babamın vefatından altı ay sonra hastalanmış ölmüş, ben o vakit dört yaşında idim annemin öldüğü akşam köyümüzden geçen İstanbullu yolculardan bir hanım beni kulübemizin önünde görmüş, sormuş, kimsesiz olduğumu anlayınca köylülerle konuşarak beni yanına almış. O hanım Kastamonu'ya efendisiyle gidiyormuş. Beni almış, şehre götürmüş, orada büyütmüş, onun için Türkçeyi iyi söylerim efendim.
- Kız kardeşin ne oldu?
- Hemşirem benden dört yaş büyüktü, köyde kalmış. Sonra şehirde iken işittim ki birine nişanlanmış; onunla İstanbul'a gelmiş; hizmetçiliğe girmiş; bilâhire nişanlısı, zavallıyı aldıktan sonra boşamış, evde sokakta kalmış, hastaneye düşerek ölmüş. Hatta İstanbul'a gelince ilk işim ablamın mezarını aramak oldu ama bir türlü bulamadım!

Kız şu sözleri gayet sade tarzda söylemiş idi; fakat bitirince artık kendini zabt edemedi; göz yaşlarını koyuverdi.

-4-

Kızın meyûsiyeti kalbimi parçaladı. Zira hüzn ü elemi gayet sade ve tabî idi. Kızcağız mahcub olarak tebâüd etmek istedi; çağırdım; dedim ki:

- Böyle geçmişleri hatırlattırđıma teessüf ettim. Bu kadar felâketdide olduğunu doğrusu bilmiyordum.
- Vâkıâ felâketim çoktur efendim. Daha başıma gelecekler de başka...
- Nereden gelecek ya; artık senin fena günlerin geçmiş demektir.

- Hiç efendim insan için fena gün biter mi? Hele bizim gibi fakara için!
- Lâkin zannedersen şikâyet edecek bir şeyin yok, burada rahatsın a?
- Pek çok rahat efendim. Hizmetinizden ayrılmak lâzım gelirse asıl o zaman felâketdide olurum. Başka yerde alışmak; iş görebilmek benim için pek güçtür; burada Şöhret kalfa gibi bir kapı yoldaşına tesadüf ediş beni kusursuz gösteriyor; Şöhret kalfa vaktiyle büyük hanımıyla beraber Kastamonu'da bulunmuştu; o vakit tanışmış idik; şu göz âşinâlığı sayesinde hanımın yanına kabulüme delâlet etti... Yazmak okumak hemen bilmem; bir evde beslemenin talim ve tedrisiyle ne kadar meşgûl olurlarsa benim ile de o kadar uğraşmış idiler. Kastamonu'daki hanımın küçük kızlarıyla beraber bahçelerde koşup armut toplamak Uryânî Eriği soymaktan başka iştigâl ettiğimiz şey yok idi.
- Bazı bazı oraları arar mısın?
- Ah! Evet!
- Sakın orada seni seven birini bırakmış olmayasın?
- Demin söyledim ki familyamdan kimse yoktur.
- Ey ben de familyandan bahsetmek istemiyorum ya?
- (Kızarak) Öyle ise...

Doğrusu ya; şu kızla mükâlemeden hazzediyordum; Hâver'in sâfiyet-i kâmile ile söylediği sözler nazar-ı dikkatimi davet eyliyorlardı; biraz evvel asıl ihâle-i dikkat etmediğim kız beni bırakıp gidiyorsa âdetâ müteessif olacaktım. Cevabımı bekliyordu. Dedim ki:

- Meselâ bir komşu olur; hani ya sizin memlekette yavuklu demezler mi ya? Senin de başka Anadolu kızları gibi yavuklun yok mu?

Sâkit kaldı ama, heyecânı zâhir idi; heyecandan şişen göğsü arkasındaki esvâbı daha ziyade daraltarak düzgün bir hale getiriyordu.

- Kız, esvâbın pek güzel.
- Şöhret kalfa dikti efendim.
- Şöhret seni seviyor demek?

- Sever efendim. Elinden geleni bana öğretiyor. Ne faide ki ben her söylediğini öğrenemiyorum.
- Ey evdeki başkalarıyla nasılsın?
- Herkesten hoşnudum efendim. Bir arzum varsa...
- Ey varsa...
- O da kapımdan ayrılmamaktır.

Kutumdan bir sigara aldım; ateş istedim masanın üstünden kibriti alıp geldi. Sigaramı yakmak üzere iken elimden düştü. Kız eğildi aldı; eğilmesi; kalkması bir saniye ancak sürmüş idiyse de ben saçlarının latîf örgüsüyle; o saçlar arasından çıkan beyaz enseyi görmüştüm. Temin ederim ki şimdiye kadar Hâver'in saçları kadar güzel latîf saç görmedim. Hele ensenin beyazlığı ve şekli şâyân-ı hayret idi.

Doğrulduğu zaman fistanının düğmeleri aralandı; orada bir mektup zarfı gördüm. Zarf kirli idi. Sordum ki :

- Memleketten haber mi?
Yüzüme baktı; dediğimi anlamamış idi; parmağımla mektubu gösterdim.
- Ay gördünüz mü? Evet efendim. Mektup memlekettendir.
- Ey kimsem yok diyordun?
- Yine yoktur efendim... Sergüzeştim mühim olmadığı için uzun tafsîlât vermemiştim; mamafih efendimde şüphe bırakmak istemem...
- Yok kızım. Mamafih memlekette sizi seven bir adam bırakmış olmanız da muhtemeldir; bunda ayıp yok kızım. Biraz para toplayınca elbet döner gidersin.
- Para mı?
- Öyle ya? Düğün masrafı.

Dudağını ısırды; içini çekti. Ben sigaramın dumanını savurarak kanepeye yaslandım. Hâver sofrayı kaldırıyordu. Göz ucuyla kızı tedkîk eyliyordum. Birkaç defa dışarı çıktı âdetâ kuş gibi hafif idi; fakat çabuk görülebilecek işi azıcık uzatıyor; meselâ dışarı çıkarılacak şeyleri hep birden alacak yerde teker teker götürüyordu. Şu yolda hareketle vakit kazanıyordu.

Dikkat ettikçe vücûdunun letâfetine tarâvetine, mişvârındaki halâvete hayran oluyor idim. Sâfiyet ve masûmiyet içinde bundan münasib kadın tasavvuru kâbil olamaz. Hele dişlerine bayılıyordum. Acaba işi böyle ağır görmesindeki sebep nedir diye düşünüyordum. Bu aralık birdenbire yanıma gelip dedi ki:

- Efendimden bir hizmet talebine cür'etyâb olsam...
 - Söyle kız.
 - Okumak yazmak bilmediğimi söylemiş idim. Demin gördüğünüz mektubu bir türlü iyi okuyamadım; kimseye de okutturamıyorum.
 - Niçin?
 - Benimle eğlenirler de onun için. Bir de bazı yerleri var ki hiç anlamadım.
 - Vâkîa sizce ehemmiyetli bir şey mektubumda yok ise de biraz evvel Kastamonu'dan bahseyliyordunuz; oraya âid havâdis bulunacağı cihetle cesaret ediyorum.
 - Daha başka?
 - Memleketten ve eski kapımdan fenalıkla ayrılmadığımı da öğrenirsiniz efendim.
- Mektubu göğsünden çıkardı, titreli eli ile bana verdi.
- Demek okuyayım.
 - İnâyet buyurursanız efendim.

İşin bu yola dökülmesinden külliye pek memnûn idim, kızcağz bir senedir evimizde bulunduğu halde nasıl olup da nazar-ı dikkatimi davet edememiş olduğu, hiç olmazsa fikr-i himâyekârâneme mazhar olamamış bulunduğu beni mütehayyir eyliyordu.

Mektubu açmadan bir kere zarfa baktım. Zarf "hâlâ bu mektup" tabiriyle başlayıp İstanbul'da Kerkükîzâde Râci Efendî'nin konağında hizmetçi Habîbe kıza vusûl bula diye yazılı idi. Yazı o kadar fena ve imlâsız değildi. Hatta bir ihtiyar adam elinden çıkmış olduğunu da keşfeder gibi oldum. Bu kadar tafsîlât verişim şu vak'anın dünkü gibi hatırımda olduğundandır.

Hâver karşımda fart-ı heyecan ile bekliyordu, kızın biraz evvel hizmeti uzattığı gibi ben de mümkün mertebe işi tecîl eyliyor, kızı yanımda bulunduruyordum, şu arzum Hâver'i görüp ateşlendiğimden ileri gelmiyordu. Zira ben öyle çarçabuk abayı yakanlardan değilim, kızcağızı şâyân-ı tedkîk ve tefîş bir mahlûk-ı cedîd bulduğum için mümkün olduğu kadar dikkat ile bakıyordum mamâfih hiss-i kable'l vuku'a inanmak lâzım gelirse, mülâkatın ileride fena âkıbetler hâsıl edeceğine dair bende bir heyecân var idi halbuki bir hizmetçi kız ile vakit geçirmek için müsterihâne konuşmakta ne mahzûr olur diyordum. Sordum ki:

- Bu mektup kimden?
- Kastamonu'dan efendim.
- Kim yazıyor?
- İmam.
- İmam çok ihtiyar mı?
- Yetmiş geçmiştir efendim.
- Muhterem adam! Kız, bak mektubu sana hizmet olsun diye okuyacağım.
- Nasıl memnun oldun mu?

Burada Râci Efendi kalktı, yanındaki kütüphânesini açıp bir gözünden dörde bükülmüş bir kâğıt çıkarıp geldi. Dedi ki:

- İşte mektup, size okuyayım da dinleyiniz, mektubun vereceği tafsîlâtın nakledeceğim sergüzeşte büyük alâkası olduğundan dikkatle dinlemelisiniz.

Makâm-ı kerimem kızım.

“ Yazdırıp Hafize Kadın'a gönderdiğin mektubu aldım.

Sözü kesip sordum ki:

- Kız sen hiç yazı yazamaz mısın?
- Hayır efendim.
- Ey mektubu kime yazdırdın?
- Şöhret'e.

Şöhret nâmı benim canımı sıkardı. Söyledim ya şu kızı kanım sevmezdi. Bir de vaktiyle Şöhret bana pek çok defalar âsâr-ı meyelân göstermişti, o vakit genç ve âteşîn olduğum halde ehemmiyet vermezdim. Zannedersem şu adem-i tenezzül hasebiyle Şöhret de benden hoşlanmaz. Dedim ki :

- Demek Şöhret senin sergüzeştine vâkıftır?
- Bir parçasına efendim.
- Kız, çokluk Şöhretle teklifsiz olma. Sözüm kulağında küpe olsun!

Mütehayyir göründü; fakat “peki” dedi. Mektuba başladım.

“Mektubun Hafize Kadın’ın yerine vâsıl olunca hemen koşup geldi beni buldu.

Tekrar dedim ki:

- Hafize kadın kim?
- Efendim bizim köylü bir ihtiyarcıktır, annemi çok severdi. Bana daima annelik etti, Kastamonu’daki hanımın yanında hizmet ederken daima beni siyânet eylerdi. Onun da kocası öleli çok olmuştur. Bîçâre adamcağız bir yangında İstanbullu bir efendiyi kurtaracağım diye uğraşırken üstüne yıkılan duvarın altında kalmıştır. Bu İstanbullu Efendi gâliba büyükçe bir adam imiş, kendini kurtarmak uğrunda fedâ-yı cân eden adamcağızın zevcesine yâni Hafize Kadın’a maaş bağlamış. Kendi arzusu mûcibince Kastamonu’da bir de ufacık ev almış.
- Maaş ne kadar?
- Ayda iki yüz kuruş.
- Bir dul kadın için epeyce.
- Evet efendim, Hafize Kadın maaşı ve evi ile hemen mahallesinin en zenginidir.
- Hafize Kadın şimdi kaç yaşında?
- Elli beş. Maaşından başka bez dokur ondan da kazanır. Ah efendim, dünyada Hafize Kadın’dan başka beni hakkıyla seven yoktur.
- Hafize Kadın’ı görmeyeli ne kadar oldu?
- Geçen seneden beri, geçen sene hacca gitti, buradan geçti, hatta konakta misâfir oldu.

- Benim hâtırım da yok. Hafize Kadın'ı çok sever misin? Yanında bulunmak ister misin?
- Çok efendim. Hatta beraber Kastamonu'ya gitmek istedim. Ama başka sebep var idi de olmadı.
- Nasıl sebep?

Kızcağzın simasını derin hü zün istila eyledi. Diyor ki:

- Lütfen mektubu okur musunuz efendim.

“ Gönderdiğin çarşafliğa teşekkür ediyor, onun için kendini paradan mahrum ettiğine râzı değil. Allah'a şükür vücûdca da âfiyetteyiz. Tarih-i şefiye değin sıhhatimiz kemâlde idi. Hafize Kadın çalışıyor, bundan da para kazanıyor. Hiç eksiği yok; sen paranı sakla, biriktir. Kız kardeşini unuttun mu kızım? Hem hastalık sağlık bizim için, Allah esirgesin hasta olursun, kapından ayrılırsın parasız ne yaparsın. Annen diyor ki ille saklasın keyfini bozarsan hemen bize haber eriştir, yâhud kalk gel, annen kendi eliyle sana bakmak istiyor. Hafize Kadın âfiyetin yerinde olduğuna memnun oldu, devam-ı âfiyetini kemal-i hulûsla Cenâb-ı Hakk'tan dua eyledi. Efendinizin hoşnud olduğuna da sevindik zira kolayca iyi koca bulmak güçtür, merhum kız kardeşin iyi koca bulamadığı için felâketdîde oldu, sefâlet içinde terk-i hayat etti.

“Evlâdcıgım; hizmetçiliğe beslemeliğe giden kızlarımız İnebolu denizinde kayıkçılık eden cesur köylülerimize benzer; onların denizi büyük, tehlikesi çok olduğu gibi sizin de o gittiğiniz İstanbul büyük. Kızlar için tehlikesi çoktur. Onun için ihtiyatlı ol; vazîfeni icrâ et; fena ortalara düşersen kendini koru. Kemâl-i sıdk-ı kalp ile hizmet gör; biraz para toplayıp buraya gel ki değerini takdir eyleyecek birisini bulup da evlenirsin hiç olmazsa o para sayesinde mezâyika ve sefâletten kurtulmuş olursun.

“ Şimdiki halde her ne kadar seni görmek arzumuz pek şedîd ise de yine efendilerinden izin al gel diyemeyiz”

Bu cümle merakımı celbetti; Hâver'e baktım. Kız birdenbire sarardı; entarisinin kenarıyla oynayarak dikkat etmiyor gibi davrandı ben mektubda devam ettim.

“Burada hanımın yanında iken seni istediği zaman reddettiğin günden beri Süleyman vahşi oldu. Hele onun musirrâne talebinden ürkerek sevgili hanımını terk ile İstanbul'a kadar azîmetinden beri bütün bütün arttı. Tarlasını arabalarını düşünmüyor; İnebolu'ya yolcu taşıdığı hemen yok; arabaları ahırda yatıyor! Halbuki Süleyman memleketimizin en çalışkan adamlarından idi. İzdivaç ede idiniz belki de mes'ud olur rahat yaşardınız. Her ne ise bunların lüzûmu yok; sen istemedin; varmadın. Kim sana darılır. Çi- faide ki senin istemeyişin o zavallının felâketini mûcib oldu. Mahallede herkesin evinden ziyade muntazam olan evini bile düşünmüyor; hatta geçen gün bir duvarı yıkıldı. Hülâsa üç yıldır Süleyman göçebe gibi dağlarda dolaşüyor; serseriyâne geziyor; vaktinin birçok zamanını da Hafize Kadın'ın evinin arkasındaki sırtta geçiriyor; orada hep evin damına bakıyor; sanki senin zuhûruna muntazır oluyor. Bîçârenin bütün bütün hasta olacağından pek ürküyorlar.

“İşte kızım; memleketin haberleri bunlar. Nevmîd olma. İş yoluna girer; Cenâb-ı Hakk'ın lutfu büyüktür; kalbini saf tut; eltâf-ı peygamberiyi istirhâm et.

Süleyman ara sıra benim odaya geliyor, teselliye çalışıyorum, yolculuk et dedim lâkin nafiye. Muvafakat etmiyor.

“Bu sabah Hafize Kadın Sünlüdürgillerin Hasan'ı görmüş; sana selam eyliyor. Hasan'ı evlendirmek istediler, birkaç defalar kız teklif ettiler, hepsini reddeyledi. İstemiş olsaydın işte bununla da mesud olabilirdin. Artık mektubumu kesiyorum. Serbest yazdığımıza darılmadın a: Sen benim elimde büyüdün; elifbâya bile benim rahlem başında başladın sana her şeyi söylemeye hakkım vardır. Senden eminim; kızım gittiğin gibi pâk avdet eylesin. Lâkin yoruldu. Bilhassa gözlerinden öperim; bâkî dua evlâdım.

Kızın mektubu beni müteessir etmiş idi. İş sâde fakat hakîkî bir hikâye-i sevdadan ibaret idi ki Hâver de bu hikâyenin kahramanı bulunuyordu; kızın sadasını işiteli beri de başkalarında hâsıl eyleyeceği sevdanın derece-i şiddetini takdîr ettim. O çünkü keşfiyâtı daha ziyade ta'mîk etmek istedim sanki Hâver insanda başka sevda daha hâsıl edemezmiş gibi, evvelce meydana getirdiği sevdanın tafsîlâtını almak istiyordum. Dedim ki:

- Kız, mektupta anlamayacak bir şey yok! Ne denilmek istedikleri âşikâr, hele senin yüzüne bakınca iş daha âşikâr oluyor.
- Neden efendim?
- Seni orada sevmişler; bunda istib'âd olunacak cihet yok. Kız, sahihden senden hoşlandım, darılmazsan sana bazı sualler sorayım, istemediklerine cevap verme.
- (Kızarak) Aman efendim!
- Sen küçük iken babasız kalmışsın, sonra da annen ölmüş, Kastamonu'ya giden hanım seni almış, o hanımın yanında iken mi Hafize Kadın seni gözetirdi?
- Evet efendim. Hafize Kadın zaten hanımımın sevdiklerinden idi, daima bize gelir, beni gözetirdi. Ben de hanımdan; efendilerimden aldığım parayı Hafize Kadın'a verirdim. Fakat çok para toplayamazdım; yalnız hemşîrem nişanlısıyla buraya geldiği zaman bana epeyce para gönderirdi. Ben de Hafize Kadın'a verirdim.
- Kız kardeşin senin gibi güzel mi idi?
- (Kızarak) Efendim, ablam bana benzemezdi. O esmer levnli ve uzun boylu idi.
- Ey, sen kendinin güzel olduğunu bilmiyor musun! Sana güzelsin diyen elbette çok olmuştur.
- Çok değil efendim. Zira ben öyle herkesle konuşmam. Tâbiyatım da mahzûndur, babamı, anamı düşünürüm; onları teemmül eder mükedder

olurum. Meselâ İstanbul'a geldiğim zaman kapı bulmak için çok eziyet çektim, beni memlekette bir ağa getirmişti, İstanbul'da bir hana indik; o adamcağıza bâr oldum; evvelâ bir dul kadının yanına girdim, çok hayr-bîn idi, beni döğer idi, duramayacağımı anladım, memlekete dönecektim, bereket versin, Şöhret Kalfa'ya rast geldim de beni hizmetinize kabul ettirdi. Ona rast gelmemiş olsa idim, kim bilir şimdi nerelerde idim!

- Seni almak isteyen Süleyman'a niçin varmadın?
- Süleyman çok sert hiddetli bir adamdır. Beni küçükten beri bilirdi. Ben büyüüp çarşaf altına girdikten sonra da daima gideceğim yerlerde bulunurdu, fakat onun böyle davranması beni kendinden soğutmuştu. O benim soğuduğumun farkında olmayarak istedi, fakat ben cevap verdim.

“Ben cevap verince Süleyman coştı, tehdîdâta kıyâm etti, o zamanlar ablamın da İstanbul'da hasta olduğu haberi geldi, artık memlekette durmak istemedim, Hanımdan ayrıldım. Geldim.

“İstanbul'a gelmek için de müşkilât var idi, zira yalnız yola çıkamazdım, bana arkadaşlık eden adam yok idi, bereket versin o dediğim ağanın himmetine.

- Ey öteki!
- Öteki kim?
- İmamın yazdığı ikinci adam.
- Zavallı!

Bu söz nazar-ı dikkatimi davet eyledi; gördüm ki ikinci adam Süleyman gibi telakki olunmuyor isticvâb ettim; Hâver'in hissine karşı cüz'î meyli olduğunu anladım; şu hakikati anladığım gibi kalben mütessir oldum. Mükedderâne dedim ki:

- İkinci, namuslu ve iyi gönüllü olduktan sonra, sen de hoşlanıyorsan niçin varmıyorsun?
- Efendim kocaya varmak istemiyorum.
- Neden?
- Ablam vardı da ne oldu?

Yalnız kaldığım zaman fikren büyük bir adem-i memnûniyet içinde idim! Zira Hâver, son sözü söylediği gibi odadan çıkmıştı.

Kız zannımdan ziyade fikrimi işgal eyliyordu. Masalını dinleyeceğim diye saatler geçirmiş, gece görmeyi tasmîm ettiğim yazı işlerini unutmuştum. Hiç de böyle şey başıma gelmemişti; adeta kızdım! Kendi kendimi tekdîre başladım. Kendi kendime diyordum ki nasıl oluyor da böyle ehemmiyetsiz bir hizmetçi kız ile iki saat lakırdı edip vakit kaybeyliyorum. Halbuki geçen iki saatin nasıl mürûr ettiğini duymamıştım yazı yazmak istedim, muvaffak olamadım; sâysisi çağırdım. Yarın sabah İstanbul'a git, konaktaki arabayı koş. Hanım araba istiyor. Giderken Hâver'i kahya kadını da götürünüz dedim. Sâysis dedi ki:

- Efendim, haremde kimse kalmayacak!
- Kalmasın! Sizin ne vazifeniz! Zaten yarın da ben Bursa'ya gidiyorum!

Yani yalıtı boşaltmış oluyorduk; vâkiâ ertesi gün ben Bursa'ya gittim. Hanım da misafir olduğu yerde kaldı. Ben Bursa'da on beş günden ziyade vakit geçirdim. Şu yolda hareketimin sebebini anladınız ya, Hâver zihnimi çok işgal eyliyordu, ne kadar kendimi aldatmağa çalıştım ise de muvaffak olamamıştım, kızın zihnime olan tesiri nazarımda taayyün eyleyince araya müfârekat koymağa mecbur oldum, birkaç senedir beni Bursa'ya davet eden bir arkadaşımın arzusuna mütâbaat ettim, orada iken hep Hâver gözümün önünde idi, akşam olup da odamda yalnız kaldığım gibi Hâver kumral saçları, ince endâmı, beyaz vechi ile pişgâhımda tecelli eylerdi.

Bursa'da geçirdiğim on beş şu gün hatırayı hafifletti; hayâlin evvelki kadar beni takip eylemediğini anladıktan sonra İstanbul'a avdete karar verdim, fakat bir kararım daha var idi. Evde Hâver'e başka kapı bulması için Şöhret'e ihtâr-ı keyfiyet idi. Şu yolda hareketin lüzûmunu katiyyen hisseyliyordum.

Bu lüzûmu hissetmekle beraber adem-i icrasında kendimi haklı gösterecek bir çok esbâb buluyordum; evvel emirde neden dolayı kıza izin verdiğime bir sebep

göstermek lâzımdır; sebep yoktu; sâniyen bîçâreyi kapıdan etmek hak değildir diyordum. Öyle ya. Kızcağızın şimdi kabahati ne? Darılmaya hakkım var mı? İzin verirsek nereye gidecek? İzin verdiğim gibi bizden ayrıldığından dolayı dediği gibi meyûs olmaz mı? Bir hayli müddet işsiz kalınca hüsnü sû'-i istimâl olunursa sebep hep ben sayılmaz mıyım? Hülâsa izin vermek ihtiyâta riâyet idi ama insaniyetime mutâbik değildi. Mülâhazatım arasına insaniyet ciheti de dahil olunca bütün bütün mülâhazakâr ve dûr-endîş oldum; evvelce verdiğim kararı bozdum.

Bursa'dan avdet etmiştim; hanım da yalıda idi. Eski tarz hayatımda günler geçmeye başladı; kızı seyrek görüyordum; gûyâ Hâver kendini bana göstermekten kaçınıyordu. Onun kaçınmasını nimet bulmak lâzımdır dedim; hiç olmazsa ihtiyâta şu yolda riâyet eyleyecektim. Nadiren bir odayı süpürürken; yâhûd elinde kova ile merdivenden su çıkarırken rast gelirdim; kız dâima yakışıklı bir kıyafette idi ama bana azıcık mükedder gibi gelirdi; âdetâ kız ürküyordu gittikçe buna canım sıkılıyordu. Aradan geçen üç haftada hemen üç kelime teâti etmeye vesile bulamamıştım.

Bizim hanımı sorarsanız bendeki mülâhazatın hiç farkında değildi; zira hanım misafirliği; mûd setîresini esvâbını düşünür; başka şeyle it'âb-ı fikr etmez. Nasıl eşya alacağını, takacağını, giyeceğini düşünür, misafirleriyle eğlencesiyle meşgûldür.

Hanım işin farkında değil, hatta benimle oturup lakırdı etmeye vakit bulamıyor ama Şöhret ekseriya karşıma çıkıyordu. Hatta bir gün dedi ki:

- Efendim biz hanımla İstanbul'da iken Hâver iyi hizmet görmedi mi?
- Bu suale mütea'cib oldum. Dedim ki:
- Niye sordun?
- Zira hemen ertesi gün onu da İstanbul'a gönderdiniz. Hâver bundan pek meyûs oldu; sizin bir şeye kızmış olmanızdan korkuyordu.
- Neye kızacağım!

Uzamağa istidâd kesbeden şu mükâlemeyi: “Şöhret, saçma söylüyorsun!” diye kesdim. Bahçeye indim. Harem bahçesinde idim. Orasını siz de bilirsiniz, tarife

hâcet yoktur, akşam saat on raddesinde idi. Hatta Haziran'ın otuzuna müsâdif bir günde idi. Zira bu tarih ebediyen hatırımda menkûşdur. Halayıkların hizmetçilerin her biri yemek hazırlamayla ortalık toplamayla meşgûl idi. O akşam misafirlerim de var idi. Belki unutmuşsunuzdur ama dördünüzü de on bir vapuruyla bekliyordum. Sandalı iskeleye size göndermiştim, hanım da iki çifte ile Göksu'ya inmişti.

Bahçenin en tenha bir köşesine çekilmek üzere ilerliyordum. Zira Şöhret'in sualleri hâtırâtımı tazelemişti. Yalan söylemeğe lüzûm yok a, Hâver âdetâ beni lüzûmundan ziyade işgâl eyliyordu. Onunla fikrimi it'âb etmemek istedikçe muvaffak olamıyor, ufacık bir vesile bulunca hemen yine tahayyülâta dalıyordum; Şöhret'in söylediği söz de büyük bir vesile olmuştu. Hâtırâtım tazelenmişti.

Semâ mîrgûn üstünden doğru bulutlu, ortalıkta fırtına âsârı var idi. Bahçenin köşesindeki kameriye altına geldim, tahayyülâtıma daldım, malûm ya kameriye bir sed üstünde ayrı bahçenin her tarafına nezâret eder, ben orada tahayyülât ile meşgûl iken gözüm bahçenin intihâsında kapısı bulunan yalının hamam dairesine ilişti, zira hamamın kapısı sallanıyor idi. Kubbelere baktım, duman çıkıyordu. Demek o gün evde hamam yakılmış idi. Kapı aralanıp açıldı. Hâver göründü mebhût kaldım; gayr-ı ihtiyarî yerimden kalktım; yürümeye başladım. Hiç farkında olmayarak kızın âheste âheste ilerlemekte olduğu yalının bahçe kapısına doğru kestirme yoldan süratle gidiyordum. Karşılaştık; Hâver beni görünce kıpkırmızı oldu; dedim ki:

- Sen misin Hâver?
- Evet efendim.
- Nereden geliyorsun?
- Hiç efendim. Hamamda bir iş var idi de.
- Pekâlâ. Nasıl burada bir eksiğin filan var mı? Rahat mısın?
- Benim mi efendim. Daha ne isteyeceğim?
- Meselâ memlekette ormanlarınız vardır.

Kız derince içini çekti.

- Orman ne güzel şeydir.

Kız derin bir içini çekti. İlk defa memleketinden bahseylediğim zaman gayr-ı mütehassis kalıp da şimdi içini derin çekmiş olması nazar-ı dikkatimi davet eyledi. Dedi ki:

- Sahih öyledir efendim.

Ben yine bahçeye doğru dönmüştüm, o da arkam sıra geliyordu.

Bahçede ilerliyorduk, garib hissiyât ve heyecân içinde idim. Kız ile hevâî sözler teâtî eyliyorduk. Beni mütehassis eden o sözler değil kızın sadası idi. Bilmem ne oluyordum. Hâver kaç vakittir gösterdiği mucânebet ve tehâşî ile beni müştâk etmiş olmalı ki yanım sıra yürürken ben her an başka haller geçiriyordum. Âfâkî sözleri değiştirip başka şeyler söylemek istiyorum, ağzıma ân-ı vâhîde birçok şeyler geliyor idi, fakat hiçbirini tekellüme iktidâr bulamıyordum. Nihayet uzaktan:

- Beyefendim! Beyefendim!

diye gelen sada imdadıma yetiştî, unutmuş olduğum misafirlerin yanına geldim. Hatta doktor bile beni gördüğü zaman:

- O ne o! Rengin solmuş, hasta mısın! demişti. Nasıl hatırlınızda mı? Doktor!

-8-

Bu akşamdan itibaren külliye tebeddül ve tahavvül etmiştim. Bir hafta on gün misafirlîğe gitmedim, misafir çağırmadım. Gayet asabî mizâc oldum. Saatlerle kırlarda, Göksu Deresi'nin hücrâ bahçelerinde geziyordum. Vaktimi böyle hep sokakta ve selâmlıkta geçirdiğim için Hâver'e müsâdif olmuyordum ama yine kızın taht-ı tesîrinden kurtulamıyordum, malûm ya, ben mahcûb, sâkin, cemîl oluyordum. Meselâ bazen bahçede gezerken harem penceresinde uzaktan görüyordum da yürümemi şaşırıyor idim. Şu tebeddülüm o kadar sarîh ve âşikâr idi ki benimle asla mütevağgıl olmak şânından olmayan zevcem bile işin farkına vardı. Nen var diye sordu.

Bir gün öğle taâmından sonra bahçede ufak bir kanepenin üstüne yaslanmış idim, kanepenin güllerini etrafa dökmüş bir sıra gül ağaçlarının yanında idi. Müstesna olarak

hanımın ve benim misafirimiz yok idi. Oturduğum yerde zihnim bir şeyle meşgûl değildi. Beyne'l-akzâ ve el-yevm bir halde etrafa bakıyor, gözümün önünde hamamdan çıktığı haliyle Hâver'i buluyor idim. Bir aralık kumun üstünde bir ayak sesi işittim. Kanepede doğruldum. Zevcemi gördüm. Gayet latîf renkli ve süslü bir esvap giymiş olarak bana doğru geliyordu. Esvabın süslüsünü, yakışıklısını bulmak birinci meşgûliyeti olduğu için mütehayyir olacak cihet yok idi. Gelenin zevcem olduğunu görünce yine eski vaziyetime avdet eyledim. Şu lâkaydâne hareketim Sadiye'nin canını sıkmış olmalı ki çehresi biraz bozuldu dedi ki:

- Rahatsız mı ettim?
- Hayır. Lâkin bugün gidilecek misafirlik yok mu?
- Yok. Köye de gitmek istemiyorum, İstanbul'a inmenin de vakti geçti. Cuma Pazar değil ki Sular'a gideyim! Hem aklıma bir şey daha geldi, şimdi tam zamanıdır. Ada'daki köşke gitsek!
- Gidebilirsiniz!
- Demek sizin niyetiniz yok!
- Gibi!
- Bir sıkıntınız da mı yok!
- Niye soruyorsun?
- Lakırdı olsun diye. Lâkin görüyorum ki mutlaka sizde bir şey var. Bir fikir sizi işgâl eyliyor. Birkaç vakittir âdetâ değiştiniz. Hatta bu sabah Şöhret bile söylüyordu. Diyordu ki bilmem efendiye ne oldu. Beş altı haftadır hiç evvelki gibi değil.
- Adam sen de! O da hata etmiş!
- Şöhret hata etmez, gözü keskindir!
- Dilinin uzun olduğu gibi değil mi?
- Canım şu kızdan hoşlanamadınız vesselâm!

Biz bu lakırdıları söylerken zevcem karşımda ayakta duruyor, ben ise olduğum yerde bulunmuş, yegâne kanepenin üstüne boylu boyuna uzanmış idim. Bir kadını böyle ayakta bırakmak muvâfık olamayacağı için doğrulup yanımda yer gösterdim, şu muamelem mi tesir etti, ne oldu bilmem, zevcemde pek nâdir olarak

müsâdif olduğum âsâr-ı teveccühü tekrar nümâyân gördüm, bana takarrüb ederek sadası mütehayyic bir sûrette dedi ki:

- Bey! Sizin bir kederiniz var! Söylemediğinize iyi etmiyorsunuz!
- Nereden anlıyorsun?
- Her şeyden ve hiçbir şeyden! Tebeddül-i hey'etiniz bu farka kâfî sebeptir.
- Demek o kadar tebeddül ettim ki herkes farkına varıyor.
- Herkes kim!
- Kim olacak, daha dün sofrada Râif Efendi filan da değıştin diyordu. Hatta ressam bile dünyada yalnız resimleriyle meşğûl olduğu halde tebeddülümü söyledi.
- Hakları var. Belki de keyfin yok, rahatsızlığın var.
- Farkında değilim.
- Öyle ise kederin manevî.
- Nereden hâsıl olacak?
- Nereden hasıl olursa olsun, mevcut ya! Şu sırdaşınız olacak kadar emniyetinizi kazanamadım mı?
- Lâkin hanım...

Elimden tuttu, dedi ki:

- Kabahatim kusurum olduğunu bilirim, işinizde meşğûliyetinizde bulunmuyorum. Daima misafirlerim, keyfim süsüm ile uğraşıyorum. Eve ehemmiyet verdiğim yok, hep eğlence ile meşğûlüm. Bir kadın için bundan büyük hata olamaz. Siz de pek lütufkârsınız, ses çıkarmıyorsunuz, halbuki sizin sükûtunuzla beraber ben ne kusurlarımı anladım. Delilik ettiğime hükmeyletim. Süse gelince bu hususdaki merakımın bir kısmı da size güzel görünmek arzusundan tevellüd eyliyordu. Evet size güzel görünmek arzusuyla yapıyordum. Zannedersem şu saydıklarımın başka büyük kusurum yok değil mi? Zaten ben kalben pek iyi bir kadını, sâfiyetim sebebiyle azıcık zayıf davranırım, bak meselâ siz neşeli, safalı iken hep hiffetime kapılıp sizinle meşğûl olmuyordum, şimdi tebeddül ettiğinizi gördüm, zevkimi unuttum, sevgili efendime karşı icrâ-yı vazifede kusur eyliyorum diye kendimi ithâma başladım. Seni mahzun edecek başka eksik de var!

- O nedir?
- Hiç kâle almazsın ama daima onu düşünürsün! Zira ben bile düşünüyorum, ekseriya eğlenceye, misafirliğe gezmeğe atılışım da kendimi sersemletip düşünmemek içindir. Öyle ya! Çocuğumuz yok! Ne büyük felâket! Beni dinle bey! Artık izin vereceğim bir odalık al, belki çocuk sahibi olursun, vâkıâ şu verdiğim mezûniyet kalbimi parça parça eyliyor ama ne yapayım ki kendimi fedâkârlığa mecbûr görüyorum.

Sadiye son sözü söylerken ân-ı vâhidde o kadar mahzûniyet, ulviyet ve muhabbet gösterdi ki kendimi te'sîrden kurtaramadım. Teselli etmek üzere fedâkâr zevceyi kollarım arasına aldım; zira Sâdiye'nin ahlâkını pek iyi bilirdim, böyle bir mezûniyet verebilmek için ne büyük fedâkârlık ettiğini hisseyliyordum. Dedim ki:

- Mükedder olma ciğerim! Bir daha da bana böyle mezûniyetten filandan bahsetme, çocuğumuz yok ise, bizim yok, yoksa benim değil! Felâket-i müşterekeye tek başıma çare bulmak istemem!

Kadıncağzın gözlerinden dökülen yaşları parmaklarımla sildim, nem-nâk gözlerinden öptüm.

Bu aralık bir araba sadası duyuldu. Sadiye hemen yerinden fırladı.

- Ay bakayım, kim geldi!
- diye dışarı koştu. Sadiye'nin yanımdan ayrıldığı dakikada yanı başımda kameriyenin arkasındaki fidanlar içinde bir tuhaf hışıltı işittim, hışıltı bir takım dallar ile otların ezilmesi, bir âhın zapt olunması gibi idiye de o kadar hafif idi ki âdetâ kulaklarıma inanamadım. Mamâfih sesin geldiği yere doğru ilerlemekten kendimi alamadım, asla muntazır olmadığım bir manzara karşısında bulundum.

-9-

Fidanların dibinde, çimen üstünde Hâver yatıyor idi. Buraya nereden gelmiş? Ne sebeple bayılmış? Bu hususda büyük ta'mîkâta ihtiyaç yok idi. Kızcağzın çehresini balmumu sarılığı istila etmiş, aralık ağzından gayet beyaz dişleri görülüyor,

her an kıpkırmızı olan dudakları solmuş idi. Serfian etrafa bir nazar ettim. Kimseler yok idi. Diz çöktüm. Hâver, Hâver diye hafifçe seslenmeğe başladım. İşitmiyordu. Azıcık ileride bir ufak havuz var, suyu akıyordu. Hemen mendilimi havuza daldırıp kızın şakaklarına koydum. Biraz sonra gözlerini açtı, beni gördüğü gibi bir hareket-i hâ'ifânede bulundu. Ağzından bir nidâyı havf çıkacaktı, parmağımı dudağı üstüne koydum, anladı mı? Anlamış ki tekrar gözlerini kapadı, bir defa da içini çekti.

Şu tesadüf benim için bir büyük keşif idi. Hâver zevcemle olan muhâvereden bazı kelimeleri işitmiş, Sadiye'yi derâgûş ettiğimi görmüş. Şu hâl kalbgâhına tesîr ederek düşmüş bayılmış! Demek beni seviyor! Bana:

- Kocaya varmak istemiyorum!
demesindeki sebep şimdi anlaşıldı, değil mi? Zavallı kız! Bir kadının, alelhusûs Hâver gibi saf, pak bir kızın kendi hakkında muhabbet hissettiğini görüp de muğberr olacak bir adam acaba var mıdır? Hâver'i biraz evvel zevcemin oturduğu kanepeye oturttum, dedim ki:
- Buraya nereden geldin kız?
- Hanım bahçeye inmiş idi, Şöhret Kalfa bu tarafa geldiğini görmüş, bana git hanımın yanında bulun dedi... Sonra bilmem ne oldu, sıcağın mı? Yok bahçeye hızlı gelmekten mi kendimi kaybettim, oraya yığılı kalmışım!

Yerinden kalktı. Kızın renk-i tabîyesi avdet eyliyordu.

- Artık iyiyim. İnâyetinize teşekkür ederim efendim.
- Yok biraz daha dur, sen kendini iyice topla.
- Topladım efendim. Fakat efendimden rica ederim, gördüğünüzü kimseye söylemeyiniz, belki hanım hiddetlenir de bana izin verir! Ben de pek meyûs olurum.
- Bir şey söylemem, Hâver; hem ben de senin gittiğini istemem.

Bu sözümü müteakib kız sanki elektrik cereyanına marûz olmuş gibi titredi. Sözümün derece-i şümûlünü tahfif etmek üzere ilâve ettim ki:

- Hem korkacak ne var! Canım sana niye darılsın! Haydi artık git, Şöhret belki seni arar.

Halâvetkârâne olan sözümden dolayı kızın gözlerinde parlayan keskin şu'â'-i şükrân beni mahzûz etti, gidiyordu, çağırıp dedim ki:

- Ha, Şöhret hakkında sana verdiğim nasihati unutmadın a? Şöhret'le teklifsiz olma, ona itimad etme! Eğer gizli şeylerin varsa kendine sakla, başkasına açma!
- Peki efendim.

(Peki efendim)i pek yavaş surette ağzından dökmüş olduğundan hemen işitebildim, ba'de tebâüd etti. Hâver'in tarz-ı tebâüdüne bakarak olduğum yerde mihlî kaldım; endam ve mişvârı beni meftûn eyliyordu.

Sadiye'den hiçbir hususda iştikâya hüküm yok idi ama doğrusunu söylemek lâzım gelirse zevcemi artık sevmez olmuşum. Fakat hakkında hürmet ve riâyetim bâkî idi. On beş senedir bir arada yaşadığımız halde asla birbirimizden birûdet hissetmemiş idik, yani zevceme karşı olan hissiyâtım pek garîb idi, bir türlü kendi kendime şerh edemezdim, hem seviyordum, hem sevmiyorum derdim. Bir de itiyâdâtımızla, hayatımızla da merbût idik, zevcemden müfârekat icab etse en büyük bedbahtlardan olurum, zevcem en kıymetdâr eşya gibi evimin aksâm-ı aslîyesinden idi, vâkıâ evvelki gibi hakkında şedîd âsâr-ı muhabbet hissetmez idiysem de hânenin âmir-i yegânesi sermâye-i neşvesi ve letâfeti idi, dünya bir araya gelse Sadiye'nin şu âmirlik saffetini ihlâl etmek istemezdim, ancak hânenin âmir-i sâhibi olduğu halde zevcinin âmiri olmak saffetini kaybetmiş idi.

Birkaç seneden beri bugün zevcemde gördüğüm gibi âsâr-ı muhabbet ve safveti görmemiştim, çi- fâide ki geç zuhûr etmiş idi. Ben de âdetâ sönmüş olan ateş-i muhabbeti canlandıramamıştı. Bir de Sadiye'nin sözü doğru idi, çocuğumuzun olmamasından dolayı bazen Sadiye'yi ithâm eyliyordum, şu çocuksuz ev, çocuksuz vâlide, beni dilhûn eyliyordu. Evimin hiçbir tarafında aradığım lezzeti bulamıyordum. Bununla beraber Sadiye'ye hürmet ediyordum, zira kadıncağız benim için en müşfik bir refika idi; işte hissiyâtımdaki şu ihtilaf esnasında karşıma

çıkan Hâver'in muhabbet-i hafîyesi kalbimin derin köşelerine kadar nüfûz eylemiş idi. Hâver'in muhabbetinden istifade etmeyecek olursam sinnimin ilerlemiş bulunması hasebiyle bir daha böyle sevdaya mazhariyetle telzîz-i rûh edemem diyordum. Hâver'i gördüğüm günden beri istemediğim halde fikrimin onunla iştigâli, hele penbe çehresiyle hamamdan çıktığı zaman bende hâsıl ettiği helecan, o fikr-i manzaranın rûhumda vücûda getirdiği sürûr ve saadet kızı sevdiğime delil değil midir? Artık kendi kendimi aldatmak bana yakışır mı? Lâkin ne yapmalı? Evimde bir hizmetçi kız ile râbıta-i âşıkâne peyda etmek kadar tenezzül istemediğim gibi Hâver'e karşı hissettiğim muhabbet-i merhametkârâne kızı iğfâl ile haysiyet ve namusunu imhadan beni alıkoyuyordu. Şüphem yok ki safvet-i kalbiyesi, muhabbet-i mahsûsası sevkiyle ben ne desem kabul eyler, fakat bu da şân-ı namusa yakışır mı? Evimin namusuna leke getirmemek, Hâver gibi bir kızın safvet-i kalbiyesini sût-i istimâl etmemek beni hakikat-i halde fena hareketten alıkoyuyordu.

Evet, Hâver'e mâlik olmağı kemâl-i şiddetle arzu ediyordum. Fakat hiss-i kabl-el vuku' yâhûd bir ihtâr-ı manevî beni arzuma inkiyâddan men eyliyordu. Daha ziyade mukavemet edemeyeceğimi anladım, hemen doktor imdadıma yetiştî.

- Ne? Ben mi?
- Evet sen doktor.
- O akşam sizi bulup bazı rahatsızlığımdan bahsettim, o yolda idare-i lisan ettim ki siz de nihayet Bursa Kaplıcaları'na gitmeli dediniz, benim de istediğim buydu.
- İtiraf eylerim ki o vakit söylediklerinizi ciddi telakki ettim, hiç hileyi anlayamadım.
- Siz ne farzettiniz doktor?
- Eğlenmek istiyorsunuz, tebdîl-i havaya lüzûm hisseyliyorsunuz sandım.
- Bursa'ya gitmek için Sadiye bana refakat teklif etti, o da vücudca olan rahatsızlığıma inanmıştı. Beraberce vapura atlayıp Bursa'ya gittik. Zevcem gayet nevâzişkâr olmuştu. Otelde on beş gün ömür geçirdik. Lâkin Bursa'nın latîf vâdileri gözüme görünmüyor, kaplıcalarda banyo ettikçe fâide bulamıyordum. Orada birkaç da ahbâba rast geldik, onların refâkati de fâide vermedi. Fena halde sıkıldım, zevcem de sıkılmıştı; âh sebab-i seyahatim ile can sıkıntımın menşeyini bilse!

Hülâsa Bursa'nın Hâver'siz hiç lezzetini bulamadım, zevcem de dediğim üzere sıkılmış olduğundan bende cüz'î arzu gördüğü gibi derhâl işaret-i hareketi verdi. İstanbul'a döndük. Zevcem Bursa'da iken teyzesinden bir mektup almış, teyzesi Sadiye'yi Değirmendere'deki çiftliğe davet etmiş idi. İstanbul'a avdeti bu davete icâbet için arzulamış olduğundan İstanbul'a geldiğimiz gibi Sadiye Değirmendere'ye hareket eyledi. Ben yalıya geldim. Yüreğim fena halde atıyordu. Hâver'i görecektim.

-10-

Yevm-i muvasalât akşamı Hâver gözüme ilişmedi, zira misafir gelmiş idiniz, selamlıkta vakit geçirmiştik; gece uykumu pek müteheyyic geçirdim; sabahleyin kalktığım zaman helecânım bâkî idi; bahçeye indim; bahçe sükûn-âver idi, bahçenin selamlık kısmında dolaşıyor, harem tarafına geçemiyordum, o tarafa gitmeyi arzu eyliyordum da yine yapamıyordum, karşıma Recep çıktı. Recep'i bilirsiniz değil mi?

Recep otuz beş yaşlarındadır, on iki senedir yanımdadır, gayreti sayesinde zannedersem zararsız para da arttırmıştı.

Bir de Recep tab'an gayet dûr-endîş ve metin bir adamdır, söyleyeceği sözü on kere tartmadan ağzından çıkarmaz. Bu gün Recep'in hâli mutadından da ziyade ciddi idi. İhtiramkârâne vaziyet alarak dedi ki:

- Efendime bir ifadem var.
- Söyle bakayım.
- Efendimden bir inâyet istirham edeceğim.
- Elimden gelirse ne âlâ!
- Gelir efendim.
- Seni dinliyorum.

Yürümekte devam eyliyordum, Recep de yanımda geliyordu, zavallı adam âdetâ ihtiraz ediyordu. Nihayet kendine metanet vererek:

- Efendim, ben Allah'ın emriyle evleneceğim.
- Etme Allah aşkına! Hayret!

Vakıa pek çok defalar Recep bana izdivac aleyhinde ve bekarlık lehinde idare-i kalam etmiş olduğundan bu defaki sözü şâyân-ı hayret idi.

- Efendim, vâkıâ ben de hayret ediyorum. Fakat vuruldum.
- Senin gibi kurnaz hiç kolay kolay vurulur mu?
- Oldu efendim. Onun için evlenmeye karar verdim.
- Pekâlâ; vurulduğun elbette senin küfvündür, senden iyisini bulacak değil a, yerin âlâ; birikmiş paran var, kadını çocuğunu mis gibi geçindirirsin! Git Allah'ın emriyle iste; muvaffak olursun.
- Bundan emin değilim, zira başka arzu edenler de var,
- İstek edenler çok mu?
- Çok efendim.
- Nerede?
- Hânenizde efendim, evvela aşçı başı... Sâniyen sâyis...
- Ne diyorsun be Recep! İşi açık söyle bakayım. Vurulduğun kim?
- Hanımın hizmetçisi...
- Şöhret mi?
- Hayır efendim öteki!
- Hâver mi?
- Evet Hâver Kalfa. Aşağıda hep birbirimize geçiyoruz. İşe biz de şaştık. Evvelleri latifeye boğalım dedik, fakat gördük ki Hâver Kalfa hepimize nüfûz eylemiş.
- Sonra?
- Şimdi yardım efendimden kaldı. Hanıma söyleyip Hâver Kalfaya birkaç kelime nasihat ettirseniz...
- Olur...
- Azıcık da beni medheyleyse...
- Hay hay!
- Kızcağız benimle rahat eder.
- Şüphesiz.

- Yine efendimiz hizmetinde kalırız.
- Öyle ya!
- Demek efendim vaad buyuruyor?
- Evet vadederim Recep.
- Allah ömrünüze bereketler versin efendim.
- Fakat muvaffakiyet temin edemem belki diğerleri senden evvel davranmıştır.
- Beyimden eminim, kalfa da hanımı dinler.

Recep çekildi gitti.

Olduğum yerde bir kanepa var idi, hemen üstüne düştüm, başımı ellerim arasında alıp, dirseklerimi dizime dayadım.

-11-

O zamanki hissiyatımı itirafa bile cesaret eyleyemiyordum. Sanki Hâver taht-ı temellükümde imiş gibi gayet şedîd bir kıskançlık hissi dimağımı bürümüş idi, Recep'e karşı da büyük bir hiddet hâsıl etmiş idim, budala kendine Hâver'i denk görüyor, onunla iltiâb-ı zihin küstahlığında bulunuyor ha! Recep'in hareketini o kadar büyük bir küstahlık buldum ki târif edemem. Recep Hâver ile izdivaç etsin ha? Bu hal bana adeta büyük bir hüremetsizlik geliyordu.

Lâkin niçin istemeyecek, olmayacak! Recep uşak, Hâver hizmetçi. Tamam birbirlerinin dengi. Küfvü değil mi? Şu halde Recep'in teklifi sarf-ı tabîî ve muvâfık-ı maslahat idi, Recep'in talep ve teklifi sarf-ı tabîî ve maslahata mutabık olduğu surette niçin hiddetleniyorum?

Bir de Hâver'e evde uşakların göz koymuş oldukları kızdırmıştı.

Hiddetle ayağa kalktım. Elimdeki bastonla önümdeki gelen çiçeklere çarpıp koparıyordum, koparıp mahvettiğim filizlerin, Recep'in başı, yâhut sevgilime göz atan o sâyis ile ahçı budalası olmasını istiyordum. Halbuki bunların üçü de işini bilir.

İşgüzar adamlardır, şimdiye kadar onlara karşı aslâ adem-i memnûniyet irâe etmek hatırıma gelmedi. Hem bana muhabbetleri de vardır. Hiddetlenmeye kızmağa hakkım ne?

Dalgın dalgın yürüyordum, harem bahçesine geçtim, bahçenin bir köşesini dönerken birisine çarptım, az kalsın tekerleniyor idi, çarptığım Şöhret imiş, dedi ki:

- Beyefendi, bugün pek dalgınsınız.

İlk hareketim hiddet irâesi olduysa da kendimi zabt eyledim. Her ne kadar Şöhret'ten nefret eyliyor idiysem de şu kızın bana aradığım malûmatı vereceğini biliyordum, Şöhret'ten başka kim ile Hâver'den bahsedebilirim ya? Malûm ya, zaman gelir ki insan esrâr-ı aşkını dağlara bayırlara nakletmek ister. Lâkin emin olunuz, ben esrâr-ı aşkımı Şöhret'e açmak fikrinde değildim, yalnız Hâver'den bahseylemek hevesinde bulunuyor idim. Dedim ki:

- Vay sen miydin, görmedim. Kusura bakma!
- Estağfirullah efendim!
- Bir iş ihale ettiler de onu düşünüyordum. Hem nâzik iş! Mesele himaye ettiğin kıza ait.
- O kim oluyor?
- Hâver
- Efendimin nazar-ı dikkatini mi celbeyledi.
- Benim değil.
- Efendim, Hâver pek halîm ve namuskârdır. Himayeye lâkayddır, zavallı kız, o hüsnüyle hizmetçilikte kalmak ne fena şey!
- İyi ya işte! Şimdi hanım olmak için bir fırsat zuhûr etti.
- Aman?
- Evet, bir koca var. Elbette sen de bu hususta bir şeyler hissetmişindir.
- Vakıa birkaç cihetten arz-ı iştiyâk olduğunu biliyorum ama ehemmiyetle telakki eylediğim yok idi. Ale'l-husûs izdivâc.
- Demek sana söyleyen olmadı.
- Hayır.

- Halbuki benden evvel sana müracaat ederler sanıyordum.
- Kim efendim.
- Evvelâ aşçı.
- Adam, onunki latîfe.
- Sonra sâyis.
- O da saçma.
- Ey Recep'e ne dersin.
- Bakınız, Recep Ağa'nın istediğini duydum. Allah için de Hâver sevilecek kızdır.
- Recep fena mıdır ya?

Şöhret başını salladı.

- Bîhûde çalışıyor.
- Halbuki benden bilhassa rica eyledi, nasıl şu hizmeti sen görebilir misin?
- Siz söylemeniz daha müessir olur ama nâfile söylenmiş olacaktır.
- Niçin?
- Orasını ben de bilmem.
- Doğru söyle. Sen mutlaka bilirsin, zira gece gündüz berâbersiniz. Zekan da öyle şeyleri keşfe pek elverişlidir.
- Mübalağa buyuruyorsunuz, eğer kimseye söylemeyeceğinizi, zavallı kıza darılmayacağınızı vadeyleseniz bu merkezdeki hissiyatımı söyleyeyim.
- Vadederim.
- Hâver'in bir sevdâsı var. Kaç vakittir dalgın oldu, yalnız kaldıkça ağlıyor, bir defa isticvâb etmek istedim, cevap alamadım. Kalbinde gizli bir şey var fakat anlamak kâbil değil.
- Demek Recep'i reddeleyeceğinden emînsin?
- Ziyadesiyle. Mamafih bir teşebbüs daha vardır o da sizin söylemenizdir.

Burada beni bir düşünmek aldı. Hâver ile şu vesileden istifâde edip konuşmak, lezzet-i musahabesiyle mesud olmak istiyordum ama, kendimde salâbet-i fikriye bulamıyordum, mâmafih kıza karşı olan hissiyat-ı âşıkânem galebe eyledi, konuşmak lezzetini her türlü tehlikeye mukâbil buldum.

- Hâver'i bana gönder!
- dedim.

Hanım evde olmadığı için Şöhret'in vesair hizmetçilerin nazar-ı teccüssünü celb etmeden Hâver ile nasıl lakırdı edebilsem diye düşünüyordum. Vesileyi Şöhret'in hâsıl etmiş olmasına memnun idim.

Bu aralık arkamdan ayak sadası işittim. Kalbim şiddetle atmağa başladı. Gelen Hâver idi, işvebâzâne ve sade bir suret giyinmiş, sarı saçlarını bir krep iple hüsn-i tabiata mutabık olarak kaldırmış idi. Kızın simâsını bozuk gördüm. Gâyet müteessir idi. Ben ise ondan ziyade müteessir idim.

Dedi ki:

- Beni istemişsiniz efendim.
- Evet bazı söyleyeceğim var. Gel.

Bahçenin sık bir kameriyesi altına ilerledim, orada dedim ki:

- İşittiğime göre bazıları seni istiyormuş; fena değil; demek kocaya varmağa karar verdin?

Başımı önüne eğdi, sâkit kaldı. Kıpırmızı olmuş idi, vakıa ben söze böyle başlamamalı idim ama fart-ı teessür tarz-ı kelâmımı bozmuştu, adeta söyleyecek söz bulamıyordum, onun için biraz sertçe lakırdıya başladım; vakıa insan mütereddîd ve müteessir olursa ya hiç söz söyleyemez, yâhût sert söyler. Mamafih ağzımdan şu kelimeler döküldü:

- Aman efendim.
- Senin mevkiinde olan bir kadın için kocaya varmak en makul harekettir niçin aman efendim diyorsun?

Görülüyor ya tatlı söylemek istediğim halde bir türlü muvaffak olamıyor adeta gittikçe sertleşiyordum. Hâver gözlerini kaldırdı mahzûnâne bana atf-ı nigâh etti, sanki enzâr-ı mahzûnânesi niçin beni böyle dûçâr-ı gazâb eyliyorsunuz diye beyân-ı şikâyet eyliyordu kendimi toplamak istedim:

- Hizmetkârlarımdan en namuslusu seni almak istiyor kızım. Sabahleyin bana mürâcaatla tavassutumu rica eyledi; eğer razı olursan ikinizi hizmetimde alıkoyacağımı vadeyelerim...

Makam-ı redde baş salladı:

- Kim olduğunu öğrenmeden cevap verme. Seni Recep istiyor; Recep'ten ben memnunum; seni alırsa yardım da ederim. Nasıl işine geliyor mu?

Hakikaten ebleh-firibâne idare-i lisan eyliyordum. Fakat mazûr idim, ömrümde bu kadar müteheyyic olmamıştım; kızın mahzun ve müteessir hali hüsnüne daha ziyade cazibe vermiş olduğundan adeta mebhût idim. Sordum ki:

- Kocaya varmak istemiyor musun?
- Hayır!
- Fakat bir düşünsen!
- Lüzûm yok!
- Sebebi nedir?

Asabi bir surette titremeğe başladı. Dedim ki:

- Ben söyleyeyim mi?

Ayaklarıma kapandı:

- Efendim merhamet!

kelimelerini söyleyebildi, sözde devam ederek:

- Mademki, sen düşündüğünü söylemiyorsun, ben düşündüğümü sana bildireyim, seni gördüğüm günden beri seni takdîr eyliyorum, seni gördüğüm günden beri hep seni düşünüyorum, nihayet seni gördüğüm günden beri hep seni seviyorum.

Hâver: “Aman Yarabbi!” dedi. Olduğu yere yığıldı, kendine getirmek üzere muâvenete şitâbân oldum, fikrini topladı. Ben de ilk kere sofrada yemek yerken kendiyile konuştuğum günden beri hâsıl ettiğim hissiyâtı, sonra geçirdiğim halleri hep nakleyedim, olanca iktidar-ı şâirâne ve edibânemi hüsn-i istimâl ettim, mebhûtâne beni dinliyordu, sözümü kesmiyordu. Adeta kızcağzı teshîr etmiştim. Benim olmuştu.

Hissiyâtım tarz-ı hayatım kâmilten başkalaşmış idi, mes'ud idim, zira temin eylerim ki ömrümde böyle mesudâne zaman geçirmemiştim. Hiçbir kadın bana Hâver ile olan münasebetimin bahşettiği saadet ve safayı verememiş idi, Hâver ümîdim gibi muti' ve nevâzişkâr bir yâr olmuştu, asla sözümünden harice çıkmıyordu, muhabbet-i hafiyyesine ümitsiz sevdasına hakikat ve rûh verdiği için cidden mesud idi, saadetini ihfâ etmeyi de iyi biliyordu, ben ise ilerisi için bin türlü tasavvurlar etmekle meşgûl idim, Hâver benim idi, saadet-i kalbiyemi bâdî idi, zengin idim, âzâde idim, bir de Hâver'le akd-i nikâh etmekte ne beis var? Sadiye'nin ahlâkını iyi bildiğim için Hâver'le akd-i nikâh edip evde alkoymak muvafık düşmezdi. Vâkîâ bana odalık al diye mezuniyet vermişti ama mezuniyeti kendine iade ettiğim şöyle dursun, odalık yerine evdeki hizmetçilerden birini taht-ı zevciyyete alıp bîçâre zevcemın karşısına bir ortak getirmek dahi insafa mutâbık değildi. Eh insafa mutâbık değilseniz Hâver'e İstanbul'un başka mahallesinde mini mini bir ev alıp kızı oraya yerleştirmek, orada bir nikâh akdiyle hayatını taht-ı meşrûiyet ve teehhüle almakta mahzûr-ı mülâhaza edilemez ya? Zira bundan sonra Hâver'den müfârekâtın nice gayr-ı kâbil olduğunu katiyen biliyordum, Hâver'i âdetâ perestîş edercesine seviyordum. Kızda hüsn ve safiyetten başka fart-ı zekâ ve hüsn-i tefekkür var idi, merbûtiyet kalbiye-i hakîkiyenin hüsn-i cemalden ziyade kadındaki fikr ü zekâ sayesinde hâsıl olacağına itikâd edenlerdenim. Hâver'de aradıklarımın hepsi var idi, bazen lakırdı ederken öyle latif ve zarif kelimeler sarf eylerdi ki ta kalbime tesîr eylerdi. Kızcağız benden emin olarak yavaşca mahcubiyet ve tereddütünü de izâle etti. Şu hali daha ziyade kendini bana sevdirdi. Mahcubiyet ve tereddüdü izâle ile beraber yine sadeliğini, saflığını değıştirmiyor, mevkiini biliyor idi, bana medyûn-ı şükran ve minnetdâr gibi davranıyor idi, dest-i izdivâcını talep edenlere karşı Hâver öyle münasib cevaplar verdi ki cümlesi de memnûnen çekildiler.

Tasavvurlarım devam eyliyordu, Hâver'i bir vesile ile evden çıkarıp taht-ı izdivâca almak bence katiyen muhakkak bulunduğundan o vesileye intizar ederek saadet-i yevmiyemden istifade eyliyordum. Sadiye ise Değirmendere'sinde idi

eğlencesinde, gezmesinde devam ediyordu, o bir anlık olan nedameti unutmuştu, ben de hiç ses çıkarmıyordum.

Kalbimde başka ümid var idi halimizin tehlikesinden ziyade o ümidin mübeddel-i hakikat olmasını bekliyordum, şimdiye kadar mahrum kaldığım babalık saadetine mazharını bekliyor, ümid eyliyor, ümidimi kendi kendime bile söyleyemiyordum, ayrı eve o vakit kızı çıkarır, istediğini yaparım diyorum.

Eylül geldi. Saadet halim mükemmel idi, her şey istediğim gibi oluyor, rahatımı ihlâl edecek bir hal görünmüyordu, Şöhret dahi ya hiç işten haberdar değildi, yâhûd mükemmel surette tecâhûlden geliyordu; bir de saadet-i kalbiyemi Şöhret sayesinde istihsal etmiş olduğum için şu kıza karşı da hiss-i şükran hasıl etmiştim, öyle ya, Hâver'in bizim eve gelmesine sebep olan o değil mi?

Şöhret'in mütecâhilâne davranması pek iyi idi, benimle bazı bazı söz ettikçe asla imâ eseri bile göstermiyordu; yalnız birkaç defasında dedi ki:

- Beyefendi maşaallah iyileştiniz.
- Nem var idi!
- Aman efendim, birkaç vakit evvel pek mütegayyir idiniz.
- Keyifsiz imişimdir.
- Mesela Bursa'ya teşrif buyurulduğu zaman gayet meyûs idiniz.
- Vakıa öyle idi. Demek şimdi beşûş oldum.
- Pek ziyade efendim.

İşte böylece her iş yolunda idi; Şöhret Hâver'e dahi hüsn-i muamele eyliyor idi; hanımdan kullanılmış esvab filân zuhûr eder ise Şöhret bizzat tadîl ve tashîh ederek Hâver'e giydiriyordu; Şöhret'in bu yoldaki muamelesini Hâver hep bana nakleyliyordu.

Artık İstanbul'daki konağa inmek üzere idik, bir sabah bana Hâver bir mektup verdi, bu mektup kızcağızın yegâne sermaye-i elemi izâle eyliyordu. Şu mektubu şimdi size okuyayım, zira yazıhanemde duruyor.

Burada Râci Efendi kalktı, misafirleri de bu yolda hareket ettiler, vakit epeyce gecikmişti, bekçinin sadâ-yı pâsıyla kaldırırma vurduğu sopa sesi sükût-ı leyl içinde etrafta tanîn-endâz olarak Boğaziçi'nin sükûnet-i latîfesini ihlâl eyliyordu.

Râci Efendi mükedderâne güldü, dedi ki:

- Nasıl dinlemekten usandınız değil mi? Fakat müsaade ediniz de bu akşam ikmal edeyim.

Herkes mütehayyir oldu, doktor sordu ki:

- Behemehal bu akşam ikmali neden?
- Zira yarın...

Ressam – Ey yarın ne var?

- Yarın tekrar başlamağa kuvvet bulamam.

Râci'nin hakikat-i hali itiraf etmediği muhakkak idi. İşte başka sebep var idi, Râci çingırağı çaldı, Recep Ağa içeri girdi; dedi ki:

- Recep, yazıhanemin olduğu küçük odada mum yak; bize çay pişir, geç oldu ama zarar yok!

Hizmetkâr çıktı, Râci dedi ki:

- Recep'i* gördünüz ya; Hâver'le izdivaç etse idi fena halde felakethâle olurdu, fakat kızcağız için iyi olurdu.
- Niçin?
- Zirâ el'an ber-hayat olurdu.
- Ne?
- Evet, kızcağız vefat etti!

Râci cümle-i asabiyenin galeyanı ile ihtizâzda bulunan parmaklarını yüzünden geçirdi; böylelikle fırlayan katre-i sirişki sakladı, ba'de nevmîdâne bir hareket icra ederek misafirlerine:

- İçeri buyurunuz efendim! dedi.

* Metinde Râci yazılmıştır.

Râci'nin yazıhane tâbir ettiği odası yalının en mutena yeridir, Râci hep sabahlarını burada geçirir başka vakitlerde yalnız kaldıkça buraya gelir.

Yazıhanenin duvarları pencere mahallerinden maada hep kütüphane ile setrolunmuş, pencerelere en âlâ ince halılardan yarma perde asılmış, kapının karşısına müsadif olup iki pencere arasından kalan bir mahalle dahi Râci'nin ayakta yaptırmış olduğu bir yağlı boya resmi raptolunmuştu. Kütüphaneler bir baştan diğer başa kırmızı meşinle ciltlenmiş muntazam kitaplarla dolu idi, Râci'nin kitap cihetinden bu kadar zengin olması mütâlaaya olan ihtimamından değil, kitap cem'i hususundaki merakındandır. Kütüphanelerin alt kat gözlerinin camları ise kâmilen ulûm-i tabîiye resimleri ile setrolunmuş ve bu resimler bilhassa o camlar üstüne mahir ressamlar tarafından işlenmiştir. Odada eşya olarak köşeye mevzû bir müsanna büyük çini soba, orta yere konulmuş gayet büyük bir masa, etrafına dizilmiş sekiz kadar koltuktan maada bir şey yoktur; odanın zeminine nefis bir Uşak halısı ferş olunmuş, koltuklara ise perdenin cinsinden bir başka cins halı kaplanmış idi.

Kütüphanenin çerçeveleri siyah, kitapların rengi kırmızı, odanın penceresi iki tane, perdeleri ve zemindeki kaliçe koyu renkli olduğundan Râci'nin inzivağâhında daima nîm bir zulmet hüküm-fermâdır.

Ortadaki gayet büyük masaya gelince bunun üzerinde kangurî âlâ bir çay takımı, billur sürahi ve bardak; envai ağızlık ve sigaralıklardan ve oymalı sigara tablalarından maada gayet kıymetdâr bir yazı takımı ve yazı yazmağa mahsus her şey mevcûddur.

İşte Râci'nin arkadaşları bu odaya girip masanın etrafına yerleştiler, tavanın orta yerine ta'lîk olunmuş avizeli ve karpuzlu bir büyük lanba ortalığa nîm mavi ziya dağıtıyordu; ziyanın garabet-i levni odanın hâl-i huzzârı tuhaf bir heyete gark etmiş idi.

Herkes bir sigara yaktı, sakın ve sâkit idiler, Râci'nin son söylediği söz, keder-engîz ve nevmîd-âne olduğundan huzzâra tesir etmişti. Hele Doktor Râik endişeyi arttıracak eski arkadaşını nazar-ı üstâdânesiyle tedkik eyliyor, bir şey keşfeleyemiyordu.

Râci büyük masanın bir gözünü çekip içinden mektup çıkardı. Dedi ki:

- Mektup Kastamonu'da imam efendiden idi. Yazıyı görünce tanımış idim. İşte mektubun mündericâtı:

Sevgili kızım:

“Hafize Kadın’ın arzusuyla sana şu mektubu yazıyorum. Âtîdeki haberi veriyorum. Haber hem kederli, hem sürûrludur. Ahbâbımızdan birisinin tifo gibi ağır bir hastalığa uğramasını görmek hakîkaten mûcib-i meyûsiyet olduğundan dolayı haber kederlidir diyorum. Sürûrlü olması ise senin yegâne meyûsiyet-i fikriyenden şu vesile ile halâs oluşundur.

“Evet, zavallı Süleyman artık Kastamonu’da değildir. Dün kemâl-i müşkilâtla bîçâreyi hastaneye götürdüler; evvelden beri hekimlerin korktukları zuhûr etti, zavallı şiddetli bir tifo hastalığına uğradı, hastalığı evvelâ zararlı değildi, sonra fena sayıklamağa, kendini pencereden atmağa kalkıştı, teşekkür olunur ki meydan vermediler.

İşte kızım, yazacağım bundan ibaret, artık buraya gelebilirsin. Hafize Kadın avdetini düşünerek ilân-ı sürûr eyliyor. Alelhusus sana bu mektubu getiren Hacı Efendi haftaya dönecektir, seni getirir.

“Bu sene elhamdülillah ekinler pek bereketlidir. Herkes mesrûrdur. İşte kızım, sözüm bitti. Seni Cenâb-ı Hakk’a emanet eyledim. İstedığın zaman daha doğrusu mümkün olduğu zaman gel bizi gör. Kemâl-i iştiyâkla gözlerinden öperiz. Bâkî dua

Kastamonu 10 Eylül

Sâlim bin Zeynel

İmam-ı Mahalle ***

Bu mektubu ilk defa okuduğum zaman şu odacıkta Hâver'le yalnız idim, yandaki harem kapısından buraya gelmiş idi. Bitirdiğim gibi göğsüme atıldı. İstirhamkârâne dedi ki:

- Âh, müsaade etseniz de...
- Ne istediğini anlamıştım ama bir daha ağzından işitmek istiyordum.
- Ne?
- Bana yirmi gün izin verseniz.
- Beni bırakıp gitmek mi istiyorsun.
- Asla; on beş gün müfârekat arzu ediyorum, vakıa müfârekattan ben mükedder olurum ama...
- Memleketi, analığımı özledin ha?

İçini çekti:

- Evet, insan orada ne mesud olur. Hele iki kalb-i müşfik olursa!
- Bu kâbil değil; mamâfih izni hanımdan iste.
- Cesaret edemiyorum. Ya duyarsa.
- Korkma.
- Hayır, korkuyorum.
- Çocukluk lâzım değil! Ben burada değil miyim?

Yazıhanemin kapısını açıp içeri geçtim, Hâver de arkam sıra geliyordu, harem salonunda Şöhret'i çağırdım. Dedim ki:

- Şu çocuğa bak; memleketinden mektup gelmiş de izin istemeye utanıyor, hanıma söyleyecek yerde bana geliyor. Bari tarafından hanıma sen söyle. Ben de takviye eylerim.

Şöhret Hâver'e dönüp:

- Ne vakit gideceksin?
- Mektubu getiren Hacı Efendi dört gün sonra gidiyor.
- Pekâla. Ben hanımdan izin alırım.

Mektubu getirmiş olan Hacı Efendi zaten selâmlıkta misafir idi; Hâver koşarak dönme dolaba gitti haber verdi. Memlekete gitmek hususundaki isticâl ve

hevesinden dolayı mütehayyir idim. Bana o kadar keder- engîz bir nazar atfeyledi ki tarif olunmaz, gece yanımdan ayrılacağı zaman adeta bîhûş idi. Henüz saat iki idi bahçede idik; dedim ki:

- Sende bir şey var.
- Evet: Sözüm var ama uzun. Şimdi de durmaya vaktim yok.
- Öyle ise yattıktan sonra yine buraya gel, konuşalım.

Garip sûrette müteessir olmuşum. Uyku zamanını güç getirdim. Odamıza çekildik; hanım, kadın misafirleriyle henüz yatmaya gelmemiş idi. Ben de yazıhanemde çalışacağım diye dışarı çıktım, selâmlık tarafından bahçeye geçtim. Evde el ayak çekilmiş idi, hanım ise iki üç misafiriyle çalgı çalıyor, eğleniyor idi. Hiçbir şeyin farkında değildi.

-15-

Gece saat yedi idi.

Zulmet-i leyl içinde ağaçlar arasında yürüyordum, acaba bana söyleyeceği ne idi? Bir de şurasını itiraf etmeliyim ki Hâver hakkında hissettiğim muhabbet her an artıyor, kızı ilkinden ziyade ter ü tâze, latîf ve nazik ve işvebâz buluyordum. Hâver hatırımdan geçtikçe kalbim helecana düşüyordu, halbuki onun hatırımdan çıktığı hiç yok idi.

Bu gece mâhitâb hiç yok idi. Hatta kamer görünmüyordu. Hâver'le mülâki olacağımız mahalle vardım, burası büyük bir ihlamur ağacı altı idi. Sükût hükümfermâ idi. Geleli henüz yarım dakika olmamış idi ki mütehezziz bir sadâ:

- Beyefendi siz misiniz? dedi.

Zavallı kız benden evvel gelmiş imiş, ihlamur ağacının kökünden bir gölge ayrıldı, yaklaştı, hemen kucakladım, az ilerideki ağaç kanepenin yanına götürdüm oturduk, dedim ki:

- Artık yalnızız. Âh seninle böyle yalnız olduğça ne kadar mesud olduğumu bilsen!

Makam-ı cevapta bana daha ziyade sarıldı, bana ne söyleyeceğini anlamak için meraktan çatlıyordum, bir de sevgilimin yanında olmak beni saadetimle gayş etmişti. Mebhût idim.

Burada Râci sükût etti, gayet şedîd bir teessür zavallının sesini kesmişti. Heyecanını gizlemek için arkasını döndü, azab-ı derûnîsini teskin etmek üzere mendilini adeta dişleri arasında yırttı. Ressama dönüp:

- Şu kadehime biraz konyak koyunuz, devam için ispiroto kuvvetine ihtiyacım var.

Ba‘de yine hikâyeye başlayarak dedi ki:

- Hâver’le edeceği yolculuktan, şundan bundan bahseyliyorduk, daha bana söyleyeceği şeyi sormamıştım. Gayet sade bir şive ile memleketine gitmek, sevgililerini görmekten tahassül edecek serverini bana anlattı. Ben de dinlemek safasıyla mütelezziz oluyordum, kızın sözünü kesmiyor, dinliyordum. Nihayet söz selâmlıkta misafir olan Hacı Efendi’nin memleketinden getirdiği bazı haberlere intikâl etti. Burada Hâver’in simasını meyûsiyet istilâ etti, dedi ki:
- Hele bizim komşu Sadberk Kadın’ın kızı hakkında verdiği habere çok hayıflandım. O kız da benim gibi hizmetçiliğe gelmiş idi, İstanbul’da idi. İğfal etmişler. Mahsûl-ı kabahatini hâmilen memlekete dönmüş, cehâletinden ölüyormuş, bereket versin kızın kardeşi ölmüş, zevcesi ölmüş, çocuk ondan kalmış diye ayıbı örtmüşler.

Burada Hâver’in sadası kâmilen değişmiş idi. Rengin uçukluğunu sigaranın ziyasıyla gördüm; gözlerinden aşağı yaş yuvarlanıp gidiyordu, haşyetle sordum ki:

- Ne oluyorsun?
- Ya benim kabahatimi kim setredecek?

Bu söz pek manidâr idi. Bağırđım ki:

- Hâver ne diyorsun!
- Ne diyeceğim. Ben de onun gibi mahvoldum.
- Mahv mı oldun?
- Evet, Sadberk'in kızı gibi.
- Hayır bilakis kurtuldun!

Artık beni dinlemiyordu, elleriyle yüzünü setretmişti. Hüngür hüngür ağlıyor idi, ben ise sürûrumdan şaşırılmışım. Dedim ki:

- Hâver, ciğerim, ben senin için çıldırıyordum, söylediğin ise hayatımın saadetini ikmâl etti, artık benim için muazzez oldun!

Kızı nevâzişe müstağrak eyliyordum, deli idim! Bu aralık başımı çevirdim arka taraftan bir hışlıtı işitiyordum sandım, temin ederim ki duyduğum sadadan ürkmüyor idim. Yine kulak verdim. Ses tekrar etmedi. Fakat artık vakit de geçmişti.

- Haydi dönelim!
- dedim. Beraberce eve avdet eyledik; henüz kızı teskin edememişim. Odama geçerken Şöhret'e rast geldim. Dedi ki:
- Vay, beyefendi daha yatmadınız mı?
 - Hayır, yazıhanede okuyordum. Sen ne dolaşıyorsun.
 - Hanımefendi daha misafirlerle oturuyor da belki hizmet olur diye bekliyorum.

-16-

Odama tarifi kâbil olamayacak bir helecane ve teessür ile çıktım. Seviniyordum, sevincime hudud bulamıyordum, meserretimi bâ'is olana karşı büyük hiss-i şükran ile şiddet-i muhabbet hâsıl etmişim, o ehemmiyetsiz hizmetçi sayılan Hâver benim nazarımda en muazzez bir vücûd olmuştu. Aramızda artık öyle bir râbıta-i gayr-ı kâbil-i fekk hâsıl olmuştu ki zevcemi rabteden akîm râbıta-i izdivâciyenin yanında daha kaviydi.

Gece sabaha kadar enva' mülâhazât ile vakit geçirdim; evvelden beri beklediğim vesile şimdi zuhûr etmişti; artık Hâver'le akd-i izdivâc katiyen lâzım idi, bizim evde bulundurmak dahi olamayacaktı. İş Hâver'e bu ciheti teklîf etmek. Ona lâyük bir yer bulup hazırlamaktan ibaret idi. Fakat bu yolda hareket eder, yani Hâver'i daire-i izdivâcında olarak ayrı eve çıkarırsam her an görmek kâbil olamaz, bu ise benim için en tahammülgüdâz bir şey idi. İşte Hâver'i her gün görememek meselesi beni kararımı icrâda tehîr eyliyordu. Bir yandan dahi Şöhret'ten ürküyordum, kızın işe vâkıf olduğu âşikâr idi. Adam sen de, efendisinin rahatını ihlâl etmeye neden kalkacak. Bundan ne istifadesi olur? Vâkıâ hiçbir istifadesi olmadığına nazaran tarz-ı hareketini tebdîl eyleyeceği hatıra gelmemelidir. Hem tarz-ı hareketini değiştirirse ne yapacak? Hanıma haber verecek değil mi? Varsın versin; hanım sonradan haber alacak yerde Şöhret vasıtasıyla haberdar olur o da istizâh eyler, ben dahi söylerim. Saadetimin mükemmeliyeti beni işi saklamaktan men eyliyordu. Bir mahzûr daha vârid-i hâtır oluyordu, evde Hâver'in alenen akd-i izdivâc için memleketine mürâcaatla istihsâl-i mezuniyet eylemeseydi, vâkıâ mezuniyeti reddetmezler ama izdivâcın nasıl nazarla telâkki olunacağı, Hâver hakkında ne fikir hâsıl olacağı da vâreste-i izâh değil midir? İşte ben bir de burasını düşünüp Hâver'e ayrı yere çıkalım, seninle akd-i izdivâc edelim demekten tehâşi eyliyordum. İzdivac nasıl olsa olacak değil mi? Aceleye mahal ne? Belki ileride işi daha sadeleştirecek bir hal zuhur eder? Öyle ama Hâver'in karnında mahsûl-i aşkımızın bulunması evde daima gizlenemez, olsa olsa iki ay daha iş mahfî kalır, sonra aleniyete çıkar.

İşte şu yukarıki mülâhazât gece zihnimi işgâl etmişti, iki saat uyku uyuyamamıştım. Sabahleyin kalktığım zaman kararı vermiş olduğumdan daha rahat idim.

Hâver memlekete gidip gelmek üzere mezuniyet almıştı, zira hanım benim verdiğim mezûniyeti tabii reddetmez, o vesile ile kızı evden çıkarırız, Kastamonu'ya gidecek yerde hazırlayacağım eve götürürüm, orada mesûdâne ömür sürmeye başlarız, yalnız yegâne meyûsiyetim her an yanında olmamaktan ibâret olacaktı.

Sabahleyin odamdan çıktığım zaman sofanın penceresi önüne geldim, Hâver bahçede idi, beni gördü, sâkitâne bir bûse gönderdim, enzârı fart-ı meserretle parladi, işaretle yukarı çağırdım. Geldi, ondan haber aldım ki hanım bu gece misafirliğe gidiyor imiş, akşam bizde kalan misafirlerden birinin hânesinde eğlenceleri varmış şu hal benim işime mutabık düştü. Dedim ki:

- Bu gece yemekten sonra kimseye görünmeden benim yazıhane odama geç, orada kapıyı içeriden kilitle otur; kimse gelmez, ben gelince diğer anahtarla açar girerim. Sana söyleyecek mühim şeylerim var. Kızın rengi attı. Temin etmek üzere ilâve eyledim ki:
- Evvelâ Kastamonu'ya gitmeyi hatırdan çıkarmalı, ama yalnız hatırdan! Evdekilere hep gidecekmiş gibi davranmalı; Kastamonu'ya gider gibi seni buradan çıkaracağım, başka yere gideceğiz.

Kız bir şey anlayamamıştı, fakat her ne dersem ona inkıyâda alışmış olduğundan makam-ı tasdikte boynunu büktü:

- Artık bu kadarı elverir. Haydi git, geceye odada bulun, tafsilâtı anlarsın. Emin ol.

Hanımla biraz görüşüp sokağa çıktım. Hanım bu akşam gelmeyeceğini bana da söyledi. Mutâd üzere “ Pek âlâ!” demiştim.

O gün istediğim işlerin hepsini gördüm; Firûzağa Mahallesi'nde bir ufak evim var idi, kiraya verirdim, bir iki ay evvel kiracıyı çıkartmış ve tamir etmek istemiş idim, henüz tamire başlamamış olduğumu söylemeye lüzûm yoktur değil mi? Zira Hâver'le olan mâcerâ-yı aşkıma bana her şeyi unutturmuştu, doğru o eve gittim, adam celb edip temizlettim; Beyoğlu'na çıktım, mefrûşât ve melbûsât vesaire ne lâzım ise hepsini iki saatte tedarik edip oraya gönderdim, iki gün zarfında ev mükemmelen tefrîş olunacak, her şeyi yerli yerine konulacak idi; oradan Aya Kapısı'na gittim, bir ihtiyâr Süt Nine'miz var idi; beni pek sever idi, onu beraber alıp eve getirdim; evin kumandası şimdilik senindir dedim, Süt Nine'ye henüz bir şey söylememiş idim ama tavr-ı hareketimden işi anladığımı hissettim; Süt Nine gün

görmüş geçirmiş kadınlardan idi, hiçbir şey demiyor, kemâl-i inkıyâd ile iş görüyor idi; hizmetlerine bir de uşak bulup verdim. Kemâl-i huzûr-ı kalble yalıya avdet ettim.

-17-*

Bu akşam fikrimde rahat var idi; yalnız Hâver'i görüp ona yaptıklarımı anlatmak istiyordum, yarın da kızcağız Kastamonu'ya gidiyorum diye evden çıkacak doğruca ihzâr edilen evine gelecekti.

Yemeği selamlıkta yedim; söylediğim üzere hanım misafirlikte idi; yemekte yalnız idim; yemeği müteâkib kütüphaneme çekilmeye hazırlanmış idim ki mahalleden iki misafir geldi; onlarla âfâkî ve zoraki sözde bir saat kadar devam ettim; misafirler çekildi; Recep'i çağırdım; bakayım hiçbir şeyden şüpheleri var mı diye anlamak istiyordum; zaten bu hususta ekseriya tedkîkatta bulunuyordum. Her vakitki tedkîkatım neticesi gibi evde kimsenin bir şeyden şüphesi bulunmadığına kanaat getirdim. Kütüphaneme çekildim. Kütüphaneye girmemiş idim ki şu perde aralandı, kızın hali bu akşam daha başka idi; perdenin arkasında akşamdan beri beni bekliyormuş.

Ben şu masanın başında idim; Hâver'i yanıma oturttum, dedim ki:

- Her şeyi hazırladım; mini mini bir evcik seni bekliyor.
- Çocuk gibi gözleri meserretle parladı:
- Nerede?
- Firûzağa'da.
- Firûzağa nereye düşer?

Hâver'e anlattım; kız benden tafsilât istemeye başladı, tafsilâtı vermekten mütelezziz oluyordum; zira her söylediğimi büyük bir meserret-i tıflâne ile telâkki eyliyordu; mamafih ara sıra vechini garip alâim-i keder istilâ etmekten hâli kalmıyordu. Sorardı ki:

- Evde benden başka kim olacak?

* Metinde "18" yazılmıştır.

- Süt Nine ile uşak var.
- Beni ne diye biliyorlar?
- Ne diye bilecekler rûhum; benim refîka-ı hayatım, sermâye-i saadetim diye biliyorlar.

Ağlamaya başladı; kızın hali hakikaten garip idi; ân-ı vâhidde meserretten mahzûniyete geçmekte o kadar suhûlet gösteriyordu ki mebhût kaldım. İstîcvâba başladım; halindeki tagayyür-i serfîn esbâbını anlamak istedim; ısrarına tahammül edemedi; söyledi; Hâver öyle başka yerde benim zevce-i meşru‘am olduğu halde bile kendini bir türlü namuskâr göremeyecek imiş; memlekete işi bildirmek husûsunda ne düşüneceğini, ne yazacağını bilmiyormuş; kendi hissiyatını cem‘e, efkârını tahlile muvaffak olamıyormuş, düşündüğünü, yaptığını bilmiyormuş; gâh ağlamak, gâh gülmek istiyormuş; onun için ân-ı vâhidde meserretten kedere atılıyormuş; nihayet dedi ki:

- İşte beyim; geceleri sabaha kadar yatağın içinde bir yandan bir yana dönüp düşünüyorum; dimağımı yoruyorum, bir türlü huzûr-ı vicdâniye nâil olamıyorum. Sizi düşündükçe muhabbetinize nâiliyetten hâsıl ettiğim sürûr o kadar büyük oluyor ki uçacağım sanıyorum; sürûrümün ne yapacağımı şaşıyorum; sizin indinizdeki mevkiimi teemmül ettikçe meyûsiyete düşüyorum; benim sebebimle rahatınız muattal oldu. Kabahat benimdir diyorum; kalpte câygîr olan hissiyat-ı muhabbetkârâneyi def ile gitmek, uzak, uzak gitmek, sizden kaçmak istiyorum. Bunu yapacak kendimde kuvvet var mı diye tartıyorum; onu bulamayınca keder zihnimi istilâ ediyor; ağlaya ağlaya gebermek arzu eyliyorum. Gâh başka türlü düşünüyorum, teemmül eyliyorum, size zevce olmak, mahsûl-i aşkıma vâlidelik etmek benim için o kadar büyük, âlî saadet geliyor ki acaba saadetin bu derecesine tahammül eyleyebilir miyim diyorum; fakat o saadette bana veliyyü’n-ni‘metlik hanımlık eden bir âlîcenâb kadının rahatını ihlâl eylediğimi derpîş ederek acaba bundan tevellüd eyleyecek bâr-ı girân-ı hicâba nasıl dayanacağım diyorum. Hülâsa beyim, yaptığımı, düşündüğümü, istediğimi bilmiyorum, şaşırdım; mesrûrum, meyûsum,

müftehirim, mükedderim, inâyet sizdendir, istediğinizi yapınız; azâd kabul etmez halayığınızım!

Hâver sözünün burasında kollarını boynuma atmıştı, başını göğsüm üstüne koydu, sâkitâne ağlamaya başladı; ben de ziyâde müteessir olmuştum, göğsüm üstüne dağılmış altın saçlarını bir tarafa alıp elimle okşamaya, nevazişkârâne sözler söylemeye başladım; neden sonra başını kaldırdı; ağlamaktan kıpkırmızı olmuş, fart-ı meyûsiyetten külliye tagyir etmiş bir çehre göstererek dedi ki:

- Bey! Bırakınız beni de yarın Kastamonu'ya gideyim, annemin âgûş-ı himayesine sığınayım; katiyen hükmeylıyorum ki ben yalnız orada onun nazarı altında cesaret bulacağım, yalnız onun bakışı beni hicaptan öldürmeyecek!

Hâver'in derece-i hüznü katiyyen ciddi ve şedîd idi; teskîne gayret ettim; çok söyledim, iknaya muvaffak olamadığım aşikâr idi, mamafih kemâl-i teslimiyetle dediğimi kabûl etti.

Saat beşe yaklaşmış idi; Hâver odasına çekilmek üzere idi; kızcağızı tekrar ve fart-ı muhabbetle âgûşuma çektim; altın saçlarını kokluyordum, tam bu esnada şu karşınızdaki kapı birdenbire açıldı, Sadiye'nin başı görüldü.

Hâver kollarım arasından fırladı, tarif olunmaz derecede haşyet ve hicâba düşmüş olarak masaya dayandı, kaldı.

Sadiye'nin vechi de kâmilen tagayyür etmiş, her tarafı titiyor, ağzını açmaya meydan bulamıyordu; ben ise Sadiye'nin evde olmadığı halde nereden geldiğini anlamak husûsunda zihnimi iştigâl eylemiyordum; zevcemin arkasında bir çarşaf var idi, çarşafın üstüne bir namaz bezi alıp başını ona sarmış idi, fakat merdivenleri süratle çıkmış adeta koşmuş olmalı ki namaz bezinin uçları arkaya gitmiş, çarşaf omuzu üstünde bir tarafa kaymış, çarşafın altındaki ipekli ve mükemmel misafir esvâbını meydana çıkarmış idi, çarşaf esvâbıyla katiyyen mütenasip olmayacak derecede fena idi. Halbuki zevcemin mutâdı daima yaşmaklanmaktır, ben buraları o

zaman hiç düşünmüyor, olanca itidâl-i demmi cem'e gayret eyliyordum. Hâver'e döndüm:

- Haydi sen git.

dedim; Sadiye muhakkarâne bir nazarla Hâver'e bakıp:

- Dur!

dedi geldiği kapıyı kapadı. İlâve etti ki:

- Yalan haber vermemişler! Birdenbire geldim, sizleri rahatsız ettim; artık bir mukâleme-i kat'iyye lâzımdır, bitirmeli!

Sadiye'nin dudakları beyaz idi, kelimeler boğazından kemâl-i müşkilâtla çıkıyordu.

Dedim ki:

- Sakin olunuz. Mademki arzu eyliyorsunuz, konuşalım.

Kalktım, Sadiye'nin kolundan tutup şu koltuğa oturttum.

- Haydiniz, söyleyiniz, fakat kendinizi zabt eyleyiniz.

Mendiliyle ağzını kapadı, bir müddet durdu, ba'de biraz kendini teskin eyleyebilmiş olarak dedi ki:

- Kimsenin bizi işitmediğinden emin misiniz?

- Evet.

- Şimdiye kadar âleme karşı gayet namuskârâne ömür sürdük; ben âlem ağzına düşmekten pek nefret eder korkarım. Hele şöyle bir halin lisana gelmesine kat'a tahammül edemem! Bu derece büyük bir denâeti irtikâb asla hatıra getirmezdim; fakat olmuş rahatımızı saadetimizi de beraber mahvetmiş; ne yapalım. Hiç olmazsa namusumuzu kurtaralım.

Sustu, boğuluyordu. Biraz nefes alarak dedi ki:

- Evvelemirde beni harekâtınızı tecessüs küstahlığında bulunmuş zannetmemelisiniz, temin ederim ki ne yaptığınızı tarassud etmek asla hatırımdan geçmez idi. Eğer âşikâr bir ihtâr vukû bulmaya idi şimdi buradan uzakta, misafirlikte eğlencemde olurdum.

- Nasıl ihtâr?
- İstanbul'da Zühre Hanım'ın konağında idim, dört beş hanım daha var idi, güzel güzel eğleniyorduk; henüz yemekleri yemiş, kahve içmek üzere bulunmuş idik ki hizmetçilerden birisi geldi. Bana bir ufak mektup verdi. Selâmlığa bir ağa bırakmış size imiş dedi. Ağa kim imiş dedim, anlamak kâbil olamadı, mektubu bırakınca gitmiş. Zarfa baktım. Yazıyı tanıyamadım. Burada Sadiye koynundan bir kâğıt çıkardı, bana şiddetle uzatarak:
- Okuyunuz, bakınız siz yazıyı tanıyor musunuz?

Mektupta şu kelimeler var idi.

“Kör müsünüz? Kocanız evde hizmetçilerden biriyle o kadar zamandır muamele-i nâ-meşrû’ada bulunur da haberiniz yok! Şu dakikada bile bir arada yalıda zevk eyliyorlar! Sizin evde olmadığınız dakikalar onlar için hep vesile-i mülâkatdır. Şimdiye kadar size olan şikâyât-ı âşıkâneyi reddetmiş idiniz mükâfâtınızı buldunuz!

Bir Âşık-ı Merdûd

Sadiye yine söze başladı:

- Kâğıdı süratle bir gözden geçirdim. Kimden olabilir dedim, bir türlü bulamadım. Şive-i tahrîr pek kaba idi. Fakat iş kabalıkta değil. Olacak olmuş idi! Evvelemirde gözlerime inanmamıştım, mesele bana o kadar müstehîl geliyordu ki kâğıdın münderecâtı beni meyûs edecek yerde kızdırdı. Kerkükîzâde Râci Efendi gibi asil, fatîn, nazik bir zâtın evdeki hizmetçilerden birine tenezzül ederek namus-ı âşiyânesini, haysiyet-i zâtiyesini pâmâl-i tahkîr eyleyeceğine inanmak bence gayr-ı mümkün idi. Kâğıdı elimde büktüm. Bir aralık yırtıp atmak, inanmamak istedim. Fakat bu gibi hallerin derece-i tesirini siz de bilirsiniz a; insan inanmak istedikçe bir takım efkâr ü tasavvurât zihnini bürür, herhalde işi kat’i anlamak ihtiyâcı mübrem olur. Bende dahi böyle oldu. Öğrenmek istedim, yalıda efendi birdenbire hastalanmış diye bir yalan uydurdum, hemen arkama şu âriyet çarşafı alıp başımı namaz beziyle setrederek konaktan bir uşak alıp

sokağa fırladım. Ev sahipleri deli gibi bana bakıyordu, uşakla beraber birkaç dakikada Sirkeci'ye geldik; hemen iki çifte bir kayık indirdiler, kayık bizi buraya getirdi; beraber gelen uşağı kayık ile İstanbul'a iade ettim. Demek o mel'un kâğıt yalan söylemiyormuş.

Sadiye sustu; güya bir yayla tahrik olunmuş gibi birdenbire fırladı, Hâver'e dönüp dönüp bağırdı ki:

- Demek sen idin ha aşifte!

Zevcemi teskin etmek isteyerek:

- Müsaade et; Hâver'in kabahati yok; yarın memlekete gideceği için bir mektup vermek üzere buraya çağırdım.
- Mektubu ben yok iken mi verirler? Haniya mektup? Mektup nerede? Artık yalana düzene inanır mıyım sanıyorsunuz? Âh gidi aşifte kaltak seni! Memlekete gidiyorsun değil mi? Şimdi gitmeli, şu dakikada gitmeli, evimden çıkmalı, gözüm bir daha seni görmemeli!

Vâkıâ benim söylediğim yalan nâ-be-mahal idi, gece gelip Hâver'i odamda ve âgûşumda görmüş olduktan sonra bunu şaşkınlıkla unutup da yalan ile işin önünü almak bîhûde idi. Dedim ki:

- Merhametsizlik ediyorsunuz. Zira şu kızcağızın kabahati ve kusuru yoktur, benim arzuma hevesime tâbi olmaktan başka bir şey yapmadı, ben ise...

Seviyorum!

- Bir hizmetçiyi bir köylüyü bir sefileyi öyle mi?
- Evet hizmetçiyi köylüyü seviyorum. Dediğiniz gibi sefildir ama kelimenin sizce matlûb olan mânâsiyle sefil değildir. Hâver şimdi dûçar-i sefalet olmuş bir melektir. Yoksa zannettiğiniz gibi mücrim değildir! İşte mücrim var ise asıl benim! Ona, yani şerîklerin zaifine hüçûm edecek yerde bana söyleyiniz, zira tekrar söylüyorum, sebep benim! Cevabı ben veririm. Size böylece itiraf-i cürm ettikten sonra bir bîçâre kıza hüçûm etmekte ne mânâ vardır.

- Ne cevap vereceksiniz?
- Size diyeceğim ki eğer gezmelerde, eğlencelerde, misafirliklerde dolaşp esvâbınızdan, mücevherlerinizden başka bir şey düşünmemek cinnetini ihtiyâr etmemiş olsa idiniz ve muhabbetiniz altında bulundursa idiniz belki zevciniz dûçâr olduğu heves ve muhabbet-i şedfdeye uğramazdı; o kendini muhafaza eyler, siz de daima ona mâlik olurdunuz. Kendinize rakip gibi telâkki edip tahkirâtınıza hedef ettiğiniz şu kızcağıza bakınız, nasıl görüştüğünüz sevgili mücevherli hanımlar arasında bu kadar kalb-i sâfiye, nazar-ı melekmişâle mâlik olan var mı? Söyleyiniz bakayım, eğer erkekler intihâb-ı hiss husûsunda süse, alâyîşe kapılmayacak olsa idi sizin hanımlarınızdan kaçî bununla musâbakat-ı hüsne girebilirler idi? Husûsa ki onda hüsünden başka sâfiyet-i kalb, nezâket-i ahlâk var, hodbînlik şâibesinden muarrâ!
- Demek beni onunla mukayese eyliyorsunuz ha?
- Niçin olmasın? Bir erkek bir kadın ile teşrîk-i hayatta ne arar? Saadet değil mi? Nereden bilirsiniz ki saadetim onunla olan meşârikimde mevcûd ve mükemmel değildir?
- Allah mübarek etsin! Başınızda gezdiriniz!
- Nasihatimize ihtiyacım yok! Böyle bir muârizadan sonra aramızda râbîta-i fikriye ve kalbiye kalamaz, fakat arzunuz üzere âlem lisanına düşmemek için yalnız râbîta-i meşrûamız durur. Sade şunu biliniz ki kabahatimi inkâr etmiyorum; onunla iftihâr da eyliyorum, iş hep tesadûf olarak vuku buldu; Hâver'i evimize ben getirmedim a; sizin hizmetçiniz idi, siz tutmuş idiniz. Mademki şimdi istemiyorsunuz, pekâlâ, artık evde bulunmaz, fakat emin olunuz. Başkaları gibi bir kızı iğfal ve hevesât-ı nefsâniyemi teskîn edip de zavallıyı girdâb-ı sefâlete atacak değilim! Hâver her yerde himâyeme mazhardır; alelhusûs bence vücûdu muazzezdir. Niçin muazzez olduğunu da söyleyeyim mi?

Fart-ı hiddet ve heyecandan titreyerek sustum.

Fevkalâde coşmuş idim; söz söylerken meyûsiyetle Hâver'e bakıyordum. Bu aralık durduğu yerde sendelediğini gördüm, tam zamanında yetişmiş idim. Yere

düşecekti. Hemen bîcâreyi kucağıma aldım, altın saçları çözülp serildi. Saçlar simasını setretti, yaş ile dolmuş gözleri artık görülmez olmuş idi, Sadiye beni tevkîf etmek istemedi. O da bir kanepeye düşmüş, dalgın nazarla seyreyliyor idi. Kapının yanından döndüm sakın bir sadâ ile dedim ki:

- Eğer şedîd lakırdılar söylediysem beni mazûr görünüz. İcra olunan kabahat belki zannınız kadar ağır değildir. Bazı ahvâl vardır ki cereyana mâni olmak kâbil olamaz, mamâfih hiddet ve şiddetinize de dargın değilim. Zira hiddetiniz muhakkaktır, şimdiye kadar sizden asla şikâyete vesile bulamamıştım. Zannedersem siz de itiraf eylersiniz ki ben de sizi darıltacak hiçbir harekette bulunmadım. Alçak hain bir mahlûk yazdığı o kâğıtla saadetimizi rahatımızı ihlâl etti. Günahı onun boynuna olsun, zira Hâver bu günden itibaren ikinci zevce-i meşrûamdır! Onun için işte inhilâl-i saadet ve rahatımızdan başka bu zevk ve günah bu kadar, Hâver sizden uzak yaşayacak, size görünmeyecek, siz de eskisi gibi evimizin hanımı olarak ömür süreceksiniz, kimsenin cereyan eden ahvâlinden haberi olmayacak, arzunuz bu değil mi?

Kapıdan çıkıyordum; Sadiye bir hareket icra eyledi. Ağzını açıp lakırdı söylemek istedi, muvaffak olamadı, yalnız:

- Uğurlar olsun!
diyebildi.

-18-

İşittiğim gördüğüm şeyler beni mebhût bırakmıştı. Saat altıyı geçiyordu.

Bu vakit Hâver'le sokağa çıkmak kâbil olamayacağından kızcağız kucağımda olduğu halde bahçeye indim, limonluğa kadar gittim, orada ufak bir oda var idi. Zavallıyı odada bir kanepa üstüne yatırdım; kendine mâlik değildi. Ayıltmak için epeyce uğraştım; kendine geldi ama lakırdı söylemeye iktidar bulamadı, tekrar daldı, bu defa dalgınlık uyku idi.

Ben tekrar yalıya avdet ettim, kütüphanemizin az ilerisinde bir sandık odası vardır, kütüphaneye uğramadan oraya girdim, geçerken kütüphanede kimsenin olmadığını gördüm. Demek zevcem dairesine çekilmiş idi, Hâver'in Kastamonu'ya gitmek üzere bağladığı eşya bu odada idi, sandığın birini açtım, bir hayli karıştırdıktan sonra bir çift yaşamak, bir ferace, bir potin buldum. Köşede bir de şemsiye var idi. Onu da aldım, fikrimi anlıyorsunuz ya? Kızcağızın sabahleyin erkenden sokağa çıkabilmesine lâzım eşyayı arıyordum. Aradıklarımı bulduktan sonra tekrar limonluğa geldim; Hâver gayet dalgın idi, sayıklıyordu, söylediği sözler arasında yalnız: “Ben âşüfte! Ben âşüfte!” kelimelerini anlıyordum, bîçâreye Sadiye'nin söylediği âşüfte tahkîri pek müessir gelmiş idi!

Şafak atıncaya kadar bir sandalye üstünde vakit geçirdim, şafakla beraber tekrar bahçeden geçip bizim kayikhâneye girdim, kayıkçı uyuyordu; sandallardan birini indirdim. Acaba uşaklardan gelen olur da beni görür mü diye hiç pervam yok idi. Hep gayr-ı ihtiyâri iş görüyordum. Sandalda küreğe kendim oturdum. Yalının harem iskelesine gelip bağladım, bu iskeleye bahçeden bir demir parmaklık kapı ile çıkılır. Sandal hazır olduğu gibi limonluğa avdet eyledim. Henüz ortalık iyiden iyiye aydınlanmamış idi, Hâver'i odada uyanık buldum. Mebhûtâne etrafına bakıyor, nerede olduğunu bilmiyor idi; söz söylemeye vakit olmadığından ferâce ile yaşmağı gösterdim; gayr-ı ihtiyâri olarak hemen giyindi, elinden tutup bahçeye çıktık; zavallı tir tir titriyor idi; sandala girdik, rıhtımdan açılıp yalıyı uzakta bırakmadan rahat bir nefes alamadım.

Hem kürek çekiyor; hem Hâver'le biraz lakırdı edip zavallıyı teskîn etmek istiyordum idiyse de kızda o kabiliyet yok idi. Âdetâ rüyâda imiş gibi iş görüyordu, Kandilli önünden geçmemiş idik ki sandalın çukuruna kaydı. Başı bir kenara yaslandı, yine daldı.

Kabataş pişgâhına geldik. Hâver'i uyandırdım, Köprü'ye yaklaşıyorduk, iskeleye öyle dalgın bir kadınla yanaşmak uyamayacağını biliyordum, kızcağızın yüzüne deniz suyu serptim; işi anlattım; mahzun gözlerini bana atfederek yalnız bir:

“Peki! Merak etmeyin!” dedi, kendini topladı.

Sandal ile Galata cihetine yanaştığım zaman daha pek erken idi, akıntı ve benim heyecanla çektiğim süratli küreklerden çabuk inmiştik sandalı değnekçiye teslim ettim.

- Hanımı arabaya bindireyim! Şimdi geliyorum.

dedim, sandalda gözüm yok idi. Mamafih birkaç günler gelmesem bile sandalın kaybolmayacağını biliyordum. Karakolun önünde iki araba duruyordu; birine Hâver’i bindirdim, birine ben atladım:

- Firûzağa’ya!

kumandasını verdim.

Eve vardığımız zaman Süt Nine’nin derece-i hayreti büyük olduğunu söylemek lâzım gelmez değil mi? Meseleyi bir dereceye kadar anlamış ise bile öyle hazırlık gününün ferdâsı vakitsiz geleceğimi hiç ummaz idi. Dedim ki:

- İş aksine gitti, sırrımızı saklı sanıyordum, gürültüsüzce kızı buraya getiririm zannediyordum. Fakat bir alçak sırrımıza âgâh olmuş; hanıma işi bildirdi gece muârizayı çıkardık; ne ise geçti. Söylemek lâzım değil ya, Süt Nine ben bu kızı seviyorum bununla bir nikâh kıyacağız. Fakat zavallı rahatsız, yatıralım.

Ben bu lakırtıları söylerken Hâver odanın duvarına dayanmış, titriyordu beti benzi tamamen dönmüş, adeta kül gibi olmuş idi.

Süt Nine hemen önümüze geçti, bizi yatak odasına götürdü, Hâver geçtiği yerlere hiç bakmıyordu; yatak odasına girdiğimiz gibi derhal kızcağızı kucaklayıp yatağa yatırdım; çocuk gibi soymaya başladım. Hâver kemâl-i şiddetle titriyordu; yorganları örttüm; köşeye oturdum. Bir müddet yorganların altında titrediğini dişleri birbirine vurduğunu duydum ba’de sükûn hâsıl oldu. Ben de dalmışım.

Dalgınlığımdan Hâver'in bir hareketiyle uyandım Hâver yatağından fırlamıştı; kızın gözleri ve çehresi kırmızı idi, titremek yerine şedîd-i harâret dolmuştu; hemen önüme gelip diz çöktü.

- Beni affediniz! Hakkınızı helâl eyleyiniz!
dedi; boğazım kurudu. Lakırdı söylemek istedim, muvaffak olamadım, şaşırmışım. Fakat zavallıyı bu halde yataktan dışarıda bırakmak uyamayacağından hemen tekrar kucakladım; yatağına götürüp yatırdım. Kırmızılık geçti; vechini kurşunî bir renk istilâ eyliyordu. Dedim ki:

- Nen var?
- Hiç.
- Harâretin mi var!
- Yanıyorum.
- Bir tarafın ağrıyor mu?
Eliyle alnını gösterdi.
- Burası.
dedi. Sordum ki:
- Çok ağrıyor mu?
- Bilmem.

Hâver gayr-i ihtiyâri cevap veriyordu latîf gözleri çakmak çakmak olmuştu; artık vakit zâyî' etmek lâzım gelmeyeceğini anladım, uşak yollayıp hekim celb eyledim. Hekim muayene eyledi; hastalığın ne olduğunu tayîn eyleyemedi. Tehlike yoktur ama beklemeli dedi. Hekim gittikten sonra Hâver'in hâli azıcık iyileşti; derin uykuya daldı, ben de hemen yalığa seyirttim.

-19-

Yazıhaneme girdim; Sadiye orada idi savuşmak istedim. Bir hareketle beni alıkoydu pek mükedder idi. Gözlerinin kırmızılığı geceyi fena geçirmiş, gözyaşları dökmüş olduğunu ifhâm eyliyordu. Dedi ki:

- Durunuz konuşacak şeyimiz var. Bu gece bu sabah nerede idiniz? Cevap vermedim.
- O kızla meşgûl idiniz değil mi? İş ya ona ya bana kalınca onu tercihte tereddüd etmediniz bu bana edeceğiniz en büyük tahkirdir. Ne ise tahammül ettik; artık aramızda her şeyin yetişmiş olduğunu söylemek lâzım değildir a?

Lakırdı söylemiyordum. İçini çekti, devam etti:

- Hayatı ben daha tatlı görüyordum; fakat ne çare, kader böyle imiş. Şöyle bir felâkete dūçar olmasa idik kanun tabî bozulurdu, dünyada dertsiz adam biz olmuş olurduk.
- Söleyiniz bakalım ne yapacağız?
- Ne isterseniz.
- İsterseniz demekteki maksat?
- Kabahatli ben olduğum için hüküm sizin olmalı.
- Kabahatiniz civanmert olanların ağza almayacağı nevidendir. Teşekkür olunur ki haysiyetiniz lekesizdir, namusa mugayir harekette bulunmadınız, lâkin âleme karşı bulunmadınız, bana karşı değil. Zira bir kadın için benim mevkiim hâlim kadar tahammülgüdâzı görülemez, zevcinin sadakatsizliğine uğramak, hem evdeki âdi bir hizmetçiye fedâ edilmek her havsalaya sığamaz, fakat ben namus uğruna susuyorum, yalnız âlemi düşünüyorum acaba âlem bunu duyarsa ne der bilir misiniz?

Adem-i tenezzül ile omuz silktim. Dedim ki:

- Ne derse desin.
- Sizce öyle telâkki olunduğu sabit oldu.
- Canım, dolaşık söze ne hacet? Hemen maksada intikâl eyleyelim. Ne istiyorsunuz? Sizi namusum üzerine temin eylerim ki istediğiniz kâbil-i icrâ olunca derhal mevki-i faale getiririm. Benden ayrılık mı istiyorsunuz?
- Hayır!
- Öyle ise meramınız?
- Âlem nazarında namusumu kurtarmak istiyorum. Eğer bu arzum olmazsa size hiçbir zaman böyle muhakkirâne surette ayrılık mı istiyorsunuz sualini îrâd ettirmezdim! Bir de vak'a ne kadar bence keder-engîz olsa da on beş senedir beraber yaşadığımızı, sizin ekmeğinizi yediğimi unutmam.

Şimdi nimetiyle perverde olduğum adamın nâmını namusunu kurtarmak istiyorum. O kızı seviyorsunuz değil mi?

- Bunu sormamalısınız!
- Vereceğiniz cevap malûm. Seviyorsunuz; size odalık hizmetini mi görecek?
- Hayır, zevcem olacak!
- Ya!
- Evet, beni bir evlât sahibi edecek evlâdıma vâlidelik eyleyecek kadın zevcemden başka bir şeyim olamaz!

Sadiye sustu; halinden fenâ halde müteessir olduğu numâyân idi, fart-ı tesiri ile bir coşkunluk edeceğinden korktum; mamafih yine kendini zabta kadir oldu. Şüphe yok idi ki halkın lisânına düşmek korkusu, o coşkunluğun da önünü almıştı. Müstehammilâne bir surette dedi ki:

- Bu gece olan vakayı kemâl-i itinâ ile sakladım. Kimsenin haberi yok. Hâver'in gaybûbetine, sizin sabahleyin savuşmanıza birer makûl sebep buldum söyledim. Mamafih evdeki hizmetkârların şüphelenmeleri muhtemeldir. Onların şüphelerini de sonra izâle eyleriz. Şimdi fikrimi anladınız ya, âlem nazarında yine Râci Efendi ile hanımıyız.
- Pek âlâ.
- Evimizde hâlimizde hiçbir tebeddül olmayacak. Ben hanımlık vazifesini mümkün mertebe ifâ ederim. Olanı unutmuşa benzerim, asla ondan bahsetmeyiz. Yalnız bu günden itibaren şu hârici münasebetten başka hiçbir rabitamız olmaz. Siz istediğiniz yere gidiniz. İstedığınızı yapınız. Ben zevceniz oldukça namusunuzu muhafaza ederim.
- Teşekkür ederim. Ulüvv-i cenâb gösteriyorsunuz.
- Hâşâ; ulüvv-i cenâba tâbi olarak bunları söylemiyorum; akl-i selime, hissi namusa tâbi oluyorum. Saadet-i sâlifemden mümkün olanı muhafaza ediyorum.

Teessürü artıyordu, birdenbire kalktı.

Dedi ki:

- Allahaismarladık! O kızı ne isterseniz öyle yapınız. Zengin ediniz seviniz, yalnız ismini asla yanımda ağzınızdan kaçırmayınız, zira ondan nefret ediyorum!

Yanımdan geçiyordu, elinden tutmak istedim şiddetle elini çekti. Kapıyı açtı gitti.

Hâsıl olan neticeden memnun olarak bulunduğum yerde kaldım, zira bundan makûl hareket olamazdı; kıskançlık ile azameti galeyana gelmiş bir kadının o hissiyâtın ilcââtına galebe ile böyle âkılâne bir hatt-ı hareket ihtiyar etmesi fevkâlade değil midir? İşte bunu görünüz de Sadiye'deki fikr-i selim ve fart-ı zekâyı anlayınız. En metin, en hakîm bir adam bile böyle hareket eyleyebilir.

-20-

Yazıhanemin başına oturdum, bir müddet mülâhazada kaldım. Kendimi toplayıp yerimden kalkmak istediğim zaman yazı takımın üstünde geceki mel'ûn kâğıdı gördüm. Bir fikir zihnimi sardı. Acaba bu kâğıt kimden geliyor? Kâğıdın her tarafına baktım yazıyı muayene ettim. Yazı acemi yazısı idi. Tarz-ı tahrîr de kaba idi. Düşündüm. Aklıma Şöhret geldi. Acaba o mu? Eğer ihanet evden çıkıyorsa ondan başka kimse yapamaz, hâricden yazılmasına gelince buna hiç ihtimal veremem. Zira Hâver'le evvela münâsebâtımın haricdekilere kadar aksini umamam.

Odamın selâmlık kapısını kapadım, harem cihetine geçip Şöhret diye seslendim. Geldi. Mektubu önüne koydum. Rengine tagyîr ârız olmadı. Sordu ki:

- Bu kâğıt nedir?
- Bir büyük felâkete sebebiyet veren mektup.
- Anlayamıyorum.
- Okuyayım da dinle!

Okudum yüzüne baktım. Dedi ki:

- Ne hâinlik. Mamafih mektubu yazan adam iyi tahkîk etmiş.
- Ya!

- Öyle ya, beyefendi bizleri kör sağır sanmıyor ya? Ben çoktan beri maceradan haberdârim.

Şöhret sustu. Böyle cesaret ile söz söylemesi beni ürküttü, dedim ki:

- Sen maceradan haberdâr isen elbette şu mektubu yazanı da bilirsin.
- Bilmiyorum!
- Ben diyorum ki bilirsin, hem pek iyi bilirsin; başkalarının harekâtını sezmek için kör ve sağır olmadığın gibi ben de senin yaptıklarını anlamayacak kadar kabîh ve budala değilim!
- Anlamışsanız sormaya ne hacet!

Hiddet ziyadeleşiyordu. Kendimi zabt ettim. Şimdi şu kıza ne yapmak lâzım geleceğini düşündüm; dövmek, kovmak olamazdı. Zira evvela fena halde şirrettir, sâniyen zevcemın büyük teveccühü vardır, ben kovsam o razı olmaz; deminki vakadan sonra böyle harekete salâhiyetim de yoktur. Mamafih mektubun onun eser-i denâeti olduğu da âşikâr oldu, dedim ki:

- Evet, sormaya hâcet yok; senin söylemen de lâzım değil! Fakat şunu dinle! Sen bir denâeti irtikâb ile zannından büyük bir fenâlık ettin! En büyük fenâlık olarak Hâver'i hasta düşürdün. Şimdi yatıyor. Hekim ne olacağını bilmiyor, Cenâb-ı Hakk'tan dua ve niyaz et de o kızcağıza bir şey olmasın, zira onun uğruna kurban olacağına emin ol! Bir daha gözüme görünme. Hiddetimden kendini koru. Zira her zaman hiddetimi şimdi olduğu gibi zabt edemem!

Bunu söyledikten sonra kolundan tutup Şöhret'i dışarı attım.

Şöhret'in ne için bu denâeti irtikâb ettiğini tahlîle lüzûm yok değil mi? O ayarda hizmetçilerin halayıkların hepsi Hâver gibi efendinin nazar-ı muhabbetini celbetmeyi büyük hayal olarak kurarlar ve o saadete nâil olanı çekemezler! İşte bence katiyen âşikâr oluyordu ki Şöhret Hâver'le olan macerayı sezdiği gibi urûk-ı hasedi galeyâna gelmiş, bu denâeti irtikâb eylemiş. Ama eline ne geçmiş? Sâika-i hasedle irtikâb-ı denâet edenler, denâetlerinden mütehassıl felâketi gördükleri zaman hiç ellerine ne geçtiğini düşünürler mi?

Yalıdan çıktım, doğru vapur iskelesine geldim, İstanbul'a muvasalatla bir arabaya atlayıp Firûzağa'ya gitmek bir buçuk saatlik iş oldu, kapıdan girerken uşağın çıktığını gördüm, sordum ki:

- Nereye?
- Hekime!

Anladım; behemehâl Hâver'in halinde vehâmet var idi. Merdivenleri dörder atlayarak yukarı çıktım. Hâver yatağında yatıyor, sayıklıyordu.

Doktor geldi. Muayene etti, bana dönüp:

- Beyin humması!

dedi. Olduğum yerde sanki mihlandım. İşte tamam üç hafta Firûzağa'daki evden çıkmadım. Hâver'in başı ucundan ayrılmadım. Nasıl arkadaşlar o aralık benim gaybûbetimi görüp merak ederek yalıdan tahkîk edildiniz hatırlarınız da ya? Size bağdeten çiftliğe gitti demişler. Ben de geldiğim zaman bu sözü tasdik etmiştim!

Üç hafta zarfında çektiğimi bir Allah bilir bir de ben! Bîçâre kız birkaç defalar varta-i helâk atlattı, nihayet kendini kurtardı.

-21-

Hâver'in hastalığı benim için azab-engîz olduğu kadar bâdi-i nuhûset imiş.

Doktorum! Kızcağızın hastalığı zamanında sizi çağırmamış olduğumdan dolayı bana mugayir olmayınız, işi Firûzağalı mahirce bir doktora ihâle etmiştim, ben ise mehût idim. Hastalığın tehlikeli günlerinde kendimde düşünmek, bir şey yapmak iktidarı bile yoktu.

Hastamın yanından ayrılmıyordum, marazın derece-i terakkisini gözümle tedkîk eyleyerek hep yatağın baş ucunda vakit geçiriyordum, zira düşündükçe hisseyliyordum ki Hâver'i kaybedecek olursam dünyada en sevdiğim mahlûk ile en büyük meserretten dûr olacağım. Evvelemirde evimdeki saadet ve rahatım muhtel

olmuş idi, Sadiye'nin bana karşı olan hissiyât-ı muhabbetkârânesi kâmilten dûçar-ı darbe olmuş idi. Eski halin iadesi müşkül idi; evimin saadet ve rahatını şu kız uğruna feda etmiş olur, rûhumun bahtiyarlığını o kız sayesinde istihsâl eyer ve dünyada yegâne emin saadetim olan “pederlik” şanını da onun aşkıyla ihrâz edecek bulunurken kaybetmek tehlikesi ne kadar büyüktür düşünüyor musunuz? Hâver'in hastalığı beni o kadar şaşırtmış idi ki yatağın baş ucunda kaldığım günlerde bir kere hatırıma evi Sadiye'yi getirmedim, on beş senelik hayat-ı müşterekimizin sevkiyle Sadiye'nin beni affetmesi melhûz olsa bile şimdi benden gördüğü metrûkiyet üzerine hiç fikr-i affa gelebilir mi? Hatta fart-ı heyecanı sebebiyle sebab-i gaybûbetimi de söylememiş olduğumdan Sadiye mûbâadeti kâmilten Hâver'e olan muhabbetime atfederek tabî bana karşı kalan cüz'i hiss-i merbûtiyetini de izâleye çalışmıştır.

Vakıa Sadiye ile olan mahûd mukâlemeden sonra aramızda her şey bitmişti. O hayatını tarz-ı sâbık vechile sevk eyliyor. Gûyâ müteessir olmamış gibi davranarak âleme bir şey sezdirmemek istiyordu. Fakat ehl-i dikkat anlayabilirdi ki şaşaalı ve neşeli kisve-i hâriciyesi tahtında mecrûh bir kalp taşıyordu.

Mart nihayetinde Hâver tehlikeyi atlattı. Fakat devr-i nekâheti uzun sürdü. İlkbaharda ancak kendini topladı. Gençliğin bu husustaki yardımını kâbil-i inkâr değildir a, Nisan gayesinde tamâmen îade-i âfiyet etmiş, evvelkinden güzel olmuştu.

Gebeliği de ilerliyordu, kızcağıza bir kupa araba aldım, Süt Nine ile beraber her gün akşam üzeri Şişli'ye doğru gezmeye çıkıyorlardı, ben de başka arabada arkalarından giderdim, bunun gibi envâ' nevâziş ve hizmete müstağrak eylerdim, gösterdiğim nevâzişe mukâbil kızın irâe eylediği latîf bir tebessüm benim için en büyük mükâfât idi.

Nikâhımızın çoktan akdedilmiş olduğunu söylemeye lüzûm yoktur değil mi? Kızcağız hasta döşeğinden ilk çıktığı gün vekiline lâzım gelen cevâb-ı kabûlü vermişti, artık bizim için korku endişe kalmamıştı. Asla aramızda Sadiye'den, hatta Şöhret ve evden bahis açılmaz idi; Hâver'i kâmilten mesud zanneliyordum. Benim saadetimde ise bir noksan var idi.

Sâhib-i kalbime nâiliyet, ona mâlikiyet ve tarafından muhabbet ve şefkat görmek, ümîd-i hayatım olan babalık şânını temin etmek vâkıâ beni son derecelerde bahtiyâr etmiş idiyse de bahtiyârlığımı gizlemek, zevce-i meşrûamı âlemden gizli tutmak bana ağır geliyordu, zira Sadiye'nin vaz' eylediği şerâitin biri de Hâver'le olacak izdivâc ve tarz-ı hayatımı kimseye sezdirmemek idi, nasıl ki sizlere bile bir şey hissettirmedim. Halbuki saadetimi gizlemek, Hâver'e Kerkükizâde Râci Bey zevcesi olmak şânından istifade ettirmemek, her gördüğüm arkadaşa Firûzağa'da nerelere gittiğimi bildirmemek için yalanlar icâd eylemek bana müşkil geliyordu. Buna Sadiye ile olan iftirâk-ı hakikiyi de ilâve edince meyûsiyetim tahakkuk eyliyordu. Tuhaf değil mi? İnsan hiçbir zaman tamâmen memnûn ve mesûd olamıyor, Hâver'i böyle daire-i zevciyetime almadan, bir ev sâhibesi etmeden bana istediğin nedir diye soran olsa ancak ona mâlikiyettir cevabını verirdim. İşte şimdi ona mâlikim o da bana mâlik; sayesinde babalık şerefi de ihrâz eyleyeceğim, halbuki hâlâ memnûn değilim. Şimdi ne istersin diye sorsalar bir istediğim var fakat şerhinden âcizim derim, istiyor idim ki Sadiye ile olan hayatım eski tarza ric'at etsin, öbür şeyden haberdar olmasın, ben eski evimde dahi müstefid-i saadet olayım. Fakat bunun iadesi kâbil değildi, bu husus hatırıma geldikçe işe sebep olanı taht-ı mesuliyete alıyordum, bazı anlar geliyor idi ki Şöhret'i parçalamak hevesi zihnimi bürüyordu.

Beni it'ab eden bu mülâhazâtın Hâver dahi farkında olmuş bunu şimdi nakledeceğim mukâlemeden anladım. Bir akşam yine Kâğıthane'den avdet eylemiş idik; hava soğukça idi, odamızdaki çini soba çıtır çıtır yanıyor idi, birkaç dakikadır Hâver bir sükûn-i mütereddîânede bulunuyor, gözlerinden hisseyliyordum ki beyanına ictisâr edemediği bir arzusu var.

Vâkıâ bu esnada Hâver'i öyle bir şiddet ile seviyordum ki dünyada benden ne istese reddetmek elimden gelmez idi, varımın yarısını istese, envâ' sefâhat ve sâilini ihzâr etmeli derse asla olmaz diyemezdim.

Kızcağızı yanıma aldım, bir çocuk gibi okşayarak dedim ki:

- Benden bir istediğin mi var meleğim?

Başımı göğsüm üzerinde sakladı, gayet alçak bir sadâ ile:

- Evet!

dediğini işittim.

-22-

Arzusunun ne olduğunu bilmek bence kâbil değildi, o dahi söylemekte tereddüd eyliyordu, cesaret vermeye çalışıp dedim ki:

- Korkma meleğim; ne istesen evvelden olmuş bil.

Meftûnu olduğum gözlerini bana doğru kaldırdı; tarifinden âciz olduğum bir takım hissiyâtı kalbimde tahrik eden sadâsıyla dedi ki:

- Size hakikaten bâr olduğumu hisseyliyorum!

- Ne?

Yavaşça baş salladı dedi ki:

- Ulüvv-i cenâb ile beni aldatmaya çalışmayınız. Vâkıâ ben hiçim câhilim ama bazı şeyleri intikâlde suûbet çekmem, şimdi de sizin ne hissettiğinizi anlıyorum sizi dostlarınızdan dûr eyliyorum, benimle beraber bu evde mahfî yaşamaya sizi mecbur bırakıyorum, hayatınızı saklıyorsunuz, nihayet... Asıl evinize bile gitmeye cesaret eyleyemiyorsunuz.

- Bunlar benim umurumda bile değil.

- Lâkin benim umurumda, ben sizin saadetinizi istiyorum; halbuki böyle mesûd olamazsınız.

İtiraz etmek istedim. Elini kemal-i letafetle ağzım üzerine koyarak dedi ki:

- İnkâr etmeyiniz, ben dediğimi biliyorum.

Hâver'i şiddetle der-âgûş ettim, dedim ki:

- Lâkin a çocuk ben seni seviyorum; sen bana kâfisin!

Başını salladı dedi ki:

- Ben de sizi kemal-i şiddetle seviyorum, sizden başka bir istediğim yoktur, size olan muhabbetim âdetâ perestiştir. Canım, hayatım size lâzım gelse bilâ tereddüd veririm. Canım sizindir. Ne isterseniz öyle yapınız, fakat sizi iz'âc etmek istemem. Sizi dalgın mükedder görmeye tahammül edemem, âh niçin sizi ilk gördüğüm zamanlar gibi değilim. Siz de o zamanlara benzemiyorsunuz, sizi her vakit uzaktan temaşa eylerdim, misafirleriniz arasında bahçede gezerken mütebessim çehrenizi seyreylerdim, bir dakikacık sizi görebilmek için pencerelere seyirtirdim.

Bazen sandala biner kürek çekerdiniz, gözden nihân oluncaya kadar sizi takip eylerdim, o zamanlar neşeli, beşûş ve bahtiyar idiniz, halbuki şimdi ile ne büyük fark! Görüyorsunuz ya, âşikâr olanı tekrarlıyorum, hissiyâtımı tamamen size anlatmak iktidarımı haiz değilim, fakat sözlerimin ne demek istediğimi size anlattığından eminim. Nasıl? İsteceğimi benden reddetmeyeceksiniz a?

- Söyle.

Kendimi aldatmak kâbil değildi. Hâver doğru söylüyordu.

Vakıa Hâver'e kat'ıyyen merbûtum. Muhabbetim ebedîdir, merbûtiyetim asla münfek olamaz, muhabbetime halel gelemmez. Şu nazik, saf meleği istediğim gibi perverde etmekte, malûmatımı tevsi' eylemekte büyük meserret hisseyliyordum. Esbâb-ı tezyîniyenin cümlesine Hâver'i müstağrak eylemiş idim. Yani onun yerine başka bir kadın olsa idi başka hiçbir şey istemezdi.

Fakat Hâver'deki zekâ ve memlû-yı ahlâk serâir-i kalbiyemi çabuk keşfeylemiş idi, ikinci izdivâcım ile mel'ûf olduğum tarz-ı hayattan öyle azıcık bir me'yûsiyetiyle ayrılmıyordum. Hissiyâtımı tariften âciz idim, zira iki kadın seviyordum.

Sadiye'yi on beş senede salâbet ve esâs hâsıl etmiş. Asla sehâb-ı mücadele görmemiş hiss-i hürmet ve dostu ile seviyordum. Âlem nazarında vukû-yı hali saklayarak, işi hal husûsunda gösterdiği dirâyet ulüvv-i cenâbından dolayı minnetdârı idim.

Hâver'e gelince onu başka türlü seviyordum, yani Sadiye'den pek ziyade seviyordum. Onu çekmeceye konulup saklanılan, enzâr-ı âlemden gizli tutulan bir mücevher-i kıymetdâr gibi seviyordum. Şu iki aşkı imtizâc ettirmedime her halde meyûs oluyor, şu hususta adem-i iktidârım beni berbâd eyliyordu.

Şöhret'in denâeti hep şu hallere sebep olmuş idi, dimâğımı it'âb ile bir çare arıyor bulamıyordum. Fenalık olmuş, tamir-i gayr-ı kâbil bulunmuş idi, işte Hâver de burasını hissetmiş, derece-i ehemmiyetini intikâl eylemiş idi.

Kızcağız kollarını omzuma atıp dedi ki:

- Siz, evinizi dostlarınızı elhâsıl benim sebebimle kaybettiklerinizin cümlesini teessüfle yâd ediyorsunuz. Ben de bir şeye teessüf ediyorum.
- Mümkün mü?
- Hayfâ ki evet!
- Nedir?
- Memleketim!
- Memleketini görmeyi mi istiyorsun?

Makâm-ı tasdikde baş salladı. Sordum ki:

- Benden ayrılmaya râzı olur musun?
- Yalnız birkaç ay için.
- Şu halin ile mi?
- Öyle ya?
- Lâkin orada ne derler?
- Kimse duymaz, anneliğimin evi gizlidir.
- Onların hâlâ izdivacdan haberi yok, ne derler?
- Ne diyecekler, Hafize Kadın çok iyi yüreklidir, evvela dûcâr-i keder olur. Hele izdivacdan evvelki kabahati işittiği gibi ye'se düşer, sonra izdivacı ve gebeliği haber alarak affeyler.
- Ey Süleyman?
- Şehre akşam üzeri girerim. Geldiğimi duymazlar, kurtulmadan evden çıkmam, işte hiç olmazsa o evde teselli bulur, beni kalben seven bir kadının taht-ı nezaretle inâyetinde bulunurum.

Beni düşünmek aldı, vakıa Hâver'den velev bir gün olsun ayrılmak benim için tahammülgüdâz bir haldir ama şu gaybûbet esnasında belki saadet-i sâlifemi bir dereceye kadar tamir ile Şöhret'in yaptığı fenâlığın tesirini izâleye muvaffak olurum. Bir de kızcağız Hafize Kadın gibi kendine muhabbet-i fevkalâdesi olan bir kadının yanında vaz'-ı hamledeceğinden evlâdım her halde nazar-ı himâye ve sıyânet altında

tevellüd eyler, fakat nazar-ı himâyet ve sıyânete mazhar olacak diye aylı günlü kızcağızı buradan ta Kastamonu'ya kadar meşakk-ı seferiyeye arz etmek, sonra Kastamonu gibi bir yerde vaz'-ı hamline müsaade etmek mahzûrları evvela zihnime vârid olan esbâb-ı kabûliyyeyi cerh etti, düşündüm. Hâver'i hem istediğine nâil etmek, hem meşakk-ı seferiyeye ve sâireye marûz etmemek çaresi nedir dedim, o çareyi buldum. Emin idim ki Hâver de bulduğumu memnuniyetle kabûl eyleyecektir. Dedim ki:

- Hâver, madem ki Hafize Kadın'ın dest-i muâvenetine ihtiyacın var, o muâvenete burada dahi nâil olabilirsiniz. Acaba gelir mi?

Bu sözüm Hâver'i o kadar sevindirdi ki tarif olunmaz. Derhal boynuma sarıldı, beni envâ' nevâzişe gark etti. Sürûrundan ağlamaya başladı, iş yalnız Hafize Kadın'ın gelip gelmemesinde idi, imam efendiye mufassal bir mektup yazıp mahsus bir adam ile göndermeğe imam efendi marifetiyle Hafize Kadın'ın iknâyla o adama terfîkan yola çıkarılması cihetine karar verdik. Vâkıâ bundan makûlü yok idi. Hâver dedi ki:

- Hafize Kadın'ın kalkıp geleceğinden eminim; inşaallah evlâdımızı o var iken doğururum. Fakat bir defa kurtulduktan sonra Hafize Kadın'la beraber memlekete avdet edip biraz da memleketimi görmek saadetinden beni mahrûm bırakmazsınız a?
- Ne demek beraber gideriz!

Artık Hâver'in sürûru bu akşam pek efzûn idi, kendinde görülen mütebeddil hal bu akşam zuhûr etmedi, hep neşeli idi fakat ümide isticâl etti, kaşları çatıldı, düşünmeye başladı, sebebini sordum. Dedi ki:

- Hafize Kadın geldiği zaman beni böyle müzeyyen ve mutantan bir evde görse müteaccib olur; belki de burada oturmak mûcib-i memnûniyeti olmaz, zira biz fakirâne kulübemizde fakirâne yaşamaya alışmışızdır; beni böyle müzeyyen yerde gördüğü zaman bir an olsun hakkımda zînetperest şüphesinde bulunmasını da istemem. Zaten bu ev mahallesinin kalabalık yerlere civâriyeti, açıklıktan mahrûmiyeti için bana da iyi gelmiyor, acaba

akşamdan beri ettiğiniz lutûflara zamîme olarak bir köyde ömür sürmemize müsaade eder misiniz?

- Hay hay!

Hâver'in bir aralık vechini istilâ eden âsâr-ı hüzn yine zâil oldu; İstanbul civârındaki sayfiye köylerinden birinde münâsib bir ev bularak sade surette tefriş kararlaştı, hem Hâver benimle beraber gezerek kendi beğendiğini kiralayacak idi.

Artık şu kararları verdikten sonra Hâver için uykuya yatıp tatlı hülyalara dalmaktan, hülyalarını rûyada da görmekten başka bir şey kalmamış idi.

-23-

Evvelâ Kastamonu'ya gönderilecek adamı buldum; bizim Süt Nine'nin oğlu idi; lâzım gelen mektubu yazdım; o gün hareket eden Nemse vapuruyla yola çıkardım, hesabca ertesi hafta avdet eyleyecekti. Bu işin tasviyesini müteakib Hâver ve Süt Nine ile birlikte, köy ve ev gezmeye başladık; evvelci şimendifer güzergâhı üstündeki köyleri gezdik, Çekmeceler'den ta Bakırköyü'ne kadar her köyü gezdik; bu devir üç gün sürdü; Ayastefanos'ta Hâver keyfine mutâbık bir yer buldu ama sâir gezeceği yerlerde belki daha iyisini buluruz diye hemen kiralamadık, ev sahibinden dört gün mühlet aldık; şimendifer güzergâhından sonra Adalar'ı, Anadolu şimendiferi, güzergâhını biraz da Boğaziçi'ni dolaştık; Ayastefanos'ta deniz kenarında bulduğumuz ev gibi Hâver'in keyfine giden olamadı. Zira Ayastefanos'taki ev gayet vâsi bir bahçenin içinde, âdetâ orman denecek bir koruluk arasında kâin olup kasabanın dağdağasından, şamatasından külliye hâric idi. Zaten bahçe ile ev Ayastefanos'un muhitinden bile biraz haricte kalıyordu; mühletimiz munkaziye olmadan yine Ayastefanos'a döndük; dediğim evi bir sene müddetle icâr ettik; mefrûşâtı husûsunda ben biraz semîh davranmak istedim, Hâver külliye mâni oldu. İşi bana bırakınız dedi. Büyük çocuğun bu arzusuna da tâbi oldum.

Bu akşam Firûzağa'daki eve geldiğimiz zaman büyük bir bayram var idi, zira Hafize Kadın gelmişti; dūr-endîş kadın gerek Hâver'i gerek beni sanki kırk yıllık karı

koca imişiz, aramızda hiçbir şey olmamış gibi kabûl etti, Hâver'den köy evini haber aldığı zaman o da memnun oldu. Artık ferdâsı gün Ayastefanos'a nakleliyorduk.

Her türlü hazırlığı icra için Hâver'e lâzımından fazla para bıraktım. İstediginizi yapınız müsaadesini verdim; hizmetlerine ayrıca iki de hizmetkâr tayin ederek ben yalıya geldim. Kararımızda nakil işiyle ben hiç meşgûl olmayacaktım; bir gün sonra akşamı Ayestefanos'a gidecektim.

Yalıda yalnız idim, zira zevcem yine harekâtıyla âlemi iğfâlde devam ederek tebdîl-i hevâyâ Bursa'ya gitmiş idi, ben Bursa vapuruna kadar beraber gitmişdim. Kimsenin esbâb-ı asliye-i seyahatten haberi yok idi. Sebep zavallı Sadiye'nin İstanbul içinde bir başka evde rakîbesiyle ömür sürmekte olduğum fikrine tahammül edememesi idi, vâkıâ bana bunu söylememiş idi, ama ben intikâlde suûbet çekmemiş idim.

Yalıda odanın masası üstünde bir mektup buldum, Sadiye'den idi; işte mektubun sureti:

Beyim!

“Afiyetle Bursa'ya geldim. Zannedersem Bursa'da me'mûlümünden ziyade oturacağım, zira İstanbul'da, o kızın teneffüs ettiği havayı teneffüs ederek yaşamak, iktidârımı elimden alıyor, bir de muttasıl âlemi aldatmağa çalışmaktan yoruldum, Bursa'da münzeviyâne yaşamayı onun için tercih ettim.

“Eser-i tesadüf beni her şeye vâkıf etti; Allah mübarek etsin! Galiba kavim kabileyi toplamışınız, Kastamonu'dan anasını dayısını getirip Ayestefanos'un hâlî bir köşesinde bir eve girmişiniz, yine eser-i tesadüf onun hastalığını da bana öğretti, hastalık zamanındaki rahatsızlığınıza acıdım. Zira değeri yok idi.

Sizden bir ricam var; on beş yirmi günde bir kere Bursa'ya geliniz de âlem müfârekatımıza mânâlar vermesin.

“Allah'a ısmarladık beyim!

Belki ileride yaptıklarınıza nedâmet getirir, çok mükedder ve meyûs olursunuz; fakat arzu ettiğim halde kin ve garez kat'a bende mevcûd olmayacağı için bu duada bulunuyorum. Lâkin kim bilirdi ki mesûdâne başlamış hayatımız böyle keder-engîz bir âfete dûçar olacaktır?

Tekrar sizi Allah'a emanet eylerim!"

Sadiye

Bu mektup beni pek memnun etti; gayet halâvetkârâne ve dostâne yazılmış idi, işin ilerisini cüz'î bir nazar-ı memnuniyetle görmeye başladım, Sadiye'nin biraz kesb-i mülâyemet etmiş olmasına ziyade sevindim. Hâver'in vâlîde olmak mevki-i nâzîkinde bulunduğundan zevcem haberdâr idi. Şu hâlde öyle bir mevkide bulunan kadını bırakıp arkası sıra gelmeyeceğimi bilir beni mazûr görür diyordum. Mamafih bununla da aramızda açılan girdâb; müfâreket kapanamaz; fakat Sadiye'nin kemâl-i itidâl-i dem ile idâre-i lisân etmesi, dûçar olduğu felâkete alışmış bulunması beni memnun eylemiş idi. Şu memnuniyetten dolayı Sadiye'yi memnun etmek emeline düştüm, Hâver'i birkaç gün vâlidesiyle bırakıp Bursa'ya gitmeye karar verdim.

Recep'e bir çay pişirttim onu içtim; kitap mütâlaasına başladım; bir çeyrek sonra her türlü endişeyi zihnimden çıkarmış olarak yatağıma girdim.

Ferdâsı gün mahall-i azîmetim tabî Ayestefanos oldu; oraya akşam üstü varmıştım; evi Hâver'e Hafize Kadın ve Süt Nine'nin muavenetiyle mümkün merteye yerleştirmeye muvaffak olmuştu, kendimize tahsis olunan odaya geçtim; dün geceki sürûrum bu gece on kat müzdâd oldu; Hâver'e Sadiye'nin halini lisân-ı lâzım ile anlattım; onun arzusuna tâbî olmak ve âlemi sû-i tefsîre düşürmemek üzere dört beş gün müddetle Bursa'ya lüzûm-ı azîmeti bildirdim, tasdik eyledi; ancak bana orada olduğum müddet zarfında muntazır olduğumuz hâl-i saadet zuhûr eder veya alâimi görünürse derhal bana telgraf çekeceklerdi. İş Hafize Kadın'a da bildirdik, ertesi gün sabah katarıyla Sirkeci'ye gelip Bursa vapuruna atladım.

Bursa'ya muvâsalatım Sadiye'yi memnun etmiş idi, eve vâsıl olduğum zaman gûyâ aramızda hiçbir şey olmamış gibi beni istikbâl ve nevâzişe gark etti; ancak hizmetkârlar dağılıp yalnız kalmak zamanı gelince bilâ-tereddüd arkasını dönüp dairesine çekildi; bu hale pek meyûs olmuşum.

Hâver'in hastalığı zamanında uzun gaybûbetim, Sadiye'nin yalnızca Bursa'ya gelmesi epeyce halkın ağzında sermâye-i sû-i tefsîr olmuş idi, bunu daha o akşam anladım. Hâsıl olan sû-i tesîri izâle etmek üzere Bursa'daki müddet-i ikâmeti uzatmaya karar verdim, o günkü posta ile yazdığı uzun mektupta burasını Hâver'e şerh ettim.

Üç gün geçti, hal hep öyle; Sadiye ile hizmetkârlar karşısında sevimli zevc ve zevce, kendi aramızda iki cism-i mütenâfir idik, bu müddet zarfında Hâver'den mektubumun cevabını aldım şöyle yazıyordu:

Sevgili Beyim!

“Bahtiyârım. Evimizin penceresinden denizi seyreyliyorum, semanın Adalar ilerisinde sath-ı deryâ ile hâsıl ettiği imtizâc nazarımı sevindiriyor, hele o Adalar'ın arkasından görünen zirvesi kisve-i ebyâza bürünmüş kuvve-i ahenînin eteğinde sizin bulunduğunuzu düşünmek pencere önündeki meftûniyet-i temâşâmı her an tezyîd ve telzîz eyliyor.

“Hiç evden çıkmıyorum, ömrüm penceremin önünde, bahçedeki ağaçlar altında geçiyor, fakat garib ki o eflâke ser çekmiş karlı dağın olduğu cihet hep nigâh-ı emelime mensûb oluyor, niçin olduğunu söylemek lâzım değil değil mi?

“Hava pek güzel, buranın ciyâdet-i havasından memnûn oldum; kuvvetim artıyor, ara sıra ihtizâzâtıyla kalbimi lerzenâk eden mahsûl-ı aşkımızda kesb-i kuvvet ediyor olmalı ki her günkü ihtizâzı ziyadeleşiyor; âh

onu agûş-ı muhabbetime aldığım, hele sizin kolunuz üstünde gördüğüm çünkü mesûdiyetime acaba tahammül eyleyebilecek miyim?

“Ah, işte yine mahzûn oldum, ismini yâda mütecâsir olamadığım bir kalb-i ulvîyi ağır surette mecrûh ettim; o kalp sizi sever, affeyler, fakat beni asla nazar-ı afva mazhar edemez!

Hâver

Bu mektup da beni çok sevindirdi, çok düşündürdü; tuhaftır bir hafta zarfında elime geçen iki mektup son derece mûcib-i saadetim olmuş idi.

İki gün daha geçti; bir sabah Çekirgede’ki evimizin penceresinde oturmuş, Bursa’nın vâdi-i latîfini temâşâyâ dalmış idim; vakit erken idi; fikrim Hâver’in bana yazdığı gibi karşiki vâdinin müntehâsındaki dağın diğer cihetinde, denizlerden uzak bir sahildeki gıdâ-yı rûhumla meşgûl oluyor idim; bu aralık evin önündeki tozlu şaseden bir atlı geldiği gözüme ilişti.

Atlı kapımızın önünde durdu. Elinde kırmızı kâğıt var idi, öyle bir heyecan ile aşağı atladım ki tarif kabûl olunmaz, zira safka-i vâhidede kâğıdın telgraf olduğunu anlamıştım.

Burada Râci Efendi yine yazıhanenin gözünü açıp arkadaşlarına kırmızı telgrafı çıkardı; münderecâtı bu idi.

“Bir oğlumuz dünyaya geldi. Vâlidesiyle oğlumuzun sıhhati berkemâldir.”

Artık sabır ve tahammül bence gayr-ı kâbil oldu; daha vapura vakit olduğundan hemen bir araba celb eyledim; Sadiye’ye İstanbul’a gideceğimi haber verdim, zannedersem intikâl eyledi.

Arabada, sonra vapura geçirdiğim avân-ı heyecanı tasvirten âcizim! Hele vapur Sarayburnu’na yaklaşırken Ayastefanos’u ileride, sahil boyunda gördüğüm

zaman hemen vapurun veche-i azîmetini oraya çeviremediğime o kadar meyûs oldum ki tarifi kâbil değil!

Saat onda mini mini oğlum kucağında idi.

-26-

Burada Râci'nin sadâsı bozulmuştu, dedi ki:

- Artık hikâyemin müdhiş cihetlerine geldim. Biraz acele ile sözde devam edeceğim, kusura bakmayın, zira ahvâl-ı mü'ellime çekmiş olmak bir büyük azâb idi. Onları tahattur ise daha büyük felâket geliyor.

Oğlum dünyaya geleli beş hafta olmuş idi; on beş gün kadar Ayastefanos'ta imrâr-ı vakt ettim; sonraları zamanımı gâh yalıda gâh orada geçirir oldum; beş haftanın mürûrundan sonra Hâver'in tamâmen îade-i âfiyet ettiğini görerek istihsâl-i huzûr eylemiş idim, bir aralık yine Bursa'ya giderek zevcemin arzusuna itbâ' lüzûmunu hissettim; bir gün mini mini oğlum, şu katı bağırma basıp masûmâne bakışını temaşa ettikten, Hâver'le gayet tatlı bir vedadan sonra bir hafta müddet ile Bursa'ya döndüm, artık Sadiye'yi de oradan beraber getirecek, yalıya yerleştirecek, iki evimde mesûdane ömür sürecektim. Hayal!

Bursa'da olduğum müddetçe Hâver'den iki mektup aldım; pek sade, pek latîf idi. Her gün mektupları mükerreren okuyup istihsâl-i bahtiyâr eyliyor, bir yandan dahi Sadiye'yi İstanbul'a avdet husûsunda iknâyâ çalışıyordum. Henüz muvaffak olamamıştım ise de bir iki gün daha sarf-i gayret eylessem arzumun yerine geleceğini anladım; onun için azîmeti tehîr ettim. Memnûn idim.

Şu memnûniyete müstağrak bulunuyordum ki sâika-i felâket pîşgâhında şerâre-pâş oldu. Felâketim bir kelimemin telgrafla zuhur etmesi idi. Telgrafta yalnız: **“Geliniz!”**

kelimesi var idi. Bundan daha muhtasar fakat daha dehşetli söz olur mu? Telgrafta imza olarak “Hafize” var idi. Acaba nedir? Ne olmuş?

Hâver neye dûçâr olmuş? Çocukta hastalık mı var? Bunun gibi bin türlü müdhiş mütâlaât müfekkiremi sardı; telgraf aldığım zaman bir Salı idi, vapur gitmiş idi. Perşembe'ye kadar beklemek için kendimde asla kuvvet hisseylemiyordum, mümkün olsa uçacaktım, hemen makâm-ı istizâhade bir telgraf çektim; aldığım cevap şu idi:

“Burada bulunmanız lâzımdır.”

Aman Yârabbi, bununla birinci telgraf arasında ne fark var, ikinci cevabı ancak ferdâsı gün almıştım, şu yirmi dört saat zarfında çektiklerim ile ertesi günü getirinceye kadar dûçâr olduğum hâli mümkün değil tasvir edemem.

Arabada vapurda olduğum müddetçe telgraflar pîşgâhımda dönüyor. Türlü türlü hayaller nazarımı fikrimi istiâb eyliyordu.

Gündüzü envâ‘ ıztrab içinde geçirdim, nihayet hüküm vermişim ki ya Hâver fena halde hastadır, yâhûd terk-i hayat eylemiştir. Acaba zamanında yetişecek miyim?

Vapur vasatî sür‘atle kat‘-ı mesâfe eyliyordu. Elimden gelse iki tarafa kanat takıp uçuracaktım. Ayastefanos’u vapurdan gördüğüm zaman bugün hâsıl ettiğim hissiyât geçen defakine o kadar mübâyin idi ki birkaç defalar bayılacağım, öleceğim sandım.

Vapur şamandıraya bağladı ve henüz karantina bayrağı aşağı olmamış idi ki ben bir sandal ile Sirkeci’ye ve oradan hareket üzere bulunan katarla atladım.

Ayastefanos’ta katar tevakkuf ettiği zaman ortalık kararıyordu. Bizim uşak araba ile karşı gelmiş idi. Hayvanları öyle kırbaçlayarak evin yolunu tuttum ki bu derece sürati ömrümde tahattur edemem. Tahammülüne de ne dersiniz, katarı atladığım zaman uşağa sebep-i celbime dair bir kelime sormadım. Hemen eve varıp gözümle görmek istiyordum.

Arabadan atlayıp içeri girdim. Araba ta bahçenin içine girip camlı kapının önünde durmuş idi. Orada aşçı ile bir polis neferi duruyordu. Evde bir de polis bulunması beni bütün bütün ürküttü. Merdivenleri dörder atlayarak yukarı çıktım, Hafize Kadın beni karşıladı; zavallı kadının gözleri kan çanağı gibi kırmızı idi; haşyetle :

- Ne var?

Dedim, cevâben oda kapısını gösterip:

- Orada. Yavaş!

kelimelerini ağzından döktü; mendili ile yüzünü örttü; odaya girdim. Feci' manzara. Zavallı Hâver adeta yeşil bir çehre ile yatağında yatıyor; beşik yanı başında duruyor; orada bir kadın daha bulunuyor idi ki hâlerinden süt nineliğe alınmış olduğunu derhal anladım.

Oda kapısının açılmasından Hâver gözünü açtı. Beni görünce kalbimde hâtırası ebediyen mahkûk kalan bir tebessüm-i mahzûzâne ve mesrûrâne gösterdi. Hakikaten ân-ı vâhidde iki his işrâb etmek Hâver'e mahsûs bir mevhibe idi.

Bakınız ki hâlâ ne olmuş, hastalık nedir diyememiştim.

Sermâye-i saadetimin hâl-i ihtizârda esîr-i firâş olması beni her türlü tedbirden mahrûm bırakmıştı; olduğum yerde mihli kaldım. Arkam sıra içeri giren Hafize Kadın dedi ki :

- İçeri giriniz beyim, işimiz Allah'a kaldı, teslim-i rûh etmek için sizi bekliyor.

İhtiyar kadın sâkitâne ağlıyordu, karşısındaki süt nineye bir işaret etti, beraberce dışarı çıktılar, Hâver ile yalnız kaldık!

Hâver gâyet zaîf sadâ ile çocuğu gösterdi.

- Kucağımıza alınız!

dedi. Ba‘de eliyle yanı gösterdi; ilâve eyledi ki:

- Ebediyen müfârekat edeceğimiz için sizi yanımda bulundurmak isterim.

Kucağımdaki oğlum uyanmadı, kısa olan zaman-ı saadetimin o zaman ve şimdi bakiyesi kalan o masum hâlimdeki teessürden hissemend imiş gibi derin bir sükûta müstağrak olmuş idi. Hâver dedi ki:

- Ben gittikten sonra da onu seversin değil mi? Hanımefendi iyi kalplidir, çocuktan müfârekatını elbette istemez; beni de affeyler, zira artık aranızda hâil olmayacağım!

- Lâkin niçin böyle söylüyorsun! Daha yaşayacaksın!

Hâver’in vechini daha fena bir renk istilâ etti; sekerât-ı mevt başlamış idi; son defa olarak der-âgûş etmek istedim; birdenbire irkildim; göğsünün üstünde bir takım sargılar bulunuyor, onlar da kanla mülevves duruyordu, enzârımın tebeddülünden Hâver de ürkmüş olmalı ki birdenbire ihtizâza geldi, sordu ki:

- Ay! Bilmiyor muydunuz?

- Aman Yârabbi neyi?

- Onun beni helâk ettiğini!

- Kim?

- Süleyman!

Burada fikrim tenevvür etti. Polisin vücûdunu, birdenbire telgraf alışımlı hepsini anladım. Demek memlekette Hâver’e izhâr-i aşk ile dûçâr-ı nevmîdî olan, hastahanelere düşen o adam mâhî-i saadetim olmuş?

Kendimden geçtim, gözlerimden yaş boşandı. Diyordu ki:

- Ağlama! Dünyadan gidişim belki de iyidir. Saadetine daima mâni olacaktım. Hele günün birinde hakkımda muhabbetin de tenâkus etse idi.

Keder ve ye'simden ölürdüm. Halbuki o darbe beni itlâf eden bıçak darbesinden de elîm olurdu!

Bana çocuğu gösterdi. İlk defa olarak senli benli hitâbda devamla:

- Bu sana yâdigârımdır. Senin gibi güzel ve mert olacak. Onu gördükçe seni olanca kuvvetiyle sevip yine senin uğrunda terk-i hayât eden bir bîçâreyi tahattur edersin.

Sadâsı o kadar hafif idi ki işitmek için kulağımı ağzının yanına getirmiştim:

- Az daha yaklaş. Seni görmeden öleceğim diye pek korktum. Artık teslîm-i rûh eyleyebilirim. Mesûdum... Mamafih yaşamak için elimden geleni yapamadım. Zira seninle yaşamak bence... Artık söyleyemiyorum. Hafize Kadın'a sor... Onu da himâye... Allah...

Sustu. Dudakları dudaklarıma temas etmişti. Son nefesini teslîm ettiğini hissetmişim. Çıkardığım bir sadâ-yı haşyet dışarıdakileri içeri getirdi. Süt Nine, Hafize Kadın, bir de polis içeri girdi, merhûmenin başına bir namaz bezi atmış idiler.

Doktor dedi ki:

- Başınız sağ olsun! Efendim.

Zavallı hanım pek cesur imiş, dehşetli cerîhaya tahammül ile üç gün yaşaması da bir harikadır! Âlâm-ı evcâ'a pek mütehammil idi. Memâta nazar-ı birûdetle bakıyor, yalnız sizi görmek istiyordu. Bu kadar tahammülü de o arzusu sâyesindedir efendim. Hemen Cenâb-ı Hakk sabırlar versin. Evlâdınız sağ olsun.

Doktor Hâver'in göğsündeki sargıları açtı, pîşgâhıma çıkan manzaradan o kadar müteessir oldum ki derhal kendimden geçip Hafize Kadın'ın kucağına düştüm; Hâver'in göğsü üstünde geniş, derin kanla mülemmâ bir büyük cerîha var idi. Tekmil kanı oradan akıp gitmiş.

Bakınız ben Bursa'da iken ne olmuş. Bir akşam Hâver ciğerpâresini kucığına alıp bahçenin deniz kenarına doğru inmiş, orada bir kayaya oturup Bursa dağlarını ufk-ı mer'î üstünde temâşâyâ dalmış. Hafize Kadın beraberinde imiş ama bu iş için çocuğu alıp eve dönmüş. Hâver müstağrakâne orada kalmış.

Biraz sonra Hafize Kadın avdet etmiş. Hâver'in olduğu yere gelirken kızcağızın bir erkek ile mücadele ettiğini görüp çocuğu hemen çayır üstüne bıraktığı gibi koşmaya başlamış. O erkeğin Kastamonu'daki Süleyman olduğunu tanımakta suûbet çekmemiş. Fakat Süleyman'ın gözlerinden ürkmüş. Süleyman Hafize Kadın'ın bağırarak koştuğunu görünce:

- Acûze! Buraya da mı yetiştin! Benim olmadıysa da onun da olmaz!
sözüyle belinden çıkardığı bıçağı bîçâreye saplamış, Hâver ilk darbeden sendelemekle beraber kendini Süleyman'ın elinden kurtarıp denize seyirtmiş. Deniz kıyısında uzaktan görünen balıkçı kayıklarından istimdâd ile koşmaya başlamış, Süleyman da arkasına düşmüş Hafize Kadın da bağırarak koşuyor imiş; kayıkçılar imdâda seyirtmişler. Fakat Hâver aldığı cerîhanın tesîriyle tâb ü tüvândan kesilerek olduğu yere düştüğü anda kayıkçılardan birisi elindeki kürek ile Süleyman'ın kafasına vurup yere sermiş, hâinin o düştüğü olmuş. Derakıb zabıta da haberdâr olarak mahall-i vak'aya gelmiş, Süleyman'ın sâika-ı hased ve tehevürle böyle bir cinayeti irtikâb ve cezâ-yı sezâsını bulduğu tezâhür eylemiş ise de zavallı Hâver'in müdhiş cerîhasından halâs olamayacağı etibbâ nazarında tahakkuk etmiş, ve o akşam bana telgraf çekmişler.

İşte biraderler. Bursa'dan geleli kaç gün olduğunu da bilirsiniz.

-28-

Kerkükîzâde Râci Efendi sözünde devam ile dedi ki:

- Şimdi sizi mütehayyir eden keder ve meyûsiyetimin esbâbını anladınız değil mi? Vûkûa gelen felâket çaresi bulunamaz nev'idendir, binâenaleyh

nevmîdim hudûdsuz oluyor. Bir de felâkete sebebiyet ben verdim diye kendimi itham eyliyorum. Ben o derece şiddet ü sevdâ ile sevdiğim bir mahlûk-ı kıymetdârı kendimden uzakta başkalarının taht-ı nazarında bırakmamalı idim. Alelhusûs o kadar senelerden sonra Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ettiği evlâdımın yanından bir saniye ayrılmamalı idim.

Hülâsa külliyyen nevmîd olmuşum. Artık yapacak ne vardı? Zavallı Hâver'in Hafize Kadın'dan başka kimsesi yoktu; kadıncağızı ikâmetgâh-ı ebedîsine götürüp kara toprağa tevdi etmeden yanından ayrılmadım.

O mezar daima pîşgâhımdadır. Mezarı mümkün mertebe müzeyyen ve mükemmel inşa ettirdim; zavallının gençlikte istifade edemediği servetimden bu hususta istifade eyledim.

Ciğerpâremi hemen alıp Ayastefanos'taki evi tahliye eyliyerek yalıya gelmek istedim; Hafize Kadın mâni oldu, birkaç vakit bizi rahatsız etmeyiniz de kendimizi toplayalım dedi.

Evlâdımı Hafize Kadın'ın ricası üzere Ayastefanos'taki hânede bıraktım; zira yanıma yalıya alıp ihtiyacâtına kifâyet eyleyecek halde ve kafada değildim. Hâver'i ikâmetgâh-ı ebedîsine terk ettikten sonra tabîî bir daha Ayastefanos'a ric'at etmiş idik fakat o evin kapısından girmek bence kâbil olmadı. İçeriye adım atamadım. Vakıt pek geç idi son katara yetişip İstanbul'a geldim ama yalıya gidecek vapur yok idi, Sirkeci'den bir kayık buldum; Hisar yolunu tuttum.

Kayıktaki hâlimi gören adam benden hakikaten ürker idi, hep kendi kendime söyleniyor; ne yaptığımı ne gördüğümü bilmiyordum. Yalıya yanaştığımız zaman harem tarafında ziya gördüm. Mütehayyir oldum odama çıktım, hanımın Bursa'dan avdetini Recep Ağa'dan haber aldım. Evet, benim öyle deli gibi hareketimden dûçâr-ı endîşe olarak arkam sıra gelmiş idi. İşin böyle olduğuna asla tereddüd etmiyordum. Kütüphaneme girmiştım; kapı açıldı. Sadiye göründü. O kadar sararmış solmuş, müdhîş bir halde bulunmuş olmalıyım ki Sadiye beni gördüğü anda büyük bir nidâ-yı hayret çıkardı. Heyecanla sordu ki:

- Ne oldu!
- Öldü!
- Öldü mü?
- Evet, maktûlen!

Haşyetle bir hareket icra etti.

- Ey çocuk?
- Berhayat.
- Nerede?
- Anasının terk-i hayat ettiği yerde!

Sadiye bir şey daha söylemedi; fakat kadınlardaki hissiyât-ı garezkârâne malûm ya; gözlerinin bir meserret ve haşyâne ile parladığını gördüm, bu hal kalbimi parçaladı.

Zevcem kütüphaneden çıktı; olduğum yerde kaldım.

Bundan sonra yine eski tarz hayatı aldım ama ruha tâbi olmayan bir vücûd gibi idim. İşte sizin de istiğrâbınızı merakınızı davet eden bu olmuştur. Vapura binip İstanbul'a geliyorum; ahbâbı görüyorum, atla geziyorum; fakat fikrim beraber değildir. Sanki kalb-i bî-rûhum. O günden beri de altı gün geçti. Fakat nasıl geçtiğinden haberdar değildim, zevcemi ise hiç görmedim. Sormadım zira o akşam enzârında gördüğüm meserret ü haşyâne beni son derece dilhûn eylemiş idi. İki defa Ayastefanos'a gittim evlâdımı gördüm; Hafize Kadın çocukla beraber Kastamonu'ya gitmeyi bugün teklif etti. Bir cevap vermedim, ne diyeceğimi de bilmiyorum.

Hele bu gece biraz kendimi iyi buluyorum. Kalbimi bâr-ı sakîli altında zebûn eden bir sürü sözlere fâş ettim de rahatlattım. Kemâl-i sabırla hikâyemi dinlediğinizden dolayı teşekkür eylerim.

Râci Efendi sustu.

Artık söyleyeceği kalmamıştı. Öyle felâketler vardır ki insan mucib-i teselliye söz bulmaktan aciz kalır. İşte Râci'nin felâketi de bu nev'iden idi. Kimse makam-ı tesellide söz söylemeye cesaret bulamadı. Dört arkadaş sâkitâne yerlerinden kalkıp Râci'nin elinden tuttular. Doktor dedi ki:

- İâde-i istiharat için zamana muhtacsın! Fakat çocuğu düşünmeli.
- Düşünüyorum. Haydiniz. Siz de artık yatınız Allah rahatlık versin.

Ressam Raif Efendi sordu ki:

- Resmi var mı?
- Var!
- Öyle ise yine bahtiyarsın!

Görülüyor ya, herkes sanatıyla meşgûl ve o yolda söz söylemekle me' Alvaktadır.

Misafirler hazırlanmış odalarına çekiliyorlardı, Râci Efendi Hacı Şükrü'yü alıkoyarak:

- Sen dur. Söyleyeceğim var.

dedi. Hacı Şükrü ile Râci yalnız kaldılar. Şükrü Efendi Râci'yi tedkik etti; zavallının vechini gayet şedîd âsâr-ı hüznün ve meyûsiyet istilâ etmiş idi. Hacı Şükrü sordu ki:

- Doğrusunu söyle! Telef-i nefsi kuruyor musun?
- Niçin soruyorsun?
- Niçin serbest cevap vermiyorsun?

Râci acı acı gülümsedi, dedi ki:

- Serbest cevap vermiyorsun diyorsun. Halbuki ben şimdiye kadar senden bir şey sakladım mı?
- Sakladın a? Bak ikinci izdivâcın meselesini daha bu akşam söyledin. Eğer vaktiyle haber vermiş olsa idin beraber düşünür, beraber çare bulurduk.
- Evet, hata ettim. Fakat geçmişe mâzi derler. Nâkâbil-i tamir olanla iştigâl bî-fâidedir.
- Öyledir.

- Âkıbet-i müdhişe beni değiştirdi. Kabusa düştüm sanıyorum. Artık adam ve erkek değilim! Başım bende değil! Ne yalan söyleyeyim, telef-i nefsi de kurdum. Fakat birkaç gün akdem...
- Şimdi!
- O fikirden eser yok! Zirâ evlâdım var, hem öyle fikirde olsam sizlere nakl-i sergüzeşt eyler miydim?

Râci rüyâda gibi lakırdı ediyordu. Sözde devam ile dedi ki:

- Siz görmediniz konuşmadınız ki o küçücük kalbin o talîm ve terbiye-i mahsûsa görmemiş câhil, saf kızcağızın değerini muhtevî olduğu hasâili takdîr eyleyebilesiniz. Âh kardeşim! Ben bunları düşündükçe kendimi zabt eyleyemiyorum. Duramıyorum. Hâtırası büyük bir azâb-ı vicdânî şedîd bir cerîha gibi şu kalbimden asla çıkamayacaktır.
- Kendi de demiş a, vefât belki de senin için mucib-i rahat olacaktır, o kız saadetine ma'ni imiş. Saadet-i aileni taksim eyliyormuş... O halde bîzâr kalsa idin. Nâdim olsa idin. Yorulsa idin ne yapardın? Hem bu sözlerin de lüzûmu yok! Şimdi başkaları, sana kalan evlâdı düşün...
- Ben de sana ondan bahsetmek istiyorum.
- Ne gibi.
- Evlâdımı sana emanet eyleyeceğim.
- Sen varken bana neden?
- Öyle ama, kim bilir... Yarına ne olur ne olmaz...

Râci bu yolda sözlerinin Hacı Şükrü'deki şüpheleri tezyîd eylediğini anladı.

Dedi ki:

- Hacı Şükrü, aklına gelenlerin fikrimden uzak olduğuna kat'iyen emin ol. Yalnız fart-ı nevmîdiyi müstağrak bulunduğum için kendimden ürküyorum. Evlâdımı zîr-ı himâyene tevdi etmeği bir sadâ-yı derûnî bana tavsiye etti. İşte ben de söyledim. Emin oldun a?
- Oldum.
- Artık sen de yatağına git ben ise uyuyacağım.
- Öyle ise yarına kardeşim.

Üç gün daha geçmiş idi.

Saat sekizi vurdu. Sabah olması yakın idi. Koca yalıda derin sükûn hükümferma idi; hâricde dahi sükût tamam bulunuyor idi. Hava da gayet sakin olduğundan deniz bile âdetâ uyuyordu.

Kerkükîzâde Râci kütüphânesinde masanın başında oturmuş. Yanan lambanın ziyasına müstağrak olarak sanki haricdeki sükûtu dinliyordu.

Hacı Şükrü düştüğü şüphelerde haklı idi. Râci'nin dimağını birçok fena fikirler bürümüştü. Hâver'in ikâmetgâh-ı ebedîsi nazarını, fikrini, vücûdunu celb eyliyordu. Hâver Râci'nin hafızasında ber-hayat duruyor, sanki kız hâlâ zevcine âhû gözlerle bakıyor, Râci'nin tekmil vücûdunu ra'seye düşüren sada-yı latifle çağırıyor.

Râci bazen düşünüyor, acaba rüyâda değil miyim diyor. Hâver'in mecrûhiyeti, vefâtı bir takım hayâlât olmasın?

Hakikat yine Râci'nin pîşgâhında dehşetle tecellî etti. Hakikat o kadar zâlim idi ki Râci için kemâl-i me'yûsiyetle boyun bükmekten başka çare kalmamıştı. Masanın gözünden kâğıt çıkarıp bir mektup yazdı. Mektup yirmi satırdan ziyade oldu. İhtizâzlı el, satırları takip eylerken o kadar titriyordu ki mektup sahibinin eline gittiği zaman mutlaka büyük bir müşkilâtla okuyabilecek idi. Mektubu zarfa koydu, üstüne:

Kardeşim Hacı Şükrü'ye
ibârelerini de yazdı. Ba'de bir mektup daha yazdı. Bu mektubu ihâta eden zarfın üstüne ise:

Zevcem Sadiye Hanım'a
kelimeleri yazılmıştı. Mektuplarını masanın üstüne bıraktı. Tekrar istiğrâka daldı, çoktan sabah olmuş idi. Hâlâ Râci'nin lambası yanıyor idi. saat on biri vurdu. Saatin

sadası Râci'yi hâl-i istiğrâktan uyandırdı. Hâifâne etrafına baktı, yazıhanenin diğer gözünü çekti. İçinden fildişi saplı bir rovelver çıkardı. Râci'nin siması meserretle parladı. Kendi kendine dedi ki:

- Ne kadar da kolay! Bir saniyede her şey biter. Zavallı Hâver; ona nisbeten hekimsiz acı çekerim. Ey Sadiye... Burası meşkûk bir nokta-i istifhâm idi, ne diyecek?

Şu cihet Râci'yi kararını icrada tesrî' etti. Yerinden kalkıp bir koltuk sandalyesine yaslandı. Yavaş yavaş rovelveri şakağına doğru kaldırmaya başladı. Bu esnasında o mevzi üstüne bir el dokundu. Hafif bir sadâ daha:

- Râci!

dedi arkasına döndüğü zaman gördüğü manzaraya gözleri inanamadı. Kapının eşiği üstünde yaşmaklı ferâceli Sadiye duruyor, kucağında dahi bir çocuk tutuyordu. Râci'nin revolveri elinden düştü; birkaç adım ileri atıldı. Çocuğu tanıdığı gibi:

- Evlâdım!

diye haykırdı; Sadiye çocuğu Râci'nin kolları arasına vaz' etti; bir tavr-ı şefkatkârâne ile:

- Öksüzdür. Size olan muhabbetim aşkına vâlidesi ben olacağım!

dedi. Râci lakırdı söylemeye muktedir olamadı. Oğlunu bir kolu üstünde tutup zevcesini ağûşuna çekti; dudakları hazin bir heyecan içinde yekdiğere temas etti.

- İntihâ-

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı ilde tamamladıktan sonra, 2002 yılında Kocaeli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 2006 yılında tamamladı. Aynı yıl, bu üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı'nda lisansüstü öğrenimine başladı. Ağustos 2007'de Kocaeli Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nün açtığı sınavı kazanarak Türk Dili okutmanlığına atandı. Hâlen bu görevini sürdürmektedir.